Andromeeda udukogu

I. JEFREMOV.

Originaali tiitel:
Иван Ефремов ТУМАННОСТЬ АНДРОМЕДЫ
Государственное Издательство Художественной Литературы Москва 1961
Tõlkinud
R. Schubbe
Illustreerinud
O. Voi те г
Kaane, tiitli ja frontispissi kujundanud
H. Mitt

AUTORILT

Veel ei olnud selle romaani esmakordne tutvustamine ajakirja veergudel lõpule jõudnud, kui juba alustasid tehis-kaaslased oma kiiret lendu meie planeedi ümber.
Selle ümberlükkamatu fakti ees seistes tunnetad rõõmuga, et romaani aluseks võetud ideed on õiged.
Lennukas fantaasia inimkonna tehnilisest progressist, usk arukalt korraldatud ühiskonna pidevasse täiustumisse ja helgesse tulevikku — seda kõike kinnitavad nii kaalukalt ja käegakatsutavalt väikeste kuude .signaalid. «Andro-meeda udukogu» ühe unistus§ .imekiire teostumine seab minu ette küsimuse: kuivõrd- õigesti on romaanis arendatud tuleviku ajaloolist perspektiivi? Juba kirjutamise käigus muutsin ma tegevuse aega, lähendades seda meie ajastule Esialgu näis mulle, et meie planeedi ja elu hiiglaslikud ümberkujundused, mida romaanis kirjeldatakse, ei ole teostatavad enne kolme tuhandet aastat. Oma kaalutlustes lähtusin ma inimkonna üldisest ajaloost, arvestamata tehnilise progressi tempo kiirenemist ja, mis peaasi, neid tohutuid võimalusi, praktiliselt peaaegu piiritut võimsust, mida inimkonnale annab kommunistlik ühiskond.
Romaani viimistlemisel lahendasin ma esialgselt kavandatud ajalise vahemaa tuhandele aastate. Kuid Maa esimeste kunstlike kaaslaste väljasaatmine viib mind mõttele, et romaani sündmused võiksid veelgi varem teoks saada. Sellepärast on kõik ajalised koordinaadid «Andromeeda udukogus» muudetud nii, et need jääksid lugeja enda arusaamise ja tunde otsustada.
3
Romaani iseärasuseks, mis teeb ta võib-olla lugejale veidi raskemini arusaadavaks, on teaduslike andmete, mõistete ja terminite rohkus. See ei ole hooletus või soov keerulisi formuleeringuid selgitamata jätta. Mulle näis, et ainult nii on võimalik inimeste kõnelustele ja toimingutele anda tulevaste aegade koloriiti, kus teadus on kahtlemata sügavalt juurdunud kõikidesse arusaamadesse, ettekujutustesse ja keelde.
I. JEFREMOV.

1 PEATÜKK RAUDTÄHT

MÕÕTERIISTADE skaalad näisid laest peegelduvas ähmases valguses portreede galeriina. Ümmargused olid kelmikad, põikovaalsed pungitasid põski jultunud enesega rahulolus, kvadraatsed olid tardunud nürimeelses kindluses. Nende sisemuses vilkuvad sinised, helesinised, oranžid ja rohelised tulukesed rõhutasid seda muljet.

Kaarja puldi keskel paistis silma lai purpurne numbrilaud. Selle ees oli ebamugavas poosis kummargil neiu. Ta oli unustanud enda kõrval seisva tugitooli ja lähendanud pea klaasile. Punane kuma tegi ta noore näo vanemaks ja karmimaks, tõmbas täidlaste pruntis huulte ümber järsud varjud, tõstis pisut püstaka nina teravamalt esile. Laiad kipratõmmatud kulmud näisid sügavmustadena ning andsid silmadele sünge, otsekui hukkumisele määratu ilme. Arvestite hele laul katkes tasase metalse kriginaga. Neiu võpatas, ajas end sirgu, ringutas saledaid käsivarsi ja painutas väsinud selga.
Selja taga klõpsatas uks ja tekkis suur vari, mis võttis järskude ning; täpsete liigutustega inimese kuju. Sähvatas põlema kuldkollane valgus ja neiu tihedad tumeruuged juuksed lõid sellest otsekui sätendama. Ka tema silmad hakkasid särama, kui ta need täis ärevust ja armastust sisseastuja poole pööras.
«Te siis ikka ei jäänud magama? Sada tundi magamata! ...»
«Halb eeskuju?» küsis sisenenu naeratamata, kuid lõbusalt. Tema hääles vilksatasid kõrged metalsed noodid, mis otsekui kinnitasid tema sõnu.
«Kõik teised magavad,» lausus neiu areldi, «ja ... ei tea mitte midagi,» lisas ta poolsosinal.
5
«Rääkige julgesti. Seltsimehed magavad, ainult meie kahekesi oleme praegu kosmoses ärkvel ja Maani on viiskümmend biljonit' kilomeetrit — kõigest poolteist parsekit2!»
«Ja anamesooni3 on ainult üheks hoovõtuks!» Neiu hüüdest kostis hirmu ja vaimustust.
Kahe hoogsa sammuga oli kolmekümne seitsmenda tähe-ekspeditsiooni ülem Erg Noor purpurse numbrilaua juures.
«Viies ring!»
«Jah, alustasime viiendat. Aga.. mitte midagi!» Neiu heitis ilmeka pilgu automaatvastuvõtja heliruuporile.
«Näete — ei tohigi magada. Kõik variandid, kõik võimalused tuleb läbi mõtelda. Viienda ringi lõpuks peab otsus käes olema.»
«Kuid selleni on ju veel sada kümme tundi... »
«Hästi, ma tukun veidi siin tugitoolis, kui sporamiini4 mõju lõpeb. Võtsin seda kahekümne nelja tunni eest.»
Neiu kaalus midagi keskendunult ning jõudis lõpuks otsusele:
«Võib-olla tuleks ringi raadiust vähendada? Äkki juhtus neil saatejaamaga avarii?»
«Ei ole võimalik. Raadiuse vähendamine kiirust maha võtmata tähendaks laeva silmapilkset hukkumist. Kiirust maha võtta ja ... siis ilma anamesoonita . .. poolteist par-sekit igivanade kuurakettide kiirusega? Jõuaksime oma päikesesüsteemi saja tuhande aasta pärast.»
«Mõistan ... Aga kas nad ei võuiud. . .»
«Ei võinud. Iidsetel aegadel võisid inimesed hooletud olla või üksteist ja iseennast petta. Aga mitte praegu!»
«Ma ei räägi sellest.» Neiu järsust vastusest kostis solvumist «Ma tahtsin ütelda, et «Algrab» on võib-olla kursist kõrvale kaldunud ja otsib meid samuti.»
«Nii tugevasti ta kõrvale kalduda ei saanud. Ta pidi täpselt arvutatud ja kindlaksmääratud ajal teele asuma. Kui oleks juhtunud uskumatu ja mõlemad saatjad oleksid rivist välja langenud, siis oleks tähelaev kahtlemata haka-

1 Biljon — miljon miljonit — 10''.
2 Parsek — astronoomiliste kauguste mõõtühik, võrdub 3,26 valgusaastaga ehk umbes 32-1012 kilomeetriga
3 Anamesoon — aine aatomituumade purustatud mesoniühen-dustega, millel on valguse kiirusele lähedane voolavus. (Fantastiline.)
4 Sporamiin — unevastane vahend. (Fantastiline.)

nud diametraalselt ringi läbima ja me kuuleksime teda planetaarvastuvõtul. Eksitust ei saa olla — see ongi kokkulepitud planeet!»
Erg Noor osutas peegelekraanidele sügavates niššides juhtimiskeskuse igas neljas küljes. Tintmustas pimeduses lõõmasid loendamatud tähed. Vasakpoolsel eesmisel ekraanil lendas mööda väike hall ketas, vaevaliselt valgustatuna oma tähest, mis asus siit, süsteemi B-7336-S + 87-A servalt, väga kaugel.
«Meie pomm-majakad ' töötavad laitmatult, kuigi me nad juba nelja sõltumatu aasta 2 eest alla viskasime.» Erg Noor osutas puhtale valgusribale piklikul klaasil vasakus seinas.
««Algrab» oleks pidanud siin juba kolm kuud ootama. Järelikult... » Noor kõhkles, nagu ei tihkaks otsust langetada, ««Algrab» on hukkunud!»
«Aga kui mitte hukkunud, vaid meteoorist vigastatud ja võimetu kiirust arendama?» vaidles ruugejuukseline neiu vastu.
«Võimetu kiirust arendama!» kordas Erg Noor. «Kas see pole siis sama, kui laeva lahutab eesmärgist tuhandete aastate pikkune tee. Ainult halvem on see — surm ei tule kohe, mööduvad ilma igasuguste lootusteta aastad. Võibolla nad kutsuvad ... siis saame teada .. . kuue aasta pärast ... Maal.»
Tormaka liigutusega tõmbas Erg Noor elektronarvutus-masina laua alt kokkupandava tugitooli. See oli väike elektronarvutusmasin «MNU-"». Suure kaalu, kogukuse ja hapruse tõttu ei olnud tänini võimalik tähelaevadele monteerida «ITU»-tüüpi elektronaju, mis oli mõeldud igakülgseteks operatsioonideks, ja usaldada tähelaeva juhtimist selle hooleks. Juhtimiskeskuses oli tarvis valvenavigaatorit, seda enam et laeva kursi täpne orienteerimine nii suurtele kaugustele oli võimatu.
Ekspeditsiooni ülema käed hakkasid pianisti väledusega arvutusmasina klahvidel ja nuppudel sööstlema. Kahvatu, teravate joontega nägu tardus kivisesse liikumatusse, jonnakalt puldi kohale kallutatud kõrge otsmik näis heitvat väljakutset stiihilise saatuse jõududele, mis ähvardasid
1 Pomm-majakad — automaatsed robotjaamad planeedi atmosfäärist läbitungivate võimsate signaalide andmiseks. Heidetakse alla tähelaevadelt. (Fantastiline.)
'Sõltumatu aasta — maapealse ajaarvestuse aasta, mis ei sõltu tähelaeva kiirusest.
maailmaruumi keelatud sügavustesse tunginud tillukest elavat maailma.

Noor astronaut Niiza Krit. kes oli esmakordselt tähe-ekspeditsioonile pääsenud, jäi hinge kinni pidades vait ning jälgis endassesüvenenud Noori. Kui rahulik, täis tarmu ja mõistust on see armas inimene!. . . Armas juba ammu, kõik need viis aastat. Ei ole mõtet tema eest varjata ... Ja ta teabki, Niiza tunneb seda ... Nüüd, kus oli luhtunud see õnnetus, langes Niizale osaks rõõm valvata koos temaga. Kolm kuud kahekesi, sel ajal kui tähelaeva ülejäänud meeskond on suikunud magusasse hüpnooti-lisse unne. Veel kolmteist päeva, ja siis uinuvad nemad — pooleks aastaks, kuni on oma töö teinud veel kaks vahetust valvureid: navigaatoreid, astronoome ja mehaanikuid. Teised — bioloogid ja geoloogid, kelle tegevus algab alles sihtkohas — võivad kauemgi magada, sel ajal kui astronoomidel — oo, nendel käib kõige pingelisem töö!
Erg Noor tõusis ja Niiza mõttelõng katkes.
«Ma lähen tähekaartide kabiini. Teie puhkus lalgab» — ta heitis pilgu sõltuva kella numbrilauale — «üheksa tunni pärast. Ma jõuan enne välja magada, kui teid asendama tulen.»
«Ma ei ole väsinud, ma jään siia nii kauaks kui vaja — et ainult teie puhata saaksite!»
Erg Noor kortsutas kulmu, kavatsedes midagi vastu öelda, kuid andis sõnade õrnuse ja usaldavalt temale suunatud kuldpruunide silmade ees järele, naeratas ning väljus sõnagi lausumata.

Niiza istus tugitooli, laskis harjunud pilgul üle aparaatide libiseda ja vajus sügavaisse mõtteisse.
Tema kohal mustendasid peegelekraanid, mis andsid juhtimiskeskusele ülevaate laeva ümbritsevast põhjatusest, tähtede mitmevärvilised tulukesed näisid valgusnõeltena silma tungivat.
Tähelaev möödus planeedist ja selle külgetõmbejõud pani laeva õõtsuma gravitatsioonivälja pinge muutumise sihis. Ka majesteetlikud kurjad tähed tegid peegelekraa-nidel metsikuid hüppeid. Tähtkujude mustrid vahetusid peadpööritava kiirusega.
Oma valgusallikast kaugel lasuv külm ja elutu planeet K2-2N-88 oli tuntud mugava paigana tähelaevade kohtu» misteks ... ka selleks kohtumiseks, mi? nüüd ei toimunud. Viies ring... Ja Niiza kujutles oma laeva, mis kihutas

vähendatud kiirusega mööda tohutu suurt, miljardikilomeetrise raadiusega ringjoont, jõudes pidevalt ette kilpkonnana roomavast planeedist. Saja kümne tunni pärast lõpetab laev viienda ringi... Ja siis? Erg Noori võimas aju pingutab praegu kogu oma jõudu, et kõige paremat väljapääsu leida. Ekspeditsiooni ülem ja laeva komandör ei tohi eksida — vastasel juhul ei pöördu esimese klassi tähelaev «Tantra» oma parimatest teadlastest koosneva meeskonnaga iialgi maailmaruumi sügavustest tagasi! Kuid Erg Noor ei eksi.
Niiza Krifi valdas äkki vastik, iiveldama panev tunne, mis tähendas, et tähelaev on kraadi murdosa võrra kursist kõrvale kaldunud. See oli lubatav ainult vähendatud kiiruse juures, sest vastasel korral ei oleks tema õrn elav koorem ellu jäänud. Hall udu jõudis neiu silmist vaevalt haihtuda, kui iiveldus tekkis uuesti: laev pöördus kursile tagasi. Ülitundlikud lokaatorid olid enda ees põhjatus sügavuses kompinud meteoori, tähelaevade peamist hädaohtu. Laeva juhtivad elektronmasinad (sest ainult nemad võivad sooritada kõiki manipulatsioone vajaliku kiirusega — inim-närvid kosmiliste kiiruste jaoks ei kõlba) kallutasid «Tantra» miljondiku sekundi vältel kõrvale ja juhtisid ta hädaohu möödumisel niisama kiiresti endisele kursile tagasi.
«Mis siis takistas samasugustel masinatel «Algrabi» päästmast?» mõtles toibunud Niiza. «Ta on kindlasti meteooriga kokku põrgates viga saanud.» Erg Noor rääkis, et siiani hukkub iga kümnes tähelaev meteooride läbi, hoolimata nii tundlike lokaatorite leiutamisest nagu Voll Hodi aparaat ja energeetilised kaitsekatted, mis väikesi osakesi eemale paiskavad. «Algrabi» hukkumine seadis neid endid ohtlikku olukorda, kui ometi juba näis, et kõik on hästi läbi mõeldud ja ette nähtud. Neiu hakkas meenutama, mis äralennu hetkest jalates kõik oli juhtunud.
Kolmekümne seitsmes tähe-ekspeditsioon suunati Mao-kandja tähtkujus asuva lähedase tähe planeedisüsteemi, mille ainus asustatud planeet Zirda kõneles juba ammu Maaga ja teiste Suurde Ringi kuuluvate maailmadega. Ta oli ootamatult vait jäänud. Üle seitsmekümne aasta ei olnud sealt ühtki teadet tulnud. Maa kui Zirdale Ringis kõige lähema planeedi kohus oli selgitada, mis seal juhtus. Seepärast võttis ekspeditsiooniJaev kaasa palju seadmeid ja mõned silmapaistvad teadlased, kelle närvisüsteem

pärast arvukaid katseid osutus suuteliseks taluma vangis-tusaastaid tähelaevas. Mootorikütust — anamesooni — võeti tagavaraks kaasa napilt mitte anamesooni kaalu, vaid konteinerite tohutute mõõtmete pärast. Anamesooni-varu loodeti Zirdal täiendada. Kui aga planeediga on juhtunud midagi tõsist, pidi «Tantrat» planeedi K2-2N-88 orbiidi juures kohtama teise klassi tähelaev «Algrab».
Niiza ergas kõrv tabas muutuse kunstliku raskusjõu-välja häälestuse toonis. Kolme parempoolse mõõteriista kettad hakkasid ebaühtlaselt vilkuma, parema parda elekt-ronsond lülitus sisse. Helendama löönud ekraanile ilmus nurgeline sätendav kamakas. Ta liikus nagu

mürsk otse «Tantra» suunas ja asus järelikult kaugel. See oli hiiglaslik ainekogum, mille taolisi kosmilises ruumis äärmiselt harva kohati, ja Niiza ruttas tema ruumala, massi, kiirust ja lennusuunda kindlaks määrama. Alles siis, kui vaatluspäeviku 'automaatpool klõpsatas, pöördus Niiza oma mälestuste juurde tagasi.
Kõige eredam neist oli sünge veripunane päike, mis kerkis ekraanide vaatevälja teekonna neljanda aasta viimastel kuudel. Neljas oli see 'aasta kõigile elanikele tähelae-vas, mis kihutas kiirusega 5U absoluutühikut — valguse kiirust. Maal oli selle aja jooksul möödunud juba ligi seitse nõndanimetatud sõltumatut aastat.
Ekraanide filtrid muutsid inimeste silmi saastes iga taevakeha kiirte värvust ja tugevust. Nad paistsid niisugustena, nagu neid nähti läbi Maa paksu atmosfääri koos selle kaitsva osooni- ja vesiekraaniga. Kõrge temperatuuriga taevakehade kirjeldamatu, viirastuslikult lilla valgus •paistis helesinisena või valendas, sünged hallikasroosad tähed muutusid lõbusalt kuldkollaseks just nagu meie Päike. Siin võiduka erepunase tulena leegitsev taevakeha omandas sügava veretava tooni, millises maapealne vaatleja oli harjunud nägema spektriklassi M5 1 tähti. Planeet asus oma päikesele palju lähemal kui meie Maa oma Päikesele. Sedamööda kuidas Zirdale läheneti, muutus tema

1 Spektriklass — tähtede spektriklassemärgitakse suurte ladina tähtedega järgmises järjekorras: O, B, A, F, G, K, M — kõige kuumematest sinakasvalgetest tähtedest, pinnatemperatuuriga 100 000°, kuni punaste tähtedeni, mille temperatuur on 3000°. Iga klass jaotatakse kümneks allklassiks, mida märgitakse araabia numbritega, näiteks A7. Eriklassidesse N, P, R, S kuuluvate tähtede spektrites leidub rohkesti süsiniku, tsüaani, titaani ja tsirkooniumi jooni.

valgusallikas hiiglasuureks helepunaseks kettaks, mis saatis välja suurel hulgal soojuskiiri. Kaks kuud enne Zirda juurde jõudmist alustas «Tantra» katseid planeedi välisjaamaga ühendusse astumiseks. Siinne ainus välisjaam asus väikesel atmosfäärita looduslikul kaaslasel, mille kaugus Zirdast oli väiksem kui Kuu kaugus Maast.
Tähelaev jätkas kutsumist ka siis, kui planeedini oli jäänud kolmkümmend miljonit kilomeetrit ja «Tantra» pöörane kiirus aeglustunud kolme tuhande kilomeetrini sekundis. Niiza valvas, kuid kogu meeskond oli samuti ärkvel ning istus ootusrikkalt juhtimiskeskuse ekraanide ees.
Niiza kutsus välisjaama, suurendades saate võimsust ja paisates kiiri lehvikutaoliselt ettepoole.
Lõpuks nägid nad kaaslase tillukest hiilgavat täppi. Tähelaev hakkas planeedi ümber orbiiti joonistama, talle järk-järgult lähenedes ning oma kiirust kaaslase kiirusega võrdsustades. «Tantra» ja kaaslane oleksid nagu nähtamatu köiega ühte haakunud ja tähelaev rippus väikese kuu kohal, mis orbiidil kiiresti edasi tõttas. Laeva elektron-stereoteleskoobid sondeerisid nüüd kaaslase pinda. Ja äkki kerkis «Tantra» meeskonna ette unustamatu vaatepilt.
Verise päikese vastuhelgis lõõmas tohutu suur lame klaashoone. Otse katuse all asus midagi suure koosolekusaali taolist. Sinna oli liikumatult tardunud suur hulk olendeid, kes ei sarnanenud Maa elanikega, kuid olid kahtlemata inimesed. Ekspeditsiooni astronoom Pur Hiss, uustulnuk kosmoses, kes otse ärasõidu eel oli tulnud kogenud töötaja asemele, muutis erutusega instrumendi fookuse-kaugust. Klaasi all ähmaselt paistvad inimesed jäid täiesti liikumatuks. Pur Hiss suurendas kujutist. Nüüd tuli nähtavale juhtimispultidest ümbritsetud poodium pika lauaga, millel ristij alu istus auditooriumi ees inimene, kelle hirmuäratavate silmade hullumeelne pilk oli kaugusse suunatud.
«Nad on surnud, külmunud!» hüüatas Erg Noor.

Tähelaev rippus endiselt Zirda kaaslase kohal ja neliteist silmapaari jälgisid ainiti klaasist hauda — see oli tõepoolese haud. Kui mitu aastat on need surnud siin istunud? Planeet jäi vait seitsmekümne aasta eest; kui lisada sellele kuus kiirte lennuaastat, siis kolmveerand sajandit...

Kõikide pilgud pöördusid ülemale. Kahvatu Erg Noor silmitses teraselt planeedi atmosfääri kahkjat uduloori. Sellest paistsid ähmaselt mägede vaevu märgatavad jooned, merede peegeldused, kuid miski ei andnud seda vastust, mille järele nad siia olid tulnud.
«Jaam on hävinud ja teda pole seitsmekümne viie aasta jooksul taastatud! See tähendab katastroofi planeedil. Tuleb madalamale laskuda, atmosfäärist läbi tungida, võibolla koguni maanduda. Kõik on siin koos — ma küsin nõukogu arvamust...»
Ainult astronoom Pur Hiss hakkas vastu vaidlema. Niiza vaatas nördimusega tema suurt kiskjanina ja inetuid madalal asetsevaid kõrvu.
«Kui planeedil on aset leidnud katastroof, siis ei ole meil vähimatki võimalust siit anamesooni saada. Väikeses kõrguses ümber planeedi lendamine ja seda enam maandumine vähendab meie planetaarkütuse' reservi. Pealegi on teadmata, mis seal juhtus. Seal võib esineda tugevaid kiirgusi, mis meid hävitavad.»
Kõik teised ekspeditsiooni liikmed toetasid ülemat. «Kosmosekaitsega laev ei karda mitte mingisuguseid planeedikiirgusi. Meid saadeti ju siia ometi just selleks, et selgitada, mis siin juhtus. Missuguse vastuse annab Maa Suurele Ringile? Tõiga nentimisest üksi on liiga vähe, seda tuleb seletada. Andestage mulle need koolipoisilikud targutused!» ütles Erg Noor ja tavalised metalsed noodid tema hääles helisesid pilkavalt. «Vaevalt me saame oma otsesest kohustusest kõrvale hiilida . .. »
«Atmosfääri ülakihtide temperatuur on normaalne!» hüüdis Niiza rõõmsalt.
Erg Noor naeratas ja hakkas ettevaatlikult, keerd keeru järel, spiraalselt üha madalamale laskuma, vähendades ühtlasi planeedi pinnale ligineva tähelaeva kiirust. Zirda oli Maast veidi väiksem ja madallennul ei olnud tarvis eriti suurt kiirust. Astronoomid ja geoloog võrdlesid planeedi kaarte sellega, mida nägid «Tantra» optilised silmad. Mandrid olid säilitanud täpselt oma endised piirjooned, mered sädelesid rahulikult punase päikese paistel. Ka varajasemate ülesvõtete järgi tuntud mäe-
1 Planetaarkütus — kütus, mida kasutatakse planetoplaanide mootorites ning tähelaevade maandumis- ja stardimootorites. (Fantastiline.)

aheliku kuju oli muutumatuks jäänud — ainult et planeet vaikis.
Kolmekümne viie tunni kestel ei lahkunud inimesed oma vaatluspostidelt.
Atmosfääri koostis, punase valgusallika kiirgus — kõik langes ühte varajasemate andmetega.
Erg Noor lõi lahti Zirda teatmiku ja otsis üles tulba andmetega tema stratosfääri kohta.
Ionisatsioon osutus tavalisest suuremaks. Noori ajus hakkas küpsema ähmane ja ärev aimus.
Laskumisspiraali kuuendal keerul ilmusid nähtavale suurte linnade kontuurid. Tähelaeva vastuvõtjatest ei kostnud ikka veel ainustki signaali.
Niiza Krit andis oma tööposti üle, et veidi süüa, ja jäi arvatavasti tukkuma. Talle tundus, nagu oleks ta kõigest mone minuti maganud. Tähelaev liikus hariliku spirolen-nuki kiirusega Zirda ööpoole kohal. Siin lall pidid laiuma linnad, tehased ja sadamad. Ent pilkases pimeduses ei vilkunud ühtki tulukest, kuidas võimsad optilised stereoteles-koobid neid ka ei otsinud. Atmosfääri lõhestava tähelaeva mürin pidi kostma kümnete kilomeetrite taha.
Möödus tund. Ei süttinud ühtki tulukest. Piinav ootus muutus talumatuks. Noor lülitas sisse hoiatussireenid. Hirmuäratav ulgumine kaikus üle all laiuva pigimusta tühjuse ja Maa inimesed lootsid, et vähemalt seegi õhu mürinaga ühinedes Zirda mõistatuslikult vaikivate elanike kõrvu kandub .. .
Tulekarva valguse tiib pühkis kurjakuulutava pimeduse eemale. «Tantra» oli jõudnud planeedi päevapoolele. All laius ikka veel sametine tumedus. Kiiresti suurendatud ülesvõtted

näitasid, et see on üksainus tihe vaip Maa sa-metmustade moonidega sarnanevatest lilledest. Mustade moonide padrikud venisid tuhandete kilomeetrite kaupa, olles asendanud kõik — metsad, võsad, pilliroo, rohu. Nagu hiidluustike roided paistsid musta vaiba vahelt linnatänavad, punaste haavadena roostetasid raudkonstruktsioonid. Ei, kuskil ühtki elusolendit, ühtki puud — ainuüksi mustad moonid!
«Tantra» heitis pomm-vaatlusjaama alla ning sukeldus taas õhe."Kuus tundi hiljem teatas robotjaam õhu koostise, temperatuuri, rõhu ja muud tingimused planeedi pinnal. Kõik oli planeedi jaoks normaalne, välja arvatud suurenenud radioaktiivsus.

«Õudne tragöödia!» pomises rõhutult ekspeditsiooni bioloog Eon Tal jaama viimaseid andmeid üles märkides. «Nad tapsid iseendid ja kogu oma planeedi!»
«Kas tõesti?» küsis Niiza silmadesse valguvaid pisaraid varjates. «Kui kole! Ionisatsioon ei ole ju sugugi nii tugev.»
«Hulk aastaid on juba möödunud,» vastas bioloog karmilt. Tema kühmja ninaga, noorusest hoolimata mehelik tšerkessinägu muutus ähvardavaks. «Niisugune radioaktiivne lagunemine ongi selle poolest kardetav, et ta koguneb märkamatult. Kiirguse üldine hulk võis suureneda aastasadade jooksul koor 1 koorilt, nagu me nimetame kiirituse biodoose 2, siis aga toimus kvalitatiivne hüpe. Pärilikkuse degenereerumine, sugujärgluse lakkamine pluss kiirgus-epideemiad ... See ei ole esmakordne nähtus — Ringile on taolised katastroofid tuttavad.»
«Näiteks nõndanimetatud «lilla päikese planeedi» juhtum,» kostis tagantpoolt Erg Noori hääl.
«On traagiline,» märkis morn Pur Hiss, «et see imelik päike oma absoluutse heledusega, mis vastab seitsmekümne kaheksa meie Päikese absoluutsele heledusele, ja spektriklassiga A-null kindlustas planeedi elanikele väga kõrgetasemelise energeetika.»
«Kus see planeet asub?» päris bioloog Eon Tal. «Ega ta ometi pole see, mida Nõukogu asustada kavatseb?»
«Just see. Tema järgi sai endale nime tähelaev «Alg-rab».»
«Täht Algrab ehk teisiti Kaarna Delta!» hüüdis bioloog. «Aga see on ju väga kaugel!»
«Nelikümmend kuus parsekit. Kuid me ehitame üha suurema tegevusraadiusega tähelaevu ... »
Bioloog noogutas pead ning pomises, et vaevalt oleks maksnud tähelaevale hukkunud planeedi nime panna.
«Täht ju ei hävinenud ja ka planeet on terve. Ei möödu sajanditki, kui me ta jälle täis külvame ja asustame,» vastas Erg Noor veendunult.
Ta otsustas teha raske' manöövri — muuta tähelaeva orbitaalne tee ümber Zirda laiuselisest meridionaalseks. Sest kuidas lahkuda planeedist selgitamata, kas kõik on

1 Koor — organismi summaarse kiirituse ühik (Fantastiline.)
2 Kiirituse biodoosid — elusorganismile kahjulikud kiirituse doosid.

hukkunud. Võib-olla ei ole ellujäänutel energiajaama ning aparaatide purunemise tõttu võimalik tähelaeva appi kutsuda.
Niiza ei näinud Erg Noori esmakordselt vastutusrikka manöövri ajal juhtimispuldi taga. Oma läbitungimatult kindla näoga ning järskude, alati täpsete liigutustega näis ta Niizale legendaarse kangelasena.
Ja taas sooritas «Tantra» lootusetu teekonna ümber Zirda, seekord pooluselt poolusele. Siin ja seal, eriti keskmistel laiustel, ilmusid nähtavale laiad lagedad pinnase-vööndid. Nende kohal õhus hõljus kollane udu, millest paistsid virvendusena läbi tuulest uhutud gigantsed punased liivaluited.
Edasi aga laotusid jälle sametised leinavaibad mustadest moonidest, ainsatest taimedest, mis olid suutnud radioaktiivsusele vastu panna või selle mõjutusel elujõulist mutatsiooni anda.

Nüüd oli kõik selge. Otsida kuskilt surnud varemetest lanamesoonkütust, mis Suure Ringi soovitusel teiste maailmade külaliste jaoks oli varutud (Zirdal endal ei olnud veel tähelaevu, vaid ainult planetoplaanid), —see ei olnud mitte ainult lootusetu, vaid isegi ohtlik. «Tantra» hakkas oma lennuspiraali pikkamööda lahti kerima vastassuunas, planeedist eemale. Olles saavutanud planeetidevahelistel lendudel, startimisel või maandumisel kasutatavate ioon-triger- 1 ehk planetaarmootoritega kiiruse seitseteist kilomeetrit sekundis, eemaldus tähelaev surnud planeedist. «Tantra» võttis kursi asustamata, ainult leppetähisega märgitavale süsteemile, kuhu olid visatud pomm-majakad ja kus pidi ootama «Algrab».
Anamesoonmootorid lülitusid sisse. Nende jõud andis tähelaevale viiekümne kahe tunni jooksul kiiruse üheksasada miljonit kilomeetrit tunnis, mis oli tema tavaline liikumiskiirus. Kohtumispaigani jäi viieteistkümne ehk laeva sõltuva aja järgi üheteistkümne kuu tee. Kogu meeskond, välja arvatud valve, võis unne vajuda. Kuid tervelt kuu aega kestis veel üldine aru-tamine, arvutamine ja Nõukogule ettekande koostamine. Zirda teatmike andmete hulgast märgiti välja kohad, kus mainiti riskantseid katsetusi osaliselt laguneva aatomi-kütusega.-Leiti sõnavõtte hukkunud planeedi väljapaistva-

1 Ioon-trigermootorid — mootorid, milles reaktiivvool saavutatakse ioniseeritud aine triger-(see tähendab kaskaad-) reaktsiooniga. (Fantastiline.)

telt õpetlastelt, kes teatasid elule kahjuliku mõju tundemärkide ilmumisest ning nõudsid katsete lõpetamist. Saja kaheteistkümne aasta eest oli Suure Ringi poolt saadetud hoiatus, millest piisas kõrgelt arenenud mõistusega inimeste jaoks, kuid mida Zirda valitsus ei olnud nähtavasti tõsiselt võtnud.
Ei jäänud vähimatki kahtlust, et Zirda hukkus kahjuliku radiatsiooni kogunemise tõttu pärast seda, kui oli tehlud aivukaid ettevaatamatuid katseid ja võetud mõtlematult tarvitusele tuumaenergia ohtlikke liike, selle asemel et targu teisi, vähem kahjulikke energialiike otsida. Mõistatus oli juba ammu lahendatud, tähelaeva meeskond kaks korda kolmekuulise une niisama pika. normaalse eluga vahetanud.
Nüüd aga ringleb «Tantra» juba üsna mitmendat ööpäeva halli planeedi ümber ja iga tunniga kahaneb lootus «Algi abi» kohata. Läheneb midagi hirmuäratavat...
Erg Noor jäi lävele seisma ja silmitses mõttessevajunud Niizat. Neiu ettepoole kallutatud, tiheda juuksekuhilaga pea sarnanes kahuse kuldse lillega . . . Trotslik poisikese-profiil, veidi viltu asetsevad silmad, mis tihti tagasihoitud naerust pilukile tõmbusid, praegu aga olid pärani ning vaatasid ärevalt ja mehiselt teadmatusele vastu. Neiu ise ei oska aimatagi, kui suureks sisemiseks toeks ta Erg Noorile oma piiritu armastusega on saanud. Erg Noorile, kes pikkadest, tahet ja tundeid karastanud katseaastatest hoolimata siiski väsib olemast ülem, kes peab iga hetk olema valmis vastutama inimeste, laeva ja ekspeditsiooni kordamineku eest. Seal, Maal, ei ole enam ammu niisugust üksikisiku vastutust — otsuse võtab vastu see grupp inimesi, kelle ülesandeks on töö läbi viia. Kui 'aga juhtub midagi erilist, on silmapilk käepärast igasugune nõuanne, kõige keerukam konsultatsioon. Siin ei ole kuskilt nõu küsida, ja tähelaevade komandöridel on erilised õigused. Kergem oleks, kui niisugune vastutus kestaks kaks-kolm, aga mitte kümme-viisteist aastat, mis on tähe-ekspeditsioo-nide keskmine kestus!
Erg Noor astus juhtimiskeskusse.
Niiza sööstis talle vastu.
«Ma otsisin kõik vajalikud materjalid ja kaardid välja,» ütles mees, «anname masinale veidi tööd!»
Ekspeditsiooni ülem sirutas end tugitoolis ja pööras aeglaselt metallist lehekesi, nimetades koordinaatide numbreid,

magnet- elektri- ja gravitatsiooniväljade' pingeid kosmiliste osakeste voogude võimsust, meteoorivoolude kurust ja tihedust. Pingutusest kahvatu Niiza vajutas nuppudele ja pooras arvutusmasina lüliteid. Erg Noor sai seeria vastuseid, süngestus ja jäi mõttesse.

«Meie teel on tugev gravitatsiooniväli — tumeda aine kuhjumisala Skorpionis, tähe 6555-CR + 11-PKU lähedal,» ütles Erg Noor. «Kütusekulu vältimiseks tuleb kalduda siia, Mao poole. Vanasti lennati ilma mootoriteta, kasutades kiirendajatena gravitatsioonivälju, mööda nende servi... »
«Kas meie ei võiks ka seda meetodit kasutada?» küsis Niiza.

«Ei, meie tähelaevad on selleks liiga kiired. Kiirus viis kuuendikku absoluutühikut ehk kakssada viiskümmend tuhat kilomeetrit sekundis suurendaks näiteks Maa gravitatsiooniväljas meie kaalu kaksteist tuhat korda — järelikult muudaks kogu ekspeditsiooni põrmuks. Nii me võime lennata vaid kosmoseavarustes, eemal suurtest mateeriakuhjumitest. Niipea kui tähelaev hakkab gravitatsioonivälja läbima, tuleb kiirust seda rohkem vähendada, mida tugevam on väli.»
«Järelikult on siin vastuolu.» Niiza toetas pea lapselikult käele. «Mida tugevam gravitatsiooniväli, seda aeglasemalt tuleb lennata!»
«See on õige ainult tohutu suurte, valguse kiirusele[1] lähedaste kiiruste puhul, kui tähelaev ise muutub valguskiire sarnaseks ja võib liikuda ainult mööda sirgjoont ehk nõndanimetatud võrdsete pingete kõverat.»
«Kui ma õigesti aru sain, tuleb teil suunata meie «kiir» — «Tantra» — otse päikesesüsteemile.»
«Selles astronavigatsiooni kogu raskus seisabki. Täpne suunamine ühele või teisele tähele on praktiliselt võimatu, kuigi me võtame arvesse kõiki mõeldavaid parandusi. Kogu teekonna vältel tuleb alatasa arvutada tekkivat viga ja muuta laeva kurssi, mille tõttu ongi võimatu täielikult automatiseeritud juhtimine. Aga praegu on meie seisukord hädaohtlik. Peatus või isegi tugev pidurdamine oleks meie jaoks võrdne surmaga, sest meil ei ole enam millegagi uut kiirust arendada. Hädaoht peitub siin, vaadake: piirkond 344 + 2U on täiesti läbi uurimata. Tähti siin pole, teada on ainult gravitatsiooniväli — siin on selle serv. Lõplikku lahendust

ootame astronoomidelt — pärast viiendat ringi äratame kõik üles, aga seni...» Ekspeditsiooni ülem hõõrus meelekohti ja haigutas.
«Sporamiini mõju lõpeb,» hüüdis Niiza, «nüüd te saate puhata!»
«Hästi, ma sean ennast siiasamasse tugitooli. Äkki juhtub ime — kas või üksainus heli!»
Erg Noori toonis vilksatas midagi, mis pani Niiza südame õrnusest kiiremini lööma. Oli tahtmine seda kangekaelset pead enda vastu suruda, neid enneaegsete hõbe-niitidega tumedaid juukseid silitada ...
Niiza tõusis, pani teatmelehed hoolikalt kokku ja kustu-

1 Valguse kiirus on teatavasti 300 000 km/sek.

tas tule, jättes ainult nõrga roheka valguse piki mõõteriistade ja kellade paneele. Tähelaev liikus oma hiiglaslikku ringi tehes rahulikult maailmaruumi täielikus tühjuses.
Ruugeiuukseline astronaut asus kuuldamatult oma kohale hiiglalaeva «aju» juures. Kindlale meloodiale häälestatud aparaadid laulsid oma tuttavat tasast laulu, Väikseimgi korratus oleks kostnud valenoodina, ent vaikne meloodia voogas kindlaksmääratud tonaalsuses. Harva kordusid tasased, gongihelidega sarnanevad löögid: lülitus sisse planetaarne abimootor, mis suunas «Tantrat» tema kõverjoonelisel kursil. Hirmuäratavad anamesoon-mootorid vaikisid.
Unises tähelaevas valitses pika öö rahu, just nagu poleks olnudki tõsist hädaohtu, mis rippus laeva ja tema elanike kohal. Iga hetk kostavad vastuvõturuupo-rist kauaoodatud väljakutsed ning kaks laeva hakkavad oma uskumatult kiiret lendu pidurdama, lähenevad teineteisele paralleelkurssidel, lõpuks võrdsustavad täpselt oma kiirused ja otsekui heidavad kõrvuti pikali. Lai torujas käik ühendab mõlemad tillukesed laevamaailmad ja «Tantra» leiab taas oma vägilasjõu ...
Südamepõhjas oli Niiza rahulik: ta uskus oma ülemusse. Viis rännakuaastat ei olnud sugugi pikad ega väsitavad. Eriti pärast seda, kui Niizas tärkas armastus ... Kuid ka varem andsid haaravalt huvitavad vaatlused, raamatute, muusika ja filmide elektronülesvõtted võimaluse pidevalt oma teadmisi täiendada ega lasknud tunda liiga suurt igatsust imeilusa Maa järele, mis oli nagu liivatera ääretu pimeduse sügavustesse vajunud. Teekaaslased olid kõik ülisuurte teadmistega inimesed, ja kui närvid muljetest või pikast pingelisest tööst väsisid, siis .. . kauakestvas unes, mida ei lastud raugeda häälestamisega hüpnootilistele lainetele, vajusid pikad ajavahemikud silmapilkselt mööda lennates olematusse. Ja Niiza oli oma armastatu kõrval õnnelik. Teda häiris vaid teadmine, et teistel on raskem ja eriti just Erg Nooril. Kui ta ainult suudaks! .. . Ent mida suudab noor, alles üsna võhiklik astronaut niisuguste inimeste kõrval! Aga võib-olla aitas tema õrnusest, alatistest vabatahtlikest pingutustest, kirglikust soovist anda omalt poolt kõik, et seda rasket tööd kergendada.
Ekspeditsiooni ülem ärkas ja kergitas oma raskeks muutunud pead. Ühtlane meloodia kõlas nagu ennegi, katkesA tatuna ikka ühtemoodi planetaarmootori harvadest löökidest. Niiza Krit oli aparaatide juures veidi kühmus,

väsimuse varjud noorel näol. Erg Noor heitis pilgu sõltuvale kellale1 ning tõusis üheainsa vetruva sööstiga sügavast tugitoolist.
«Ma magasin neliteist tundi! Ja teie, Niiza, ei äratanud mind! See on...» Ta kohtas neiu rõõmsat naeratust ja takerdus. «Jalamaid puhkama!»
«Kas ma tohin magada siin nagu teiegi?» palus neiu. Saanud loa, käis ta söömas, pesi end ja heitis siis tugitooli.
Lainedušist värskendatud Erg Noor asus tema asemele aparaatide juurde. Kontrollinud EÜK — elektronühenduste kaitsmete — indikaatoreid, hakkas ta hoogsate sammudega edasi-tagasi kõndima. Säravad, tumedatest ringidest ümbritsetud sõstrasilmad jälgisid teda vargsi.
«Miks te ei maga?» küsis ta astronaudilt käskivalt.

See raputas oma lühikeseks lõigatud ruugeid kiharaid —-maavälistel ekspeditsioonidel naised pikki juukseid ei kandnud.
«Ma mõtlen . . .» alustas ta kõheldes, «ja praegu, hädaohu piiril, kummardan ma kaugele maailmaruumi 'avarustesse tunginud inimese vägevuse ja suuruse ees. Teile on siin paljud asjad päris tavalised, aga mina olen kosmoses esimest korda. Mõ+elda ainult — ma võtan osa grandioossest tähtedevahelisest retkest uute maailmade poole.»
Erg Noor naeratas nõrgalt ia hõõrus laupa.
«Ma pean teile kahjuks pettumuse valmistama — õigemini meie vägevuse tegelikku suurust näitama. Vaadake.» Ta jäi projektori iuurde seisma ia ruumi tagumisele seinale ilmus Galaktika helendav spiraal.
Erg Noor osutas spiraali sagrisele, ümbritsevas pimeduses vaevu märgatavale äärmisele harule, mis koosnes üksikutest sumeda tolmuna näivatest tähtedest.
«Siin on Galaktika kõrbeala, valguse ja elu poolest vaene ääremaa, kus asub meie päikesesüsteem ja kus asume meie praegu. Kuid seegi haru, nagu näete, ulatub Luigest kuni Kiiluni ja peale selle, et ta asub keskvööndités üldiselt kaugel, on tal veel see tume pilv siin ... Et seda haru pikuti läbida, selleks kuluks meie «Tantral» umbes nelikümmend tuhat sõltumatut aastat. Meie haru naa-

1 Sõltuv kell — kell, mis näitab tähelaeva aega, s. o. aega, mis sõltub laeva kiirusest. (Fantastiline) Relatiivsusteooria põhjal lüheneb suurtel (valguse kiirusele lähedastel) liikumiskiirustel tähelaeva aeg, võrreldes tähelaeva suhtes liikumatu vaatleja ajaga.

berharust lahutava tühja maailmaruumi musta kuristiku ületaksime nelja tuhande aasta jooksul. Näete nüüd, et meie lennud universumi ääretutes sügavustes on esialgu alles tammumine tibatillukesel laigul, diameetriga poolsada .valgusaastat! Kui vähe teaksime maailmast, kui poleks võimsat Ringi! Lühikese inimelu jaoks võitmatust avarusest läkitatud teated, kujutused ja mõtted jõuavad varem või hiljem meieni ja me õpime tundma üha kaugemaid maailmu. Uha rohkem koguneb teadmisi, ja see töö toimub lakkamatult.» Niiza vaikis.
«Esimesed tähtedevahelised lennud ... » jätkas Erg Noor mõtlikult. «Laevad olid väikesed, ei olnud neil kiirust ega võimsaid kaitseseadmeid. Ja meie esivanemate elugi oli meie omast kaks korda lühem. Siis alles avaldus inimese tõeline suurus!»
Niiza heitis pea jonnakalt kuklasse nagu ikka siis, kui ta millegagi nõus ei olnud.
«Hiljem, kui leitakse teised abinõud maailmaruumi võitmiseks ega tungita temast enam suisa läbi, öeldakse teie kohta: vaadake, kus olid kangelased, kes vallutasid kosmost nii algeliste vahenditega!»
Ekspeditsiooni ülem naeratas lõbusalt ja sirutas käe neiu poole:
«Ja teie kohta samuti, Niiza!»
Too punastas.
«Ma olen uhke, et istun siin, teie juures! Ja olen valmis andma kõik, et ikka ja jälle kosmoses viibida!»
«Jah, ma tean,» ütles Erg Noor mõtlikult. «Kuid igaüks ei mõtle nii .. .»
Oma naiseliku vaistuga taipas neiu ülema mõtteid. Viimase kajutis on kaks oivalises lillakaskuldses värvuses stereoportreed. Mõlemal pildil on kaunitar Veeda Kong, vana maailma ajaloolane, siniste, Maa taeva karva silmade selge pilguga pikkade kulmutiibade all. Päevitunud, pimestavalt naeratav, käed tuhkjate juuste juurde tõstetud. Ja. teisel pildil istub ta naerdes vasksel laevakahuril — igivana muinasaja mälestusmärgil.
Lõdvenenud Erg Noor istus aeglaselt astronaudi vastu.
«Kui te teaksite, Niiza, kui jõhkralt saatus seal, Zirdal, mu unistused purustas!» ütles ta järsku kõlatult ja pani s&rmed ettevaatlikult anamesooajBOotorite käivituspide-

meie, nagu kavatseks ta tähelaeva kiiret lendu veelgi viimse võimaluseni kiirendada.
«Kui Zirda poleks hukkunud ja me oleksime kütust saanud,» jätkas ta vastuseks kaasvestleja tummale küsimusele', «oleksin ma ekspeditsiooni edasi viinud. Nii oli Nõukoguga kokku lepitud. Zirda oleks teatanud Maale, mis tarvis. «Tantra» aga oleks läinud nendega, kes oleksid tahtnud ... Mahajääjad oleks võtnud pardale «Algrab», mis pärast siinset valvekorda oleks Zirda juurde kutsutud.»
«Kuid kes oleks Zirdale maha jäänud?» hüüdis neiu pahaselt. «Kas ehk Pur Hiss? Ta on kuulus teadlane, kas teadus teda tõesti ei oleks kaasa meelitanud?»
«Aga teie, Niiza?»
«Mina? Kindlasti!»
«Ent... kuhu?» küsis Erg Noor äkki kindlalt, neiut teraselt silmitsedes.
«Ükskõik kuhu, kas või . . .» Noorile samasuguse terase pilguga vastates ja kergelt huuli paotades osutas ta mustendavale kuristikule Galaktika spiraali kahe haru vahel.
«Ei, nii kaugele küll mitte! Te ju teate, Niiza, armas astronaut, et umbes kaheksakümne viie aasta eest korraldati kolmekümne neljas tähe-ekspeditsioon, mida nimetati, «astmeliseks». Kolm tähelaeva kaugenesid Maast Lüüra tähtkuju suunas, varustades üksteist kütusega. Need kaks, mis uurijate meeskonda ei kandnud, andsid anamesooni ära ja pöördusid tagasi. Nii on alpinistid tõusnud kõige kõrgematele mägedele. Kuni lõpuks kolmas, «Puri».. .»
«See, mis tagasi ei tulnud!» sosistas Niiza erutatult.
«Jah, «Puri» ei tulnud tagasi. Kuid ta jõudis eesmärgile ja hukkus tagasiteel, enne hukkumist aga õnnestus tal teade saata. Tema eesmärgiks oli helesinise tähe Veega ehk Lüüra Alfa suur planeedisüsteem. Kui paljud inimsilmad on lugematute põlvkondade jooksul seda põhja-taeva heledat sinist tähte imetlenud! Veega asub kaheksa parseki ehk sõltumatu aia järgi kolmekümne ühe aasta pikkuse tee kaugusel ja inimesed ei ole meie Päikesest veel nii kaugel käinud. Olgu mis on, aga «Puri» jõudis eesmärgile ... Tema hukkumise põhjus on teadmata — kas meteoor või mõni tõsine rike. Võimalik, et ta kihutab veel praegugi maailmaruumis ja kangelased, keda me surnuks peame, alles elavad ... »
«Kui hirmus!»
22
«Selline saatus ootab iga tähelaeva, mis ei suuda liikuda valguse kiirusele lähedase kiirusega. Tema ja koduplaneedi vahele kerkivad otsekohe aastatuhandete pikkused teekonnad.»
«Mida «Puri» teatas?» küsis neiu kähku.
«Väga vähe. Teade oli lünklik ning katkes hiljem sootuks. Ma mäletan seda sõna-sõnalt: «Siin «Puri», siin «Puri», liigun Veegast kahekümne kuue aasta kaugusel, ... küllaldaselt... jään ootama .. . Veega neli planeeti... ei ole midagi kaunimat... missugune õnn! ...»»
«Aga nad ometi kutsusid appi, tahtsid kuskil oodata!»
«Muidugi kutsusid nad 'appi, vastasel korral ei oleks tähelaev hakanud teate saatmiseks tohutut energiat raiskama. Aga midagi polnud parata — «Purjelt» ei tulnud ju enam ühtki sõna.»
«Kahekümne kuue sõltumatu taasta pärast oleksid nad tagasi jõudnud. Päikeseni jäi umbes viis aastat... Laev oli kuskil meie rajoonis või Maale veelgi lähemal.»
«Vaevalt küll... Vahest ainult sel juhul, kui ta nor-maalkiiruse ületas ja kvantpiiri' lähedal liikus. Kuid see on väga ohtlik!»
Erg Noor selgitas lühidalt valguse kiirusele lähenemisel aine seisundis tekkiva hukatusliku hüppe arvestusprintsiipe, kuid märkas, et neiu ei kuula sugugi tähelepanelikult.
«Ma mõistan teid!» hüüdis ta, niipea kui ekspeditsiooni ülem oma selgitused oli lõpetanud. «Ma oleksin kohe mõistnud, aga tähelaeva hukkumine tumestas mu aju ... See on alati nii õudne ja sellega on võimatu leppida!»
«Nüüd siis jõudis teieni põhiline selles teates,» ütles Erg Noor tusaselt. «Nad ju avastasid mingisugused eriti kaunid maailmad. Ja mina unistan juba ammu «Purje» retke kordamisest

— tänapäeval on see võimalik isegi ühe laevaga. Noorusest peale saadab mind unistus Veegast, sinisest päikesestA koos imeilusate planeetidega!»
«Näha niisuguseid maailmu ... » lausus Niiza katkeva häälega. «Kuid tagasijõudmiseks on vaja kuuskümmend maapealset ehk nelikümmend sõltuvat aastat... See on siis ... pool eluiga.»

'K v a n t p i i r — valguse kiirusele lähedase kiiruse piir, mille puhul ei saa eksisteerida ükski ruumiline keha, sest mass muutub võrdseks lõpmatusega ja aeg nulliga.

«Jah, suured saavutused nõuavad suuri ohvreid. Aga mulle ei oleks see isegi ohver. Minu elu Maal on koosnenud vaid täheretkede üürikestest vaheaegadest. Ma ju sün-disingi tähelaevas!»
«Kuidas see võis juhtuda?» oli neiu hämmastunud.
«Kolmekümne viies tähe-ekspeditsioon koosnes neljast laevast. Mu ema oli ühel neist astronoomiks. Ma sündisin poolel teel kaksiktähele MN-19026 +.7AL ja rikkusin seega kahekordselt seadust. Kahekordselt sellega, et kasvasin ja õppisin vanemate juures tähelaevas, aga mitte koolis. Mis sinna parata! Kui ekspeditsioon Maale tagasi jõudis, olin ma juba kaheksateistkümneaastane. Heraklese vägiteoks, küpsustööks. arvati mulle see, et olin tähelaeva juhtimise kunsti ära õppinud ja astronaudiks saanud.»
«Aga ma ei mõista siiski . .. » alustas Niiza.
«Minu ema? Küllap mõistate, kui vanemaks saate! Vadak AT, Anti-T, ei säilinud tollal veel kaua. Arstid seda ei teadnud... Oli kuidas oli, aga mind toodi ilmale samasuguses juhtimiskeskuses ja ma pungitasin oma pooltotraid silmakesi ekraanide poole, jälgides nendes õõtsuvaid tähti. Me lendasime Hundi Teeta suunas, kus asus Päikesele lähedane kaksiktäht. Kaks tumeda pilvega varjutatud kääbust — sinine jä oranž. Minu esimeseks teadlikuks muljeks oli elutu planeedi taevas, mida ma vaatlesin ajutise jaama klaaskupli alt. Elu kaksiktähtede planeetidel nende orbiitide ebakorrapärasuse tõttu harilikult ei esine. Ekspeditsioon väljus jaamast ning uuris seitsme kuu jooksul kivimeid. Niipalju kui ma mäletan, leidus seal ülirikkalikult plaatinat, osmiumi ja iriidiumi. Uskumatult rasked iriidiumikuubid said mu mängukannideks. Ja see taevas, minu esimene taevas — must, vilkumatute tähtede selgete tulukeste ning kahe kujutlematult ilusa, heleoranži ja sügavsinise päikesega. Mäletan, et mõnikord nende kiirtevihud ristusid ja siis voogas meie planeedile nii võimas ja rõõmus roheline valgus, et ma vaimustusest kisasin ja laulsin! ... » Erg Noor lõpetas: «Küllalt, ma sattusin mälestusi heietama, teil aga oleks ammu aeg puhata.»
«Jätkake, ma ei ole eluilmas midagi huvitavamat kuulnud,» palus Niiza, ent ülem jäi paindumatuks.
Ta tõi pulseeriva hüpnotisaatori, ja kas nüüd käskivate silmade või uinutusaparaadi mõjul jäi neiu nii tugevasti magama, et ärkas alles enne kuuenda ringi algust. Juba

ülema külmast näost taipas Niiza, et «Algrab» pole ikka veel välja ilmunud.
«Te ärkasite just parajal ajal!» teatas ta, niipea kui Niiza pärast elektri- ja lainekümblust end korrastades juh-timiskeskusse tagasi tuli. «Lülitage äratusmuusika ja -valgus sisse. Kõigile!»
Niiza vajutas kiiresti reale nuppudele ja kõigis tähe-laeva kajutites, kus ekspeditsiooni liikmed magasid, hakkasid vahelduma valgusesähvatused ning kõlas iseäralik, pikkamisi valjenev, madalate vibreerivate akordidega muusika. Algas pärsitud närvisüsteemi järkjärguline ettevaatlik äratamine ja tema normaalse tegevuse taastamine. Viis tundi hiljem kogunesid kõik lõplikult toibunud, söönud ja närvistimulaatoritest karastatud ekspeditsiooni liikmed tähelaeva juhtimiskeskusse.
Igaüks võttis teate abitähelaeva hukkumisest omamoodi vastu. Ekspeditsioon seisis olukorra kõrgusel, nagu Erg Noor oli ka lootnud. Ei ühtki ahastavat sõna ega kohkunud pilku. Isegi Pur

Hiss, kes ennast Zirdal eriti vaprana ei näidanud, võttis teate võpatamata vastu. Nooruke Luma Lasvi, ekspeditsiooni arst, kahvatas ainult pisut ja niisutas vargsi keelega oma kuivanud huuli.
«Mälestame hukkunud seltsimehi!» ütles ülem ja lülitas sisse projektori ekraani, millele ilmus «Algrab», pildistatuna enne «Tantra» äralendu.
Kõik tõusid püsti. Aeglaselt vahetusid ekraanil ülesvõtted kord tõsistest, kord naeratavatest inimestest — «Alg-rabi» meeskonna seitsmest liikmest. Erg Noor nimetas igaühe nime ja rändurid andsid hukkunuile lahkumisteenistuse. Niisugune oli astronautide komme. Üheskoos teele asunud tähelaevadel olid alati kaasas kõikide ekspeditsiooni liikmete fotod. Kadunud laevad võisid kaua maailmaruumis ekselda ja nende meeskonnad veel kauaaks ajaks ellu jääda. Ent sellel ei olnud tähtsust — laev ei pöördunud iialgi tagasi. Tema otsimiseks ja abistamiseks ei olnud vähimatki võimalust. Laeva masinate konstruktsioon oli juba nii täiuslik, et väikesi vigastusi kas peaaegu üldse ei esinenud või neid oli kerge parandada. Masinate tõsist avariid aga ei olnud kunagi korda läinud kosmoses likvideerida. Vahel jõudsid laevad viimase teate saata, nagu seda tegi «Puri». Enamasti aga ei saavutanud teated eesmärki, sest neid oli uskumatult raske orienteerida. Suure Ringi saated olid aastatuhandete jooksul täpsed suunad omandanud ja

neid võis peale selle varieerida, planeedilt planeedile edasi anda. Tähelaevad viibisid tavaliselt läbiuurimata piirkondades, kus saadete suunda võidi vaid juhuslikult tabada.
Astronautide hulgas valitses veendumus, et kosmoses eksisteerivad kõigele lisaks veel mingisugused neutraalsed väljad ehk null-alad, kus kõik kiirgused ja teated upuvad nagu kivid vette. Ent astrofüüsikud pidasid seni veel null-välju pöörastele fantaasiatele kalduvate kosmoserändurite tühisteks väljamõeldisteks.
Pärast leinatalitust ja lühiajalist nõupidamist pani Erg Noor anamesoonmootorid tööle. Kahe ööpäeva pärast jäid nad uuesti vait ja tähelaev hakkas liginema koduplaneedile kahekümne ühe miljardi kilomeetri võrra ööpäevas. Päikeseni oli jäänud umbkaudu kuue maapealse (sõltumatu) aasta tee. Juhtimiskeskuses ja raamatukogu-labo-ratooriumis kees töö: seal arvutati uut kurssi.
Kõigi kuue lennuaasta jooksul võis anamesooni kulutada ainult laeva kursi parandamiseks. Teiste sõnadega, tahelaeva juhtimisel oli tarvis hoolikalt säilitada kiirendust. Kõiki tegi rahutuks Päikese ja «Tantra» vahel asuv uurimata piirkond 344 + 2U, mida ei õnnestunud kuidagi vältida, — tema külgedel võis kuni Päikeseni esineda vabade meteooride tsoone ja peale selle kaotas laev pööramisel kiirendust.
Kahe kuu pärast oli lennujoon arvutatud. «Tantra» hakkas joonistama võrdsete pingete lamedat kõverat.
Suurepärane laev oli täiesti korras, lennukiirus püsis ettearvestatud piirides. Nüüd seisis tahelaeva ja kodumaa vahel ainult aeg — umbes neli sõltuvat lennuaastat.
Erg Noor ja Niiza, lõpetanud oma valvekorra, vajusid väsinult kauakestvasse unne. Koos nendega sukeldusid ajutisse olematusse kaks astronoomi, geoloog, bioloog, arst ja neli inseneri.
Valvesse asus järgmine vahetus — kogenud (astronaut Pel Lin, kes viibis oma teisel ekspeditsioonil, astronoom Ingrid Ditra ja nendega vabatahtlikult ühinenud elektroo-nikainsener Kei Ber. Ingrid tõmbus Pel Lini loal tihti juhtimiskeskuse kõrval tasuvasse raamatukogusse. Zirda traagikast inspireerituna kirjutas ta koos oma vana sõbra Kei Beriga monumentaalset sümfooniat «Planeedi hukkumine». Aparaatide muusikast ja kosmose mustade kuristike vaatlemisest väsinud Pel Lin pani Ingridi puldi taha istuma ning hakkas ise salapäraseid raidkirju dešif

reerima, mis elanikest mõistatuslikul kombel hüljatud planeedilt Kentauri lähimate tähtede süsteemist kaasa olid toodud. Ta uskus oma võimatu ettevõtte õnnestumisse.
Veel kaks korda vahetusid valvurid, tähelaev oli lähenenud Maale peaaegu kümne tuhande miljardi kilomeetri võrra, aga lanamesoonmootoreid lülitati sisse vaid mõneks tunniks.
Pel Lini grupi valvekord lähenes lõpule. See oli juba neljas sellest ajast, kui «Tantra» lahkus kohast, kus ta pidi «Algrabiga» kokku saama.
Astronoom Ingrid Ditra oli arvutamise lõpetanud ja pöördus Pel Lini poole, kes jälgis melanhoolselt gravitat-sioonipinge mõõtjate punaste noolekeste lakkamatut võbi-nat helesinistel kaarjatel skaaladel. Valvekorra teisel poolel andis end tunda tavaline psüühiliste reaktsioonide aeglustumine, millest ei pääsenud isegi kõige tugevamad inimesed. Tähelaev liikus antud kursil automaatselt kuude ja aastate viisi. Kui juhtuski ootamatult mõni erakordne sündmus, mis tahelaeva juhtiva automaadi otsustusvõimel üle jõu käis, viis see tavaliselt ikka laeva hukkumiseni, sest isegi inimese vahelesegamine ei aidanud. Ka kõige paremini treenitud inimaju ei suutnud tarviliku kiirusega reageerida.
«Minu arvates oleme juba ammu uurimata piirkonnas 344 + 2U. Ülem tahtis siin ise valvata,» pöördus Ingrid astronaudi poole.
Pel Lin heitis pilgu päevaloendajale.
«Kahe päeva pärast anname niikuinii valvekorra üle. Esialgu ei ole midagi ette näha, mis tähelepanu vääriks. Kas valvame lõpuni?»
Ingrid noogutas nõusoleku märgiks. Kei Ber tuli ahtri-ruumidest ja istus oma tavalisele tugitoolile tasakaalumeh-hanismide läheduses. Pel Lin haigutas ja tõusis.
«Ma heidan mõneks tunniks magama,» pöördus ta Ingridi poole.
Ingrid tuli kuulekalt oma laua äärest juhtimispuldi ette.
«Tantra» liikus õõtsumata absoluutses tühjuses. Voll Hodi üli-tundlikud mõõteriistad ei avastanud ees ühtegi, isegi mitte kauget meteoori. Kurss viis tahelaeva nüüd Päikesest veidi eemale — umbes poolteise lennuaasta võrra. Eesmised ekraanid mustendasid hämmastavas tühjuses: tähelaev näis otse pimeduse südamesse suunduvat.
27
Ainult külgmistest teleskoopidest tungisid ekraanidesse loendamatute tähtede valgusnõelad. Astronoomil käis kummaline ärev võbin läbi keha. Ingrid läks oma masinate ja teleskoopide juurde tagasi, kontrollis ikka ja jälle nende lugemeid ja kaardistas tundmatut piirkonda. Kõik oli rahulik, kuid Ingrid ei suutnud sellegipoolest pilku lahti rebida kurjakuulutavast pimedusest laeva nina ees. Kei Ber märkas tema rahutust ning kuulas ja silmitses tükk aega aparaate.
«Mina ei leia mitte midagi,» tähendas ta lõpuks. «Mis sulle näis?»
«Ma ei tea isegi, mind teeb rahutuks see ebatavaline pimedus meie ees. Mulle tundub, nagu suunduks meie laev otseteed tumedasse udukogusse.»
«Siin peabki olema tume pilv,» kinnitas Kei Ber,. «kuid me ainult «kraapsame» tema serva. Niimoodi ongi arvestatud! Gravitatsioonivälja pinge kasvab ühtlaselt ja vähehaaval. Me peame seda rajooni läbides kindlasti mingisugusele gravitatsioonitsentrile lähenema. Peaks olema ükskõik, kas tumedale või heledale!»
«See kõik on õige,» ütles Ingrid juba rahulikumalt.
«Aga mille üle sa siis muretsed? Me liigume antud kursil koguni ettenähtust kiiremini. Kui midagi ei muutu, siis jõuame isegi oma napi kütusega Tritonile.»
Ingrid tundis, kuidas temas tärkab rõõm juba üksnes mõttest Tritonile, Neptuuni kaaslasele, ning tähelaevade jaamale, mis on rajatud päikesesüsteemi välisserval asuvale Tritonile. Tritonile jõudmine tähendas kojujõudmist...
«Ma arvasin, et asume kahekesi muusika kallale, kuid Pel Lin heitis puhkama. Ta magab kuus-seitse tundi, aga mina mõtlen sel ajal läbi teise osa finaali orkestratsiooni — tead, selle

koha, kus meil kuidagi ei õnnestu ähvarduse-teema terviklik sisseastumine. See...» Kei Ber laulis mõned noodid.
«Dii-dii, da-ra-raa,» näisid juhtimiskeskuse enda seinad ootamatult vastu kajavat.
Ingrid võpatas ja vaatas ringi, kuid hetke pärast taipas. Gravitatsioonivälja pinge oli tõusnud ja seadmed reageerisid sellele kunstliku gravitatsiooni aparaadi meloodia muutmisega.
«Naljakas kokkusattumus!» pahvatas ta veidi süüdlaslikult naerma.

«Gravitatsiooniväli tugevnes muidugi seoses tumeda pilvega. Nüüd võid sa täiesti rahulik olla, ja las Lin magab pealegi.»
Nende sõnadega väljus Kei Ber juhtimiskeskusest. Heledasti valgustatud raamatukogus istus ta elektronviiul-klaveri taha ning süvenes täielikult töösse. Võis olla möödunud paar-kolm tundi, kui raamatukogu hermeetiline uks korraga avanes ja Ingrid sisse astus.
«Kei, kallis, ärata Lin üles.»
«Mis juhtus?»
«Gravitatsioonivälja pinge kasvab rohkem, kui arvestustes ette nähtud.» «Aga ees?»
«Endiselt pimedus!» Ingrid kadus.
Kei Ber äratas astronaudi. Too kargas püsti ning tormas juhtimiskeskusse aparaatide juurde.
«Midagi kardetavat ei ole. Kuid mis tekitab siin niisuguse gravitatsioonivälja? Tumeda pilve jaoks on ta liiga võimas ja tähti siin ei ole...» Lin mõtles veidi ning vajutas siis ekspeditsiooni ülema kajuti äratusnupule, mõtles veel hetke ja lülitas sisse Niiza Kriti kajuti.
«Kui midagi ei juhtu, siis nad lihtsalt vahetavad meid välja,» selgitas ta erutatud Ingridile.
«Aga kui juhtub? Erg Noor võib alles viie tunni pärast normaali saavutada. Mis teha?»
«Oodata,» vastas astronaut rahulikult. «Mis saab siin, kõikidest tähesüsteemidest nii kaugel, selle viie tunni jooksul juhtuda!»
Mõõteriistade helitoon madaldus pidevalt, rääkides lennuolude muutumisest. Aeglaselt venis pinev ootus. Kaks tundi möödus nagu terve vahetus. Pel Lin jäi väliselt rahulikuks, kuid Ingridi erutus nakatas juba Kei Beri. Too vaatas tihti juhtimiskeskuse uksele, oodates Erg Noori tavaliselt tormakat ilmumist, ehkki teadis, et pikaajalisest unest virgumine toimub aeglaselt.
Pikk kellahelin pani kõiki võpatama. Ingrid haaras Kei Bgrist kinni.
««Tantra» on hädaohus! Välja pinge on ettearvatust kaks korda kõrgem!»
Astronaut kahvatas. Lähenes midagi ootamatut, mis nõudis silmapilkset otsustamist. Tähelaeva saatus oli tema kätes. Visalt suurenev gravitatsioonijõud nõudis laeva kiiruse vähendamist, ja seda mitte üksnes raskusjõu kasvamise

tõttu laevas endas, vaid ka sellepärast, et otse kursil asus nähtavasti suur ja tihe mateeriakogum. Kuid pärast kiiruse vähendamist ei olnud enam millegagi uut kiirendust saavutada! Pel Lin surus hambad risti ning keeras pidurdavate ioon-planetaarmootorite lülitushooba. Aparaatide meloodiasse segunesid kõlavad löögid, summutades gravitatsioonijõu ja kiiruse vahekorda arvutava aparaadi äreva heli. Kellahelin lakkas ja osutid tõendasid kordaminekut: kiirus oli taas muutunud ohutuks, saavutanud tasakaalu kasvava gravitatsiooniga. Ent vaevalt jõudis Pel Lin pidurid välja lülitada, kui heli uuesti kordus -— ähvardav külgetõmbejõud nõudis käigu aeglustamist. Oli ilmne, et tähelaev liikus otse võimsa gravitatsioonikeskme poole.
Kurssi, seda suure vaeva ja ülima täpsuse teost, astronaut muuta ei söandanud. Planetaarmootoreid kasutades pidurdas ta tähelaeva, kuigi oli juba silmanähtav, et kursi rajamisel läbi tundmatu mateeriamassi on tehtud viga.
«Gravitatsiooniväli on suur,» märkis Ingrid poolvaljusti. «Võib-olla... »
«Käiku tuleb veelgi aeglustada, et saaksime pöörata!» hüüdis astronaut. «Aga millega me hiljem lendu kiiren-dame?...» Tema häälest kostis hukatuslikku ebakindlust.

«Oleme juba tunginud läbi välise keerisvööndi ',» vastas Ingrid, «gravitatsioon suureneb pidevalt ja kiirelt.»
Hakkas kostma sagedasi kõlisevaid lööke: planetaarmoo-torid asusid automaatselt tegevusse, kui laeva juhtiv elekt-ronmasin ees tohutut mateeriakogumit kõmpis . . . «Tantra» lõi õõtsuma. Tähelaeva käigu aeglustumisest hoolimata hakkasid inimesed juhtimiskeskuses teadvust kaotama. Ingrid vajus põlvili, Pel Lin püüdis tugitoolis oma tinaraskeks muutunud pead kergitada. Kei Ber tundis mõttetut, loomalikku hirmu ja lapselikku abitust.
Mootoriplahvatused sagenesid ning läksid üle pidevaks mürinaks. Laeva elektron-«aju» võitles oma poolteadvusetute peremeeste asemel, olles omamoodi võimas, kuid piiratud mõistusega, sest ta ei osanud keerukaid tagajärgi ette näha ega erandlikel juhtudel väljapääsu leida.
«Tantra» õõtsumine nõrgenes. Planetaarsete ioonlaen-gute tagavara näitavad vardad vajusid kiiresti allapoole.

Väline keerisvõõnd — kahe tähesüsteemi gravitatsiooniväljade kontakti vöönd, milles tekivad häired ja keerised.

Toibunud Pel Lin taipas, et gravitatsioonijõud suureneb liiga ruttu. Tuleb viivitamatult rakendada erakorralisi abinõusid laeva peatamiseks ja seejärel kursi järsuks muutmiseks.
Pel Lin nihutas anamesoonmootorite hooba. Neli pikka, puldi spetsiaalsest pilust paistvat boornitriidist silindrit lõid seest helendama. Heleroheline leek hakkas nendes raevuka välguna sähvima, voogama ja neljaks tihedaks spiraaliks keerduma. Seal, laeva vööriosas, mähkis tugev magnetiväli mootoridüüside seinu, kaitstes neid silmapilkse purunemise eest.
Astronaut lükkas hooba edasi. Läbi rohelise keeriseseina sai nähtavaks suunav kiir — K-osakeste 1 hallikas voog. Veel üks liigutus, ja piki halli kiirt lõikus pimestavalt lilla välk — signaal, et anamesoon on alustanud oma tormilist väljavoolamist. Kogu tähelaeva korpus vastas sellele peaaegu kuuldamatu, kuid raskesti talutava kõrgsagedusvibratsiooniga ...
Vajaliku annuse toitu sisse võtnud Erg Noor lamas poolunes närvisüsteemi kirjeldamatult mõnusa elektrimas-saaži all. Pikkamööda lahtus unustuseloor, mis veel tema aju ja keha mähkis. Äratusmeloodia kõlas mažoorsemalt, kiirenevas rütmis ...
Äkki tungis väljastpoolt sisse midagi halba, mis käristas katki üheksakümnepäevasest unest ärkamise rõõmu. Erg Noor tajus end ekspeditsiooni ülemana ning hakkas meeleheitlikult võitlema, et normaalset teadvust taastada. Lõpuks taipas ta, et tähelaeva pidurdatakse erakorraliselt anamesoonmootoritega — järelikult on midagi juhtunud. Ta tegi katset tõusta. Ent keha ei kuulanud veel sõna, jalad nõtkusid ja ta kukkus kotina oma kajuti põrandale. Siiski läks tal korda ukseni roomata ja seda avada. Koridoris ajas Erg Noor ennast neljakäpakile ja tuikus juhtimiskeskusse.
Silmadega ekraane ja skaalasid puurinud inimesed vaatasid hirmunult ümber ja sööstsid ülema juurde. Suutmata püsti tõusta, ütles too:
«Ekraanid, eesmised . . . lülitage ümber infrapunasele ... peatage ... mootorid!»
Boorsilindrid kustusid üheaegselt korpuse vibratsiooni

1 K-osakesed — aatomituuma osakesed rõngakujulise mesoni-pilve kildudest. (Fantastiline.)

vaibumisega. Parempoolsele eesmisele ekraanile ilmus hiiglasuur täht, mis kumendas tuhmis punakaspruunis valguses. Kõik tardusid hetkeks, pööramata silmi tohutult kettalt, mis oli pimedusest otse laeva nina ette kerkinud.
«Oh ma tobu!» hüüatas Pel Lin murelikult. «Ma olin kindel, et on tegemist tumeda pilvega! Aga see on.. .»
«Raudtäht!» karjatas Ingrid Ditra hirmunult.

Erg Noor ajas end tugitooli seljatoest kinni hoides põrandalt üles. Tema tavaliselt kaame nägu omandas sinaka varjundi, kuid silmis leegitses alatine lõikav tuli.
«Jah, see on raudtäht,» ütles ta aegamisi, «astronautide hirm!»
Mitte keegi ei aimanud tema olemasolu selles rajoonis, ja kõikide pilgud pöördusid täis hirmu ja lootust ülema poole.
«Mina mõtlesin ainult pilvele,» ütles Pel Lin tasa ja süüdlaslikult.
«Nii suure gravitatsioonijõuga tumeda pilve sisemus peab koosnema võrdlemisi suurtest tahketest osakestest ja «Tantra» oleks sel juhul juba hukkunud. Niisuguses parves on võimatu kokkupõrget ära hoida,» ütles ülem tasa ja kindlalt.
«Kuid välja pinge järsud muutused, mingisugused keerised? Kas see ei vihja otseselt pilvele?»
«Või sellele, et tähel on planeet.» Ülem noogutas julgustavalt pead ning vajutas ise äratusnuppudele.
«Kähku vaatlusteade! Arvutame isograavid '!»
Tähelaev hakkas jälle kõikuma. Ekraanil vilksatas tohutu kiirusega midagi erakordselt suurt, sööstis tahapoole ning kadus.
«Vastus ongi käes ... Me möödusime planeedist. Kiiresti, kiiresti tööle!» Ülema pilk langes kütusemõõtjatele. Ta surus end tugevamini tugitooli, tahtis midagi ütelda, ent vaikis.

•Isograavid — gravitatsioonivälja iseloomustavad jooned. (Fantastiline.) Isograavi kõigis punktides on gravitatsioonijõud võrdne.

II PEATÜKK TUUKANI EPSILON

LAUAL tekkis oranžide ja helesiniste tulukeste saatel tasane klaasiklirin. Läbipaistval vaheseinal lõid sätendama värvilised täpid. Suure Ringi välisjaamade juhataja Dar Veter jätkas Spiraaltee valguse jälgimist Selle gigantne kaar kooldus küüruna kõrgusse, joonistades veepiirdele tuhmkollase peegeldusvöödi. Sellelt pilku eemaldamata sirutas Dar Veter käe välja ning seadis väikese kangikese tähele M — mõtisklemine ei ole veel lõppenud. Tolle inimese elus toimus täna tähtis muudatus. Hommikul oli lõunapoolkera elamisvööndist saabunud tema järeltulija Mven Mass, kelle valis Tähtedevaheliste Lendude Nõukogu. Viimase saate Ringile annavad nad koos, ja siis . . . Just see «siis» oligi veel otsustamata. Kuus aastat oli ta teinud ülisuurt pingutust nõudvat tööd, milleks valiti ainult silmapaistvalt andekaid inimesi, kellel oli suurepärane mälu ia laialdased ning entsüklopeedilised teadmised. Kui tal hakkasid pahaendelise kangekaelsusega korduma ükskõiksuse hood elu ja töö vastu — see on üks inimese raskemaid haigusi —, vaatas kuulus psühhiaater Evda Nali ta põhjalikult läbi. Vana äraproovitud meetod — nukrate akordide muusika rahustavatest kiirtest läbistatud siniste unenägude toas — ei aidanud. Jäi vaid üle tegevusala muuta ja ennast füüsilise tööga ravida seal, kus iga päev ja iga tund läks veel tarvis lihaste tööd. Tema armas sõber, ajaloolane Veeda Kong tegi talle eile ettepaneku tema juures kaevajana tööle asuda. Arheoloogilistel väljakaevamistel ei olnud masinad suutelised kogu tööd ära tegema — viimane etapp tehti inimkätega. Vabatahtlikest küll puudust ei tuntud, kuid Veeda oli talle siiski lubanud pikaajalist tööd muistsetes steppides, looduse rüpes.
33

Kui Veeda Kong oleks...! Muide, Veeda teab ju kõik. Ta armastab Erg Noori, Tähtedevaheliste Lendude Nõukogu liiget, kolmekümne seitsmenda tähe-ekspeditsiooni ülemat. Erg Noor pidi Zirdalt endast teate saatma. Ent kui ühtki teadet ei tule — kõik tähtedevaheliste lendude arvestused aga on ülimalt täpsed —, siis ei kõlba Veeda armastuse

võitmisele mõtelda. Sõpruse vektor on kõige suurem, mis teda Veedaga seob. Ja siiski sõidab ta Veeda juurde tööle!
Dar Veter nihutas hooba, vajutas nupule ja tuba täitus heleda valgusega. Avarusse suunatud kristallaken moodustas maa ja mere kohal kõrguva ruumi seina. Teise hoova pööramisega kallutas Dar Veter selle seina enda kohale ja ruum avanes tähistaevasse, lõigates metallraamiga ära teede, hoonete ja majakate tuled all.
Dar Veteri tähelepanu köitis galaktikakella numbrilaud oma kolme kontsentrilise jaotisringiga. Informatsiooni-saade Suurele Ringile toimus Galaktika aja järgi, iga sajatuhandiku galaktikasekundi järel ehk maapealse ajaarvestuse järgi kord kaheksa päeva jooksul, nelikümmend viis korda aastas. Galaktika üks pööre oma telje ümber moodustas galaktika-ööpäeva.
Järjekordne, tema jaoks viimane saade pidi algama kell üheksa hommikul Tiibeti observatooriumi aja järgi, seega kell kaks öösel siin, Nõukogu Vahemere observatooriumis. Aega oli jäänud veel pisut üle kahe tunni.
Aparaat laual hakkas uuesti klirisema ja vilkuma. Vaheseina taha ilmus mees heledas, siidise läikega küütlevas rõivastuses.
«Me oleme valmis saateks ja vastuvõtuks,» heitis mees lühidalt, avaldamata ainustki välist lugupidamise märki, kuigi ta pilgust oli näha, et ta on ülemast vaimustatud.
Dar Veter vaikis, ka abi vaikis, seistes täiesti vabalt, uhke hoiakuga.
«Kuupsaalis?» küsis Dar Veter lõpuks, ja kui oli jaatava vastuse saanud, päris, kus on Mven Mass.
«Hommikuvärskuse aparaadi all. Võtab pärast reisi kehakarastust. Muuseas näib mulle, et ta on erutatud ... »
«Mina tema asemel oleksin samuti erutatud,» lausus Dar Veter mõtlikult. «Nii oli kuus aastat tagasi...»
Abi hakkas õhetama pingutusest ükskõikseks jääda. Ta tundis noorusetuhinaga oma ülemusele kaasa, võib-olla
34
mõistes, et temal endalgi seisavad kord ees tähtsa töö ja suure vastutuse rõõmud ning mured.
Välisjaamade juhataja ei väljendanud mitte millegagi oma tundeid — tema aastates ei peetud sündsaks neid näidata.
«Kui Mven Mass tuleb, tooge ta kohe minu juurde.»
Abi lahkus. Dar Veter läks nurka, kus läbipaistev vahesein oli põrandast laeni mustaks värvitud, ning avas hoogsa liigutusega kaks värvilisest puidust paneelis olevat luuki. Süttis valgus, mis tuli kuskilt peegliga sarnaneva ekraani sügavusest.
Välisjaamade juhataja lülitas erilise klemmi abil sisse «sõpruse vektori» — otseühenduse, mis oli sisse seatud sügava sõprusega seotud inimeste vahel, et nad võiksid igal ajal teineteisega ühendusse astuda. Sõpruse vektor oli ühendatud inimese mitme alatise asupaigaga — elamu, töökoha, kõige armsama puhkenurgaga.
Ekraan lõi helendama, tema sügavusest ilmusid nähtavale tuttavad kõrged paneelid loendamatute indeksitulbakestega elektronfilmidest, mis asendasid arhailisi raamatute fotokoopiaid. Kui inimkond läks üle ühtsele tähestikule, mida keerukate märkide puudumise tõttu joontähestikuks nimetati, muutus isegi vanade raamatute filmimine automaatmasinatele veelgi lihtsamaks ja kättesaadavamaks. Sinised, rohelised ja punased triibud tähistasid keskfilmoteeke, kus säilitati teaduslikke uurimistöid, mis juba ammu ilmusid kõigest kümmekonnas eksemplaris. Tarvitses vaid valida vastav märgirida ja hoidla-filmo-teek andis automaatselt edasi filmraamatu täieliku teksti. See masin oligi Veeda isiklik raamatukogu.
Tasane klõpsatus — kujutis hääbus ning süttis uuesti, näidates teist tuba, mis oli samuti tühi.
Teise klõpsatusega viis aparaat kujutise nõrgalt valgustatud pultlaudadega saali. Lähima laua ääres istuv naine tõstis pea ning Dar Veter tundis ära armsa, suurte hallide silmadega kitsa

näo. Tugeva, julgete joontega suu valgehambaline naeratus kergitas põsed väikesteks kinkudeks mõlemal pool veidi püstakat, lapselikku nöpsnina ja see tegi näo veel lahkemaks ning sõbralikumaks.
«Veeda, aega on jäänud kaks tundi. Te peate ümber riietuma, aga ma tahaksin, et te pisut varem observatooriumi tuleksite.»
Naine ekraanil tõstis käed tihedate tuhkblondide juuste juurde.
35
«Ma kuulan, mu Veter,» hakkas ta tasa naerma, «ja lähen koju.»
Tooni lõbusus ei petnud Dar Veteri kõrva.
«Rahunege, vapper Veeda. Igaüks, kes Suurele Ringile kõneleb, on kunagi kõnelnud esimest korda . .. »
«Ärge raisake sõnu minu julgustamiseks,» heitis Veeda Kong pea jonnakalt kuklasse, «ma olen varsti kohal.»
Ekraan kustus. Dar Veter sulges luugid ja pöördus, et oma asemikku vastu võtta. Mven Mass sisenes hoogsal sammul. Näojooned ja sileda läikiva naha tumepruun värvus osutasid tema põlvnemisele neegritest. Valge keep langes raskete kurdudena vägevatelt õlgadelt. Mven Mass pigistas Dar Veteri mõlemad käed oma tugevate kõhnade kämmalde vahele. Mõlemad välisjaamade juhatajad, nii endine kui tulevane, olid väga pikka kasvu. Veter, kelle sugupuu pärines vene rahvast, näis saledamast aafriklasest tüsedam ja massiivsem.
«Mul on tunne, nagu peaks täna midagi tähtsat juhtuma,» alustas Mven Mass tolle usaldusliku otsekohesusega, mis iseloomustas Suure Ringi ajastu inimesi.
Dar Veter kehitas õlgu.
«Kõigil meil kolmel juhtub midagi tähtsat. Mina annan oma töö üle, teie võtate selle vastu ja Veeda Kong räägib esmakordselt universumiga.»
«Ta on väga ilus?» hüüdis Mven Mass pooleldi küsivalt, pooleldi kinnitavalt.
«Küllap näete. Muuseas, tänases saates ei ole midagi erilist. Veeda peab planeedile KRC-664456 + BS-3252 loengu meie ajaloost.»
Mven Mass tegi peast hämmastavalt kiire arvestuse.
«Ükssarviku tähtkuju, täht Ross 614, planeedisüsteem iidsetest aegadest tuntud, kuid ei avaldanud end varem mitte millegagi. Ma armastan vanaaegseid nimesid ja sõnu,» lisas ta veidi vabandava tooniga.
Dar Veter mõtles, et Nõukogu oskab inimesi valida. Kuuldavalt ütles ta:
«Siis te sobite hästi Junius Antiga, elektronmälumasinate juhatajaga. Ta tituleerib ennast ise mälulampide juhatajaks. Mitte lambi, muinasaja viletsa valgusallika, vaid esimeste kohmakate elektronseadmete järgi õhust tühjaks pumbatud klaaskuplites, mis meenutasid tolleaegseid elektrilampe.»
36
Mven Mass pahvatas nii siiralt ja avameelselt naerma, et Dar Veter tundis, kuidas tema sümpaatia selle inimese vastu kasvab.
«Mälulambid! Meie mäluvõrgud on kilomeetritepikkused koridorid, mis on koostatud miljarditest elementidest! Kuid ma annan oma tunnetele voli,» taipas ta järsku, «aga tarvilikku ei ole veel selgitanud. Millal Ross 614 rääkima hakkas?»
«Viiekümne kahe aasta eest. Seejärel õppisid nad ära Suure Ringi keele. Nad on kõigest nelja parseki kaugusel. Veeda loeng jõuab nendeni kolmeteistkümne aasta pärast.»
«Ja edasi?»
«Pärast loengut algab vastuvõtt. Me saame oma vanade sõprade kaudu Ringist mõningaid uudiseid.»
«Luige kuuekümne ühe kaudu?»
«Muidugi. Vahel ka Maokandja saja seitsme kaudu, kui teie vanaaegset terminoloogiat kasutada.»

Sisenes inimene samasuguses Tähtedevaheliste Lendude Nõukogu hõbehallis riietuses nagu Dar Veteri abigi. Ta oli lüheldast kasvu, elav ja kühmja ninaga ning võitis poolehoiu oma kirsstumedate silmade .terava tähelepaneliku pilguga. Sisenenu silitas peopesaga oma ümmargust siledat pead.
«Mina olen Junius Ant,» tutvustas ta ennast kõrge lõikava häälega, ilmselt Mven Massi poole pöördudes.
Aafriklane tervitas teda aupaklikult. Mälumasinate juhatajad ületasid kõiki oma õpetatuse poolest. Nemad otsustasid, mida saadud teadetest mälumasinates talletada ja mida üldise informatsiooni liini või loomingulistesse paleedesse suunata.
«Veel üks brevis,» torises Junius Ant uue tuttava kätt surudes.
«Mida see tähendab?» ei saanud Mven Mass aru.
«Minu väljamõeldis. Ladina keeles. Ma nimetan nii kõiki, kes kaua ei ela, — välisjaamade töötajaid, astronaute, tähelaevamootorite tehaste tehnikuid. Ja muidugi ka meid endid. Ega meiegi ela rohkem kui pool normaalsest elueast. Mis parata, selle eest elame huvitavalt! Kus Veeda on?»
«Pidi veidi varem tulema ... » alustas Dar Veter. Tema sõnu summutasid ärevad akordid, mis kõlasid pärast heledat plõksatust galaktikakella numbrilaual.
«Hoiatussignaal kogu Maale. Kõigile energiajaamadele,

tehastele, vorgutranspordile ja raadiojaamadele. Poole tunni pärast energia andmine katkestada ja seda küllaldasel hulgal suure mahutavusega kondensaatoritesse koguda, et suunatud kiirguse kanaliga atmosfäärist läbi tungida. Saateks on vaja nelikümmend kolm protsenti Maa energiast. Vastuvõtuks — ainult kanali säilitamiseks — kaheksa protsenti,» selgitas Dar Veter.
«Just nii ma seda kujutlesingi,» noogutas Mven Mass.
Äkki lõi tema keskendunud pilk vaimustusest leegitsema. Dar Veter vaatas ümber. Neile märkamatult oli sädeleva läbipaistva samba kõrvale ilmunud Veeda Kong. Ta oli esinemiseks selga pannud naist kõige rohkem kaunistava rõivastuse, mis leiutati juba tuhandete aastate eest, kreeta kultuuri ajastul.
Kõrgele kuklasse seotud tuhkjate juuste raske sõlm ei rõhunud tugevat saledat kaela. Paljad siledad õlad kumen-dasid lampide mahedas valguses. Sügavalt lahtist rinda toetas alt helesinisest riidest, korsaaž. Hõbedasele põhjale tikitud helesiniste lilledega lai lühike seelik jättis paljaks päevitunud jalad kirsivärvi kingades. Suured, meelega jämedalt töödeldud kuldketis kirsspunased kivid —-faandid Veenuselt — põlesid õrnal nahal erutusest lõken-davate põskede ja väikeste kõrvade toonis.
Mven Mass, kes nägi ajaloolast esmakordselt, silmitses teda varjamatu vaimustusega. Veeda tõstis Dar Veterile äreva pilgu.
«Tore,» vastas see oma imekauni sõbra tummale küsimusele.
«Ma olen palju kordi esinenud, aga mitte nõnda,» lausus Veeda Kong.
«Nõukogu järgib kommet. Teateid teistele planeetidele on alati lugenud kaunid naised. See annab ettekujutuse meie maailma elanike ilutundest ja räägib üldse paljust,» jätkas Dar Veter.
«Nõukogu ei ole valikuga eksinud!» hüüdis Mven Mass.
Veeda vaatas aafriklasele läbitungivalt otsa.
«Te olete üksik inimene?» küsis ta tasa. Mven Mass noogutas.
«Sellepärast te oletegi nii vaimustatud ... Te tahtsite minuga kõnelda,» pöördus ta siis Dar Veteri poole.
Sõbrad läksid laiale ringterrassile ja Veeda laskis naudinguga kergel meretuulel oma nägu paitada. Välisjaamade juhataja rääkis oma ebalustest uue tööala valikul —

kas kolmekümne kaheksas tähe-ekspeditsioon, Antarktika veealused kaevandused või arheoloogia.
«Oo ei, ainult mitte tähe-ekspeditsioon!» hüüdis Veeda ja Dar Veter taipas oma taktitust. Isiklikest elamustest kaasakistuna oli ta kogemata Veeda hinges valusat kohta puudutanud. Talle tulid appi rõdule kostvad ärevad akordid.
«Meil on aeg, Ringi lülitumiseni on jäänud pool tundi!» Dar Veter võttis Veeda Kongil ettevaatlikult käest kinni. Koos teistega laskusid nad liikuval trepil sügavale maa alla — kaljusse raiutud nelinurksesse ruumi.
Siin ei olnud mitte midagi peale aparaatide. Mustade seinte tuhmid paneelid näisid sametistena. Neist lõikusid läbi selged kristalltriibud. Kuldsed, rohelised, helesinised ja oranžid tulukesed valgustasid nõrgalt skaalasid, märke, arve. Osutite smaragdteravikud värelesid mustadel poolringidel, otsekui seisaksid kõik need avarad seinad pingelises, vabisevas ootuses.
Mõned tugitoolid, suur mustast puidust laud, mis oli lükatud massiivse kuldraamiga ääristatud hiiglasuure, pärlendava, poolkerakujulise ekraani ette.
Dar Veter näitas enne teistele kätte suured mustad tugitoolid ja kutsus siis Mven Massi märguandega enda juurde. Mven Mass lähenes ettevaatlikult, kikivarvul, nagu kõndisid kunagi tema esivanemad päikesest kõrbenud savannides suurte ja metsikute kiskjate juurde hiilides. Mven Mass hoidis hinge kinni. Kohe avaneb siit, ligipääsmatust kivi-koopast aken kosmose ääretutesse avarustesse ning inimesed liituvad mõtetes ja teadmistes oma vendadega teistest maailmadest. Nemad viiekesi on praegu Maa inimkonna esindajad universumi ees. Ent homsest päevast peale tuleb temal, Mven Massil, seda sidet juhtida. Tema kätte usaldatakse kõik selle ülisuure jõu kangid. Kerge judin jooksis üle aafriklase selja. Küllap ta sai alles nüüd aru, missuguse vastutusekoorma ta Nõukogule nõusolekut andes enda peale oli võtnud. Ja kui ta Dar Veteri poole vaatas, kes'ruttamata juhtimiskange käsitseb, vilksatas ta pilgus midagi väga sarnast Dar Veteri noore abi silmades säranud vaimustusega.
Kuuldus raske ähvardav heli, nagu oleks massiivne vask kumisema hakanud. Dar Veter pöördus kähku ja nihutas pikka hooba. Heli vaibus ja Veeda Kong nägi, et kitsas paneel paremal seinal lõi kogu ruumi kõrguses helendama.

39
Sein oleks otsekui hajunud, mõõtmatusse kaugusse hääbunud. Nähtavale ilmus hiiglasliku kivisõoriga kroonitud püramidaalse mäetipu viirastuslik kontuur. Sellest kolossaalsest sulanud kivimi müt-sist madalamal paistsid siin ja seal ülipuhta mägilume laigud.
Mven Mass tundis ära kõrguselt teise mäe Aafrikas, Keenia.
Uuesti vapustas raske vase-kumin maa-alust ruumi, sundides seal asuvaid inimesi kõrvu teritama ja tähelepanu pingutama.
Dar Veter võttis Mven Massi käe ning asetas selle granaatsilmana hõõguvale ümmargusele käepidemele. Mven Mass nihutas selle kuulekalt lõpuni. Nüüd paiskus kogu Maa jõud, tuhande seitsmesaja kuuekümnest võimsast elektrijaamast saadav energia, ekvaatorile, viie kilomeetri kõrgusele mäele. Mäe tipu kohal hakkas keerlema värviline sära, tihenes keraks ja sööstis äkki üles nagu verti-kaallennul taevalaotusse tungiv piik. Sära kohale ilmus vesipüksiga sarnanev peenike sammas. Spiraalselt samba pinnal keereldes voolas ülespoole pimestavalt hiilgav helesinine udujoon. Suunatud kiirgus tungis läbi Maa atmosfääri ning moodustas välisjaamadele saateks ja vastuvõtuks alatise kanali, mis täitis juhtme aset. Kolmekümne kuue tuhande kilomeetri kõrgusel Maa kohal rippus seal ööpäevakaaslane,

40
suur jaam, mis ööpäeva jooksul tegi ekvaatori tasandis tiiru ümber planeedi ja näis seetõttu liikumatult seisvat Keenia mäe kohal Ida-Aafrikas — punkti kohal, mis oli valitud alatiseks ühenduseks välisjaamadega. Teine suur kaaslane tiirles viiekümne seitsme tuhande kilomeetri kõrgusel piki meridiaani üle pooluste ning oli ühenduses Tiibeti saate-vastuvõtuobservatooriumiga. Seal olid saatekanali loomise tingimused paremad, kuid seevastu puudus alatine ühendus. Need kaks suurt tehiskaaslast pidasid sidet veel mitme automaatvälisjaamaga ümber kogu Maa.
Kitsas paneel paremal kustus: kanal oli kaaslase vastu-võtujaama lülitatud. Nüüd lõi helendama kuldraamis pärl-mutterekraan. Selle keskele ilmus fantastiliselt suurendatud kuju, muutus selgemaks ja naeratas oma hiiglasliku suuga. Gur Gan, üks ööpäevakaaslase vaatlejaid, kerkis ekraanile muinasjutulise hiiuna. Ta noogutas lustakalt, sirutas oma kolme meetri pikkuse käe välja ning lülitas sisse kõik välisjaamad meie planeedi ümber. Need liitusid Maalt saadetud jõuga. Vastuvõtjate tundlikud silmad suundusid universumi igasse külge. Tuhmi punast tähte Ükssarviku tähtkujus, mille planeetidelt hiljuti kõlas kutse, oli kõige parem fikseerida kaaslaselt 57, ja Gur Gan võttis sellega ühenduse. Ainult kolmveerand tundi võis kesta Maa nähtamatu kontakt teise tähega. Sellest kallist ajast ei tohtinud minutitki kaotada.
Dar Veteri märguandel astus Veeda Kong ekraani ees siniselt helkivale metallsõõrile. Nähtamatud kiired langeid ülalt võimsa kaskaadina ning süvendasid tunduvalt tema päevitunud naha värvitooni. Hääletult hakkasid tööle lektronmasinad, mis Veeda kõne Suure Ringi keelde tõl-isid. Kolmeteistkümne aasta pärast salvestavad tume-unase tähe planeedi vastuvõtjad praegu väljasaadetavad õnked üldtuntud sümbolite näol, ja kui seal räägitakse, iis muudavad elektrontõlkimismasinad need sümbolid õõra elava kõne häälikuteks. «Kahju on ainult,» mõtles Dar Veter, «et need kauged elanikud Maa naise mahedat kõlavat häält ei kuule, selle ilmekusest aru ei saa. Kes teab, missuguse ehitusega on nende kõrvad. Leidub ju mitmesuguseid kuulmisviise. Ainult nägemine, mis kõikjal kasutab ära osa läbi atmosfääri tungivatest elektromagnetilistest võnkumistest, on terves universumis peaaegu ühesugune ja nad näevad võluvat, erutusest lõkendavat Veedat.»
41
Dar Veter jäi Veeda loengut kuulama, pööramata pilku tema pooleldi juuksekahlust varjatud väikeselt kõrvalt.
Veeda Kong jutustas kokkuvõtlikult ja selgelt inimkonna ajaloo põhietappidest. Inimkonna eksisteerimise muistsetest aegadest, suurtest ja väikestest killustatud rahvastest, kes nende maid lahutanud majanduslikus ja ideelises vaenus kokku põrkasid, rääkis ta väga lühidalt. Nendele aja-looetappidele anti hiljem ühine nimetus KMa — Killustatud Maailma ajastu. Kuid Suure Ringi ajastu inimesi ei huvitanud laastavate sõdade, kohutavate kannatuste või suurte valitsejate loetelu, mis täitis Antiiksest ajast, Tumedast ajast ja Kapitalismi ajast järelejäänud iidseid ajalooraamatuid. Hoopis tähtsam oli tootlike jõudude arengu ning koos sellega kujunenud ideede, kunsti ja teaduse vastuoluline ajalugu, vaimne võitlus tõelise inimese ja inimkonna eest, arenev vajadus luua uued ettekujutused maailmast ning ühiskondlikest suhetest, inimese kohustest, õigustest ja õnnest, millest kasvas välja ning puhkes õitsele kommunistliku ühiskonna võimas puu.
KMa viimasel, nõndanimetatud Lõhenemise ajal said inimesed lõpuks aru, et kõik nende hädad tulenevad juba metsikutel aegadel stiihiliselt kujunenud ühiskonnakorrast, said aru, et kogu inimkonna jõud ja tulevik peitub töös, miljonite rõhumisest vabade inimeste ühistes jõupingutustes, teaduses ning elu ümberkorraldamises teaduslikel alustel. Saadi aru ühiskonna arenemise põhiseadustest, dialektiliselt vastuolulisest ajalookäigust ja range ühiskondliku

distsipliini kasvatamise vajadusest, mis oli seda tähtsam, mida rohkem planeedi elanikkond suurenes.
Lõhenemise ajal teravnes võitlus vanade ja uute ideede vahel ning viis selleni, et kogu maailm jagunes kahte erineva majandussüsteemiga leeri — vanadeks, kapitalistlikeks, ja uuteks, sotsialistlikeks riikideks. Esimeste aatomi-energialiikide avastamine ja vana maailma kaitsjate kangekaelsus oleksid inimkonna sel ajal äärepealt hirmsa katastroofini viinud.
Kuid uus ühiskonnakord pidi paratamatult võitma, ehkki ühiskondliku teadvuse mahajäämus seda võitu viivitas. Maailma ümberehitamine kommunistlikel alustel ei olnud mõeldav ilma majanduse põhjaliku muutmiseta, vaesuse, nälja ja raske kurnava töö kaotamiseta. Ent majanduselu muutmine nõudis väga keerukat tootmise ja jaotamise
42
juhtimist ning oli iga inimese ühiskondliku teadvuse kasvatamiseta võimatu.
Kommunistlik ühiskond ei hõlmanud kohe kõiki maid ja rahvaid. Lõhenemise aja ideelise võitluse ajal vaenulikust propagandast kogunenud vaenu ja eriti vale väljajuurimine nõudis tohutuid pingutusi. Ka tehti uute inimsuhete arendamisel palju vigu. Siin ja seal puhkesid mässud, mida õhutasid vana korra mahajäänud poolehoidjad, kes oma harimatuse tõttu püüdsid mineviku elluäratamises leida hõlpsat väljapääsu inimkonna ees seisvatest raskustest. Kuid uus elukorraldus levis paratamatult ja kindlalt üle kogu Maa ning kõige erinevamad rahvad ja rassid said ühtseks, sõbralikuks ning targaks pereks.
Nii algas MTa, Maailma Taasühendamise ajastu, mis koosnes Riikide Liidu, Erinevate Keelte, Energia eest Võitlemise ja Ühise Keele aegadest.
Ühiskonna arenemine kiirenes üha ja iga uus ajajärk läbiti eelmisest kiiremini. Inimese võim looduse üle hakkas hiiglaslike sammudega kasvama.
Muistsetes utoopilistes fantaasiates imeilusast tulevikust unistas rahvas sellest, et inimene vabaneks järk-järgult tööst. Kirjanikud tõotasid, et inimkond suudab lühikese tööaja kestel — kaks-kolm tundi üldiseks hüvanguks — ennast kõige tarvilikuga kindlustada, ülejäänud ajal aga võib ta õnnelikule mittemidagitegemisele anduda.
Need ettekujutused tekkisid vastikustundest muinasaja ränga ja pealesunnitud töö vastu. Peatselt said inimesed aru, et töö on õnn, samuti nagu lakkamatu võitlus loodusega, takistuste ületamine, üha uute ja uute teaduse ja majanduse arendamise ülesannete lahendamine. Ainult täit jõudu nõudev, loominguline, sünnipärastele annetele ja kalduvustele vastav, mitmekesine ning aeg-ajalt vaheldus töö on see, mida inimene vajab. Küberneetika, tehnika automaatjuhtimise areng, iga inimese laialdane haridus, intelligentsus ning eeskujulik füüsiline kasvatus lubasid elukutseid muuta, kiiresti teisi omandada, tööalast tegevust mitmekesistada ja tööst üha suuremat rahuldust leida. Ikka hoogsamalt arenev teadus hõlmas tervet inimelu ning üha uutesse looduse saladustesse tungimise ja avastamise rõõmud muutusid kättesaadavaks laiadele inimhulkadele. Ühiskondlikus kasvatuses ja elukorralduses võttis enda peale väga suure osa kunst.
43
Jõudis kätte inimsoo ajaloo kõige suurepäraseni ajastu — ÜTa, Ühise Töö aiastu, oma Asjade Lihtsustamise, Ümberkorraldamise, Esimese Külluse ja Kosmose aegadega.
Elektrienergia kondensatsiooni leiutamine, mis viis ülisuure mahutavusega akumulaatorite ja kompaktsete, kuid võimsate elektrimootorite loomiseni, oli uue aja väljapaistvamaks tehniliseks revolutsiooniks. Veel varem õpiti pooljuhtide abil kõige keerukamaid nõrkade voolude võrke kuduma ja isejuhtivaid küberneetilisi masinaid konstrueerima. Tehnika muutus ülipeeneks, juveliirseks, kõrgeks kunstiks ning saavutas ühtlasi ka kosmilise võimsuse.
Kuid nõue, et igaühele antaks kõike, kutsus esile vajaduse inimese tarbimist oluliselt lihtsustada. Inimene lakkas olemast asjade ori, üksikasjaliste standardite väljatöötamine aga võimaldas luua igasuguseid esemeid ja masinaid võrdlemisi vähestest detailidest, umbes samuti nagu kõik mitmekesised elusorganismid koosnevad vähestest erinevatest rakuliikidest,

rakud valkudest, valgud proteiinidest jne. Ainuüksi minevikusajandite uskumatu toidurais-kamise kaotamine tagas toidu miljarditele inimestele.
Kõik ühiskonna jõud, mis muistsel ajal olid kulunud sõjamasinate loomisele, kasulikust tööst eemal seisvate tohutute armeede ülalpidamisele, poliitilisele propagandale ja võltshiilgusele, suunati nüüd elu korraldamisele ja teaduse arendamisele.
Veeda Kongi märguande peale vajutas Dar Veter nupule ja imekauni ajaloolase kõrvale kerkis suur gloobus.
«Me alustasime,» jätkas Veeda, «planeedi elamis- ja tööstusvööndi täielikust ümberplaneerimisest. . .
Pruunid vöödid gloobuse põhha- ja lõunapoolkeral piki kolmekümnendaid laiuskraade tähistavad soojade merede kallastele, pehme, ilma talveta kliima vöötmes'.e koondatud linnade pidevat -ahelat. Inimkond ei tarvitse enam raisata kolossaalset energiat elamute soojendamiseks tal-veperioodidel ja kohmakate riiete valmistamiseks. Kõige tihedamalt on elanikke koondunud inimkultuuri hälli —. Vahemere äärde. Subtroopiline vööde on pärast polaar-mütside sulatamist kolm korda laiem kui enne.
Põhjapoolkera elamisvööndist põhja pool laiub tohutu suur aasade ja steppide vöönd, kus karjatatakse loendamatuid koduloomade karju.
Elamisvööndist lõuna pool (põhjapoolkeral) ja põhja pool (lõunapoolkeral) olid kuivad ja kuumad, kõrbevööndid,

mis nüüd on aedadeks muudetud. Siin asusid varem päikeseenergiat kogunud termoelektrijaamade väljad.
Troopikavöötmesse on koondatud taimtoidu ja puidu tootmine, mis on siin tuhat korda tulusam kui külmades kliimavöötmetes. Juba ammu, pärast seda kui leiutati süsivesikute — suhkrute — kunstliku fotosünteesimise meetod, lõpetasime suhkrutaimede viljelemise. Täisväärtuslike toitevalkude odav tööstuslik tootmine ei ole meile veel jõukohane, seepärast kasvatame maismaal valgurik-kaid kultuurtaimi ja seeni ning ookeanides kolossaalseid vetikavälju. Toidurasvade lihtsa kunstliku tootmise viisi saime Suure Ringi informatsiooni kaudu, igasuguseid vitamiine ja hormoone valmistame mistahes hulgal kivisöest. Uue maailma põllumajandus on vabanenud vajadusest toota eranditult kõiki toiduaineid nagu vanasti. Suhkrute, rasvade ja vitamiinide tootmise piire meie jaoks praktiliselt ei ole. Ainuüksi valkude tootmine toimub hiiglasuurtel pindaladel maal ja merel. Inimkond on ammu vabanenud näliahirmust, mis kümneid aastatuhandeid inimeste üle valitses.
Üks inimese peamisi rõõmuallikaid on tung rännata, ühest kohast teise liikuda, mis pärineb meie esivanematelt — rändküttidelt, kasina toidu kogujatelt. Nüüd keerleb ümber kogu planeedi Spiraaltee, mis hiiglasildadega iile väinade ühendab kõiki mandreid.» Gloobust pöörates vedas Veeda sõrmega mööda hõbeiat niiti. «Spiraalteel liiguvad vahetpidamata elektrirongid. Saiad tuhanded inimesed võivad elamisvööndist kiiresti sõita steppide, põldude või mägede vööndeisse, kus ei ole paikseid linnu, vaid ajutised loomakasvatuse, põllunduse, metsa- ja mäetööstuse laagrid. Kõikide tehaste ja energiajaamade täielik automatiseerimine on teinud tarbetuks nende juurde linnade või suurte asulate rajamise; seal asuvad ainult majad väheste korrapidajate — vaatlejate, mehaanikute ja montööride jaoks.
Elu plaanipärane organiseerimine tegi viimaks lõpu hukatuslikule kiiruse-võidujooksule — üha kiiremate ja kiiremate transpordivahendite ehitamisele. Rongid liiguvad Spiraalteel kakssada kilomeetrit tunnis. Ainult õnnetusjuhtumite" puhul kasutatakse kiirlaevu, mis kihutavad tuhandeid kilomeetreid tunnis.
Mitmesaja aasta eest parandasime tunduvalt oma planeedi ilmet. Juba Lõhenemise ajal avastati aatomisisene

energia. Samal ajal õpiti ka selle teatavat kaduvväikest osa vabastama ning soojusplahvatuseks muutma, mille hävitustoime kohe sõjarelvades kasutusele võeti. Kogunesid suured, hirmuäratavad pommivarud, mida hiljem, kommunismi saabumisel, püüti energia tootmiseks kasutada. Kiirituse hukatuslik mõju elule sundis vanast tuumaenergeetikast loobuma. Astronoomid avastasid kaugete tähtede füüsika uurimise kaudu kaks uut aatomisisese energia saamise viisi — Q ja F, mis on palju tõhusamad ega jäta ohtlikke lagunemisprodukte.

Need mõlemad viisid on meil praegugi kasutusel, olgugi et tähelaevfae mootorites kasutatakse veel üht liiki tuumaenergiat — anamesoonienergiat, mis sai tuntuks Galaktika suurte tähtede vaatlemisel Suure Ringi kaudu.

Kõik ammusest ajast kogutud vanade termotuuma-ainete — uraani, tooriumi, vesiniku, koobalti ja liitiumi radioaktiivsete isotoopide — tagavarad otsustati hävitada, niipea kui leiti abinõu nende lagunemisproduktide paiskamiseks väljapoole Maa atmosfääri. Seejärel loodi Ümberkorraldamise ajal kunstlikud päikesed, mis «riputati» polaaralade kohale. Me vähendasime tunduvalt jäämütse, mis olid tekkinud Maa poolustele kvaternaarsel jääajastikul, ja muutsime sellega kogu planeedi kliimat. Vesi ookeanides tõusis seitsme meetri võrra, atmosfääri tsirkulatsioo-nis lühenesid järsult polaarfrondid ja nõrgenesid passaat-tuuled, mis troopika piiril kõrbevööndeid kuivatasid. Peaaegu täielikult lakkasid ka orkaanid ja üldse igasugused tormilised häired ilmastikus.

Soojad stepid ulatusid nüüd kuuekümnendate paralleelideni, parasvöötme aasad ja metsad aga ületasid seitsmekümnendad laiuskraadid.

Kolmveerandi ulatuses jääst vabastatud Antarktise mander osutus inimkonna maagivarakambriks: seal olid puutumatuna säilinud rikkalikud maapõuevarad, mis kõikidel teistel mandritel pärast metallide jaburat pihustamist mineviku hävitavates maailmasõdades olid tugevasti kahanenud. Üle Antarktise aga õnnestus sulgeda Spiraaltee.

Veel enne seda kliima kapitaalset ümberkujundamist kaevati hiiglasuured kanalid ja lõigati läbi mäeharjad planeedi vee- ja õhumasside liikumise tasakaalustamiseks. Igavesti töötavad dielektrilised pumbad aitasid isegi Aasia kõrgmäestiku kõrbeid Veega varustada.

Toiduainete tootmise võimalused suurenesid mitmekordselt,

uued maad muutusid elamiskõlblikuks. Sooje sisemeresid hakati kasutama valgurikaste vetikate aretamiseks.

Vanad, ohtlikud ja nõrga konstruktsiooniga planetoplaanid andsid oma puudustest hoolimata siiski võimaluse meie süsteemi lähimatele planeetidele jõuda. Maad ümbritsesid vööna tehiskaaslased, millelt inimesed kosmost vahetust lähedusest tundma õppisid. Ja siis leidis neljasaja kaheksa aasta eest aset tähtis sündmus, millega algas inimsoo olemasolu uus periood — SRa, Suure Ringi ajastu.

Juba ammu keerles inimeste mõte selle ümber, kuidas kujutisi, helisid ja energiat suurtesse kaugustesse saata. Sajad tuhanded andekad teadlased töötasid erilises organisatsioonis, mida tänapäevani nimetatakse Suunatud Kurguste Akadeemiaks, kuni avastasid energia suunatud edasiandmise viisi suurtesse kaugustesse ilma igasuguste juhtmeteta. See muutus reaalseks siis, kui leiti võimalus mööda pääseda seadusest, mille kohaselt energia-voog on võrdeline kiirte hajumisnurga siinusega. Siis kindlustasid paralleelsed kiirtekimbud pideva ühenduse tehis-kaaslastega ning järelikult ka terve kosmosega. Elu kaitsev ioniseeritud atmosfääri ekraan oli igaveseks takistuseks maailmaruumist tulevatele ja sinna suunatavatele saadetele. Üsna ammu, juba Killustatud Maailma ajastul, tegid meie teadlased kindlaks, et kosmosest langevad Maale võimsate raadiokiirguste vood. Koos tähtkujude ja galaktikate üldise kiirgusega jõudsid meieni ka signaalid kosmosest ja Suure Ringi saated, mis olid atmosfääris moondunud ja pooleldi kustunud. Tollal ei mõistnud me neid, kuigi olime juba õppinud neid salapäraseid signaale kinni püüdma, pidades neid surnud aine kiirgusteks.

Teadlane Kam Amat, päritolult indialane, tuli mõttele teostada tehiskaaslastel katseid kujutiste vastuvõtjatega ja proovis kümnete aastate jooksul lõpmatu kannatusega läbi üha uusi diapasoonide kombinatsioone.
Kam Amat püüdiski kinni saate ammusest ajast Luige kuuekümne üheks nimetatava kaksiktähe planeedisüsteemist. Ekraanile ilmus olend, kes ei sarnanenud küll meiega, kuid oli kahtlemata inimene, ja osutas Suure Ringi sümbolitega kirjutatud motole. Motot suudeti lugeda alles üheksakümne aasta pärast ja see kaunistab meie keelde tõlgituna Kam Amati ausammast: «Tervitus teile, vennad, kes te meie perre olete astunud! Kuigi meid lahutab ruum ja aeg, ühendasime oma mõistused suure jõu ringis».
47
Suure Ringi sümbolite, jooniste ja kaartide keel oli inimkonna poolt saavutatud arengutasemel kergesti mõistetav. Kakssada aastat hiljem võisime juba tõlkimismasinate abil lähemate tähtede planeedisüsteemidega kõnelda, terveid pilte erinevate maailmade mitmekesisest elust vastu võtta ja edasi saata. Alles hiljuti võtsime vastu teate neljateistkümnelt planeedilt — suurest elukeskusest Luige Deenebi; hiiglasliku tähe ümber, mille absoluutne heledus võrdub nelja tuhande kaheksasaja Päikese heledusega ia mis asub meist saja kahekümne kahe parseki kaugusel. Mõtte areng on seal küll teist teed läinud, kuid saavutanud meie taseme.
Ent iidsetest maailmadest — meie Galaktika kerasparvedest ja kolossaalsest asustatud alast Galaktika keskme ümber — tulevad mõõtmatust kaugusest kummalised pildid ja vaated, mida me veel ei oska dešifreerida. Nad salvestatakse mälumasinate poolt ning antakse üle Teadmiste Piiride Akadeemiale — nõnda nimetatakse teaduslikku organisatsiooni, mis töötab alles äsja meie teaduse ette kerkinud probleemide kallal. Me püüame aru saada meie omast miljonite aastate jooksul kaugele ette läinud mõttest, mis erineb õnneks küllaltki vähe tänu nende teede ühtsusele, mida mööda elu on arenenud madalamatest orgaanilistest vormidest kõrgemate, mõtlevate olenditeni.»
Veeda Kong, kes oli nagu hüpnotiseeritult otse ekraani sisse vaadanud, pöördus ja heitis Dar Veterile küsiva pilgu. Too naeratas ja noogutas. Veeda tõstis uhkelt pea, sirutas käed ette ning pöördus nende nähtamatute ja tundmatute poole, kes kolmeteistkümne aasta pärast tema sõ-nad kätte saavad ja tema kuju näevad:
«Niisugune on meie ajalugu, raske, pikk ja keerukas tõusutee teaduse kõrgustesse. Me kutsume teid — ühinege meiega Suures Ringis, et tardunud, elutut mateeriat võites mõistuse võimsat jõudu ääretu universumi igasse soppi kanda!»
Veeda hääl helises võidukalt, koondades endasse maalaste kõikide sugupõlvede jõu, maalaste, kes olid nüüd sellisele tasemele tõusnud, et nende mõtted juba üle omaenda Galaktika piiride universumi teistele tähesaartele pöördusid.
Kaikus vasekumin: Dar Veter oli käepidet nihutanud ja saatekanali energiavoolu välja lülitanud. Ekraan pimenes. Läbipaistvale paneelile paremal jäi ainult kandekanali helendav sammas.
48
Väsinud ja vaikne Veeda vajus suurde sügavasse tugitooli ega pööranud Dar Veterilt tähelepanelikku pilku. Dar Veter pani Mven Massi juhtimispuldi taha istuma, ise aga kummardus tema õla kohale. Täielikus vaikuses klõpsusid vaid puhuti vaevu kuuldavalt automaatlülitid. Kuldses raamis ekraan kadus äkki ja tema asemel avanes uskumatu sügavus. Veeda Kong, kes seda imet esmakordselt nägi, tõmbas valjusti hinge. Tõepoolest, isegi seda, kes hästi tundis valguslainete interferentsi keerukat teed, mis oli andnud niisuguse vaateulatuse ja -sügavuse, pani see pilt alati hämmastuma.
Võõra planeedi tume pind lähenes kaugusest, iga sekundiga kasvades. See oli äärmiselt haruldane kaksiktähe-süsteem, kus kaks päikest olid teineteisega sel viisil tasakaalustunud, et nende planeedi orbiit oli korrapärane ja planeedil võis tekkida elu. Mõlemad päikesed — oranž ja helepunane, mõlemad meie omast väiksemad — valgustasid tardunud mere punakana

näivaid jäävälju. Lamedate mustade mägede jalamil paistis mõistatuslikus violetses kumas hiiglasuur madal hoone. Vaatekiir suundus platvormile tema katusel, otsekui tungis sellest läbi, ja kõik nägid hallinahalist inimest ümmarguste öökullisilmadega, mida ümbritsesid hõbedased udemerõngad. Ta oli suurekasvuline, kuid keha oli tal peenike, pikkade kombitsataoliste jäsemetega. Inimene tõukas kohmakalt peaga, nagu oleks teinud rutaka kummarduse, suunas oma ükskõiksed, objektiividena näivad silmad ekraanile ja avas huulteta suu, mida kattis ninaga sarnanev pehme nahast klapp. Otsekohe kõlas tõlkimismasina meloodiline ja õrn hääl:
«Zaf Ftet, Luige kuuekümne ühe välisinformatsiooni juhataja. Tänane saade on määratud kollasele tähele STL-3388 + 04-2F . . . Saade on määratud .. .»
Dar Veter ja Junius Ant vahetasid pilke, Mven Mass aga pigistas hetkeks Dar Veteri käerannet. Need olid Maa, õigemini Päikese planeedisüsteemi galaktilised väljakutse-signaalid. Teiste maailmade vaatlejad pidasid seda süsteemi kunagi üheksainsaks suureks kaaslaseks, mis viiekümne üheksa Maa-aasta jooksul ümber Päikese tiirles. Üks kord selle perioodi kestel leiab aset Jupiteri ja Saturni ühine vastasseis, mis Päikest lähemate tähtede astronoomide jaoks märgatavalt paigast nihutab. Samasuguse eksituse ohvriks langesid ka meie astronoomid paljude pla-

needisüsteemide suhtes, mille olemasolu erinevate tähtede juures avastati juba muistsetel aegadel.
Junius Ant kontrollis kiiremini kui saate alguses mälu-masina häälestust ja valvsate korrapidajate — EÜK seadmete — näitusid.
Elektrontõlgi kiretu hääl jätkas:
«Me võtsime vastu täiesti hea saate tähelt...» jälle sadas rahena numbreid ja katkendlikke helisid, «kuid juhuslikult, väljaspool Suure Ringi saateaega. Nad ei ole Ringi keelt dešifreerinud ja raiskavad asjata energiat, andes saateid vaikusetundidel. Me vastasime neile nende endi saateperioodidel. Tulemused selguvad umbkaudu kolme kümnendiku sekundi pärast...» Hääl jäi vait. Sig-naalseadmed põlesid edasi, välja arvatud roheline kustunud silm.
«Niisuguste saate katkemiste põhjus on alles kindlaks tegemata. Võib-olla läheb meie vahelt läbi astronautide legendaarne neutraalne väli,» seletas Veedale Junius Ant.
«Kolm kümnendikku galaktilist sekundit — see tähendab oodata umbes kuussada aastat,» pomises Dar Veter tusaselt. «Huvitav, milleks seda meile saadetakse?»
«Niipalju kui ma aru sain, on täht, millega nad ühendusse astusid, lõunataeva tähtkuju Tuukani Epsilon,» vastas Mven Mass, «mis asub üheksakümne parseki kaugusel ja on lähedal meie alatise ühenduse piirile. Deenebist kaugemale ei ole me seda veel viinud.»
«Aga me võtame ju ometi vastu Galaktika tsentrit ja kerasparvi?» küsis Veeda Kong.
«Kas juhuslikult, ebaregulaarselt, või mälumasinate kaudu Ringi teistelt liikmetelt, kes moodustavad Galaktika avarustes pika ahela,» vastas Mven Mass.
«Tuhandete ja kümnete tuhandete aastate eest saadetud teated ei häbu maailmaruumis, vaid jõuavad lõpuks ikkagi meieni,» lisas Junius Ant.
«See tähendab, et me otsustame teiste, väga kaugete maailmade inimeste elu ja teadmiste üle hilinemisega, mis näiteks Galaktika kesktsooni puhul ulatub kahekümne tuhande aastani?»
«Jah, ükskõik, kas see antakse edasi lähedaste maailmade mälusalvestustena või püütakse kinni meie jaamade poolt, meie näeme kaugeid maailmu ikka sellistena, nagu nad olid üsna iidsetel aegadel. Näeme surnud ja oma maailmas unustatud inimesi.»

«Kas siis meie, kes me oleme saavutanud nii suure võimu looduse üle, tõesti siin jõuetud oleme?» pahandas Veeda lapselikult. «Kas kaugete maailmadeni küündimiseks tõesti ei leidu teist teed, teistsugust vahendit kui laine- või foo-tonkiir '?»

«Kui hästi ma teid mõistan, Veeda!» hüüdis Mven Mass.
«Teadmiste Piiride Akadeemias uuritakse ruumi, aja ja raskusjõu võitmise probleeme — kosmose aluste sügavikke,» segas end kõnelusse Dar Veter, «kuid nad ei ole veel katsete staadiumini jõudnud ega suutnud ... »
Roheline silm süttis järsku ning Veeda tundis taas, kuidas põhjatusse ruumi süüviv ekraan ta pea pööritama paneb.
Kujutise teravus tõendas, et see on mälumasina üles-võte ja mitte vahetult kinnipüütud saade. Kõigepealt ilmus nähtavale planeedi pind, nähtuna muidugi välisjaamast, planeedi kaaslaselt. Tohutu suur, ülitugevast hõõgumisest viirastuslik kahvatulilla päike kallas planeedi atmosfääri sinise pilvevaiba üle läbitungivate kiirtega.
«Nii see ongi — Tuukani Epsilon, kõrge temperatuuriga, B9-klassi täht, absoluutne heledus seitsekümmend kaheksa meie Päikese heledust,» sosistas Mven Mass.
Dar Veter ja Junius Ant noogutasid kinnitavalt.
Vaatepilt muutus, otsekui oleks ta ahenenud ja peaaegu tundmatu maailma pinnale laskunud. Kõrgele kerkisid ümmargused mäekuplid, mis näisid olevat vasest valatud. Tundmatu kivim või sõmerja struktuuriga metall ergas tulena helesinise päikese hämmastavalt valges kiiskavas valguses. Saate ebatäiuslikkusest hoolimata sädeles tundmatu maailm pidulikult, mingi või-duka toredusega.
Kiirte vastuhelk ümbritses vaskmägede kontuure hõbe-jasroosa krooniga, mis peegeldus violetse mere raugetel lainetel laia teerajana. Tumeda ametüsti värvi vesi näis olevat raske ja tema sisemuses sähvatasid punased tulukesed nagu väikeste elavate silmade kogumid. Lained noolisid massiivset alust, millel kaldast eemal uhkes üksinduses seisis .hiiglaslik raidkuju. Tumepunasest kivist tahutud
1 Laine - või f o o t o n k i i r — valguskiirel on üheaegselt laine ja osakeste (footonite) voo omadused. Tuleviku tehnikas need kaks kiire omadust lahutatakse teineteisest ja nagu kontsentreeritakse. (Fantastiline.)

naine oli pea kuklasse heitnud ning sirutas end otsekui ekstaasis, käed laiali, lõõmava taevasügavuse poole. Ta oleks võinud vabalt Maa tütar olla — täielik sarnasus meie inimestega ei vapustanud sugugi vähem kui raidkuju hämmastav ilu. Tema kehas, mis oli nagu Maa skulptorite teokssaanud unistus, olid ühinenud võimas jõud ning iga keha- ja näojoone hingestatus. Raidkuju punasest poleeritud kivist hõõgas tundmatut ja seetõttu salapärast ning veetlevat elu.
Viis Maa inimest vaatasid sõnatult seda hämmastavat uut maailma. Ainult Mven Massi laiast rinnast vallandus pikk ohe — juba esimesel pilgul kujule oli iga tema närv rõõmsas ootuses pingule tõmbunud.
Kuju vastas kaldal tähistasid nikerdatud hõbetornid laia valge trepi algust. Trepp kõrgus vabas kaares türkiis-siniste lehtedega sihvakate puude tihniku kohal.
«Nad peavad helisema!» sosistas Dar Veter tornidele osutades Veedale kõrva ja too noogutas nõustumise märgiks pead.
Uue planeedi saateaparaat tõi järjekindlalt ja helitult nähtavale üha uusi pilte.
Sekundiks vilksatas laiade eenditega valge sein, millesse lõikus helesinisest kivist portaal, ja vaade kandus tugevast valgusest üleujutatud kõrgesse ruumi. Sooniliste seinte tuhm pärlmutrine värvus andis kõigele, mis selles saalis asus, ebahariliku selguse. Tähelepanu köitis rühm inimesi, kes seisid poleeritud smaragdpaneeli ees.
Nende leekivpunane nahavärvus vastas meres seisva kuju värvivarjundile. Selles ei olnud Maa jaoks mitte midagi erakordset: igivanast ajast säilinud värviliste ülesvõtete järgi otsustades oli mõningate Kesk-Ameerika indiaani suguharude nahal samasugune, kuigi mitte nii sügav värvitoon.

Saalis viibis kaks naist ja kaks meest. Kumbki paar kandis erinevaid rõivaid. Neil, kes rohelisele paneelile lähemal seisid, olid seljas lühikesed, elegantsete kombinesoonidega sarnanevad ning mitme pandlaga varustatud kuldsed rüüd. Teised kaks olid pealaest jalatallani kaetud ühesuguste keepidega, millel oli samasugune pärlmutrine värvivarjund kui seintelgi. Paneeli juures seisjad tegid sujuvaid liigutusi, puudutades selle vasakusse serva tõmmatud viUusi keeli. Poleeritud smaragd- või klaassein muutus läbipaistvaks. Liigutuste
52
taktis vaheldusid kristalli sisemuses üksteise järel selged kujutised. Nad ilmusid ja kadusid nii kiiresti, et isegi treenitud vaatlejatel Junius Antil ja Dar Veteril oli raske nende mõttest täielikult aru saada.
Vasekarva mägede, violetse ookeani ja türkiissiniste metsade vaheldumises võis tabada planeedi ajalugu. Mõnikord koletislikult arusaamatute, mõnikord imeilusate looma- ja taimevormide ahel möödus otsekui mineviku viirastus. Paljud loomad ja taimed näisid sarnanevat nendega, kelle jäänuseid säilitas maakoorekihtide kroonika. Kaua venis eluvormide, üha täiustuva elusa mateeria tõusuredel. Lõputult pikk arengutee tundus veel pikem, raskem ja vaevarikkam kui see, mis väljendus iga Maa elaniku sugupuus.
Aparaadi tontlikus säras vilksatasid mööda uued pildid: suured lõkketuled, kivirahnude kuhjad lagendikel, võitlused raevunud metsloomadega ning pidulikud matuse- ja usutalitused. Terve paneeli kõrguses kerkis kirjusse loomanahka rüütatud mehe kuju. Ühe käega piigile toetudes ja teist kätt laia embava liigutusega tähtede poole tõstes hoidis ta jalga vigastatud koletise kaelal, kellel oli kare lakk seljal ja pikad paljad kihvad. Tagaplaanil seisid ahelikus naised ja mehed, kes olid paarikaupa käest kinni võtnud ja näisid midagi laulvat.
Kujutis kadus, elusate nägemuste asemel oli nüüd poleeritud kivi tume pind.
Siis taandusid kaks kuldsetes riietes olendit paremale ja nende kohale asus teine paar. Keebid heideti tabamatult kiire liigutusega kõrvale ja seinte pärlmutrisele taustale ilmusid elusa leegina tumepunased kehad. Mees sirutas mõlemad käed naise poole ning too vastas talle nii uhke ja pimestavalt rõõmsa naeratusega, et Maa elanikud pidid tahtmatult vastu naeratama. Seal aga, uskumatult kauge maailma pärlmuttersaalis, alustasid nood kaks aeglast tantsu. Tõenäoliselt ei olnud see mitte tants tantsu pärast, vaid pigem rütmiline poseerimine. Tantsijad olid nähtavasti seadnud endale eesmärgiks näidata oma keha täiuslikkust, joonte ilu ja plastilist paindlikkust. Kuid liigutuste rütmilises vaheldumises võis aimata ülevat ja samal ajal nukrat muusikat, otsekui mälestust elu arenemise nimetute ja loendamatute ohvrite suurest redelist, mis viis nii kauni mõtleva olendini — inimeseni.
Mven Massile tundus, nagu kuuleks ta meloodiat,
53
madalate helide kõmisevale ja mõõdukale rütmile toetuvate kõrgete puhaste toonide lehvikut. Veeda Kong surus Dar Veteri kätt, too aga ei pannud seda tähele. Junius Ant vaatas liikumatult ja hinge kinni pidades, kusjuures suurele laubale ilmusid higipiisad.
Tuukani inimesed olid Maa inimestega nii sarnased, et teise maailma mulje pikapeale kadus. Ent punased inimesed paistsid silma niisuguse viimistletud kehalise iluga, missugust Maal ei olnud veel kaugeltki kõik inimesed saavutanud ja mis elas kunstnike unistustes ning loomingus, kehastudes vaid vähestes haruldaselt ilusates inimestes.
«Mida raskem ja pikem oli pimeda evolutsiooni tee loomast mõtleva olendini, seda otstarbekohasemad ja arenenumad on kõrgemad eluvormid ja järelikult ka seda kaunimad,» mõtles Dar Veter. «Maa inimesed on juba 'ammu aru saanud, et ilu on instinktiivselt tajutav otstarbekus, kohastumine teatava kindla ülesandega. Mida keerukam ülesanne, seda kaunim vorm — need punased inimesed on arvatavasti palju mitmekülgsemad ja osavamad kui meie. Võib-olla on nende tsivilisatsioon edenenud rohkem tänu inimese enda vaimsete ja füüsiliste võimete arenemisele kui tehnikale? Meie kultuur jäi kauaks ajaks läbinisti tehniliseks ja astus

talles košimunistliku ühiskonna saabumisega lõplikult inimese enda, aga mitte tema masinate, kodu, toidu ja meelelahutuste täiustamise teele.»
Tants lõppes. Noor Dunasenahaline naine tuli saali keskele ia aparaadi vaatekiir koondus ainult temale. Ta nägu ja väljasirutatud käed pöördusid saali lae poole.
Maa inimeste silmad järgnesid tahtmatult tema pilgule. Lage kas üldse ei olnudki või seal asus meisterliku optilise illusiooniga loodud tähistaevas niivõrd heledate ja suurte tähtedega, et see tõenäoliselt oli vaid kujutis. Võõraste tähtkujude kombinatsioonid ei tekitanud mitte mingisuguseid assotsiatsioone. Neiu viipas käega ja tema vasaku käe nimetissõrmele ilmus sinine küülike. Sellest sähvatas välja hõbedane kiir, millest sai hiiglasuur kaardikepp. Ümmargune helendav täpp kiire otsas jäi peatuma kord ühele, kord teisele tähele. Ja smaragdpaneel näitas otsekohe väga laias plaanis antud liikumatut kujutist. Aeglaselt nihkus näitav kiir edasi ja niisama aeglaselt tekkisid nägemused tühjadest või asustatud planeetidest. Masendavas nukruses lõõmasid kivised või liivased avarused punaste, helesiniste, lillade ja kollaste päikeste paistel.
54
Puhüti olid kummalise tinahalli taevakeha kiired andnud oma planeetidel elu lamedatele elektrist küllastunud kuplitele ja spiraalidele, mis ujusid tihedas oranžis atmosfääris või ookeanis nagu meduusid. Punase päikese maailmas kasvasid kujutlematult kõrged libeda musta koorega puud mis otsekui meeleheites sirutasid taeva poole miljardeid
55
kõveraid oksi. Mõned planeedid olid tumedast lausveest üle ujutatud. Hiiglaslikud elavad saared, kas loomsed või taimsed, ujusid kõikjal, õõtsutades vaiksel veepinnal oma loendamatuid karvaseid kombitsaid.
«Nende läheduses ei ole kõrgemate eluvormidega planeete,» ütles äkki Junius Ant, kes oli vahetpidamata tundmatu tähistaeva kaarti jälginud.
«On küll,» vaidles Dar Veter vastu. «Ühest küljest asub nende ligidal lame tähesüsteem, üks Galaktika hilisemaid moodustisi, kuid me teame, et lamedad ja sfäärilised süsteemid, nii uued kui vanad, vahelduvad üsna sageli. Ja tõepoolest, Eriidanuse poolt on nende lähedal mõtleva eluga süsteem, mis kuulub Ringi.»
«VVR-4955 + MO-3529... ja nii edasi,» lausus Mven Mass. «Aga miks nad sellest siis midagi ei tea?»
«Süsteem astus Suurde Ringi kakssada seitsekümmend viis aastat tagasi, see teade aga on varem teele saadetud,» vastas Dar Veter.
Kauge maailma punasenahaline neiu raputas sinise kuulikese sõrme otsast maha ning pöördus näoga vaatajate poole, just nagu tahaks ta avasüli kedagi kaisutada, kes nähtamatult tema ees seisab. Ta heitis pea ja õlad kergelt tagasi — ka Maa naine oleks kirgliku kutse juures sama teinud. Pooleldi avatud huuled liikusid, korrates kuulmatuid sõnu. Nii jäigi ta kutsuvana seisma, saates tähtede-vahelise ruumi jäisesse pimedusse oma tulist inimlikku palvet kaaslaste, teiste maailmade inimeste poole.
Ja jälle pani Maa vaatlejaid tarduma tema hingemattev ilu. Temas ei olnud Maa punasenahaliste inimeste pronks-raidkuju-rangust. Ümar nägu väikese nina, suurte, teineteisest kaugel asetsevate sinisilmade ja väikese suuga meenutas pigemini Maa põhjapoolseid rahvaid. Tihedad lainelised mustad juuksed ei olnud karmid. Näo ja keha igast joonest paistis rõõmus ja rahulik kindlus, mida alateadlikult tajuti nagu suure jõu tunnet.
«Kas nad tõesti Suurest Ringist mitte midagi ei tea?» peaaegu oigas Veeda Kong, kummardudes kosmosest ilmunud imekauni õe ees.
«Nüüd arvatavasti teavad,» vastas Dar Veter. «Toimus ju see, mida me näeme, kolmesaja aasta eest.»
«Kaheksakümmend kaheksa parsekit,» kõmises Mven Massi sügav hääl, «kaheksakümmend kaheksa. Kõik, keda me nägime, on juba ammu surnud.»

Ja otsekui tema sõnade kinnituseks kustus oivalise maailma nägemus, kustus ka roheline ühendusenäitaja.
Kõik olid hetke tardumuses. Esimesena toibus Dar Veter. Pahaselt huult närides lükkas ta kiiresti granaatkäe-pidet: Suunatud energia samba väljalülitamist tähistas sügav vasekumin, mis hoiatas energiajaamade insenere, et võimas vool on tarvis jälle tema tavalistesse kanalitesse juhtida. Välisjaamade juhataja pöördus alles siis oma kaaslaste poole, kui kõik operatsioonid aparaatidega olid tehtud.
Junius Ant kergitas kulme ja sirvis märkidega kaetud lehekesi.
«Memonogrammi (mälusalvestuse) osa laes olnud tähe-kaardiga tuleb otsekohe Lõunataeva Instituuti saata!» pöördus ta Dar Veteri noore abi poole.
Too vaatas Junius Antile nii imestunult otsa, nagu oleks ta imeilusast unest ärganud. Karm teadlane varjas muiet — oli ju nägemus tõesti nagu unelm imekaunist maailmast! Unelm, mis saadeti maailmaruumi kolm sajandit tagasi ja mida nüüd nii selgesti näevad miljardid inimesed Maal ning Kuu, Marsi ja Veenuse jaamades.
«Teil oli õigus, Mven Mass,» naeratas Dar Veter, «kui te enne saate algust kuulutasite, et täna juhtub midagi ebatavalist. Esmakordselt nende kaheksasaja aasta jooksul, mille vältel me oleme kuulunud Suurde Ringi, ilmus universumi sügavusest planeet olenditega, kes on meie vennad mitte ainult mõistuse, vaid ka keha poolest. See avastus teeb mu meele nii rõõmsaks! Teie tegevus algas hästi! Muistsed inimesed oleksid seda õnnelikuks endeks pidanud, meie psühholoogid aga ütlevad, et toimus asjaolude kokkusattumine, mis annab enesekindlust ja indu edaspidiseks tööks.»
Dar Veter taipas äkki, et närvireaktsioon on teda liiga jutukaks teinud. Liigsõnalisust peeti Suure Ringi ajastul üheks inimese häbiväärsemaks puuduseks, ja välisjaamade juhataja jäi vait.
«Jajah!» kostis Mven Mass hajameelselt.
Junius Ant tabas tema hääles ja aeglustunud liigutustes loobumuse noodi ning muutus valvsaks. Veeda Kong tõmbas sõrmega tasa üle Dar Veteri käeselja ja osutas peaga aafriklase poole.
«Võib-olla on ta liiga tundlik?» vilksatas Dar Veteri ajus ja ta silmitses oma järglast teraselt.
57
Kuid Mven Mass, tajudes oma kaasvestlejate varjatud hämmeldust, ajas end sirgu ning muutus endiseks, oma ala tähelepanelikuks asjatundjaks. Liikuv trepp viis nad üles, laiade akende ja tähistaeva juurde, mis oli taas nii kauge, nagu ta oli olnud kõigi nende kolmekümne aastatuhande jooksul, mil eksisteerib inimene, õigemini see liik, keda nimetatakse Homo sapiens'iks, targaks inimeseks.
Mven Mass ja Dar Veter pidid kohale jääma.
Veeda Kong sosistas Dar Veterile, et ta ei unusta seda ööd mitte kunagi.
«Ma tundusin ise endale nii armetuna!» lõpetas ta, nende nukrate sõnade kiuste naeratades.
Dar Veter taipas, mida Veeda sellega mõtles, ja raputas eitavalt pead.
«Mina olen kindel, et kui punane naine teid näeks, Veeda, oleks ta oma õe üle uhke. Tõsijutt, meie Maa ei ole nende maailmast halvem!» Dar Veteri nägu kirgastus armastusest.
«Noh, see on nii ainult teie silmadega vaadatuna, armas sõber,» naeratas Veeda. «Eks küsige Mven Massilt!... » Ta tõstis peopesa naljatades silmade ette ning kadus seina käänaku taha.
Hommik oli käes, kui Mven Mass lõpuks üksi jäi. Jahedas liikumatus õhus levis hahetav valgus, meri ja taevas omandasid ühesuguse kristalse läbipaistvuse; merel oli see hõbedane, taeval roosakas.
Mven Mass seisis kaua observatooriumi rõdul ning silmitses hoonete pooltuttavaid piirjooni. Veidi eemal madalal platool kõrgus hiiglaslik alumiiniumist võlvkaar sellele üheksa paralleelse põikreana asetatud alumiiniumlattidega, mille vahesid täitsid opaalkree-mikad ja

hõbevalged plastklaasid, — Tähtedevaheliste Lendude Nõukogu hoone. Selle ees seisis mälestussammas esimestele kosmoseavarustesse tunginud inimestele. Pilvedesse ja vihuritesse mähitud järsk mäenõlv lõppes vana tüüpi tähelaevaga — kalakujulise raketiga, mille terav nina oli suunatud alles vallutamata kõrgusse. Samba jalami ümber põimudes ronis uskumatute pingutustega ülespoole üksteist toetavate inimeste ahelik — rakettlaevade piloodid, füüsikud, astronoomid, bioloogid, julgete unistustega kirjanikud... Muistse tähelaeva korpusel ja hoone kergetel ažuursetel kontuuridel punetas juba koit, aga
58
Mven Mass mõõtis ikka veel pikkade sammudega rõdu. Veel kordagi polnud ta niisugust vapustust üle elanud. Kasvatatud Suure Ringi ajastu üldiste reeglite kohaselt, oli ta läbi teinud karmi füüsilise karastuse ning sooritanud edukalt oma heraklese-vägiteod. Nõnda nimetati muistse Hellase imeilusate müütide mälestuseks raskeid töid, mis iga noor inimene kooliperioodi lõpul pidi läbi tegema. Kui noormees vägitegudega toime tuli, siis peeti teda vääriliseks kõrgemat haridust saama.
Mven Mass oli Lääne-Tiibetis sisse seadnud kaevanduse veevarustuse, taastanud araukaariametsa Nahebti kiltmaal Lõuna-Ameerikas ja hävitanud haikalad, kes olid uuesti Austraalia rannikule ilmunud. Tema karastatus ja silmapaistvad vaimsed eeldused võimaldasid tal end hulk aastaid visale õppimisele pühendada ja raskeks ning vastutusrikkaks tööks ette valmistuda. Täna, juba tema uue töö esimesel tunnil, leidis aset kohtumine Maa sugulas-maailmaga, ja tema hinges tärkas midagi uut. Mven Mass tundis ärevusega, et temas on avanenud mingisugune kuristik, mille kohal ta kogu oma senise elu oli kõndinud, selle olemasolu aimamata. Nii vastupandamatult tugev on igatsus kohtuda taas Tuukani Epsiloni planeediga, tolle maailmaga, mis ilmus otsekui Maa inimkonna parimate muinasjuttude imeväel. Ta ei suuda unustada punasenaha-list neiut, tema kutsuvalt väljasirutatud käsi, õrnu paokil huuli!...
Ja see, et teda sellest oivalisest maailmast eraldas kahesaja üheksakümne valgusaasta pikkune tohutu vahemaa, mis ei olnud ületatav ühegi maise tehnika võimalustega, ei nõrgendanud, vaid ainult tugevdas põletavat igatsust.
Mven Massi hinges oli võrsunud midagi, mis elas nüüd omapead ega alistunud tahte ja kaine mõistuse kontrollile. Aafriklane ei olnud veel kunagi armastanud, sest ta oli peaaegu erakuna õpingutesse süvenenud ega olnud tundnud mitte midagi selle ärevuse ning enneolematu õnne sarnast, mida tõi tema hinge tänane kohtumine üle määratute ruumi- ja ajalagendike.

III PEATÜKK PIMEDUSE VANGIS

MUSTAD jämedad osutid anamesoonkütuse mõõtjate oranžidel tulbakestel seisid nullis. Tähelaeva kurss ei olnud siiani raudtähest kõrvale kaldunud, sest kiirus oli veel suur, ja laev lähenes kindlalt õudsele, inimsilmade jaoks nähtamatule taevakehale.
Erg Noor istus Niiza abiga pingutusest ja nõrkusest värisedes arvutusmasina taha. Robot-tüürimees lülitas plane-taarmootorid ja välja ning nende müra vaibus.
«Ingrid, mis on õieti raudtäht?» küsis Kei Ber, kes oli kogu aeg liikumatult astronoomi selja taga seisnud.
«Spektriklassi T kuuluv nähtamatu täht, mis on küll kustunud, kuid ei ole veel lõplikult jahtunud või uuesti kuumenenud. Ta saadab välja pikalainelist soojuskiirgust — infrapunast valgust, mis meie silmis on must — ja muutub nähtavaks ainult elektron-optilise muundaja ' kaudu. Öökull, kes näeb infrapunaseid kiiri, oleks ta kindlasti avastanud.»
«Aga miks teda raudseks nimetatakse?»

«Kõikide praeguse ajani uuritud seda liiki tähtede spektris— järelikult ka koostises — on palju rauda. Kui sel juhul täht on suur, siis on tema mass ja gravitatsiooniväli tohutud. Ma kardan, et meie ees on just niisugune täht.»
«Ja mis nüüd saab?»
«Ei tea. Näed isegi — meil ei ole kütust, kuid me lendame endiselt otse tähe suunas. «Tantra» kiirust tuleb vähendada ühe tuhandiku absoluutühikuni, mille puhul on võimalik küllaldane nurkhälve. Ja kui planetaarkütusest ka ei piisa, siis hakkab tähelaev pikkamööda tähele liginema,

1 Elektron-optiline muundaja — seade kujutiste suurendamiseks tuhandeid kordi nende muundamise teel elektronkujutisteks koos järgneva võimendamisega.

kuni lõpuks langeb selle pinnale.» Ingrid väristas närviliselt pead ja Ber silitas hellalt tema paljast, kananahaga kaetud kätt.
Ekspeditsiooni ülem siirdus juhtimispuldi juurde ning koondas oma mõtted aparaatidele. Kõik vaikisid, julgemata hingata, vaikis ka hiljuti ärganud Niiza Krit, kes oli seisukorra tõsidusest vaistlikult aru saanud. Kütust jätkus ainult laeva pidurdamiseks, kiirust kaotaval tähelaeval aga läks üha raskemaks ennast ilma mootoriteta raudtähe klammerduvast külgetõmbest lahti kiskuda. Kui «Tantra» poleks nii lähedale tulnud ja Lin oleks õigel ajal taibanud ... Ent mis lohutust toovad need «kui'd»?
Möödus umbes kolm tundi, ja lõpuks jõudis Erg Noor otsusele. «Tantra» võpatas trigermootorite jõulistest tõugetest. Laeva kiirus vähenes tunni, teise, kolmanda, neljanda. Ekspeditsiooni ülema vaevu märgatav liigutus kutsus kõigil esile pöörase iiveldustunde. Hirmuäratav pruun taevakeha kadus eesmiselt ekraanilt ja läks üle teisele. Gravitatsiooni nähtamatud ahelad sirutusid endiselt laeva järele, peegeldudes mõõteriistadel. Erg Noor tõmbas käepidet enda poole — mootorid jäid seisma.
«Välja rabelesime!» sosistas Pel Liri kergendatult.
Ülema pilk libises aeglaselt temale.
«Ei! Meile on jäänud vaid puutumatu kütusevaru orbi-taalseks tiirlemiseks ja maandumiseks.»
«Mida siis teha?»
«Oodata! Ma kallutasin tähelaeva veidi kõrvale. Kuid me möödume liiga lähedalt. Käib võitlus tähe külgetõmbe-jõu ja «Tantra» väheneva kiiruse vahel. Ta lendab praegu nagu kuurakett. Kui me suudame end tähest lahti rebida, siis liigume Päikese poole. Tõsi küll, lennuaeg pikeneb tublisti. Kolmekümne aasta pärast saadame väljakutsesig-naali ja veel kaheksa aasta pärast tuleb abi... »
«Kolmkümmend kaheksa aastat!» sosistas Ber vaevu kuuldavalt Ingridile kõrva.
Too sikutas teda ägedalt varrukast ning pöördus ära.
"Erg Noor nõjatus tugitooli seljatoele ja laskis käed põlvedele langeda. Inimesed vaikisid, aparaadid laulsid tasa. Navigatsiooniseadmete häälestuse laulu põimus teistsugune, korratu ja seetõttu ähvardavana tunduv meloodia. Peaaegu füüsiliselt oli tajutav raudtähe kutse, tema musta massi reaalne jõud, mis sirutus võimsuse kaotanud laeva järele.

Nüza Kriiti põsed õhetasid, süda kloppis tugevasti. Tegevusetu ootamine muutus neiule talumatuks.
... Aeglaselt venisid tunnid. Üksteise järel ilmusid juhtimiskeskusse ekspeditsiooni virgunud liikmed. Vaikijate arv suurenes, kuni kõik neliteist inimest olid koos.
Pidurdamisel vähenes laeva kiirus alla paokiiruse «Tantra» ei suutnud enam raudtähest lahkuda. Une ja toidu unustanud inimesed veetsid juhtimiskeskuses palju nukraid tunde, mille kestel «Tantra» kurss üha rohkem kõverdus, kuni laev hakkas kihutama mööda orbitaa'.set ellipsit. «Tantra» saatus sai nüüd igaühele selgeks.

Ootamatu röögatus pani kõiki võpatama. Astronoom Pur Hiss oli püsti karanud ja vehkis kätega. Ta moonutatud nägu oli tundmatuseni muutunud ega sarnanenud Ringi ajastu inimese näoga. Hirm, enesehaletsus ja kättemaksuiha olid vähimadki mõtte jäljed teadlase näolt minema pühkinud.
«Tema, see oli tema,» karjus Pur Hiss Pel Linile osutades, «juhmard, tobu, ajudeta tõuk!...» Astronoom ahmis õhku, püüdes meenutada esivanemate ammu tarvituselt kadunud sõimusõnu.
Tema kõrval seisnud Nüza tõmbus põlastavalt eemale. Erg Noor tõusis.
«Seltsimehe süüdistamine ei aita kõige vähematki. Möödas on need ajad, kus vigu võidi sihilikult teha. Praegusel juhul aga,» — Noor keerutas hooletult arvutusmasina väntasid — «nagu näete, vea tõenäosus on siin kolmkümmend protsenti. Kui sellele lisada valvekorra lõpu paratamatu depressioon ja tähelaeva kõikumisest tingitud põrutus, siis ma ei kahtle, et teie, Pur Hiss, oleksite sama vea teinud.»
«Aga teie?» hüüdis astronoom veidi taltsamalt.
«Mina ei oleks teinud. Mul oli kolmekümne kuuendal tä-he-ekspeditsioonil juhus samasugust koletist päris ligidalt näha ... Süüdi olen mina: lootes läbiuurimata rajoonis ise tähelaeva juhtida, ei näinud ma kõike ette, vaid piirdusin üksnes lihtsa instruktsiooniga.»
«Kuidas te võisite teada, et nad ilma teieta sellesse rajooni tungivad?!» hüüdis Nüza.
«Ma pidin seda teadma,» vastas Erg Noor kindlalt, Niiza

1 Paokiirus — kiirus, mis võimaldab taevakeha külgetõmbejõudu ületada ja temast maailmaruumi eemalduda.

sõbralikku abi tagasi lükates. «Sellest on mõtet rääkida alles Maal... »
«Maal!» kisendas Pur Hiss, ja isegi Pel Lin krimpsutas hämmeldunult nägu. «Ütelda seda, kui kõik on kadunud ja ees ainult häving!»
«Ees ei ole häving, vaid ränk võitlus,» vastas Erg Noor kindlalt ja laskus laua ääres seisvasse tugitooli. «Istuge! Meil ei ole kuhugi kiiret, enne kui «Tantra» on teinud poolteist tiiru ... »
Kohalolijad kuuletusid sõna lausumata, Nüza ja bioloog aga naeratasid teineteisele võiduröõmsalt, hoolimata momendi lootusetusest.
«Tähel on kahtlemata planeet, minu arvates isegi kaks, kui otsustada isograavide kõveruse järgi. Planeedid, nagu näete,» — ekspeditsiooni ülem visandas kiiresti täpse skeemi — «peavad olema suured ja järelikult ka atmosfääriga. Esialgu pole meil tarvis maanduda — meil on veel palju atomaarset tahket hapnikku '.»
Erg Noor jäi mõtteid kogudes vait.
«Me muutume planeedi kaaslaseks ja hakkame tema ümber tiirlema. Kui planeedi atmosfäär peaks kõlblikuks osutuma ja me oma õhu ära kulutame, siis planetaarkütusest piisab, et maanduda ja appi kutsuda,» jätkas ta. «Poole aasta jooksul arvutame suuna, saadame edasi Zirda uurimise tulemused, kutsume välja päästetähelaeva ning päästame oma laeva.»
«Kui päästame...» kõverdas Pur Hiss pilkavalt suud, surudes alla lõkkele löönud rõõmu.
«Jah, kui!» nõustus Erg Noor. «Kuid see on selge eesmärk. Selle saavutamiseks tuleb kõik jõud kokku võtta. Teie, Pur Hiss ja Ingrid, vaatlete planeete ning määrate nende mõõtmed. Ber ja Nüza, teie arvutate planeetide massi põhjal paokiiruse, selle järgi aga orbitaalse kiiruse ja tähelaeva tiirlemise optimaalse radiandi2.»
Uurijad hakkasid igaks juhuks ka maandumise vastu

·> Atomaarne (tahke) hapnik — mitte molekulaarses olekus (0,), vaid üksikute aatomite kujul eksisteeriv hapnik. Niisuguses olekus annab aine palju intensiivsemaid keemilisi reaktsioone ja võimaldab saavutada aine suuremat tihedust kui molekulaarne olek.

! Optimaalne radiant — tähelaeva niisugune tiirlemis-raadius planeedi ümber väljaspool tema atmosfääri, mis on kõige soodsam laeva orbiidi stabiilsusele. Sõltub planeedi mõõtmetest ja massist. (Fantastiline.)

valmistuma. Bioloog, geoloog ja arst tegid ettevalmistusi robot-luurejaama allaheitmiseks, mehaanikud häälestasid maandumislokaatoreid ja prožektoreid ning monteerisid rakettsatelliiti Maale teadete saatmiseks.
Töö laabus pärast läbielatud hirmu ja lootusetust eriti tõhusalt ning katkes vaid sel ajal, kui tähelaev gravitatsioonikeeristes õõtsus. Kuid «Tantra» oli juba nii tuge-' vasti kiirust vähendanud, et tema kõikumised ei olnud inimestele enam elukardetavad.
Pur Hiss ja Ingrid tegid kindlaks kahe planeedi olemasolu. Välimisele lähenemisest tuli loobuda: hiiglasuur, külm, ulatuslikku ja arvatavasti mürgisesse atmosfääri mähitud planeet ähvardas tähelaeva hukutada. Kui juba surma liiki valida, siis oli parem raudtähe pinna lähedal ära põleda kui laevaga tuhande kilomeetri paksusesse jäämassi söösta ja ammoniaagist koosneva atmosfääri pimedusse uppuda. Samasuguseid kohutavaid hiidplaneete oli ka päikesesüsteemis — Jupiter, Saturn, Uraan, Neptuun.
«Tantra» lähenes tähele kõrvalekaldumatult. Üheksateistkümne ööpäeva pärast selgusid sisemise planeedi mõõtmed: ta oli Maast suurem. Asudes üsna oma raudse päikese lähedal, kihutas planeet orbiidil pöörase kiirusega: tema aasta oli vaevalt pikem Maa kahest-kolmest kuust. Nähtamatu täht T soojendas teda oma mustade kiirtega arvatavasti küllaldaselt — atmosfääri olemasolu korral võis seal elu leiduda. Sel juhul muutus maandumine eriti kardetavaks ...
Teiste planeetide tingimustes arenenud, teistsuguseid evolutsiooniteid käinud võõras elu kogu kosmose jaoks ühises valkkehade vormis oli Maa elanikele äärmiselt kahjulik. Meie planeedi organismidel miljonite sajandite jooksul kahjulike jääkainete ja haigusi tekitavate bakterite tõrjeks väljakujunenud kaitsekohastumused olid võõraste eluvormide vastu abitud. Elu teistelt planeetidelt sattus meie Maal võrdsel määral hädaohtu.
Loomsete eluvormide peamine tegevus — tappes süüa ja süües tappa — avaldus erinevatest maailmadest pärinevate loomade kokkupuutumisel masendava alasti julmusega. Uskumatud haigused, välgukiirusel levivad epideemiad, kohutavalt paljunevad kahjurid ja hirmsad vigastused saatsid asustatud, kuid inimtühjade planeetide esimesi uurijaid. Ja ka mõtlevate inimestega asustatud

maailmad tegid palju katseid ning ettevalmistusi, enne kui nad tähelaevade abil otsesesse ühendusse astusid. Meie Maal, mis asus Galaktika elurikkast keskosast kaugel, ei olnud veel käinud külalisi teistelt planeetidelt, teiste tsivilisatsioonide esindajaid. Tähtedevaheliste Lendude Nõukogu oli alles hiljaaegu lõpetanud ettevalmistuse sõprade vastuvõtuks lähedastelt tähtedelt Maokandja, Luige, Suure Vankri ja Paradiisilinnu tähtkujudest.
Erg Noor, keda tundmatu eluga kohtumise võimalus murelikuks tegi, andis korralduse kõrvalistest laoruumidest bioloogilise kaitse vahendid välja tuua.
Lõpuks võrdsustas «Tantra» oma orbitaalkiiruse raud-tähe sisemise planeedi kiirusega ning hakkas tema ümber tiirlema. Planeedi, õigemini tema atmosfääri laialivalguv, hallikaspruun, hiidtähe verevpruuni vastuhelgiga pind muutus nähtavaks ainult elektron-optilises muundajas. Kõik ekspeditsiooni liikmed olid tegevuses aparaatide juures.
«Kihtide pinnatemperatuur valgustatud küljel kolmsada kakskümmend Kelvini kraadi M»
«Pöörlemisperiood ligikaudu kakskümmend ööpäeva.»
«Lokaatorid näitavad vee ja maismaa olemasolu.»
«Atmosfääri paksus tuhat seitsesada kilomeetrit.»
«Täpsustatud mass nelikümmend kolm tervet ja kaks kümnendikku Maa massi.»

Teated saabusid lakkamatult ja planeedi loomus sai üha selgemaks.
Erg Noor, kes orbiidi arvutamiseks materjali kogus, võttis saadud arvud kokku. Nelikümmend kolm ja kaks kümnendikku Maa massi — planeet on suur. Raskusjõud surub laeva tihedalt vastu tema pinda. Inimesed muutuvad abituteks putukateks liimipaberil. ..
Ekspeditsiooni ülemale meenusid õudsed jutud — pooleldi legendid, pooleldi tõsilood — vanadest tähelaevadest, mis ühel või teisel põhjusel hiidplaneetidele olid langenud. Väikese kiiruse ja nõrgajõulise kütusega laevad hukkusid tollal sageli. Mootorid möirgasid ja laev, otsekui kleepunud planeedi pinna külge, vappus kramplikult, suutmata end lahti kiskuda. Tähelaev jäi terveks, kuid inimeste murduvad luud rägisesid . . . See oli kirjeldamatu õudus,

1 Temperatuur Kelvini kraadides — temperatuur absoluutse (Kelvini) skaala järgi. 0°K = — 273° C.

mis anti edasi viimaste hüvastijätuteadete katkendlikes karjatustes.
«Tantra» meeskonda selline saatus ei ähvarda, kuni laev tiirleb ümber planeedi. Aga kui tuleb tema pinnale laskuda, siis suudavad ainult väga tugevad inimesed selles tulevases varjupaigas oma eluskaalu raskust kanda. Varjupaigas, mis on neile määratud kümneteks eluaastateks... Kas nad suudavad sellistes tingimustes ellu jääda? Rõhuva raskuse surve all, infrapunase, musta päikese igaveses pimeduses, tihedas atmosfääris? Aga olgu kuidas on — see ei ole siiski hukkumine, see on lootus pääsemisele, ja valikut pole!
«Tantra» liikus oma orbiidil atmosfääri piiri lähedal. Ekspeditsiooni töötajad ei saanud jätta kasutamata juhust uurida senitundmatut planeeti, mis asus Maale võrdlemisi lähedal. Planeedi valgustatud, õigemini soojendatud külg erines varjus olevast küljest niihästi tunduvalt kõrgema temperatuuri kui ka tohutute elektrikuhjumite poolest, mis tundmatuseni moonutasid isegi võimsate lo-kaatorite näitusid. Erg Noor otsustas uurida planeeti pomm-majakate abil. Heideti alla füüsikajaam ' ja automaat teatas vaba hapniku hämmastavah rohkest esinemisest neooni ja lämmastiku atmosfääris, veeauru olemasolust ja temperatuurist pluss kaksteist kraadi Celsiuse järgi. Need tingimused sarnanesid üldiselt Maal valitsevate tingimustega. Ainult et paksu atmosfäärikihi rõhk ületas Maa atmosfääri rõhu üks koma neli korda ning raskusjõud oli rohkem kui kaks ja pool korda suurem raskusjõust Maa pinnal.
«Siin võib elada!» naeratas bioloog nõrgalt, kui ta jaama teateid ülemale edasi andis.
«Kui meie niisugusel süngel ja raskel planeedil elada võime, siis arvatavasti elab siin juba keegi — väike ja kahjulik!»
Tähelaeva viieteistkümnendaks tiiruks valmistati ette pomm-majakas võimsa televisioonisaatjaga. Kuid teine füüsikajaam, mis heideti varju, kui planeet oli saja kahe-kümne kraadi võrra pöördunud, kadus signaale andmata.
«Kukkus ookeani!» konstateeris geoloog Bina Led, pahaselt huult närides.

1 Füüsikajaam — robot, mis teeb kindlaks füüsikalised tingimused planeedi pinnal. (Fantastiline.)

«Tuleb pealokaatoriga kõmpida, enne kui robot-televiisori alla viskame! Meil on neid ainult kaks tükki!»
«Tantra» tiirles planeedi kohal, suunatud raadiokiirte kimpu välja saates ning moonutuste tõttu ähmaseid mandrite ja merede kontuure jälgides. Ilmus nähtavale hiiglasuur tasandik, mis lõikus ookeani või lahutas kahte ookeani peaaegu planeedi ekvaatoril. Tähelaev joonistas kiirega siksakke, hõlmates kahesaja kilomeetri laiust vööndit. Järsku sähvatas lokaatori ekraanil hele täpp. Pingutatud närve piitsutav vile kinnitas, et see ei ole viirastus.
«Metall!» hüüdis geoloog. «Lahtine pahtla.» Erg Noor vangutas pead.

«Nii hetkeline kui see sähvatus ka ei olnud, jõudsin ma siiski tema kindlaid kontuure märgata. See oli kas suur metallitükk — meteoriit — või... »
«Laev!» hüüdsid Niiza ja bioloog üheaegselt vahele.
«Fantastika!» nähvas Pur Hiss.
«Võib-olla tõelisus,» vaidles Erg Noor vastu.
«Vaidlus on niikuinii kasutu,» ei andnud Pur Hiss järele. «Seda ei saa millegagi kontrollida. Me. ei hakka ju ometi maanduma ... »
«Me kontrollime kolme tunni pärast, kui jälle selle tasandiku juurde jõuame. Pange tähele — metallist ese asub tasandikul, mille minagi oleksin maandumiseks valinud ... Me heidame televisioonijaama just sinna. Seadke lokaatori kiir kuuesekundilisele ennetusele!»
Ekspeditsiooni ülema plaan õnnestus ja «Tantra» asus teistkordselt kolmetunnilisele lennule tumeda planeedi ümber. Nüüd võttis laev mandritasandikule lähenedes vastu teleroboti ettekande. Inimeste silmad kiindusid helendama löönud ekraanile. Vaatekiir lülitus klõpsatusega sisse ning hakkas märkamatult siia-sinna pöörduma nagu inimese silm, tuues nähtavale esemete kontuurid seal, kaugel all, tuhandekilomeetrises mustas põhjatuses. Kei Ber kujutles selgesti, kuidas pöörleb jaama tugevast soomusest väljaulatuv majakataoline kuppel. Automaadi kiirest valgustatud vööndis olid ekraanil näha madalad järsakud, künkad ja.uhtvagude mustad käänud, mis otsekohe fotografeeriti. Ootamatult kandus üle ekraani läikiva kala-kujulise kontuuri kujutis ja taas laotus kiirest võidetud pimedus, millest paistsid kiltmaa astangud.
«Tähelaev!» ohkas korraga mitu suud.

Niiza vaatas Pur Hissi varjamatu võidurõõmuga. Ekraan kustus, «Tantra» eemaldus jälle televisioonisaatjast, kuid bioloog Eon Tal oli elektronfilmi juba ilmutanud. Kärsitusest värisevate sõrmedega pistis ta lindi poolkerakujulise ekraani ' projektorisse. Lauskja poolkera siseseinad peegeldasid suurendatud kujutist.
Ninaruumi tuttavad sigarikujulised piirjooned, kõhukas ahtriosa, stabilisaatori kõrge hari... Kui uskumatu see vaatepilt ka ei olnud, kui mõeldamatu ja võimatu ka ei olnud kohtumine pimeduseplaneedil — see oli tõepoolest maine tähelaev! Ta seisis horisontaalselt, normaalses maandumisasendis, võimsatele tugedele toetudes, vigastamata, just nagu oleks ta alles äsja raudtähe planeedile laskunud.
Planeedi läheduse tõttu väga kiireid ringe tegev «Tantra» saatis signaale, need aga jäid vastuseta. Möödus mitu tundi. Kõik neliteist ekspeditsiooni liiget kogunesid jälle juhtimiskeskusse. Siis tõusis sügavais mõtteis istunud Erg Noor püsti.
«Ma kavatsen «Tantra» maandada. Voib-olla vajavad meie vennad abi; võib-olla on nende laev vigastatud ega saa Maale lennata. Siis võtame nad kaasa, laadime ana-mesooni ümber ja päästame ka ennast. Päästeraketti ei ole mõtet maandada. See ei suuda meie kütusega varustamiseks mitte midagi ära teha ja raiskab nii palju energiat, et hiljem ei ole millegagi Maale signaali saata.»
«Aga kui nad ise sattusid siia sellepärast, et anamesoon otsa lõppes?» küsis targu Pel Lin.
«Siis pidid neil ioon-planetaarlaengud alles jääma — nad ei saanud ju kõike täielikult ära kulutada. Näete, laev on õiges asendis — tähendab ta maandus planetaarmoo-torite abil. Me võtame ioonkütuse, tõuseme uuesti lendu, läheme üle orbitaalasendisse ja hakkame Maalt abi kutsuma. Õnnestumise puhul tuleb oodata kõigest kaheksa aastat. Aga kui läheb korda anamesooni saada, siis on võit meie päralt.»
«Võib-olla ei ole neil planetaarkütuseks mitte ioon-, vaid footonlaengud?» kahtles üks inseneridest.
«Me saame neid kasutada peamootorites, kui me kauss-reflektorid abimootoritest ümber paigutame.»

•Poolkerakujuline ehk hemisfäärne ekraan — poolkera sisepinna kujuline ekraan, mis on vajalik stereoskoopiliste kujutiste saamiseks. (Fantastiline.)
68
«Teil on ilmselt kõik juba läbi mõeldud,» andis insenet alla.
«Siiski jääb alles raskele planeedile laskumisega ja sellel viibimisega seotud risk,» torises Pur Hiss. «Õudne on tollele' pimedusemaailmale mõtelda!»
«Risk muidugi jääb, kuid kogu meie olukord on riskantne ja vaevalt me laskumisega riski suurendame. Aga planeet, millel juba üks tähelaev istub, ei tohikski nii väga halb olla. Kui ainult laev terveks jääks!»
Erg Noor heitis pilgu kiiruste võrdsustaja skaalale ning läks ruttu juhtimispuldi juurde. Hetke seisis ekspeditsiooni ülem juhtimishoobade ja -nooniuste ees. Tema pikad sõrmed liikusid, just nagu võtaks ta muusikariistal akorde, selg vajus küüru ja nägu kivines.
Niiza Krit astus ülema juurde, võttis julgelt tema parema käe ja surus selle peopesa oma sileda, erutusest kuu-mava põse vastu. Erg Noor noogutas tänulikult, silitas neiu kohevaid juukseid ning ajas end sirgu.
«Laskume atmosfääri alumistesse kihtidesse ja maandume!» ütles ta valjusti ning lülitas signaali sisse.
Läbi laeva kandus ulgumine ja inimesed jooksid kiiruga oma kohtadele, sulgedes end hüdraulilistesse ujuvatesse istmetesse.
Erg Noor laskus luugist juhtimispuldi ette kerkinud maandumistooli pehmesse kaisutusse. Planetaarmootorid hakkasid kõuena mürisema ja tähelaev sööstis vilinal alla, vastu võõra planeedi kaljudele ja ookeanidele.
Lokaatorid ja infrapunased reflektorid kompisid all laiuvat ürgset pimedust, kõrgusemõõtjal etteantud arvu — viieteistkümne tuhande meetri juures põlesid punased tuled. Planeedil, kus vesi ja musta päikese soojus tegid pinnase tasandamise kallal oma tööd nagu Maalgi, ei olnud oodata üle kümne kilomeetri kõrgusi mägesid.
Juba esimesel lennul ümber planeedi avastati suuremal osal planeedi pinnast mägede asemel vaid tähtsusetuid kõrgustikke, mis olid veidi kõrgemad kui Marsil. Nähtavasti oli mägede teket põhjustavate sisejõudude tegevus kas peaaegu täielikult lakanud või mõneks ajaks katkenud.
Erg Noor lükkas lennukõrguse piiraja kahele tuhandele meetrile ning lülitas sisse võimsad prožektorid. Tähelaeva all laius ääretu ookean —· tõeline hirmude meri. Sünged mustad lained tõusid ja vajusid tundmatute sügavuste kohal.
69
Pingutusest laubale ilmunud higi pühkiv bioloog püüdis lainetelt peegelduvat valguslaiku juhtida aparaati, mis tegi kindlaks veepinna peegeldamisvõime — albeedo — kaduvväikesed kõikumised, et nende kaudu tolle pimeduse-mere soolsust või mineraalainete sisaldust määrata.
Vee läikivmust värvus asendus tuhmjasmustaga: algas mander. Ristuvad prožektorikiired kündsid pimedusemüü-ride vahele kitsa tee. Ja sellel teel kerkisid esile ootamatud värvid — kord paatjad liivalaigud, kord veerjate kaljuste seljandike hallikasroheline pind.
Osavale käele kuulekas «Tantra» kihutas mandri kohal.
Viimaks avastas Erg Noor tuttava tasandiku. Tähtsusetu kõrguse tõttu ei saanud seda kiltmaaks nimetada. Kuid ilmne oli, et tumeda mere võimalikud tõusud ja tormid ei küündinud selle tasandikuni, mis kerkis mandri madalamatest osadest umbes saja meetri kõrgusele.
Vasakpoolse parda esimene lokaator andis vile. «Tantra» prožektorid pöördusid sellesse suunda. Nüüd tuli täiesti selgelt nähtavale esmaklassiline tähelaev. Tema ninaosa ümberkujundatud struktuuriga anisotroopsest iriidiumist kate sätendas prožektorikiirtes just nagu uus. Laeva läheduses ei olnud näha ajutisi ehitusi, ei põlenud ainustki tuld — tähelaev

seisis pimedana ja elutuna ega reageerinud millegagi suguvenna lähenemisele.
Prožektorikiired libisesid edasi ja peegeldusid välgatades spiraalsete kumerustega kolossaalselt kettalt otsekui siniselt peeglilt. Ketas seisis küllakil, serviti, olles osaliselt vajunud tumedasse pinnasesse. Vaatlejaile näis hetkeks, et ketta tagant paistavad mingisugused kaljud, kaugemal aga tiheneb sünge pimedus. Seal oli arvatavasti järsak või langus kuhugi madalikule ...
«Tantra» korpust raputas kurdistav ulgumine. Erg Noor tahtis avastatud tähelaevale võimalikult lähedale maanduda ja hoiatas inimesi, kes võisid asuda maandumiskoha ümbruses surmavas tsoonis, mille raadius oli umbes tuhat meetrit. Isegi laeva sisemusse kostis planetaarmootorite kohutav mürin, ekraanidele ilmus hõõguvate pinnase-osakeste pilv.
Põrand hakkas järsult tahapoole üles kerkima. Hääletult ja sujuvalt pöörasid hüdraulilised liigendid tugitoolide istmed püstloodi tõusnud seintega risti.
Korpusest paiskusid välja hiiglaslikud lülilised toed, mis võtsid end harki ajades vastu esimese kokkupuute võõra

maailma pinnasega. Tõuge, löök, tõuge — «Tantra» hõlju-tas oma ninaosa ja tardus siis üheaegselt mootorite täieliku seiskamisega paigale. Erg Noor tõstis käe juhtimispuldi juurde, mis asus nüüd pea kohal, ning pööras tugede väljalülitamise hooba. Tähelaeva nina vajus pikkamööda lühikeste tõugetega allapoole, kuni jõudis jälle endisse rõhtsasse asendisse.
Maandumine oli lõppenud. Nagu alati, kutsus see inimorganismis esile niivõrd tugeva vapustuse, et astronaudid pidid poollamades oma tugitoolides veidi aega toibuma.
Kõiki rõhus hirmuäratav raskus. Inimesed ajasid end vaevaliselt jalule nagu pärast rasket haigust. Ent väsimatu bioloog oli siiski juba jõudnud õhuproovi võtta.
«Hingamiseks kõlblik,» teatas ta. «Kohe teen mikroskoopilise uurimise!»
«Ei ole tarvis,» vastas Erg Noor maandumistooli rihmu lahti päästes. «Ilma skafandriteta ei tohi laevalt lahkuda. Siin võib väga ohtlikke eoseid ja viirusi olla.»
Üleminekukambrisse olid aegsasti valmis pandud bioloogilised skafandrid ja «hüppavad skeletid» — skafandritele pealetõmmatavad, nahaga vooderdatud, elektrimootorite, vedrude ja amortisaatoritega teraskarkassid individuaalseks liikumiseks normaalsest suurema raskusjõu tingimustes.
Kõik põlesid soovist tunda pärast kuut rännuaastat täh-tedevahelistes avarustes taas jalge all maad, olgugi võõrast. Kei Ber, Pur Hiss, Ingrid, arst Luma ja kaks mehaanikainseneri pidid tähelaeva jääma, et raadio, prožektorite ja aparaatide juures valvet pidada.
Niiza seisis eemal, kiiver käes.
«Millest niisugune ebakindlus, Niiza?» hõikas neiule ülem, kes oli parajasti kontrollinud oma kiivri ülaosas asetsevat raadiojaama. «Lähme tähelaeva juurde!»
«Ma ... » neiu hakkas kogelema. «Mulle näib, et ta on surnud ja seisab siin juba ammust ajast. Jälle üks katastroof, jälle halastamatu kosmose ohvrid ... Ma saan aru, et see on paratamatu, kuid alati on raske... eriti pärast Zirdat, pärast «Algrabit» . ..»
«Selle tähelaeva surm annab meile võib-olla elu,» vastas Pur Hiss ning suunas lühifookuselise vaatetoru laevale, millelt ei paistnud endist viisi ühtki valguskiirt.
Kaheksa rändurit ronisid üleminekukambrisse ning jäid, oodates seisma.

«Andke õhku!» käsutas Erg Noor laevale jäänuid, keda neist juba eraldas õhukindel sein. Alles siis, kui rõhk kambris oli viidud kümne atmosfäärini ja oli suurem välisrõhust, surusid hüdraulilised tung-rauad tihedalt suletud ukse lahti. Õhusurve peaaegu paiskas inimesed kambrist välja, laskmata millelgi kahjulikul võõrast maailmast tükikese Maa-maailma sisemusse tungida. Uks langes täie hooga paugatades kinni. Prožektori-kiir rajas heleda tee, mida mööda uurijad vedrujalgadel komberdama hakkasid, oma raskeid kehi vaevaliselt edasi lohistades. Valgustee lõpul kõrgus hiiglaslik laev. Poolteist kilomeetrit tundus ääretult pikk — see oli tingitud nii kärsitusest kui ka kohmakate hüpete julmast raputusest ebatasasel, väikeste kividega ülekülvatud pinnasel, mille must päike oli tulikuumaks kütnud.
Tähed kumasid läbi paksu, niiskusest küllastatud atmosfääri kahvatute, laialivalguvate laikudena. Kosmose säde-

leva hiilguse asemel andis planeedi taevas edasi vaid vihjeid tähtkujudele. Nende punakad ähmased laternad ei
uutnud võita planeedi pinnal valitsevat pimedust. Ümbritsevas pilkases pimeduses kerkis laev eriti reljeefselt esile. Paks boortsirkooniumlakikiht oli kohati kulunud. Tõenäoliselt oli tähelaev kaua kosmoses rännanud.
Eon Tal tõi kuuldavale hüüde, mis kõikides telefonides vastu kaikus. Ta osutas käega musta laiguna haigutavale avatud uksele ja väikesele allalastud tõstukile. Tõstuki läheduses ja laeva all kasvasid kahtlemata taimed. Jämedad varred hoidsid peaaegu meetri kõrgusel musti, para-boolseid, hammasrattataoliste servadega karikaid — kas lehti või õisi. Mustade liikumatute hammasrataste hulk oli lausa hirmuäratav. Veelgi suuremale valvsusele sundis ukse tumm haigutus. Puutumatud taimed ja avatud uks — tähendab inimesed ei ole enam ammu seda teed

kasutanud, ei kaitse oma väikest maist maailma võõra eest.
Erg Noor, Eon ja Niiza astusid tõstukisse. Ülem pööras käigukangi. Mehhanism hakkas nõrga kriginaga tööle ning tõstis sõnakuulelikult kolm uurijat pärani avatud üle-minekukambrisse. Nende järel tulid üles ka teised. Erg Noor saatis «Tantrale» palve prožektor kustutada. Väike inimsalk kadus silmapilkselt põhjatusse pimedusse. Raudse päikese maailm nihkus tihedasti ligi, otsekui tahaks ta seda hiiglasliku tumeda planeedi pinnale tunginud maise elu nõrka kollet endas lahustada.

Kiivrite tipul süttisid pöörlevad laternad. Ülemineku-kambrist laeva sisemusse viiv uks oli suletud, kuid mitte lukustatud, ja andis kerge vaevaga järele. Uurijad astusid pimedates käikudes vabalt orienteerudes keskmisse koridori. Tähelaeva konstruktsioon erines «Tantra» omast vaid tähtsusetute üksikasjade poolest.
«Laev on ehitatud mõnekümne aasta eest,» ütles Erg Noor Niizale lähenedes.
Neiu vaatas ümber. Ülema pooleldi valgustatud nägu näis läbi kiivri silikolli' salapärane.
«Mõte on küll võimatu,» jätkas Erg Noor, «aga äkki on see... »
««Puri»!» hüüatas Niiza mikrofoni unustades ja nägi, et kõik pöördusid tema poole.
Luurerühm tungis laeva pearuumi — raamatukogu-laboratooriumi — ja seejärel ninale lähemale, juhtimiskeskusse. Oma skeletikujulises karkassis komberdades, taarudes ja vastu seinu põrgates jõudis ekspeditsiooni ülem pea-lülitustahvlini. Tähelaeva valgustus oli küll sisse lülitatud, kuid voolu ei olnud. Ainult fosforestseerivad osutid ja märgised helendasid pimedas ruumis endiselt. Erg Noor leidis kätte avariiklemmi ja nüüd süttis kõikide imestuseks tuhm, pimestavana näiv valgus. Tõenäoliselt süttis see ka tõstuki juures, sest kiivritelefonidest kostis Pur Hissi hääl, kes ülevaatuse käigu kohta teateid päris. Talle vastas geoloog Bina.
Ülem peatus samal ajal juhtimiskeskuse lävel. Silmadega tema pilgule järgnedes nägi Niiza üleval, eesmiste ekraanide vahel, kahekordset kirja — Maa keeles ja Suure Ringi koodis — «Puri». Joone all olid mär-

1S i l i k o 11 — kiulistest räniorgaanilistest ühenditest valmistatud läbipaistev materjal. (Fantastiline.)

gitud Maa galaktilised kutsungid ja päikesesüsteemi koordinaadid.
Kaheksakümne aasta eest kaotsiläinud tähelaev asus senitundmatu musta päikese süsteemis, mida varemalt ainult tumedaks pilveks peeti.
Tähelaeva ruumide ülevaatus ei aidanud selgitada, kuhu olid jäänud inimesed.
Hapnikureservuaarid olid alles täis, vee- ja toidutagavaradest oleks piisanud veel mitmeks aastaks, ent kuskil polnud jälgegi «Purje» meeskonnast ega tema jäänustest.
Koridorides, juhtimiskeskuses ja raamatukogus oli siinseal näha kummalisi tumedaid ojasid. Raamatukogu põrandal oli samuti laik — see oli mitmekihilise kelmena kaardu tõmbunud, nagu olnuks mingi mahavalatud vedelik ära kuivanud. Ahtri masinaruumis ripnesid tagumise vaheseina pärani avatud ukse ees allarebitud juhtmed, jahutajate massiivsed fosforpronksist toed aga olid tugevasti kõveraks paindunud. Et laev oli muus osas täiesti terve, siis jäid need suurt löögijõudu nõudnud vigastused arusaamatuks. Uurijad nõrkesid väsimusest, kuid ei leidnud mitte midagi, mis oleks «Purje» meeskonna kadumist ja kaheldamatut hukkumist selgitanud.
Samal ajal aga tehti teine, äärmiselt tähtis avastus: laeval säilinud anamesooni- ja planetaarsete ioonlaengute varud kindlustasid «Tantra» lendutõusmise raskelt planeedilt ning jõudmise Maale.
Viivitamatult «Tantrale» läkitatud teade pühkis minema paratamatu hukkumise tunde, mis inimesi sellest ajast peale valdas, kui raudtäht nende laeva oma võimusesse sai. Langes ära vajadus teha pikaajalisi ettevalmistusi Maale teate saatmiseks. Seevastu aga seisis ees tohutu töö — ana-mesoonikonteinerite ümberlaadimine. Planeedil, kus raskusjõud peaaegu kolm korda ületas raskusjõu Maa pinnal, muutus see juba iseenesest raske ülesanne tööks, mis nõudis suurt insenerileidlikkust. Kuid Ringi ajastu inimesed ei kartnud raskeid ülesandeid, vaid tundsid neist rõõmu.
Bioloog võttis juhtimiskeskuses magnetofonist välja lennupäeviku lõpetamata ketta. Erg Noor ja geoloog avasid hermeetiliselt suletud peaseifi, milles leidusid «Purje» ekspeditsiooni tulemused. Inimesed kandsid seljas üsna rasket koormat — tervet hulka footonmagnetfilmide rulle, päevikuid, astronoomiliste vaatluste ja arvutuste ülestähendusi.

Olles ise uurijad, ei raatsinud ekspeditsiooni liikmed nii väärtuslikku leidu isegi lühikeseks ajaks maha jätta.
«Tantra» raamatukogus kohtasid väsimusest poolsurnud luurajad kärsitusest põlevaid kaaslasi. Siin, harjunud olukorras, mugava laua taga ja heledas valguses muutusid neid ümbritsenud pilkase öö hauapimedus ja surnud, mahajäetud tähelaev luupainajalikuks nägemuseks. Ainult hetkekski lakkamatu raskusjõud rõhus igaüht ja iga liigutuse puhul krimpsutas kord üks, kord teine uurija valu pärast nägu. Ilma suure praktikata oli väga raske terasest «skeleti» kangide liigutamisega oma kehalist tegevust koordineerida. Seetõttu kaasnesid käimisega müksud ja julm raputamine. Isegi lühikeselt retkelt tulid inimesed tagasi põhjalikult läbiklopituna. Geoloog Bina Led oli nähtavasti kerge ajupõrutuse saanud, ta nõjatus raskelt lauale ja muljus meelekohti, kuid keeldus lahkumast, enne kui laevapäe-viku viimane rull on ära kuulatud. Niiza ootas sellelt kaheksakümmend aastat õudsel planeedil surnud laevas säilinud ülesvõttelt midagi harukordset. Ta kujutles kähisevaid appihüüdeid, piinakarjatusi ning traagilisi lahkumissõnu. Neiu lausa võpatas, kui aparaadist kostis kõlav asjalik hääl. Isegi Erg Noor, kes oli suur asjatundja kõiges, mis tähtedevahelistesse lendudesse puutus, ei tundnud «Purje» meeskonnast mitte kedagi. See eranditult noortest koosneva meeskonnaga tähelaev oli oma ääretult kangelaslikule Veega-reisile asunud, andmata Tähtedevaheliste Lendude Nõukogule tavalist filmi meeskonna liikmetest.
Tundmatu hääl kirjeldas sündmusi, mis leidsid aset seitse kuud pärast viimase teate saatmist Maale. Juba veerand sajandit enne seda oli «Puri» Veega süsteemi serval kosmilise jäävööndi läbimisel viga saanud. Neil õnnestus auk ahtriosas sulgeda va teekonda jätkata, kuid avarii oli häirinud mootorite ülitäpselt reguleeritud kaitsevälja. Pärast kahekümneaastast võitlust tuli mootorid seisma panna. Veel viis aastat lendas «Puri» inertsi mõjul, kuni ta kursi arusaadava ebatäpsuse tõttu kõrvale kaldus. Tookord saadeti esimene teade. Tähelaev kavatses parajasti teist teadet saata, kui ta raudtähe süsteemi sattus. Edasi juhtus nii nagu «Tantragagi», ainult selle vahega, et pärast pidurdamist ei olnud käigumootoriteta laev enam üldse suuteline ära lendama. Ta ei saanud planeedi kaaslaseks jääda, sest ahtris asuvad planetaarsed kiirendus-mootorid olid niisama kõlbmatuks muutunud kui
76
anamesoonmootoridki. «Puri» maandus õnnelikult madalale platoole mere lähedal. Meeskond asus täitma kolme ülesannet: võimalust mööda mootoreid remontima, Maale teadet saatma ja võõrast planeeti uurima. Raketitorni monteerimine ei olnud veel lõpetatud, kui inimesed arusaamatul kombel kaduma hakkasid. Need, kes kadunuid otsima saadeti, ei pöördunud samuti tagasi. Planeedi uurimine katkestati, torni ehitamiseks hakati ainult üheskoos laevalt lahkuma ja raskusjõu tõttu uskumatult kurnava töö vaheaegadel istuti kaua umbselt suletud laevas. Raketi ärasaatmisega kiirustades ei uuritud isegi «Purje» lähedal seisvat võõrast tähelaeva, mis asus seal ilmselt juba kaua aega.
«Toosama ketas!» vilksatas Niizal läbi pea. Tema silmad kohtasid ülema omi ning too noogutas ta mõtet taibates jaatavalt.
«Purje» meeskonna neljateistkümnest liikmest oli kaheksa ellu jäänud. Edasi tuli päevikus umbes kolmepäevane vaheaeg, mispeale teadet jätkas noore naise kõrge hääl:
«Täna, Ringi kolmesaja kahekümne kolmanda aasta seitsmenda kuu kaheteistkümnendal päeval, lõpetasime meie, kõik ellujäänud, rakettsaatja- ettevalmistamise. Homme sel ajal... »
Kei Ber heitis instinktiivselt pilgu tunnilugemitele liikuva päevikulindi äärel — tähendab kell viis «Purje» aja järgi, ja kes teab, kui palju selle planeedi aja järgi. . .
«Me saadame kindlalt arvestatud ... » Hääl katkes ning ilmus siis uuesti palju kumedamalt ja nõrgemalt, nagu oleks rääkija vastuvõtjast ära pöördunud. «Lülitan sisse!
Veel!. . .»
Aparaat jäi vait, kuid lint liikus edasi. Kuulajad vahetasid ärevaid pilke.

«Midagi juhtus! .. .» alustas Ingrid Ditra.
Magnetofonist lendasid välja rutakad, summutatud sõnad: «Kaks pääses .. . Laig ei jõudnud hüpata .. . tõstuk... ust ei saadud sulgeda, suleti ainult teine! Mehaanik Sah Kton roomas mootorite juurde... põrutame planetaarsetega . .. nad ei ole peale raevu ja hirmu mitte midagi! Jah, mitte midagi...»
Lint liikus mõnda aega hääletult, siis hakkas sama hääl uuesti rääkima.
«Nähtavasti Kton ei jõudnud. Ma olen üksinda, kuid ma mõtlesin välja. Enne kui alustan ... » Hääl kõvenes ning

kõlas veenva jõuga: «Vennad, ma hoiatan, kui te «Purje» üles leiate, ärge kunagi laevast lahkuge.»
Rääkija ohkas valjusti ja ütles tasa, otsekui iseendale: «Peab järele vaatama, mis Ktoniga juhtus. Tulen tagasi, siis selgitan üksikasjalikumalt... »
Klõpsatus — ja lint jätkas liikumist veel umbes kakskümmend minutit kuni rulli lõpuni. Ent asjatult ootasid tähelepanelikud kõrvad: tundmatul ei õnnestunud mitte midagi selgitada, nagu ei õnnestunud arvatavasti ka tagasi tulla.
Erg Noor pani aparaadi seisma ning pöördus oma kaaslaste poole:
«Meie hukkunud õed ja vennad päästavad meid! Kas te ei tunne Maa tugeva inimese kätt! Laeval leidus anamesooni. Nüüd saime hoiatuse surmaohu eest, mis meid siin varitseb! Ma ei tea, mis see on, kuid küllap see on võõras elu. Oleksid need loodusjõud, siis need ei oleks ainult inimesi tapnud, vaid ka laeva vigastanud! Niisuguse abiga oleks meil nüüd lausa häbi end mitte päästa ja oma ning «Purje» avastusi maale toimetada. Ärgu hukkunute suured teod, nende pool sajandit kestnud võitlus kosmosega asjatult hävinegu.»
«Kuidas te siis kavatsete laevast väljumata kütust varuda?» küsis Kei Ber.
«Miks laevast väljumata? Te teate, et see on võimatu ning et meil tuleb välja minna ja väljas töötada. Aga meid on hoiatatud ja me võtame tarvitusele abinõud... »
«Ma taipan,» ütles bioloog Eon Tal, «tõke töökoha ümber.»
«Mitte ainult seal, vaid kogu tee ulatuses laevade vahel,» lisas Pur Hiss.
«Muidugi! Et me ei tea, mis meid varitseb, siis teeme kahekordse tõkke — kiirguse ja vooluga. Tõmbame juhtmed, loome piki teed valguskoridori. «Purje» taga seisab kasutamata rakett — selles jätkub energiat kogu tööajaks.»
Bina Ledi pea langes kopsatades lauale. Arst ja teine astronoom tulid raskusjõudu võites lähemale, meelemärkuseta kaaslase juurde.
«Pole midagi!» teatas Luma Lasvi. «Põrutus ja ülepingutus. Aidake mul Bina voodisse viia.»
Seegi lihtne töö oleks liiga palju aega võtnud, kui mehaanik Taron poleks taibanud selleks kasutada automaatset

robotkäru. Selle abil sõidutati kõik kaheksa luurajat vooditesse — oli aeg puhata, muidu oleks uute tingimustega kohastumata organismi ülepingutus võinud haiguseks muutuda. Ekspeditsiooni raskel hetkel oli iga inimene asendamatu.
Peatselt hakkasid kaks universaalseteks vedudeks ja teetöödeks ettenähtud automaatkäru ühtehaagituna tähelaevade vahel teed tasandama. Mõlemal pool märgitud teed kulgesid võimsad kaablid. Mõlema tähelaeva juurde paigutati paksude silikoboorist' kuplitega vaatlustornid. Nendes istusid vaatlejad, kes saatsid rajatavale teele pulsatsioonikambreist aeg-ajalt surmava lühilainelise kiirguse vooge. Töö ajal ei kustunud hetkekski tugevate prožektorite valgus. «Purje» kiilus avati pealuuk, vaheseinad lammutati ning neli anamesoonikonteinerit ja kolmkümmend ioonlaengute silindrit seati valmis kärudele laskmiseks. Nende laadimine «Tantrale» osutus märksa keerukamaks ülesandeks. Tähelaeva ei tohtinud avada nagu surnud «Purje»; ei võinud ju temasse lasta võõra elu kahtlemata tapvaid vorme. Sellepärast ainult valmistati luuk ette, avati sisemised vaheseinad ja toodi

«Purjelt» tagavara-balloonid vedela õhuga. Vastuvõtušahti tuli plaanikohaselt luugi avamise hetkest kuni konteinerite laadimise lõpetamiseni tugeva surve all oleva õhuga läbi puhuda. Peale selle kaitsti laeva parrast kaskaadkiirgusega.
Inimesed harjusid pikapeale terasest «skelettides» töötamisega, kohastusid veidi peaaegu kolmekordse raskusjõuga. Nõrgenesid väljakannatamatud valud luudes, mis olid alanud varsti pärast maandumist.
Möödusid mõned Maa ajaarvestuse päevad. Salapärane «miski» ei ilmutanud ennast. Ümbritseva õhu temperatuur hakkas järsult langema. Tõusis marutuul, mis iga tunniga tugevnes. See tähendas, et must päike läks looja — planeet pöördus ja mander, millel tähelaevad seisid, jõudis «ööpoolele». Tänu konvektsioonivooludele, ookeani soojendusele ja paksule atmosfäärikasukale ei olnud jahenemine kuigi järsk, ent siiski saabus planeedi «öö» keskpaiku käre pakane. Töö jätkamiseks tuli sisse lülitada skafandrisoojendajad. Esimene konteiner õnnestus «Purjelt» alla lasta" ja «Tantra» juurde viia just siis, kui «päikese-
1 Silikoboor — boor- ja ränikarbiidi sulam, väga tugev läbipaistev materjal. (Fantastiline.)

tõusul» hakkas möllama uus maru, mis oli loojangu omast palju tugevam. Temperatuur tõusis kiiresti üle nulli, tihedad õhujoad kandsid suurel hulgal niiskust, välgud lõhestasid taevast. Orkaani jõud kasvas nii suureks, et tähelaev hakkas pöörase tuule survest vappuma. Kõigi inimeste pingutused keskendusid nüüd konteineri kinnitamisele. «Tantra» kiilu alla. Orkaani heidutav möirgamine kasvas, kiltmaal pöörlesid ohtlikud tuulispead, mis olid väga sarnased Maa tornaadodega. Valgusvööndisse kerkis tohutu lume- ja tolmukeeris, mille lehtrikujuline teravik toetus madalasse, tumedasse ja laigulisse taevavõlvi. Tema surve all katkesid kõrgepingejuhtmed ning keerdusid rõngasse ja nende keskel hakkasid sähvima sinakad lühisevälgatu-sed. Prožektori kollakas valgus «Purje» juures kustus, nagu oleks tuul ta ära puhunud.
Erg Noor andis käsu töö katkestada ja laeva varju minna.
«Kuid vaatleja jäi ju sinna!» hüüdis geoloog Bina Led silikoboortorni vaevu märgatavale tulukesele osutades.
«Ma tean, seal on Niiza, ja ma lähen kohe sinna,» vastas ekspeditsiooni ülem.
«Vool on katkenud ia «miski» oma õigustesse astunud,» vaidles Bina tõsiselt vastu.
«Kui orkaan meile mõjub, siis mõjub ta kahtlemata ka «millelegi». Ma olen veendunud, et enne tormi raugemist hädaohtu karta ei ole. Mina aga olen siin nii raske, et torm mind ära ei puhu, kui ma end hästi pinnase ligi surudes rooman. Mul on juba ammu tahtmine seda «midagi» tornis varitseda!»
«Kas lubate kaasa tulla?» hüppas «skeletis» bioloog ülema juurde.
«Lähme, kuid ainult kahekesi — rohkem mitte kedagi.»
Kaks meest roomasid kaua kivide konarustest ja pragudest kinni haarates, püüdes mitte tuulispeade teele sattuda. Orkaan proovis neid kangekaelselt pinnasest lahti kiskuda, ümber pöörata ja minema veeretada. Üks kord see tal õnnestus, kuid Erg Noor kahmas veerevast Eonist kinni, langes ise kõhuli ning klammerdus küünelistes kinnastes kätega suure kivi serva taha.
Niiza avas oma torni luugi ja roomavad mehed pugesid teineteise järel sellest sisse. Siin oli soe ja vaikne ning torn seisis kindlalt, olles ettenägelikult õige tugevasti pinnasesse kinnitatud.

Ruugete käharatega astronaut kortsutas kaaslaste tuleku üle kulme ning oli ühtlasi rõõmus. Niiza tunnistas ausalt, et ebameeldiv oleks olnud terve ööpäev tormiga üksinda võõral planeedil mööda saata.

Erg Noor teatas «Tantrale» õnnelikust päralejõudmisest ja laeva prožektor kustus. Nüüd vilkus pilkases pimeduses ainult nõrk tuluke torni sees. Pinnas vappus tormi-iilidest, välgulöökidest ja ähvardavate tuulispeade rodust. Niiza istus pöördtoolil, nõjatudes seljaga vastu reostaati. Ülem ja bioloog võtsid istet tema jalgade juures, torni aluse rõngakujulisel eendil. Olles oma skafandrites kaunis tüsedad, võtsid nad peaaegu kogu ruumi enda alla.
«Ma teen ettepaneku magada,» kostis telefonides Erg Noori tasane hääl. «Musta koiduni on veel tublisti kaksteist tundi, alles siis vaibub orkaan ja väljas läheb soojaks.»
Tema kaaslased nõustusid meelsasti. Ja rajust rappuvas kitsas tornis, rõhutud kolmekordsest raskusest, kössitades kõvadesse karkassidesse pigistatud skafandrites, maga-sidki inimesed — nii suur oli inimorganismi kohastumisvõime ning temasse kätketud vastupanujõud.
Aeg-ajalt Niiza ärkas, andis «Tantra» korrapidajale rahustavaid teateid ja jäi uuesti tukkuma. Orkaan nõrgenes tunduvalt, pinnase vappumine lakkas. Nüüd võis «miski» ennast ilmutada. Tornis olevad vaatlejad võtsid sisse TP-sid, tähelepanu pille, et oma rõhutud närvikava ergutada.
«Mulle ei anna rahu võõras tähelaev,» tunnistas Niiza. «Ma tahaksin väga teada, kes «nad» on, kust tulid, kuidas siia sattusid ... »
«Ja mina samuti,» vastas Erg Noor. «Suures Ringis liikusid juba ammu jutud raudtähtedest ja nende lõksu-taolistest planeetidest. Seal, Galaktika tihedamini asustatud osades, kus laevad juba ammu ja tihti lendavad, leidub hukkunud tähelaevade planeete. Palju vanaaegseid laevu on nendele planeetidele jäänud ja nendega seoses jutustatakse vapustavaid lugusid — nüüd peaaegu pärimusi, legende — kosmose ränkraskest vallutamisest. Võib-olla leidub siin, sellel planeedil, veel palju iidsemate aegade tähelaevu, kuigi juba kolmegi laeva kohtumine meie hõredalt asustatud piirkonnas on täiesti ainulaadne nähtus. Meie Päikese lähikonnas ei tuntud tänapäevani ainustki raudtähte — meie avastasime esimese.»
81
«Kas te kavatsete toda tähelaeva uurida?» küsis bioloog.
«Tingimata! Kuidas saaks teadlane niisugust juhust kasutamata jätta! Kettakujulised tähelaevad on meie asustatud naaberaladel tundmatud. See on kuskilt kaugelt tulnud, võib-olla pärast meeskonna hukkumist või rasket vigastust mitu aastatuhandet Galaktikas ringi rännanud. Vahest muutuvad paljudki Ringi saated meile arusaadavaks pärast nende materjalide kättesaamist, mis me sellelt laevalt leiame. Tal on veider kuju — kettakujuline spiraal; ribid tema pinnal on väga kumerad. Niipea kui oleme ümberlaadimise lõpetanud, võtame võõra käsile — praegu ei tohi ühtki inimest tööst eemale kiskuda.»
«Kuid «Purje» vaatasime läbi mõne tunni jooksul... »
«Ma uurisin ketast stereoteleskoobis. Ta on suletud, kuskil ei paista olevat ühtki avaust. Väga raske on tungida kosmoselaeva sisemusse, mis on kindlalt kaitstud palju vägevamate jõudude eest, kui seda on kõik maapealsed loodusjõud. Proovige kord tungida suletud «Tantrasse» läbi tema ümberkujundatud kristallstruktuuriga metallsoo-muse, läbi pealmise borasoonkatte, — see on raskem ülesanne kui kindluse piiramine. Veel suuremad on raskused siis, kui laev on täiesti võõras, tundmatute ehitusprintsiipidega. Kuid me püüame seda ülesannet lahendada.»
«Aga millal me «Purjelt» leitud asjad läbi vaatame?» küsisNiiza. «Seal peaks olema äärmiselt huvitavaid vaatlusandmeid nende imekaunite maailmade kohta, millest teadetes juttu oli.»
Telefon andis edasi ülema heasüdamliku naeru:
«Mina olen lapsepõlvest saadik Veegast unistanud ja põlen kõige rohkem kärsitusest. Kuid selle jaoks on meil koduteel aega küllalt. Kõigepealt tuleb sellest pimedusest, sellest põrgupõhjast, nagu vanasti öeldi, välja rabelda. «Puri» seal ei maandunud — vastasel korral oleksime leidnud laeva kollektsiooniladudest palju asju nondelt planeetidelt. Mäletate, me leidsime hoolikale otsimisele vaatamata ainult filme, mõõtmiste tulemusi ja ülesvõtteid, õhu-proove ja balloone plahvatustolmuga ... »

Erg Noor jäi vait ning kuulatas. Isegi tundlikud mikrofonid ei andnud edasi tuule mühinat — torm oli vaibunud. Väljast kostis pinnase krigisevat sahinat, mis torni seintele üle kandus. Ülem liigutas kätt ja teda sõnadeta mõistnud Niiza kustutas tule. Pimedus infrapunasest kiirgusest soojendatud
82
tornis näis tihke nagu must vedelik, otsekui asuks ehitus ookeani põhjas. Läbipaistva silikoboorkupli taga hakkasid vilkuma inimestele selgesti nähtavad pruunid tulesähvatused. Tulukesed süttisid, moodustades hetkeks tumepunaste või tumeroheliste kiirtega tähekesi, kustusid ja ilmusid uuesti. Tähekesed venisid kettideks, mis väänlesid, keerdusid rõngasteks ja kaheksateks ning libisesid hääletult mööda kupli siledat teemantkõva pinda. Inimesed tornis tundsid silmades kummalist lõikavat valu ja keskoetes kehanärvides teravat hetkelist tuikamist, just nagu oleksid pruunide tähekeste lühikesed kiired nõeltena närvitüvedesse torganud.
«Niiza,» sosistas Erg Noor, «seadke regulaator täistugevusele ja lülitage kohe valgus sisse.»
Torn täitus ereda helesinise maise valgusega. Sellest pimestatud inimesed ei näinud mitte midagi — õigemini peaaegu mitte midagi. Niiza ja. Eon jõudsid siiski märgata, voi näis neile ainult, et pimedus torni parempoolsel küljel ei haihtunud otsekohe, vaid jäi hetkeks püsima mingisuguse õieli aetud kombitsatega tombu näol. See «miski» tõmbas kombitsad välkkiirelt endasse ning hüppas koos valgusest eemalepeletatud pimedusemüüriga tagasi. Erg Noor ei näinud küll midagi, kuid tal polnud põhjust oma noorte kaaslaste kiires reageerimises kahelda.
«Võib-olla on need viirastused?» oletas Niiza. «Tontlikud pimedusetombud mingisuguste energialaengute ümber, midagi meie keravälkude taolist, aga hoopiski mitte eluvormid? Kui siin kõik must on, peavad siinsed välgud samuti mustad olema.»
«Teie oletus on luuleline,» vaidles vastu Erg Noor, «kuid vaevalt küll õige. Kõigepealt see «miski» ilmselt ründas meie elavat ihu. Tema või ta suguvennad hävitasidki «Purje» inimesed. Kui tal on püsiv organism, kui ta suudab vajalikus suunas liikuda, mingisugust energiat koguda ja rakendada, siis ei saa mitte mingisugusest viirastusest kindlasti juttugi olla. See on elusast mateeriast olend jäta püüab meid nahka pista!»
Bioloog ühines ülema põhjendustega.
«Mulle tundub, et siin, pimeduseplaneedil — kusjuures see pimedus on pimedus ainult meie jaoks, kelle silmad ei ole tundlikud infrapunase spektriosa soojuskiirguse suhtes —, peavad sellele olendile väga tugevat toimet avaldama teised kiired — kollased ja helesinised. Ta reageerimine
83
on nii hetkeline, et hukkunud seltsimehed «Purjelt» rünnakukohta valgustades mitte midagi ei märganud ... Ja kui märkasidki, oli juba hilja ning surnud ei saanud enam midagi rääkida ... »
«Nüüd me kordame katset, nii vastik kui selle olendi lähenemine ka ei oleks.»
Niiza kustutas tule ja kolm vaatlejat istusid taas pilkases pimeduses, oodates pimedusemaailma olendit.
«Millega ta relvastatud · on? Miks me tunneme tema liginemist läbi kupli ja skafandri?» esitas bioloog valjusti küsimusi. «Mõni eriline energialiik?»
«Energialiike on üsna vähe ja see on kahtlemata elektromagnetiline energia. Kuid viimasel on vaieldamatult terve hulk kõige erisugusemaid modifikatsioone. Sellel olendil on relv, mis mõjub meie närvisüsteemile. Võib kujutleda, missugune on sellise kombitsa puudutus kaitseta ihul!»
Erg Noor tõmbus kühmu, Niiza Krit aga võpatas sisemiselt, kui märkas kolmest küljest kiiresti lähenevaid pruunide tulukeste kette.
«See ei ole üks olend!» hüüdis Eon tasa. «Ehk ei maksa neil lasta kuplit puudutada.»
«Teil on õigus. Igaüks meist pöördugu kuklaga valguse poole ja vaadaku ainult oma külge. Niiza, lülitage sisse!»

Seekord jõudis iga uurija märgata erinevat üksikasja, mille põhjal tekkis üldine ettekujutus hiiglasuurte lamedate meduusidega sarnanevatest olenditest, kes ujusid madalal pinnase kohal ja hõljutasid enda all tihedaid narmaid. Mõned kombitsad olid olendi mõõtmetega võrreldes lühikesed, ulatumata üle ühe meetri. Rombikujulise keha mõlemas teravnurgas väänles kaks tunduvalt pikemat kombitsat. Kombitsatüvede juures oli bioloog märganud suuri poisi, mis seestpoolt nõrgalt helendasid ja jämedatesse kombitsatesse just nagu tähevälgatusi saatsid.
«Vaatlejad, miks te tuld süütate ja kustutate?» tungis kiivreisse järsku Ingridi puhas hääl. «Kas vajate abi? Torm on raugenud ja me asume tööle. Tuleme kohe teie juurde.»
«Mitte mingil tingimusel!» andis ülem range käsu. «Praegu varitseb suur hädaoht. Kutsuge kõik kokku!»
Erg Noor jutustas hirmsatest meduusidest. Lühikese nõupidamise järel otsustasid rändurid osa plar.etaarmootorist kärul välja lükata. Kolmesaja meetri pikkused tulejoad sööstsid üle kivise tasandiku, pühkides oma teelt kõik
84
nähtava ja nähtamatu. Ei läinud poolt tundigi, kui inimestel olid katkenud kaablid parandatud. Kaitse oli taastatud. Nüüd sai selgeks, et anamesoon peab planeedi öö
saabumiseks laaditud olema. Uskumatute pingutuste hinnaga läks see korda, ja äärmiselt kurnatud rändurid panid luugid tugevasti kinni ning peitsid end tähelaeva kaljukindla soomuse taha, kuulates rahulikult tema värisemist.
Mikrofonid kandsid väljast sisse orkaani möirgamist ja mürinat ning väike heledasti valgustatud maailm muutus seetõttu veelgi hubasemaks.
Ingrid ja Luma tõmbasid lahti stereoekraani. Film oli hästi valitud. India ookeani sinised vood loksusid otse raamatukogus istujate jalgade ees. Toimusid Poseidoni mängud, ülemaailmsed võistlused kõikidel veespordialadel. Ringi ajastul olid kõik inimesed merega nii lähedasteks sõpradeks saanud, nagu seda minevikus võisid olla üksnes mereäärsete riikide rahvad. Hüpped, ujumine, sukeldumine mootorlaudadelt ja tuuleparvedelt. Tuhanded imekaunid noored päevitunud kehad. Helisevad laulud, naer, finaalide pidulik muusika .. .
Niiza kummardus enda kõrval istuva bioloogi poole, kes oli sügavaisse mõtteisse vajunud ning kandunud vaimus lõputusse kaugusse, sõbralikule, alistatud loodusega koduplaneedile.
«Kas te olete niisugustest võistlustest osa võtnud, Eon?»
Bioloog vaatas talle mõistmatute silmadega otsa.
«Mis, nendest? Mitte kordagi. Ma jäin mõttesse ega taibanud kohe.»
«Kas te siis ei mõtelnudki selle peale?» — neiu osutas ekraanile. «Eks ole haruldaselt värskendav pärast pimedust ja tormi, pärast musti elektrimeduuse tajuda meie maailma ilu.»
«Jah, muidugi. Ja seda enam tahaks niisugust meduusi kätte saada. Ma murdsin parajasti pead selle ülesande kallal.»
Niiza Krit pöördus naervast bioloogist kõrvale ja kohtas Erg Noori naeratust.
«Kas ka teie mõtlesite, kuidas seda musta hirmu kinni püüda?» küsis ta pilkavalt.
«Ei, mina mõtlesin ketastähelaeva uurimisele.»
Kavalad tulukesed ülema silmades peaaegu vihastasid Niizat.
85
«Nüüd ma tean, miks mehed muistsel ajal sõdisid! Ma arvasin, et see tuli ainult teie soo hooplemishimust... keda korraldamata ühiskonnas tugevamaks pooleks peeti.»
«Teil ei ole päriselt õigus, kuigi te osaliselt olete meie muistsest psühholoogiast aru saanud. Aga minuga on nii, et mida kaunim ja armsam on meie planeet, seda rohkem tahaks teda teenida. Aedu rajada, metalli, energiat ja toitu hankida, muusikat luua — nii et ma lahkudes jätaksin endast maha reaalse tükikese, mis on tehtud minu kätega ja peaga. Ma tunnen ainult kosmost, tähtedevaheliste lendude kunsti ja võin vaid sellega oma inimkonda teenida. Kuid sihiks ei ole ju lend ise, vaid uute teadmiste omandamine, uute maailmade avastamine, millest

me ükskord teeme niisama kaunid planeedid kui meie Maa. Aga mida teenite teie, Niiza? Miks ketastähelaeva saladus ka teid nii väga ahvatleb? Kas ainult uudishimust? ... »
Järsu pingutusega võitis neiu väsinud käte raskuse ja sirutas need ülemale. Too võttis nad oma suurtesse pihkudesse ja silitas hellalt. Niiza põsed lõid punetama, väsinud keha täitus uue jõuga. Nagu tookord, ohtliku maandumise eel, surus ta põse Erg Noori käe vastu, andestades ühtlasi ka bioloogile tolle näiva truudusemurdmise Maale. Et lõplikult tõestada oma üksmeelt mõlemaga, pakkus Niiza äsja oma peas tärganud ideed. Varustada üks veepaakidest automaatselt kinnilangeva kaanega. Panna sinna söödaks nõu värske, aga mitte meditsiiniliseks otstarbeks konserveeritud verega. Iga astronaut on nõus verd andma. Kui must «miski» sinna sisse tungib ja kaas kinni langeb, tuleb paak selleks kohandatud kraanide kaudu inertse maise gaasiga läbi puhuda ja kaane servad õhukindlalt kinni keevi-tada.
Eon sattus «punapäise tüdruku» leidlikkusest lausa vaimustusse.
Erg Noor omalt poolt askeldas inimkujulise roboti häälestamise kallal ning valmistas ette võimsat elektrohüdraulilist lõikeseadist, mille abil ta lootis kauge tähe spiraalketta sisemusse tungida.
Juba tuttavaks saanud pimeduses vaibusid tormid, pakane asendus soojaga — jõudis kätte üheksa ööpäeva kestev «päev». Tööd oli 'jäänud neljaks Maa päevaks: toimus ioonlaengute, mõningate säilinud tagavarade ja väärtuslike instrumentide ümberlaadimine. Peale selle pidas Erg Noor vajalikuks kaasa võtta mõningaid hukkunud meeskonna

isiklikke asju, et neid pärast hoolikat desinfitseerimist Maale omastele mälestuseks viia. Ringi ajastu inimesed ei koormanud end asjadega — nende toimetamine «Tantrale» ei tekitanud raskusi.
Viiendal päeval lülitati vool välja ja bioloog sulges end koos kahe vabatahtlikuga, Kei Beri ja Ingridiga, «Purje» juures asuvasse vaatlustorni. Mustad olendid ilmu. sid peaaegu silmapilkselt. Bioloog oli kohandanud infra-punast ekraani ja võis surmavaid meduuse jälgida. Juba hiiliski üks neist lõksuks seatud paagi juurde, tõmbas kombitsad kokku, tõmbus kerra ning hakkas sisse pugema. Ootamatult ilmus paagi avatud kaane juurde veel üks must romb. Esimene koletis sirutas kombitsa välja ning tähe-kujulised tulukesed hakkasid sähvima tabamatu kiirusega, muutudes vibreerivateks tumepunasteks valgustriipudeks, mis nähtamatute kiirte ekraanil sätendasid roheliste välkudena. Esimene nihkus eemale; sedamaid tõmbus teine kerra ja kukkus paagi põhja. Bioloog sirutas käe nupu juurde, ent Kei Ber takistas teda. Esimene koletis tõmbus samuti kerra ning järgnes teisele. Nüüd oli paagis kaks hirmuäratavat meduusi. Jäi vaid üle imestada, kuidas nad suutsid oma mõõtmeid nii suurel määral muuta. Vajutus nupule — kaas langes kinni ja viis või kuus musta koletist kleepusid igast küljest suure, tsirkooniumiga kaetud anuma külge. Bioloog andis valgust ja saatis «Tantrale» palve kaitse sisselülitamiseks. Mustad viirastused haihtusid oma harjumuse järgi silmapilkselt, kuid kaks neist jäid paagi hermeetilise kaane alla vangi.
Bioloog hiilis paagi juurde, puudutas kaant — ja sai nii terava närvipiste, et ei suutnud kannatada ning hakkas meeletu valu pärast karjuma. Ta vasak käsi langes halvatuna rippu. Mehaanik Taron pani selga skafandri, mis oli määratud kaitseks kõrge temperatuuri eest. Alles siis läks korda paak puhta maise lämmastikuga läbi puhuda ja kaas kinni keevitada. Ka kraanid joodeti kinni, paak ümbritseti laeva tagavaraisolatsiooni tükiga ja paigutati kollektsiooni-kambrisse. Võit oli saavutatud kalli hinnaga: bioloogi käe halvatus ei läinud arsti pingutustest hoolimata üle. Eon Tal kannatas rängalt, kuid ei mõtelnudki loobuda retkest spiraalketta juurde. Tema küllastumatule uurimisihale au andes ei suutnud Erg Noor teda «Tantrale» jätta.
Spiraalketas, külaline kaugetest maailmadest, asus

«Purjest» kaugemal, kui see rändureile algul oli paistnud. Kauguses hajuvas prožektorivalguses olid nad ka laeva mõõtmeid valesti hinnanud. See oli tõepoolest kolossaalne ehitus, mille läbimõõt oli vähemalt nelisada viiskümmend meetrit. «Purjelt» tuli kaablid maha võtta, et kaitsesüsteemi kettani pikendada. Saladuslik tähelaev kerkis inimeste kohale püstloodse seinana, mis kadus kõrgele üles ja hääbus taeva laigulisse ipimedusse. Hiidketta ülemist serva varjasid süsimustad pilved. Korpust kattis malahhiitroheline mass. Tugevasti pragunenud kattekiht oli umbes meetri paksune. Haigutavatest pragudest paistis eresinine metall, mis ka neis kohtades siniselt läbi kumas, kus malahhiidikarva kiht oli kulunud. Ketta «Purje» poole pööratud küljel oli umbes kümne meetri kõrguse ja kahekümnemeetrise läbimõõduga, spiraalselt keerduva valli kujuline kõrgend. Tähelaeva teine külg, mis uppus pilkasesse pimedusse, näis olevat kumeram, kujutades endast just nagu kera segmenti, mis on kinnitatud kolmekümne meetri paksuse ketta külge. Ka sellel küljel keerdus spiraalina kõrge vall, otsekui oleks laeva korpusse paigutatud spiraaltoru välimine pool pinnale ulatunud.
Kolossaalne ketas oli serviti sügavale pinnasesse vajunud. Järsu metallseina jalamil nägid inimesed sulanud kivimit, mis oli laiali valgunud nagu paks tõrv.
Palju tunde raiskasid uurijad mingisuguse sissepääsu otsimiseks. Kuid see oli kas malahhiitse tagiga kaetud või siis nii meisterlikult suletud, et laeva välispinnal ei olnud näha luukide jälgi. Ei leitud ei optiliste seadmete ega puhastussüsteemi avasid. Metallkalju näis olevat kompaktne. Seda ette näinud Erg Noor otsustas avada laeva korpuse elektrohüdraulilise lõikeseadise abil, mis sai jagu Maa tähelaevade kõige vastupidavamatestki katetest. Pärast lühikest nõupidamist tehti üksmeelne otsus lõigata lahti spiraalse valli hari. Just seal pidi leiduma mingisugune tühik, toru või laeva ringkäik, mille kaudu oli lootust siseruumidesse pääseda, riskimata järjestikustele vaheseintele sattuda.
Spiraalketta tõsine uurimine oli jõukohane ainult spetsiaalsele ekspeditsioonile. Viimase saatmiseks sellele hädaohtlikule planeedile oli aga tarvis toestada, et kaugete maailmade külalise sisemuses on puutumatult säilinud aparaadid ja materjalid, et on terveks jäänud kogu nende majapidamine, kes olid laeva juhtinud läbi niisuguste

maailmaruumi sügavuste, mille kõrval Maa tähelaevade
teekonnad olid vaid esimeseks arglikuks sammuks kosmose-avarustesse.
Ketta teisel küljel ulatus ühe spiraalikeeru hari planeedi pinna lähedale. Prožcktor ja kõrgepingejuhtmed veeti sinna. Kettalt peegelduv sinakas valgus hajus tuhmi uduna üle tasandiku ning küündis ebamääraste piirjoontega kõrgete esemeteni, tõenäoliselt kaljudeni, mida lõhestasid põhjatu pimeduse väravad. Ei ähmaste tähelaigukeste helk ega prožektorikiired lasknud nendes pimeduseväravates pinnast aimata. Seal oligi arvatavasti langus madalikule, mida märgati «Tantra» maandumisel.
Madala tumeda urinaga roomas kohale automaatkäru, mis oli välja toonud laeva ainsa universaalroboti. Kolmekordse raskusjõu suhtes ükskõiksena liikus robot kiiresti ketta poole ning jäi metallseina juurde seisma, sarnanedes tüseda inimesega, kellel on lühikesed jalad, pikk kere ja hiiglaslik, ähvardavalt ettepoole painutatud pea.
Erg Noori juhtimisele alistudes tõstis robot oma nelja ülemise jäsemega raske lõikeseadise üles ja ajas jalad tugevasti harki, olles valmis kardetavat ülesannet täitma.
«Robotit juhime ainult Kei Ber ja mina, mõlemad kõrgema kaitse skafandrites,» andis ekspeditsiooni ülem telefoni kaudu korralduse. «Kõik teised kergetes bioloogilistes skafandrites mingu kaugemale ... »
Ülem takerdus. Miski läbis tema teadvust, tekitas südames sõnulseletamatu igatsuse, pani nõlved nõtkuma. Inimese uhke tahe vajus norgu, asendudes nürimeelse alandlikkusega. Üleni kleepuvas higis, astus Erg Noor tahtmatult mustade väravate poole. Niiza karjatus, mis tema

telefonis vastu kõlas, tõi ta teadvusele. Ta peatus, kuid tume jõud, mis tema psüühikas oli tärganud, õhutas teda uuesti edasi liikuma.
Ülemaga koos läksid niisama aeglaselt, peatudes ja ilmselt endaga võideldes Kei Ber ja Eon Tal — need, kes valgussõõri piiril seisid. Seal pimeduseväravate vahel udupilvedes, hakkas liikuma vorm, mida inimese kujutlus ei osanud seletada ja mis oli seda heidutavam. See polnud enam tuttav meduusikujuline elukas; tuhkjas poolvarjus liikus laiade labadega must rist, kumer ellips keskkohas. Risti kolmes otsas paistsid läätsed, mis niiskest udust vaevu läbi tungivas prožektorivalguses vastu helkisid. Risti alus uppus valgustamata pinnasesüvendi pimedusse.
89
Erg Noor läks teistest kiiremini, jõudis mõistatuslikust esemest saja sammu kaugusele ning kukkus. Ennevkui tardunud inimesed suutsid taibata, et mängus on ülema elu või surm, kerkis must rist ülesseatud juhtmete ringist kõrgemale. Ta kallutas end ettepoole nagu taimevars, kavatsedes ilmselt üle kaitsevälja kummarduda ja Erg Nöörini küündida.
Raevuga, mis andis talle atleedi jõu, sööstis Niiza roboti juurde ja keeras juhtimispidemeid tema kuklal. Aeglaselt ja otsekui kõheldes hakkas robot lõikeseadist tõstma. Olles veendunud, et ta ei oska keerulist masinat juhtida, hüppas neiu meeleheitel ettepoole ja varjas oma kehaga ülema. Risti kolmest otsast lendasid välja mingisugused siuglevad heledad joad või välgud. Neiu heitis käed laiali ning langes Erg Noori peale. Kuid robot oli lõikeseadise lehtri-kujulisse suudmesse paigutatud teraviku õnneks juba musta risti keskkohta suunanud. Too kõverdus kramplikult, just nagu selili kukkudes, ning kadus pilkasesse pimedusse kaljude juures. Erg Noor ja ta mõlemad seltsimehed tulid kohe meelemärkusele, tõstsid neiu üles ja taandusid spiraal-ketta ääre varju. Toibunud kaaslased veeretasid juba kohale planetaarmootorist improviseeritud kahurit. Varem tundmatu julma raevuga suunas Erg Noor hävitava kiirgusjoa kaljuväravate poole, tasandikku erilise hoolega ja ühtki ruutmeetrit pinnasest vahele jätmata puhtaks pühkides. Eon Tal laskus liikumatu Niiza ette põlvili, esitades talle läbi telefoni tasasel häälel küsimusi ning püüdes kiivri silikolli all tema näo üksikasju näha. Neiu lamas liikumatult, suletud silmadega. Hingamise märke ei suutnud bioloog ei telefoniga kuulda ega läbi skafandri tabada.
«Koletis tappis Niiza!» karjatas Eon Tal, niipea kui oli silmanud lähenevat Erg Noori.
Läbi kõrgema kaitse kiivri vaatepilu ei olnud võimalik ülema silmi näha.
«Viige ta otsekohe «Tantrale», Luma juurde.» Erg Noori häälest kostsid metalsed noodid teravamalt kui kunagi varem. «Aidake ka teie vigastuse iseloomu kindlaks teha ... Meie kuuekesi jääme siia ja viime uurimise lõpule. Öelge geoloogile, et ta tuleks teiega koos ja korjaks teel kettast «Tantrani» kõikvõimalikke kivimeid — me ei tohi sellele planeedile kauemaks jääda. Siin on uurimisteks vaja kõrgema kaitse tanke, meie aga ainult hukutame ekspeditsiooni. Võtke kolmas käru ja rutake!»
90
Erg Noor pöördus ja läks tagasi vaatamata ketastähe-laeva juurde. «Kahur» paigutati kõige ette. Selle taha asunud mehaanikainsener lülitas iga kümne minuti tagant sisse tulejoe, ujutades sellega üle kogu poolringi kuni ketta servani. Robot lähendas lõikeseadise ääre poolt teise spiraahkeeru harjale, mis siin, ketta pinnasesse vajunud serva juures, ulatus automaadi rinna kõrgusele
91
Isegi läbi kõrgema kaitse paksude skafandrite tungis vali huilgamine. Malahhiidikihi valitud lõiku ilmusid peenikesed looklevad praod. Kõva massi killud paiskusid eemale, põrgates kõlinal vastu roboti metallkeret. Külg-liikumisega eraldas lõikeseadis terve plaadi kattekihti ning paljastas isegi prožektori valguses meeldiva helesinise värvusega sõmerja pinna. Märkinud ära ruudu, mis oli küllaldane selleks, et skafandris inimest läbi lasta, sundis Kei Ber robotit helesinisesse metalli energilise survega sügavat lõiget tegema, mis kogu paksusest läbi

ei ulatunud. Robot tõmbas esimese joone suhtes täisnurga all teise ning hakkas pinget suurendades lõikeseadise teravikku edasi-tagasi liigutama. Lõige metallis süvenes rohkem kui meetri võrra. Kui mehaaniline abiline oli ruudu kolmanda külje joonestanud, hakkasid lõiked väljapoole kooldudes laiemale nihkuma.
«Ettevaatust! Kõik tagasi! Pikali!» röögatas Erg Noor mikrofonisse robotit seisma pannes ja eemale tuigerdades.
Paks metallikamakas pöördus järsku kõrvale nagu konservikarbi kaas. Kujutlematult ere vikerkaarevärviline tulejuga purskus avausest välja, liikudes spiraali puutuja suunas. Ainult see päästis õnnetud uurijad, samuti see, et helesinine metall momentaanselt kokku sulas ning lõigatud avause uuesti sulges. Võimsast robotist oli järel sulanud metallitomp, millest haledalt välja ripnesid lühikesed jalad. Erg Noor ja Kei Ber jäid terveks vaid tänu ettenägelikult selga tõmmatud skafandritele. Plahvatus paiskas nad kummalisest tähelaevast kaugele eemale, pildus ülejäänud inimesed laiali, lükkas «kahuri» ümber ja rebis kõrgepinge-kaabli puruks. Põrutusest toibunud, said inimesed aru, et nad on kaitseta jäänud. Õnneks lamasid nad säilinud prožektori valguses. Keegi ei olnud kannatada saanud, kuid Erg Noor jõudis siiski otsusele, et neile on sellest küllalt. Uurijad jätsid tarbetud tööriistad, kaablid ja prožektori sinnapaika, istusid tervele kärule ja taandusid kiiresti oma tähelaeva juurde.
Õnnelik asjaolude kokkusattumine võõra tähelaeva ettevaatamatul avamisel ei olenenud sugugi ülema ettenägelikkusest. Teistkordne katse oleks kindlasti lõppenud palju kurvemalt... Aga Niiza, armas astronaut, mis temaga on?... Erg Noor lootis, et skafander siiski nõrgendas musta risti surmatoovat jõudu. Ei tapnud ju ka bioloogi
92
musta meduusi puudutamine. Ent kas nad suudavad siin, kaugel Maa võimsatest kliinilistest instituutidest, tundmatu relva mõjust võitu saada? ...
Üleminekukambris astus Kei Ber ülema juurde ja osutas vasaku õlakatte tagaküljele. Erg Noor pöördus peeglite poole, mis alati asusid üleminekukambris, võimaldades astronautidele kohustuslikku ülevaatust võõralt planeedilt naasmisel, õhuke tsirkooniumtitaanist õlakatteplaat oli lahti rebenenud. Rebendist paistis tükk taevassinist metalli, mis oli isoleerivasse vahevoodrisse tunginud, kuid mitte skafandri sisemist kihti läbistanud. Vaevaga õnnestus metallikildu välja kiskuda. Suure hädaohu hinnaga ja lõppkokkuvõttes juhuslikult toimetatakse spiraalkettakuju-lise tähelaeva mõistatusliku metalli näidis nüüd Maale. .
Viimaks võis skafandrist vabanenud Erg Noor oma laeva sisemusse minna — õigemini küll komberdada hirmsa planeedi rõhuva raskusjõu all.
Kogu ekspeditsioon ootas teda äärmise kannatamatusega. Katastroofi ketta juures oli stereovisofonide kaudu jälgitud ja katse tulemuste järele ei olnud mõtet pärida.

IV PEATÜKK AEGADE JÕGI

VEEDA KONG ja DAR VETER seisid ääretute steppide kohal aeglaselt ujuva vintlennuki väikesel ümmargusel platvormil. Nõrk tuul pani tiheda õitsva rohu suurte lainetena hõljuma. Taamal vasakul paistis kari musta-valge-kirjuid loomi — jakkide, veiste ja pühvlite ristsugutuse teel aretatud koduloomade järglasi.
Madalad kingud, laiade orgudega aeglased joed . . . Avarust ja rahu õhkus sellest stabiilsest ja lausikust maa-koorepiirkonnast, mida vanasti nimetati Lääne-Siberi madalikuks.
Dar Veter vaatas mõtlikult maad, mida_ kunagi katsid Siberi põhjala lõputud nukrad sood ja hõredad kidurad metsad. Ta nägi vaimus muistse meistri maali, mis temasse luba lapsepõlves kustumatu mulje oli jätnud.
Suure jõe järsu käänaku kohal kõrgel neemel seisis vanadusest hall puukirik, mis orvuna jõetaguste põldude ja aasade avaruste poole vaatas. Peenike rist kuplil mustendas madalate

raskete pilveviirgude all. Väikesel kalmistul kiriku taga painutasid mõned remmelgad ja kased tuule käes oma sagriseid latvu. Madalale vajunud oksad peaaegu puudutasid ajahambast puretud ja tormidest kül-iakile tõugatud poolpehkinud riste värske märja rohu sees. Teisele poole jõge olid hallikaslillade rahnudena kuhjunud kombatavalt tihedad pilved. Lai jõgi helkis kalgis raudses läikes. Toosama külm läige lasus kõikjal. Nii kaugus kui ka esiplaan oli märg külmade ja ebaõdusate põhjalaiuste tüütust siigisvihmast. Ja kogu maali sinihall-rohe-line värvigamma kõneles viljatu maa avarustest, kus inimesel on raske ja külm elada, kus ta on näljane ning kus ennast eriti tunda annab üksindus, mis muistsetel aegadel oli kaaslaseks inimlikule juhmusele.
94
Aknana väga kaugesse minevikku näis Dar Veterile see uuendatud ja nähtamatute kiirtega valgustatud maal muuseumis läbipaistva kaitsesoomuse sügavuses.
Dar Veter vaatas vaikides Veeda poole. Noor naine oli pannud käe platvormi kaitserinnatisele. Langetatud päi mõtles ta keskendunult, jälgides tuules painduvaid pikki rohukõrsi. Stepirohi hõbeles laiade aeglaste voogudena, rahulikult ujus stepi kohal vintlennuki ümmargune platvorm. Väikesed põuaiilid tormasid ootamatult rändurite kallale, panid Veeda juuksed ja kleidi lehvima, puhusid üleannetult kuumust Dar Veterile silmi. Kuid automaatne tasakaalustaja töötas mõttest kiiremini ja lendav platvorm võpatas ainult ning kõikus vaevu märgatavalt.
Dar Veter kummardus kursograafi väikese raami kohale. Kaardiriba liikus kiiresti, nende endi liikumist peegeldades. Vist olid nad liiga kaugele põhja tunginud. Nad olid ammu kuuekümnenda paralleeli ületanud, lendasid üle Irtõši ja Obi ühinemiskoha ning lähenesid kõrgustikule, mida nimetati Siberi ovaalideks.
Steppide avarus oli juba üsna tavaline mõlemale rändurile, kes olid töötanud neli kuud iidsete kurgaanide väljakaevamisel Altai eelmägede lämmatavalt kuumades steppides. Mineviku uurijad olid otsekui sukeldunud noisse aegadesse, mil ainult üksikud relvastatud ratsasalgad lõu-nasteppides ristlesid.
Veeda pöördus ja osutas vaikides ettepoole. Seal ujus kuumades õhujugades tume saareke, mis näis olevat maapinnast lahti kistud. Mõne minuti pärast ligines vintlennuk väikesele künkale — arvatavasti siin kunagi tegutsenud kaevanduse aherainekuhjatisele. Kaevandushoonetest ei olnud midagi alles jäänud — näha oli üksnes tihedasse kirsipuuvõsasse kasvanud mäekink.
Ümmargune lendav platvorm kaldus äkki järsult külili.
Dar Veter haaras automaatselt Veeda piha ümbert kinni ja sööstis platvormi kerkinud servale. Vintlennuk tasakaalustus sekundi murdosaks, ent ainult selleks, et lapiti kifhka jalamile kukkuda. Tegevusse astusid amortisaatorid ja tagasilöök virutas Veeda ning Dar Veteri künkanõlvale, oise karedate põõsaste rägasse. Minuti pärast kaikus stepivaikuses Veeda madal rinnahäälne naer. Dar Veter kujutles omaenda hämmeldunud ja kriimustatud nägu ning nakatus Veeda naerust alateadlikus rõõmus, et naine ei ole viga saanud ja et avarii lõppes õnnelikult.
95
«Ega siis ilmaaegu keelata vintlennukiga üle kaheksa meetri kõrgusel lennata,» sõnas Veeda Kong kergelt hingeldades. «Nüüd ma mõistan... »
«Rikke puhul kukub masin kohe alla ja ainsaks lootuseks on siis amortisaatorid. Ei ole midagi parata, see on seaduspärane tasu masina kerguse ja väikeste mõõtmete eest.. Võib-olla peame veel millegagi tasuma kõigi õnnelikkude lendude eest,» ütles Dar Veter pisut teeseldud ükskõiksusega.
«Ja nimelt?» muutus Veeda tõsiseks.

«Tasakaaluseadmete laitmatu töö eeldab väga keerukaid mehhanisme. Ma kardan, et mul kuluks nendest arusaamiseks hulk aega. Meil tuleb siit kõige vaesemate esivanemate kombel minema pääseda...»
Veeda silmis mängles kaval tuluke, kui ta käe välja sirutas, ja Dar Veter tõmbas noore naise kerge vaevaga püsti. Nad laskusid allakukkunud vintlennuki juurde, määrisid kriimustusi ravilahusega ja liimisid rebenenud kleidi kinni. Dar Veter seadis Veeda mugavalt põõsa varju, ise aga asus avarii põhjusi uurima. Nagu ta õigesti aimas, oli midagi juhtunud automaatse tasakaalustajaga, mille blokeeriv seade mootori välja lülitas. Vaevalt oli Dar Veter seadme-karbi avanud, kui talle selgeks sai, et remondist ei tule midagi välja: liiga kaua aega oleks kulunud ülikeeruka elektroonika olemusse tungimiseks. Kerge pahameele-ohkega sirutas ta väsinud selga ning kõoritas põõsa poole, mille all Veeda Kong usaldavalt uinakut tegi. Nii kaugele kui silm ulatus, oli palav stepp täiesti inimtühi. Kaks suurt röövlindu tiirles sinkja väreleva terenduse kohal .. .
Kuulekast masinast oli saanud surnud ketas, mis abitult kuival maapinnal lamas. Dar Veterit valdas kummaline üksinduse ja kogu maailmast eraldatuse tunne.
Ja samal ajal ei kartnud ta mitte midagi. Kui tuleb öö, siis näeb palja silmaga palju kaugemale; nad näevad kindlasti mingisuguseid tulesid ja lähevad nende juurde. Nad olid kerges riides teele asunud, võtmata kaasa raadiotelefoni, laternaid ja toitu.
«Kunagi võis stepis nälga surra, kui ei veetud kaasa suuri toiduvarusid ... Ja vett!» mõtles endine välisjaamade juhataja heleda päikesevalguse eest silmi varjates. Ta leidis Veeda kõrval kirsipõõsa all varjulise koha ning sirutas end muretult maapinnale, mis kuivade rohukõrtega läbi õhukeste riiete tema keha torkis. Tuule tasane sahin ja kuumus kandsid hinge unustusehõlma, aeglaselt voolasid mõtted.
96
Kiirustamata üksteist asendades kerkisid mällu pildid ammu möödunud aegadest — pika roduna möödusid muistsed rahvad, hõimud, üksikud inimesed ... Näis, nagu voolaks sealt, minevikust, iga sekundiga vahelduvate sündmuste, isikute ja rõivaste hiiglajõgi.
«Veter!» kuulis ta läbi unetukastuse armsa hääle kutset, virgus ja tõusis istuli.
Päikese punane ketas riivas juba silmapiiri tumenenud joont, tardunud õhus ei olnud tunda vähimatki puhangut.
«Mu isand Veter,» kummardas Veeda Kong ülemeelikult tema ees, jäljendades Aasia muistseid naisi, «kas te ei suvatseks ärgata ja mind meelde tuletada?»
Dar Veter tegi mõned võimlemisharjutused ning raputas une endalt lõplikult maha. Veeda nõustus tema kavatsusega öö tulekut oodata. Pimedus tabas neid elavalt arutamas tehtud tööd.
Järsku märkas Dar Veter, et Veeda väriseb. Naise käed olid täiesti külmad ja Dar Veter taipas, et Veeda õhuke kleit ei kaitse teda põrmugi nende põhjala paikade ööjaheduse eest.
Kuuekümnenda paralleeli suveöö oli valge ja neil õnnestus suur hunnik hagu korjata.
Valjusti plõksatas elektrilahendus, mille Dar Veter vint-lennuki võimsast akumulaatorist esile kutsus, ning peagi tihendas ümbritsevat pimedust lõkketule ergas leek, küllastades inimesi oma elustava soojusega.
Kössivajunud Veeda puhkes uuesti õitsele nagu lilleke päikesepaistel ja mõlemad andusid peaaegu hüpnootilisele mõtiskelule. Nondest sadadest tuhandetest aastatest, kus tuli oli inimese peamiseks varjajaks ning päästjaks, noist tundidest, mil inimest ümbritses külm ning pimedus, oli seoses tulega kuhugi hingesoppi jäänud vankumatu rahu ja mugavuse tunne.
«Mis teid vaevab, Veeda?» katkestas Dar Veter vaikuse.
«Mulle meenus too rätikuga naine...» vastas Veeda tasa, üksisilmi varisevat sütekulda vaadates.
Bar Veter taipas kohe. Just lennu eel olid nad lõpetanud Altai lähedal steppides suure sküütide kurgaani avamise. Säilinud palkrakete keskel asus raugastunud juhi skelett, mida ümbritsesid kurgaani muldkeha servaga kaetud hobuste ja orjade luukered. Vanale juhile oli kaasa pandud

mõõk, kilp ja raudrüü, tema jalutsis aga lebas üsna noore naise kõveraks tõmbunud skelett. Kolju luujoonte külge

liibus siidrätik, mis oli kunagi tugevasti mähitud ta näo ümber. Rätikut ei õnnestunud kõigist pingutustest hoolimata säilitada, kuid mõne minuti jooksul, enne kui see peeneks tolmuks pudenes, läks korda täpselt taastada imekaunid näojooned, mida riie tuhandeid aastaid oli säilitanud. Rätik andis edasi veel ühe hirmsa üksikasja — naise koobastest väljatunginud silmade jäljendi. Kahtlemata oli ta selle rätikuga kägistatud ja siis hauda heidetud, et ta oma meest hauataguse elu tundmatutel teedel saadaks. Naine oli kõige enam üheksateistkümneaastane, mees vähemalt seitsmekümnene, mis oli noil aegadel kõrge vanus. Dar Veterile meenus vaidlus, mis selle leiu puhul oli puhkenud Veeda ekspeditsiooni noorte töötajate hulgas. Kas naine järgnes oma mehele vabatahtlikult või sunniviisil? Milleks? Mille nimel? Kui suure, ustava armastuse nimel, kuidas võidi teda siis tappa ja mitte säilitada kui parimat mälestust kadunust elavate maailmas?

Siis oli astunud vaidlusse Veeda Kong. Ta oli tükk aega põlevate silmadega kurgaani tumedat küngast silmitsenud, püüdes vaimus möödunud aegade sügavusse tungida.

«Püüdke nendest inimestest aru saada. Muistsete steppide avarused olid tolle aja ainsatele liiklemisvahenditele — hobustele, kaamelitele ja härgadele — sõna tõsises mõttes piiritud. Ja neis piiritutes avarustes elutsesid üksikud nomaadide-karjakasvatajate salgad, kes ei olnud omavahel mitte millegagi seotud ja, veel enam, elasid üksteisega kustumatus vaenus. Põlvest põlve kogunes palju ülekohut ja kurjust; iga võõras oli vaenlane, iga suguharu — saak, mis tõotas karja ning orje, see tähendab inimesi, kes töötasid sunniviisil nagu loomad, piitsa all. Niisugune ühiskondlik kord põhjustas ühest küljest üksikisiku suure, meile täiesti tundmatu vabaduse tema väikestes kirgedes ja soovides, teisest küljest aga erakordselt piiratud suhtlemise inimeste vahel ning mõtete kitsuse. Kui rahvas või suguharu oli suhteliselt väike ja suutis elatuda küttimisest ning viljade korjamisest, siis elasid need vabad nomaadid oma sõjakate naabrite kõrval alatises kallaletungide ja orjastamise või hävitamise hirmus. Ent kui riik oli isoleeritud ja tema suurearvuline elanikkond oli võimeline suurt sõjalist jõudu looma, siis maksid inimesed julgeoleku eest oma vabadusega, sest sellistes tugevates riikides arenes alati despotism ja türannia. Nii oli see muistses Egiptuses, Assüürias ja Babüloonias.

Naised, eriti just ilusad naised, olid muinasajal tugeva saagiks ja mängukanniks. Nad ei saanud elada ilma mehe võimu ja kaitseta.

Naise isiklikud püüdlused ja tahe tähendasid niivõrd vähe., nii talumatult vähe, et sellise elu palge ees... kes teab . . . Võib-olla näis surm neile kergema saatusena . . .»

Põlev oks praksatas valjusti ja äratas Dar Veteri mõtisklusest. Otsekui vastuseks tema mõtetele nihutas Veeda end lähemale ning liigutas aeglaselt leegitsevaid oksi, jälgides sütel hüplevaid sinakaid tulekeeli.

«Kui palju kannatlikku mehisust oli noil aegadel tarvis, et iseendaks jääda, elus mitte langeda, vaid tõusta!» lausus Veeda Kong vaikselt.

«Mulle tundub,» vastas Dar Veter, «et me liialdame muistse elu raskustega. Vähe sellest, et temaga oldi harjunud; tema halb korraldus tõi endaga kaasa ka juhuste mitmekesisuse. Inimese tahe ja jõud raiusid sellestki elust välja romantiliste rõõmude puhanguid nagu sädemeid hallist kivist.»

«Mind vaevab ikka mõte sellest,» ütles Veeda, «kui kaua aega ei mõistnud meie esivanemad lihtsat seadust, et ühiskonna saatus sõltub ainult neist endist, et ühiskond on niisugune, missugune on tema liikmete ideelis-moraalne tase, mis omakorda oleneb majandusest.»

«Et teadusele rajatud täiuslik ühiskonnavorm ei ole lihtsalt tootlike jõudude kvantitatiivne kogum, vaid kvalitatiivne aste — see on ju nii lihtne,» vastas Dar Veter. «Ja siis veel arusaamine dialektilisest vastastikusest sõltuvusest: et uued ühiskondlikud suhted ilma uute

inimesteta on niisama mõeldamatud kui uued inimesed ilma uue majanduseta. See arusaamine viis selleni, et ühiskonna peamiseks ülesandeks sai inimese kasvatamine, füüsiline ja vaimne arendamine. Millal see õieti tuli?»
«KM ajastul, Lõhenemise aja lõpul, varsti pärast TSr-i, Teist Suurt revolutsiooni.»
«Hea, et mitte hiljem! Hävitav sõjatehnika . ..»
Dar Veter jäi vait ning pöördus mustendava tühiku poole vasakul, lõkketule ja künkanõlva vahel. Üsna lähedalt kostis rasket tüminat ja võimsat katkendlikku hingamist, mis" sundis mõlemat rändurit püsti kargama.
Lõkketule ette kerkis hiiglasuur must härg. Tema tigedalt pungis silmades väreles leegi veripunane vastuhelk. Nohisedes ja sõrgadega kuiva mulda laiali loopides val-
99

mistus koletis ründama. Nõrgas valguses näis härg ebatõenäoliselt suurena, langetatud pea sarnanes graniidirahnuga, mäena kerkis musklimügaratest ümbritsetud kõrge turi. Ei Veeda ega Dar Veter olnud veel kordagi seisnud nii lähedal surmava ja raevuka jõuga loomale, kelle mõt-lemisvõimetu aju oli mõistlikule veenmisele kättesaamatu.
Veeda surus käed tugevasti rinnale ja seisis liikumatult, otsekui hüpnotiseeritud nägemusest, mis ootamatult pimedusest esile oli kerkinud. Dar Veter astus võimsale instinktile alistudes härja ette ning kaitses oma kehaga Vee-dat, nagu seda miljoneid kordi olid teinud tema esivanemad. Kuid uue ajastu inimese käed olid relvitud.
«Veeda, hüpe paremale . . .» jõudis ta vaevalt lausuda, kui loom neile kallale kargas.
Mõlema ränduri hästi treenitud kehad võisid kiiruses võistelda härja ürgse osavusega. Hiiglane tormas mööda ja tungis raginal tihnikusse, Veeda ja Dar Veter aga olid nüüd vintlennukist mõne sammu kaugusel pimeduses. Lõkketulest eemal ei olnud öö sugugi nii pime ja Veeda kleit paistis kahtlemata kaugele. Härg trügis põõsastest välja. Dar Veter viskas oma kaaslase osavalt üles, see tegi salto ja maandus vintlennuki platvormil. Sellal kui loom sõrgadega maad tuhnides ennast ümber pööras, jõudis ka Dar Veter Veeda kõrvale. Nad vahetasid põgusa pilgu, ja mees ei lugenud oma kaaslase silmist mitte midagi peale avameelse vaimustuse. Mootorikate oli juba päeval pealt ära võetud, siis kui Dar Veter püüdis seadme ülitarkusesse tungida. Nüüd rebis mees kogu oma tohutut jõudu kokku võttes platvormi kaitserinnatise küljest tasakaalustusvälja kaabli, pistis selle palja otsa transformaatori peaklemmi vedru alla ja lükkas Veeda hoiatavalt eemale. Härg lõi sel ajal sarve käsipuu taha ja vintlennuk kõikus tugevast tõukest. Dar Veter torkas kaabli otsa loomale ninna. Kollane välk, summutatud löök — ja metsik loom prantsatas raske lasuna maha.
«Te tapsite ta!» hüüdis Veeda pahameelega.
«Ei usu, maa on kuiv!» muheles taibukas kangelane rahulolevalt.
Ja tema sõnade kinnituseks hakkas härg nõrgalt möri-sema, ajas end püsti ning põgenes tagasi vaatamata ebakindlas traavis, just nagu tunneks ta häbi. Rändurid läksid tule äärde tagasi. Uus portsjon hagu elustas kustunud leegi.
100
«Mul ei ole enam külm,» ütles Veeda «Ronime künkale.»
Künka tipp varjas lõkke, põhjamaise öö kahvatud tähed paistsid silmapiiril hajuvate uduste kerakestena.
Läänest ei paistnud mitte midagi, põhja pool, künkanõl-vadel, vilkusid mingisuguste tulede vaevu märgatavad read: lõunas, samuti väga kaugel, põles karjakasvatajate vaatlustorni hele täht.
«Täbar lugu, tuleb öö läbi kõmpida ... » pomises Dar Ve-ter.
«Ei, ei, vaadake!» Ja Veeda näitas itta, kus oli ootamatult süttinud neli ruudukujuliselt paiknevat tuld. Nendeni ei olnud rohkem kui paar kilomeetrit. Märkinud tähtede järgi suuna,

läksid nad alla lõkke juurde. Veeda Kong seisatas viivuks süte tuhmi leegi ees, nagu püüaks ta midagi meelde jätta.
«Hüvasti, meie kodu ... » ütles ta mõtlikult. «Nomaadidel olid arvatavasti kogu aeg niisugused eluasemed — ebakindlad ja lühiajalised. Ja minust sai täna tolle ajastu naine.»
Ta pöördus Dar Veteri poole ja pani käe usaldavalt tema kaela ümber.
«Ma tundsin täna nii teravat vajadust kaitse järele!... Ma ei kartnud, ei! Kuid näib, et see oli mingisugune ahvatlev alistumine saatusele .. .»
Veeda pani käed kukla taha ning ajas end tule ees nõtkelt sirgu. Tema tuhmunud silmad omandasid hetk hiljem taas oma trotsliku läike.
«Olgu siis, juhtige ... kangelane!» Madala hääle toon muutus ebamääraselt mõistatuslikuks ja õrnaks.
Rohulõhnadest täidetud valge öö elas: kostis väikeste loomade sahistamist, öölindude karjeid. Veeda ja Dar Ve-ter sammusid ettevaatlikult, kartes nähtamatusse urgu või kuivanud maapinna lõhesse kukkuda. Stepirohu kõrred libisesid üle pahkluude. Niipea kui stepis ilmusid nähtavale põõsaste tumedad kogud, hakkas Dar Veter teraselt ringi vaatama.
Ä/eeda puhkes tasakesi naerma.
«Võib-olla oleksime pidanud akumulaatori ja kaabli kaasa võtma?»
«Te olete kergemeelne, Veeda,» vastas Dar Veter heasüdamlikult, «rohkem, kui ma arvasin!»
Noor naine muutus järsku tõsiseks. «Ma sain liiga tugevasti tunda teie kaitset. .. »
101
Ja Veeda hakkas kõnelema — õigemini valjusti mõtlema _ oma ekspeditsiooni edaspidisest tegevusest. Tööde esimene etapp stepikurgaanidel oli lõppenud, tema kaastöötajad endistele töödele naasnud või uutele tegevusaladele siirdunud. Kuid Dar Veter ei olnud endale veel teist tööd valinud. Ta oli vaba ja võis armsamale järgneda. Nendeni jõudnud teadete järgi otsustades edenes Mveri Massi töö hästi. Isegi kui see oleks halvasti edenenud, poleks Nõukogu ikkagi Dar Veterit niipea jälle samale kohale määranud. Ringi ajastul ei peetud kasulikuks inimesi kaua aega ühel ja samal töökohal hoida. Nürines kõige väärtuslikum — loov inspiratsioon, ja alles pärast pikka vaheaega võis endisele tegevusalale tagasi pöörduda.
«Kas meie töö ei tundunud pärast kuueaastast suhtlemist kosmosega tühine ja monotoonne?» Veeda selge ja tähelepanelik pilk otsis tema pilku.
«See töö ei ole sugugi tühine ega ühetooniline,» vaidles Dar Veter vastu, «kuid ta ei võimalda mulle seda pinget, millega ma harjunud olen. Ma muutun heasüdamlikuks ja liiga rahulikuks, just nagu ravitaks mind siniste unenägudega!»
«SinisteAa? . . .» küsis Veeda ja tema hingamispaus ütles Dar Veterile rohkem kui pimedas nähtamatu puna põskedel.
«Ma jätkan uurimist kaugemal lõuna pool,» katkestas Veeda iseennast, «aga mitte enne, kui on kogunenud uus grupp vabatahtlikke kaevajaid. Seniks sõidan merealustele kaevamistöödele, seltsimehed kutsusid mind appi.»
Dar Veter mõistis ja ta süda hüppas rõõmust. Kuid järgmisel hetkel peitis ta oma tunded sügavale südamepõhja ning ruttas Veedale appi, küsides rahulikult:
«Te mõtlete veealuse linna väljakaevamisi Sitsiiliast lõuna pool? Ma nägin Atlantise Palees sealt pärinevaid suurepäraseid esemeid.»
«Ei, praegu töötame Vahemere idaosa ja Punase mere kallastel ning India rannavetes. Otsime vee all säilinud kultuuriaardeid, alates kreeta-india kultuurist ja lõpetades Tumeda aja saabumisega.»
«Sellest, mis tsivilisatsioonisaarekeste hukkumise ajal uute, barbaarselt värskete, harimatute ja hoolimatute jõudude pealetungil merepõhja peideti, aga sagedamini lihtsalt sinna paisati — sellest saan ma aru,» ütles Dar Veter

mõtlikult, valkjashalli lagendikku endist viisi silmas pidades. «Saan aru ka muinaskultuuri suurest hävingust, kui antiiksed riigid, mis olid tugevasti seotud loodusega, osutusid võimetuks maailmas midagi muutma, üha vastikumast orjapidamisest ja ühiskonna parasiteerivast ladvikust jagu saama.»
«Ja inimesed vahetasid antiikaja orjuse keskaegse feodalismi ning religiooniöö vastu,» lisas Veeda. «Kuid mis teile siis arusaamatuks on jäänud?»
«Mul on lihtsalt puudulik ettekujutus kreeta-india kultuurist.»
«Te ei tunne uusi uurimusi. Selle kultuuri jälgi on nüüd leitud tohutult maa-alalt Ameerikast üle Kreeta, Kesk-Aasia lõunaosa ja Põhja-India kuni Lääne-Hünani.»
«Ma ei teadnud arvatagi, et juba nii iidsetel aegadel võis olla samasuguseid kunstiaarete salakambreid nagu Kartaagos, Kreekas või Roomas.»
«Kui sõidate minuga kaasa, siis näete,» ütles Veeda tasa.
Dar Veter kõndis vaikides tema kõrval. Algas pikaldane tõus. Nad olid seljandiku harjani jõudnud, kui Dar Veter äkki peatus.
«Tänan kutse eest, ma sõidan .. .»
Veeda pööras pisut umbusklikult pead, kuid tema kaaslase silmad olid põhjamaise öö hämaruses tumedad ja läbitungimatud.
Teisel pool seljandikku paistsid tuled juba üsna lähedalt. Polariseerivates kuplites lambid ei hajutanud kiiri ja näisid seetõttu olevat kaugemal, kui nad tegelikult olid. Koondatud valgustus oli öise töö tunnuseks. Kõrgepinge-voolu undamine muutus tugevamaks. Kõrgete helesiniste lampide all läikisid hõbedaselt ažuursete talade kontuurid. Hoiatav ulgumine sundis neid peatuma — tõkkerobot oli tööle hakanud.
«Hädaohtlik, minge vasakult, ärge lähenege postide joonele!» käratas nähtamatu valjuhääldaja.
Nad pöördusid kuulekalt valgete rändmajade rühma poole.
«Ärge vaadake välja poole!» jätkas hoolitsev automaat.
Kahe majakese uksed avanesid üheaegselt, tumedale teele langesid kaks ristuvat valgusvihku. Salk mehi ja naisi tervitas teelisi rõõmsalt, avaldades imestust nii algelise liikumisviisi üle, pealegi veel öösel.

Gaasist ja elektrist küllastatud aromaatse vee ristuvad joad kitsas kabiinikeses ning punkt-elektrilahenduste lõbus mäng nahal olid vaiksete rõõmude lätteks.
Värskendatud rändurid kohtusid laua ääres.
«Veter, armas, me sattusime ametivendade juurde!»
Veeda valas kuldkollast jooki kitsastesse pokaalidesse, mis kohe külmast higiseks tõmbusid.
«Siin on «kümme toonust»!» sirutas Dar Veter lõbusalt käe oma pokaali järele.
«Härjavõitleja, te metsistute stepis,» hakkas Veeda protesteerima. «Mina räägin huvitavaid uudiseid, teie aga mõtlete ainult toidule!»
«Siin toimuvad väljakaevamised?» lõi Dar Veter kahtlema.
«Ainult mitte arheoloogilised, vaid paleontoloogilised. Uuritakse kahesaja miljoni aasta vanuseid loomafossiile permi ajastust. Mina värisen põnevusest meie viletsate tuhandete juures ... »
«Uuritakse kohe, ilma kaevamata? Kuidas nii?»
«Jah, kohe. Aga kuidas seda tehakse, seda ma veel ei tea.»
Üks laua ääres istuvatest paleontoloogidest, kollase näoga kõhetu mees, segas end kõnelusse:
«Meie grupp vahetab kohe teise välja. Ettevalmistused lõpetati äsja ning me asume läbivalgustamisele!»
«Lühilainelise kiirgusega?» taipas Dar Veter.

«Kui te väga väsinud ei ole, soovitan vaatama tulla. Homme hakkame välja edasi nihutama ja see ei paku huvi.»
Veeda ja Dar Veter olid rõõmuga nõus. Külalislahked peremehed tõusid lauast ja viisid nad naabermajja. Seal rippusid niššides kaitseülikonnad, igaühe kohal indikaatori numbrilaud.
«Meie võimsad torud tekitavad väga tugeva ionisat-siooni,» ütles vabandaval toonil pikakasvuline, pisut vimmas naine, kes aitas Veedat tihedast riidest ülikonda ja läbipaistvasse kiivrisse rõivastuda ning kinnitas ta seljale patareid.
Iga väike küngas stepi ebatasasel pinnal paistis polari-seeritud valguses ebaloomulikult selgelt. Peenikeste lattidega piiratud ruudukujulise väljaku kontuuri tagant kostis tumedat oigamist. Maapind pundus, pragunes ja varises lehtrina sisse; lehtri keskelt kerkis üles teravaotsaline

läikiv silinder. Selle poleeritud seinte ümber keerdus vint, esiosas pöörles keerukas sinkjast metallist elektrifrees. Silinder tõusis lehtri servale, pöördus, näidates enda taga kiiresti välkuvaid labasid, ning hakkas lehtrist mõne meetri kaugusel uuesti maasse kaevuma, pistes oma poleeritud nina peaaegu püstloodselt maa sisse.
Dar Veter märkas, et silindri järel venib kaks kaablit — üks isoleeritud, teine paljast metallist, läikiv. Veeda puudutas meest käisest ja osutas ettepoole, magneesium-lattidest piirdeaia taha. Seal tungis maa seest välja teine samasugune silinder, pöördus samasuguse liigutusega vasakule ja kadus taas, sukeldudes maasse nagu vette.
Kollase näoga mees andis märku, et nad kiirustaksid.
«Ma tundsin ta ära,» sosistas Veeda ees liikuvale grupile järele jõudes. «See on paleontoloog Ljao Lan, kes lahendas küsimuse Aasia mandri asustusest paleosoilises aegkonnas.»
«On ta päritolult hiinlane?» küsis Dar Veter, kellele meenus õpetlase veidi viltuste pilusilmade tume pilk. «Häbi tunnistada, kuid ma ei tunne tema töid.»
«Ma näen, et te olete paleontoloogiaga vähe tuttav,» tähendas Veeda. «Teiste tähemaailmäde paleontoloogiat tunnete vist paremini.»
Dar Veteri vaimusilma eest vilksatasid mööda loendamatud eluvormid, miljonid kummalised skeletid mitmesuguste planeetide kivimimassiivides — möödunud aegade mälestusmärk, mis on kätketud iga asustatud planeedi ladestutesse. Mälestusmärk, mis on looduse enda loodud ja seniks jäädvustatud, kuni ilmub mõtlev olend, kes on suuteline unustatut mitte ainult meelde tuletama, vaid ka taastama.
Nad jõudsid väikesele platvormile, mis oli kinnitatud järsu sõrestikulise poolkaare tippu. Keset põrandat asetses suur tuhm ekraan. Kõik kaheksa inimest istusid vaikivas ootuses madalatele pinkidele ekraani ümber.
««Mutid» lõpetavad kohe,» hakkas rääkima Ljao Lan. «Magu te juba taipasite, õmblevad nad kivimikihid palja kaabliga läbi ja koovad metallvõrgu. Väljasurnud loomade skeletid lamavad kohevas liivakivis neljateistkümne meetri sügavuses. Allpool, seitsmeteistkümne meetri sügavuses, asetseb tugevate induktoritega ühendatud metallvõrk. See tekitab peegeldava välja, mis heidab röntgenikiired ekraanile, millele siis ilmub kivistunud luude kujutis.»

Kaks suurt metallkera pöördusid massiivsetel alustel. Prožektorid süttisid, sireenide ulgumine kuulutas hädaohtu. Miljonivoldine alalisvool levitas osooni värskust ning pani kõik klemmid, isolaatorid ja ripatsid helesiniselt särama.
Ljao Lan näis päris hooletult juhtimispuldi nuppe keeravat ja suruvat. Suur ekraan hakkas üha tugevamini helendama, tema sügavuses aga ujusid pikkamisi mööda mingisugused ähmased kontuurid, mis olid vaateväljas siia-sinna laiali paisatud. Liikumine lakkas, suure laigu hajusad piirjooned võtsid peaaegu kogu ekraani enda alla, muutusid teravamaks.
Veel mõned manipulatsioonid juhtimispuldil, ja vaatajate ette ilmus uduses kumas tundmatu olendi skelett. Laiad küünistega käpad olid kere alla konksu tõmmatud, pikk saba rõngasse

kooldunud. Torkasid silma haruldaselt paksud ja massiivsed luud, laiade otstega ja köprudega võimsate lihaste kinnitamiseks. Suletud lõugadega koljul olid näha suured esihambad. Ülalt vaadatuna näis ta konarliku, songitud pinnaga ränga luurahnuna. _Ljao Lan muutis fookusekaugust ja suurendust. Nüüd võttis kogu ekraani enda alla selle muistse roomaja pea, kes oli vege-teerinud kahesaja miljoni aasta eest siin voolanud jõe kai-13.std
Ajukolju koosnes vähemalt kahekümne sentimeetri paksustest luudest. Silmakoobaste kohal kõrgusid luuharjad, samasugused harjad katsid pealt oimulohke. Kuklapiirkon-nas kerkis kõrge koonus tohutu kiirusilma-avaga. Ljao Lan tõi kuuldavale valju vaimustusohke.
Dar Veter vaatas üksisilmi selle muinaseluka kohmakat, rasket luustikku. Lihastejõu kasvamine oli suurendanud luude koormust ja põhjustanud nende paksenemise, skeleti suurenenud raskus aga oli nõudnud lihaste uut tugevnemist. Niisugune võrdeline sõltuvus arhailistes organismides oli paljude loomade arengutee väljapääsmatusse ummikusse viinud, kuni mingisugune tähtis füsioloogiline täiustus võimaldas vanad vastuolud kõrvaldada ja uuele evolutsiooniastmele tõusta. Näis uskumatu, et säärased olendid võisid seista ühes reas inimese esivanematega — inimese, kelle ilus keha võimaldab nii hämmastavat liikuvust ja liigutuste täpsust.
Dar Veter silmitses tugevaid kulmukaari, mis väljendasid permi ajastu roomaja nüri metsikust, ja nägi selle

kõrval nõtket Veedat ning tema selgeid silmi targas, elavas näos ... Missugune kohutav erinevus elava mateeria ehituses! Ta kõõritas tahtmatult Veeda poole, et tabada tema näojooni kiivri all, ja kui ta uuesti ekraani poole pöördus, oli sellel juba teine kujutis. Lai, taldrikuna lame paraboolne kolp, mis kuulus kahepaiksele — ürgsele salamandrile, kelle osaks oli lamada permi ajastu soode soojas tumedas vees, oodates, kuni midagi söödavat haardekaugusele läheneb. Siis — kiire rapsak, laiad lõuad plaksata-vad kokku ... ja jälle lõpmatult kannatlik mõttetu lamamine. Miski ärritas Dar Veterit, teda masendasid need tunnistajad elu lõpmatult pikast ja karmist evolutsioonist. Ta ajas end sirgu, ja Ljao Lan, kes tema hingeseisundit aimas, tegi neile ettepaneku majja puhkama minna. Ääretult uudishimulik Veeda kiskus end suure vaevaga vaatlustest eemale, kui nägi, et teadlased ruttavad käivitama masinaid elektronfotografeerimiseks ning samaaegseks helisalvestamiseks, et mitte asjatult võimsat voolu raisata.
Peagi heitis Veeda naiste maja võõrastetoas laiale diivanile. Dar Veter uitas veel veidi aega maja ees siledal väljakul ja sorteeris mälus muljeid.
Põhjamaine hommik oli päeva jooksul tolmunud rohu kastega puhtaks pesnud. Alati rahulik Ljao Lan pöördus öövahetusest tagasi ja soovitas oma külalistel sõita lähimasse lennubaasi «Elfil», väikesel akumulaatorautol. Hüppavate reaktiivlennukite baas asus kõigest sada kilomeetrit kagu pool, Trom-Jugani jõe alamjooksul. Veeda palus oma ekspeditsiooniga ühendusse astuda, kuid laagris ei olnud küllaldase võimsusega raadiosaatjat. Sellest ajast alates, kui meie esivanemad olid raadiokiirguste kahjulikust toimest aru saanud ja range režiimi sisse seadnud, vajasid suunatud kiirguse saated märksa keerukamaid seadmeid, eriti kaugekõnedeks. Peale selle vähenes tunduvalt jaamade arv. Ljao Lan otsustas lähima karjakasvatajate vaatlustorniga ühenduse võtta. Niisugused tornid rääkisid omavahel suundsaatjate abil ja võisid kõike, mis vaja, oma rajooni keskjaamale teatada. Noor naisprakti-kant, kes oli meelsasti nõus «Elfi» juhtima, et seda pärast tagasi tuua, soovitas mööda minnes torni juurest läbi sõita: siis võivad külalised ise TVF-i ' kaudu rääkida. Dar

i TVF — stereotelevisofon, aparaat kõnede ja ühtlasi ka stereos-koopiüste kujutiste edasiandmiseks. (Fantastiline.)

Veter ja Veeda rõõmustasid. Tugev tuul keerutas teelt kõrvale hõredat tolmu ja sasis tütarlapsest autojuhi tihedaid lühikeseks lõigatud juukseid. Sõitjad mahtusid hädavaevalt kitsale kolmekohalisele istmele: endise välisjaamade juhataja kogukas keha surus teekaaslased kokku. Selgel sinitaeval paistis ähmaselt vaatlustorni peenike siluett. Varsti peatus «Elf» torni 'aluse juures. Laialt hargi-tatud metalljalad hoidsid üleval plastmassist katust, mille all seisis samasugune «Elf». Keskkohas läbisid katust lifti juhtvardad. Tilluke kabiin viis nad ükshaaval elamiskor-rusest mööda torni tippu, kus neid tervitas päevitunud, peaaegu alasti noormees. Enesekindla autojuhi ootamatust kohmetusest sai Veeda aru, et selle pöetud juustega paleontoloogi taibukusel on palju sügavamad juured...

Ümmargune kristallseintega toake kõikus märgatavalt ja kerge torn undas ühetooniliselt nagu pingule tõmmatud pillikeel. Toa lagi ja põrand olid tumedaks värvitud. Akende all seisid kitsad lauad binoklite, arvemasinate ja päevikutega. Üheksakümne meetri kõrguselt võis näha tohutu suurt stepiala kuni naabertornide nähtavuspiiri-deni. Siit valvati alatiselt karju ning peeti söödavarude arvestust. Roheliste kontsentriliste ringidena asetsesid stepis lüpsilabürindid, millest piimakarjad kaks korda päevas läbi aeti. Piim, mis ei läinud hapuks nagu Aafrika antiloopidelgi, voolas kokku ja külmus sealsamas maaalustes jahutites ning piim säilis väga kaua. Karjade ajamine toimus «Elfide» abil, millega olid varustatud kõik tornid. Vaatlejad võisid valvekorra ajal õppida ja seepärast oli enamik neist alles lõpetamata haridusega. Noormees viis Veeda ja Dar Veteri keerdtrepist alla elamiskorrusele, mis rippus mõned meetrid madalamal risttalade vahel. Siinsetel ruumidel olid helikindlad seinad ja rändurid sattusid täielikku vaikusse. Üksnes lakkamatu kõikumine meenutas seda, et tuba asus vähimagi ettevaatamatuse jaoks hukatuslikus kõrguses.

Teine noormees töötas parajasti raadio juures. Tema vastaskõneleja keerukas soeng ja hele kleit ekraanil näitasid, et side on loodud keskjaamaga — stepitöötajad kandsid lühikesi kergeid töörõivaid. Neiu ekraanil astus ühendusse vööndijaamaga ning peatselt ilmus torni TVF-i Veeda Kongi peamise abilise Miiko Eigoro nukker nägu ja väheldane kuju. Tema tumedatesse pilusilmadesse, mis sarnanesid L[ao Lani omadega, ilmus rõõmus üllatus ja

108

väike suu avanes ootamatusest. Hetk hiljem aga vaatas Veedat ja Dar Veterit kiretu nägu, mis ei väljendanud mitte midagi peale asjaliku tähelepanu. Dar Veter läks üles, leidis tütarlapse-paleontoloogi päevitunud noormehega elavalt vestlemas ja astus ringrõdule, mis klaasist tuba ümbritses. Niiske hommikuvärskus oli ammu loovutanud koha lämbele keskpäevale, mis oli minema pühkinud värvide erksuse ja väikesed maapinna konarused. Stepp laotus laia ning vabana kuuma puhta taevavõlvi all. Dar Veterile meenus taas tema ähmane igatsus oma esivanemate niiske põhjamaa järele. Küünarnukkidega kõikuva rõdu rinnatisele toetudes tajus endine välisjaamade juhataja praegu rohkem kui kunagi varem muistsete inimeste unistuste täideminekut. Inimkäsi on karmi looduse kaugele põhja nihutanud ja lõunamaa elustav soojus on valgunud neile tasandikele, mis kunagi lebasid tardunult külmade pilvede all.

Veeda Kong tuli kristalltuppa ja teatas, et raadiooperaa-tor lubas neid ise edasi viia. Lühikeste juustega tütarlaps tänas ajaloolast pika pilguga. Läbipaistva klaasseina tagant paistis sügavasse mõtisklusse tardunud Dar Veteri lai selg.

«Te olete nii mõttes,» kuulis mees selja tagant Veeda häält. «Võib-olla mõtlete minust?»

«Ei, Veeda, ma mõtlesin ühele muinasindia filosoofia teesile. See ütleb, et maailm ei ole loodud inimese jaoks ja inimene ise muutub alles siis suureks, kui ta mõistab teise elu — looduse elu — täit väärtust ja ilu . . .»

«Te ei lõpetanud oma mõtet ja ma ei saanud aru.»

«Ei lõpetanud küll. Ma lisaksin veel juurde, et üksnes inimesele on antud mõista mitte ainult elu ilu, vaid ka selle raskeid, tumedaid külgi. Ja ainuüksi tema on võimeline unistama ning elu paremaks tegema.»

«Ma sain aru,» ütles Veeda tasa ning lisas pärast pikka vaikimist: «Te olete muutunud, Veter.»
«Muidugi olen. Neli kuud teie kurgaanides lihtsa labidaga .raskeid kive ja poolpehkinud palke kaevata — see
paneb tahes-tahtmata elule lihtsamalt vaatama ja tema lihtsad rõõmud saavad armsamaks .. .»
«Ärge naljatage, Veter,» tõmbus Veeda pilve, «ma räägin tõsiselt. Kui ma teiega tutvusin, oli teie käsutuses kogu Maa jõud, te kõnelesite kaugete maailmadega... Seal, oma observatooriumides, oleksite võinud, olla antiikrah-
109
vaste üleloomulik olend, keda nad jumalaks nimetasid! Siin aga, meie lihtsal tööl koos paljude teistega olete ... » Veeda jäi vait.
«Mis ma siis olen,» päris vestluskaaslane uudishimulikult, «kas suuruse kaotanud? Aga mis te siis oleksite öelnud, kui oleksite mind näinud sellena, kes ma olin enne Astrofüüsika Instituuti astumist, — Spiraaltee masinistina? On selles samuti vähe suurust? Või viljakogumis-masinate mehaanikuna troopikas?»
Veeda pahvatas heledalt naerma.
«Ma avaldan teile noore südame saladuse. Kolmanda tsükli koolis olin ma armunud Spiraaltee masinisti — temast vägevamat ei osanud ma endale ette kujutada ... Muide, raadiooperaator tulebki. Sõidame, Veter!»
Enne kui lendur Veeda ja Dar Veteri kabiini laskis, päris ta veel kord, kas nende tervis ikka tõepoolest lubab hüppava lennuki suurt kiirendust taluda. Ta pidas rangelt eeskirjadest kinni. Teistkordse jaatava vastuse saanud, pani lendur mõlemad istuma sügavatesse tugitoolidesse hiiglasliku vihmapiisa sarnase aparaadi läbipaistvas ninas. Veeda tundis ennast väga ebamugavalt: istmed kallutu-sid ülestõstetud keres tahapoole. Helises signaalgong, või-mas vedru paiskas lennuki peaaegu püstloodselt õhku ja Veeda keha süüvis pikkamisi sügavasse tugitooli just nagu viskoossesse vedelikku. Dar Veter pööras vaevaliselt pead, et Veedale julgustavalt naeratada. Lendur lülitas mootori sisse. Möirgamine, rõhuv raskus terves kehas, ja tilgakujuline lennuk hakkas kahekümne kolme tuhande meetri kõrgusel kaart tehes kihutama, Näis, nagu oleks kõigest paar minutit möödunud, aga juba astusid rändurid nõtku-vate põlvedega Altai-lähedases stepis oma majakeste ees lennukist välja ning lendur viipas neile käega, et nad kaugemale läheksid. Dar Veter taipas, et mootor tuleb juba maapinnal sisse lülitada. Siin polnud katapulte nagu baasis. Ta ruttas Veedat kaasa tõmmates kerge sammuga jooksvale Miiko Eigorole vastu. Naised kaisutasid teineteist nagu pärast pikka lahusolekut.

V PEATÜKK HOBUNE MEREPÕHJAS

SOE JA SELGE MERI õõtsutas tasa oma hämmastavalt eredaid rohekassiniseid laineid. Dar Veter läks aegamisi kaelani vette ning ajas käed laiali, püüdes libajal põhjal püsida. Üle veerjate lainete sädelevasse kaugusse vaadates tundis ta end jälle merega kokku sulavat ja ise ääretu stiihia koostisosaks muutuvat. Siia, merre, tõi ta oma ammu ohjeldatud kurbuse. Kurbuse, et ta on lahutatud kosmose kaasakiskuvast ülevusest, teadmiste ja mõtete piiritust ookeanist, iga elupäeva karmist keskendatusest. Tema elu oli nüüd sootuks teistsugune. Kasvav armastus Veeda vastu kaunistas päevi täis harjumatut tööd ning eeskujulikult treenitud aju nukrat mõtlemisvabadust. õpilase entusiasmiga süvenes ta ajaloolistesse uurimistesse. Tema mõtteis peegelduv aegade jõgi aitas tal elumuutu-sest üle saada. Ta oli Veeda Kongile tänulik selle eest, et too korraldas temale omase delikaatsusega vintlennukil retke maale, mis on inimese tööga ümber kujundatud. Nagu mere tohutus suuruses, nii ka maiste tööde ülevuses muutusid isiklikud kaotused väikeseks. Dar Veter oli leppinud paratamatusega, millele inimene alati kõige raskemini alistub...

Teda hõikas pooleldi lapselik tasane hääl. Ta tundis ära Miiko, lehvitas sellele käega ja heitis väikest neiut oodates selili. Neiu viskus tormakalt merre. Tema karmidelt oigimustadelt juustelt veeresid alla jämedad piisad, kollakas tõmmu keha aga näis õhukese veekihi all rohelisena. Nad ujusid kõrvuti päikesele vastu, üksiku tühja saare poole,"mis kerkis musta künkana kaldast kilomeetri kaugusel. Kõik Ringi ajastu lapsed kasvatati merel väga headeks ujujateks, Dar Veteril aga oli veel ka sünnipärast annet. Alguses ujus ta kiirustamata, kartes, et Miiko väsib,
111

kuid neiu libises ta kõrval kergelt ja muretult. Miiko osavusest veidi segadusse sattunud, lisas Dar Veter kiirust. Ent isegi siis, kui ta kõigest väest kihutama hakkas, ei jäänud Miiko maha, tema kena liikumatu näoke aga püsis endiselt rahulikuna. Saare merepoolselt küljelt kostis lainete tumedat loksumist. Dar Veter pöördus selili, hoogu sattunud neiu aga tegi ringi ja tuli tema juurde tagasi.
«Miiko. te ujute oivaliselt!» hüüdis Dar Veter vaimustusega, tõmbas kopsud õhku täis ja hoidis hinge kinni.
«Ma ujun halvemini kui sukeldun,» tunnistas neiu, ja Dar Veter imestas jälle.
«Minu esivanemad olid jaapanlased,» jätkas Miiko. «Kunagi oli seal terve niisugune suguharu, kus kõik naised olid sukeldujad —. püüdsid pärleid, korjasid söödavaid vetikaid. See amet kandus põlvest põlve ja tuhande aasta jooksul saavutasid nad silmapaistva meisterlikkuse. Juhuslikult tuli see minus jälle ilmsiks.»
«Poleks iialgi aimanud... »
«Et naistuukrite kaugest järeltulijast saab ajaloolane? Meie suguvõsas oli käibel legend. Üle tuhande aasta tagasi olevat elanud jaapani kunstnik Janegihara Eigoro.»
«Eigoro? Nii on ju teie nimi!»
«Harv juhus meie ajal, kus nimed pannakse lihtsalt meeldiva kooskõla järgi. Muuseas, kõik püüavad valida kooskõlad või sõnad selle rahva keelest, kust nad pärinevad. Teie nimi, kui ma ei eksi, on tuletatud vene keele tüvedest?»
«Täiesti õige? Isegi mitte tüvedest, vaid tervetest sõnadest. Uks tähendab kingitust, teine — tuult, iili. .. »
«Oma nime mõtet ma ei tea. Aga kunstnik oli tõepoolest olemas. Minu vanavanaisa leidis mingisugusest hoiupaigast ühe tema pildi. Suure lõuendi — te võite seda minu juures näha; ajaloolasele on see huvitav. Sellel on väga eredalt kujutatud rahva karmi ja mehist elu, viletsust ja vähenõudlikkust... Kas ujume edasi?»
«Veel üks hetk, Miiko! Kuidas siis naistuukritega jäi?»
«Kunstnik armus ühte tuukrisse ja asus jäädavalt suguharu juurde elama. Tema tütred olid samuti tuukrid, hankisid samuti kogu eluaeg merest ülalpidamist. Vaadake, kui veider saar — ümmargune paak või madal torn, just nagu suhkru tootmiseks.»
«Suhkru!» turtsatas Dar Veter tahtmatult. «Lapsepõlves ahvatlesid mind niisugused tühjad saared. Nad seisavad
112
üksildaselt keset merd, nende tumedates kaljudes ja saludes peituvad tundmatud saladused — siin võib kohata kõike, mida unelmais tahetakse.»
Miiko helisev naer oli talle tasuks. Sõnaaher ja alati pisut nukker neiu oli praegu tundmatuseni muutunud. Sööstes lõbusalt ja vapralt edasi raskelt loksuvate lainete poole, jäi ta Dar Veterile endist viisi suletud ukseks — hoopis erinevalt läbipaistvast Veedast, kelle kartmatus tuli pigem erakordsest usaldavusest kui tõelisest sitkusest.
Otse kalda ääres suurte kaljurahnude vahel kulgesid sügavad veealused koridorid, millest päikesekiired läbi tungisid. Need tumedate käsnaküngastega kaetud ja vetika-sametiga ääristatud veealused galeriid viisid saare ida-küljele, kust algas tundmatu must sügavik. Dar

Veter kahetses, et ei olnud Veedalt täpset rannikukaarti võtnud. Mere-ekspeditsiooni parved läikisid päikese käes mõne kilomeetri kaugusel läänepoolse neeme juures. Lähemal paistis liivane rand, kus praegu viibis Veeda koos seltsimeestega. Täna vahetati masinates akumulaatoreid ja kogu ekspeditsioon puhkas. Tema aga andus siin inimtühjade saarte uurimise lapsikule kirele.
Ujujate kohal rippus andesiitkaljude' ähvardav järsak. Kivipankade murrukohad olid värsked: hiljutise maavärisemise ajal oli murenenud kaldalõik alla varisenud. Avamere poolt veeresid tugevad murdlained. Miiko ja Dar Veter ujusid kaua tumedas vees idakalda ääres, kuni leidsid lameda kivinuki, kuhu Dar Veter Miiko üles aitas.
Häiritud kajakad sõelusid edasi-tagasi, lainete tõuked kandusid andesiitmassi vabisema pannes läbi kaljude. Mitte midagi peale palja kivi ja karedate põõsaste, ei vähimatki jälge metsloomast või inimesest.
Ujujad ronisid saare tippu, silmitsesid veidi aega all visklevaid laineid ja pöördusid tagasi. Ülal levitasid lõhedes kasvavad põõsad mõrkjat lõhna. Dar Veter sirutas end soojal kivil, silmitsedes laisalt vett kaljunuki lõunaküljel.
Miiko kükitas üsna kalju serval ning püüdis all midagi näha. Siin polnud kaldajoome ega hunniKusse kuhjunud kive. Peaaegu vertikaalne järsak rippus tumeda, õlitaolise vee kohal. Pimestav päikeselõõm ääristas järsaku serva.

' Andesiitkaljud - laavataolistest vulkaanilistest kivimitest koosnevad kaljud.

Seal, kus kaljust äralõigatud vaigus püstloodselt selgesse vette tungis, virvendas ähmaselt tasane hele liivapõhi.
«Mida te seal näete, Miiko?»
Mõtteist haaratud neiu ei vastanud kohe.
«Ei midagi. Teid veetlevad tühjad saared, mind aga merepõhi. Ka mulle näib, et sealt võib alati huvitavaid asju leida, midagi avastada.»
«Miks te siis stepis töötate?»
«See ei ole lihtne. Meri on mulle nii suureks rõõmuks, et ma ei saa kogu aeg temaga koos olla. Ei tohi alatihti lemmikmuusikat kuulata — nii on ka merega. See-eest on kohtumised temaga väga kallid ... »
Dar Veter noogutas jaatavalt.
«Kas sukeldume sinna?» Ta näitas valget virvendust sügavikus.
Miiko kergitas juba niigi kõrgeid kulme. «Kas te suudate? Siin on vähemalt kakskümmend viis meetrit — see on ainult vilunud sukelduja jaoks... » «Teen proovi... Aga teie?»
Vastuse asemel tõusis Miiko püsti, valis ringi vaadates suure kivi ja tassis selle kaljuservale.
«Kõigepealt laske minul proovida. Kiviga sukeldumine käib küll mu reeglite vastu, aga seal võib olla mingi voolus — põhi on väga puhas... »
Neiu tõstis käed üles, painutas keha ettepoole, ajas end siis sirgu ja, kallutas tahapoole. Dar Veter jälgis tema hingamisliigutusi, et neid järele teha. Miiko ei lausunud enam sõnagi. Pärast mõningaid harjutusi haaras ta kivi sülle ja viskus tumedasse veekeerisesse nagu kuristikku.
Dar Veterit valdas ärevus, kui üle minuti oli möödunud, aga vaprast neiust polnud jälgegi. Ta hakkas omakorda raskuseks kivi otsima, taibates, et tema peab võtma endale hulga suurema. Vaevalt sai ta neljakümneküose andesiidi-tüki üles tõsta, kui Miiko nähtavale ilmus. Neiu hingeldas ja näis tublisti väsinud olevat.
«Seal... Seal on ... hobune,» lausus ta vaevaliselt.
«Mis asi? Missugune hobune?»
«Määratu suur hobusekuju ... seal, looduslikus orvas. Ma vaatan kohe täpselt järele.»
«Miiko. see on raske. Ujume tagasi, võtame sukeldumis-aparaadid ja paadi.»

«Oi, ei! Ma tahan ise, kohe praegu! Sellest tuleb minu, aga mitte aparaadi võit. Pärast kutsume teised.»
114
«Ainult mina tulen teiega kaasa!» Dar Veter haaras oma kivi. Miiko muigas.
«Võtke väiksem, vaat niisugune. Ja kuidas hingamisega jääb?»
Dar Veter tegi harjutused sõnakuulelikult ära ja sööstis kivi käes hoides merre. Vesi lõi talle näkku, pööras teda seljaga Miiko poole, rõhus rinda, tekitas kõrvades tuima valu. Lihaseid pingutades ja lõualuid kokku surudes sai ta sellest võitu. Jahe hahkjas hämarus tihenes allpool, rõõmus päevavalgus kustus kiiresti. Sügavuse külm vaenulik jõud võttis võimust, pea läks uimaseks, silmadel hakkas valus. Järsku riivas Miiko kindel käsi tema õlga ja ta jalad puudutasid tihket, tuhmilt sätendavat liiva. Pööranud vaevaliselt kaela Miiko viipe suunas, taandus ta äkki, laskis kivi ootamatusest käte vahelt lahti — ja kerkis otsemaid üles. Ta ei mäletanud, kuidas ta punases udus midagi nägemata, kramplikult hingeldades veepinnale jõudis... Veidi aja pärast veealuse surve tagajärjed kadusid ja nähtu elustus mälus. Üksainus silmapilk, aga kui palju üksikasju jõudsid silmad tähele panna ja aju meelde jätta!
Tumedad kaljud liitusid ülal gigantseks teravakaareli-seks võlviks, mille all seisis hiiglahobuse raidkuju. Mitte ühtki vetikat ega merikarpi ei olnud kuju poleeritud pinna külge kleepunud. Tundmatu skulptor oli tahtnud väljendada eelkõige jõudu. Ta oli suurendanud kere esiosa, laiendanud niigi juba päratut rinda, kergitanud kõrgele üles järsult kumera kaela. Ülestõstetud vasaku esijala munajas põlveliiges oli otse vaataja poole pööratud, tohutu kabi aga puudutas peaaegu rinda. Kolm teist jalga näisid pingutusega pinnasest lahti tõukuvat, mistõttu kolossaalne hobune kõrgus vaataja kohal, otsekui rõhudes teda oma muinasjutulise vägevusega. Lakk tuli järsul kaelakaarel nähtavale sakilise harjana, pea toetus peaaegu rinnale, silmad aga vaatasid langetatud lauba alt kurjakuulutava tigedusega, mis väljendus ka kivikoletise väikestes lingus kõrvades.
Miiko ei muretsenud enam Dar Veteri pärast, jättis ta lamedale kaljule lebama ning sukeldus uuesti. Lõpuks väsis neiu suurde sügavusse sukeldumisest ja oma leiu nautimisest. Ta istus Veteri kõrvale ja vaikis kaua,, kuni normaalne hingamine taastus.
115
«Huvitav, kui vana see kuju võiks olla?» küsis Miiko iseendalt mõtlikult.
Dar Veter kehitas õlgu. Talle meenus, mis teda kõige rohkem imestama oli pannud.
«Miks hobusekuju ei ole sugugi vetikatesse või meri-karpidesse kasvanud?»
Miiko pöördus hoogsalt tema poole.
«Jajah! Ma tean niisuguseid leide. Need olid kaetud erilise seguga, mis takistab elusolendite külgekasva-mist. Kuju on siis pärit ligikaudu KMa viimase sajandi lõpust.»
Ranna ja saare vahel ilmus meres nähtavale ujuja. Lähedale jõudes kergitas ta end veest välja ning viipas tervituseks kätega. Dar Veter tundis ära Mven Massi laiad õlad ja tumeda läikiva naha. Peagi ronis pikk must kogu kivile ja uue välisjaamade juhataja märjal näol lõi särama aval heasüdamlik naeratus. Ta tegi kiiresti väikesele Miikole kummarduse ja tervitas vaba žestiga Dar Veterit.
«Me tulime üheks päevaks koos Ren Boziga teilt nõu paluma.»
«Ren Boz?»
«Füüsik Teadmiste Piiride Akadeemiast.»
«Ma tunnen teda veidi. Ta uurib ruumi ja välja vastastikuste suhete probleeme. Kuhu te ta siis jätsite?»
«Kaldale. Ta ei oska ujuda, igatahes mitte nii nagu teie... »
Kerge laksatus katkestas Mven Massi jutu.
«Ma ujun kaldale, Veeda juurde!» hüüdis Miiko veest.
Dar Veter naeratas neiule sõbralikult.

«Ujub koos oma avastusega!» seletas ta Mven Massile ning 'utustas veealuse hobuse leidmisest.
Aafriklane kuulas teda hajameelselt. Tema pikad sõrmed kobasid lõuga. Ta pilgust luges Dar Veter rahutust ja lootust.
«Teid häirib midagi tõsist? Miks te siis'viivitate?»
Mven Mass haaras ettepanekust kinni. Ta istus kaljuservale sügaviku kohal, mis varjas saladuslikku hobust, ning rääkis oma ränkadest kõhklustest. Tema kohtumine Ren Boziga ei olnud juhuslik. Nägemus Tuukani Epsiloni imekaunist maailmast ei lahkunud temast kunagi. Tollest ööst alates oli tärganud unistus läheneda sellele maailmale, ükskõik mis viisil läbida koletu vahemaa. Et teate, signaali või pildi saatmise ja saamise vahel ei oleks
116
inimelule kättesaamatut kuuesaja-aastast vahemikku. Tunnetada tolle imekauni ja meile nii lähedase elu tukset, sirutada käsi vendadele üle kosmose põhjatuse. Mven Mass koondas kõik jõud selleks, et tutvuda lahendamata küsimustega ja lõpetamata katsetega, mida juba terve aasta-tuhande'jooksul oli tehtud ruumi kui mateeria funktsiooni uurimisel. Selle probleemi uurimisel, mille lahendusest unistas Veeda Kong ööl, mil ta esmakordselt esines Suurele Ringile...
Teadmiste Piiride Akadeemias seisis taoliste uurimistööde eesotsas Ren Boz, noor füüsik-matemaatik. Tema kohtumine Mven Massiga ja sellele järgnenud sõprus olid ühiste püüdlustega ette määratud.
Nüüd arvab Ren Boz, et probleemi uurimisega on jõutud võimaluseni korraldada eksperiment. Katset, samuti nagu kõiki teisigi kosmiliste suurustega seotud katseid, ei saa läbi viia laboratoorsel teel. Küsimuse suurejoonelisus nõuab ka suurejoonelist eksperimenti. Ren Boz on jõudnud otsusele, et katse tuleb sooritada välisjaamade kaudu kogu Maa energiaressurssidega, kaasa arvatud ka Q-energia reservjaam Antarktises.
Dar Veter aimas hädaohtu, kui ta teraselt Mven Massi põlevaid silmi ja värisevaid ninasõõrmeid vaatas.
«Teil on tarvis teada, mida mina teeksin?» esitas ta rahulikult otsustava küsimuse.
Mven Mass noogutas ja tõmbas keelega üle kuivanud huulte.
«Mina ei korraldaks katset,» hääldas Dar Veter iga sõna selgelt, ignoreerides muregrimassi aafriklase näol, mis vähem tähelepanelikule vestluskaaslasele märkamatult silmapilgu vältel vilksatas ja kadus.
«Seda ma arvasin!» pääses jviven Massi suust.
«Miks te siis minu nõuannet nii tähtsaks pidasite?»
«Mulle näis, et me suudame teid veenda.»
«Mis siis ikka, eks proovige! Ujume seltsimeeste juurde. Nad seavad kindlasti valmis sukeldumisaparaate hobuse vaatamiseks!»
VeeTla laulis kahe võõra naisehääle saatel.
Ujujaid nähes tegi ta kutsuva liigutuse, painutades lapselikult mõlema käe sõrmi. Laul vaikis. Dar Veter tundis ühes naises ära Evda Nalli. Esmakordselt nägi ta teda ilma valgete arstiriieteta. Ta pikakasvuline nõtke kogu eraldus teiste hulgast alles päevitamata lumivalge naha
117

tõttu. Kuulsal psühhiaatril oli viimasel ajal nähtavasti väga palju tööd olnud. Evda sinakasmustad, keskelt lahku kammitud juuksed olid meelekohtadel üles tõstetud. Kõrged sarnad pisut lohkuvajunud põskede kohal rõhutasid tema mustade teraste silmade piklikku lõiget. Nägu meenutas millegagi muistset egiptuse sfinksi — seda, mis väga vanadest aegadest saadik on seisnud kõrbe serval, Maa kõige vanema riigi valitsejate püramiid-

hauakambrite juures. Nüüd, kümme sajandit pärast kõrbe kadumist, mühisevad liival viljakad salud, sfinks ise aga on kaetud klaaskupliga, mis ei varja tema ajahambast puretud näo lõhke.
Dar Veterile meenus, et Evda Nall põlvneb kas peruu-lastest või tšiillastest. Ta tervitas teda muistsete LõunaAmeerika päikesekummardajate kombe kohaselt.
«Ajaloolaste juures töötamine on teile kasuks tulnud,» ütles Evda. «Tänage Veedat... »
Dar Veter ruttas oma armsa sõbra poole pöörduma, ent Veeda võttis tal käest kinni ja viis võhivõõra naise juurde.
«See on Tšara Nandi! Me kõik oleme siin tema ja kunstnik Kart Sani külalisteks, sest nad elavad sellel kaldal juba kuu aega. Nende rändstuudio asub lahesopis.»
Dar Veter sirutas käe noorele naisele, kes vaatas teda oma suurte sinisilmadega. Ta hing jäi viivuks kinni — selles naises oli midagi, mis teda kõigist teistest eraldas. Ta seisis Veeda Kongi ja Evda Nalli vahel, kelle tugevast intellektist ja pikaajalise uurimistöö distsipliinist peenenenud ilu siiski kahvatas võõrast hoovava ebaharilikult jõulise kauniduse ees.
«Teie nimi sarnaneb mõneti minu omaga,» sõnas Dar Veter.
Võõra väikese suu nurgad väratasid allasurutud muigest.
«Nagu teie isegi sarnanete minuga.»
Dar Veter vaatas üle tema tiheda, läikiva ja kergelt lokkis musta juuksekuhila ning naeratas avalalt Veedale.
«Veter, te ei oska naistele komplimente öelda,» lausus Veeda kavalalt, pead viltu kallutades.
«Kas seda on tõesti veel tarvis nüüd, kus on kadunud vajadus petmise järele?»
«On tarvis,» segas vahele Evda Nall. «Ja see vajadus ei kao iialgi?»
«Oleksin rõõmus, kui mulle lähemalt selgitataks,» tõmbus Dar Veter kergelt pilve.
118
«Kuu aja pärast pean ma Murede ja Rõõmude Akadeemias sügisese kõne ja selles on palju juttu vahetute emotsioonide tähtsusest... » Evda noogutas lähenevale Mven Massile.
Aafriklane tuli oma tavalisel mõõdukal ja käratul sammul. Dar Veter pani tähele, et Tšara tõmmud põsed lõid kuumas punas lõkendama, just nagu oleks naise keha küllastav päike ootamatult läbi päevitunud naha paistma hakanud. Mven Mass tegi ükskõikse kummarduse.
«Ma toon Ren Bozi siia. Ta istub seal, kivi otsas.»
«Lähme tema juurde,» tegi Veeda ettepaneku, «ja ühtlasi Miikole vastu. Ta jooksis aparaate tooma. Tšara Nandi, kas tulete kaasa?»
Tütarlaps vangutas pead.
«Mu käskija tuleb. Päike on juba üsna madalal ja varsti algab töö ... »
«Poseerida on vist raske?» küsis Veeda. «See on tõeline kangelastegu! Mina küll ei suudaks.»
«Ka mina mõtlesin, et ei suuda. Aga kui kunstniku idee sind haarab, siis hakkad ise loomingust osa võtma. Otsid kuju kehastust omaenda kehas.. Igas liigutuses, igas painutuses on tuhandeid nüansse! Tabada neid nagu lendu tõusvaid muusikahelisid . .. »
«Tšara, te olete kunstniku jaoks tõeline leid!»
«On leid!» katkestas Veedat vali bassihääl. «Ja kuidas ma ta leidsin! Uskumatu!» Kunstnik Kart San raputas ülestõstetud vägevat rusikat. Tuul sasis tema heledaid juukseid, tuuldunud nägu lõi punetama.
«Saatke meid, kui teil aega on,» palus Veeda, «ja jutustage.»
«Ma olen vilets jutustaja. Kuid see on siiski huvitav. Ma tunnen huvi muinasajal kuni KMa-ni elanud mitmesuguste rassitüüpide rekonstrueerimise vastu. Pärast seda kui mu maal «Gondvaana tütar» suure menu osaliseks sai, tekkis mul kirglik soov taastada teine rassitüüp. Kehaline ilu on rassi parim eneseväljendus terve, karske põlvkonna kaudu. Muistsel ajal oli igas rassis oma viimistlus, oma ilumäär, mis oli välja kujunenud juba metsluse tingimustes. Nii arvame meie, kunstnikud, keda peetakse kultuuri tippudest mahajäänuks... On alati peetud, arvatavasti juba kiviaja koobastest peale. Noh, näete, ma räägin hoopis millestki muust... Ma kavandasin maali «Teetise

tütar» ehk teisiti «Vahemere tütar». Mind hämmastas muistse Kreeka, Kreeta, Ees-Aasia, Ameerika ja Polüneesia müütides see, et jumalad tulid merest. Mis võib olla kaunim helleeni müüdist Afrodite, muistsete kreeklaste armastuse ja ilu jumalanna kohta! Juba nimi ise: Afrodite Anadiomene — vahust sünnitatud, merest tõusnud... Sündinud vahust, silitatud öise mere kohal vilkuvate tähtede valgusest — missugune rahvas on midagi poeetilisemat välja mõtelnud! ... »
«Tähevalgusest ja merevahust,» kuulis Veeda Kong Tšara sosinat ning vaatas tütarlast vargsi. Tšara tugev, otsekui puust või kivist tahutud profiil kõneles muistsetest rahvastest. Väike, sirge Ja pisut ümar nina, veidi tahapoole kalduv laup, tugev lõug, peaasjalikult aga suur vahemaa nina ja kõrva vahel — kõik antiiksete Vahemere rahvaste iseloomulikud jooned olid Tšara näos kajastust leidnud.
Veeda silmitses teda märkamatult pealaest jalatallani ja mõtles, et temas on kõik natuke «liiga». Liiga sile nahk, liiga peenike piht, liiga laiad puusad... Ja hoiab oma keha rõhutatult sirgelt — selle tõttu kerkib ta tugev rind liiga esile. Võib-olla on kunstnikul vaja just midagi sellist, tugevasti väljendatut?
Nende teed tõkestas kiviseljandik ning Veeda muutis oma äsjast ettekujutust. Tšara Nandi hüppas ebatavalise kergusega kivilt kivile, just nagu tantsides.
«Tema soontes voolab kahtlemata india verd,» jõudis Veeda otsusele. «Hiljem küsin ... »
««Teetise tütre» loomiseks,» jätkas kunstnik, «oli mul vaja merega lähemat sõprust sobitada, temaga koduneda, sest minu kreetianna pidi tulema merest nagu Afrodite, kuid nii, et igaüks sellest aru saaks. Kui ma «Gondvaana tütart» maalida kavatsesin, töötasin kolm aastat metsajaa-mas Ekvatoriaal-Aafrikas. Kui maal oli valmis, asusin mehaanikuna postiglisserile ja vedasin kaks aastat Atlandi ookeanil posti kõigile neile kalapüügijaamadele ning valgu- ja soolatehastele, mis seal hiiglaslikel metallparve-del ujuvad.
Ühel õhtul juhtisin oma paati Atlandi ookeani keskosas, Assooridest lääne pool, kus vastuhoovus põhjahoovusega ühineb. Seal liiguvad alati suured lained — reastikku, üksteise järel. Mu glisser viskus kord madalate pilvede alla, kord kukkus täie hooga lainetevahelisse kuristikku. Kruvi

möirgas, ma seisin kõrgel sillal tüürimehe kõrval. Ja äkitselt — ma ei unusta seda iialgi!... Kujutlege vastutormavat lainet, mis on kõikidest teistest kõrgem. Selle määratu laine turjal, otse madalate ja tihkete pärlroosade pilvede all seisis pronkspunaseks päevitunud tütarlaps ... Laine veeres hääletult ja tütarlaps lendas väljendamatult uhkena oma üksinduses keset ääretut ookeani. Minu glisser sööstis üles ja me kihutasime tütarlapsest mööda. Ta viipas meile tervituseks käega. Siis nägin ma, et ta seisis latal — teate küll, niisugusel akumulaatori ja mootoriga laual, mida juhitakse jalgadega.»
«Tean,» vastas Dar Veter, «need on just lainetel sõitmiseks.»
«Kõige rohkem rabas mind see, et ümberringi ei olnud mitte midagi — ainult madalad pilved, sadade miilide ulatuses tühi ookean, õhtuvalgus ja hiiglaslikul lainel kihutav tütarlaps. See tütarlaps oli...»
«Tšara Nandi!» ütles Evda Nall. «See on arusaadav. Aga kust ta tuli?»
«Hoopiski mitte vahust ja tähevalgusest!» Tšara pahvatas ootamatult kõrge ja kõlava häälega naerma. «Kõigest valgutehase parvelt. Me seisime tookord sargassode ' serval, kus kasvatati klorellat2, ja mina töötasin seal bioloogina.»
«Olgu pealegi,» nõustus Kart San leplikult. «Kuid sellest hetkest alates saite te mulle vahust kerkinud Vahemere tütreks, minu tulevase maali vältimatuks modelliks. Ma ootasin terve aasta.»
«Kas tohib teie juurde vaatama tulla?» küsis Veeda Kong.

«Palun, ainult mitte tööajal — parem juba õhtul. Ma töötan väga aeglaselt ega salli sel ajal mitte kellegi juuresolekut.»
«Te maalite värvidega?»
«Meie töö on nende aastatuhandete kestel, mil maalikunst eksisteerib, vähe muutunud. Optikaseadused ja inimese silm on ikka needsamad. Teravnenud on mõningate varjundite tajumine, on leiutatud uued, kihisiseste reflek-
' Sargasso d — ringikujulistest hoovustest ümbritsetud mere-
alad, mis on üleni kaetud vetikakogumitega.
2 Klorella — väga suure valgusisaldusega merevetikas, mida
valgurikka toidu saamiseks kunstlikult aretatakse. (Fantastiline.)
121
sidega kroomkatoptrilised ' värvid, mõningad värvide harmoonia võtted. Aga üldiselt töötas kunstnik igivanal muinasajal samuti nagu mina. Ja mõnes osas isegi paremini. Usk ja kannatlikkus... Meie oleme liiga keevaliseks muutunud ega ole oma õigsuses sugugi kindlad. Kunstile aga on tihti parem naiivsus... Jälle ma kaldun kõrvale! Mul... meil on aeg minna. Lähme, Tšara.»
Kõik jäid seisma, et kunstnikule ja tema modellile järele vaadata.
«Nüüd ma tean, kes ta on,» sõnas Veeda. «Ma olen «Gondvaana tütart» näinud.»
«Ja mina samuti,» hüüdsid Evda Nall ja Mven Mass nagu ühest suust.
«Gondvaana — on see Indias asunud gondide maa järgi?» küsis Dar Veter.
«Ei. Lõunamandrite koondnimetuse järgi. Üldiselt muistse musta rassi maa.»
«Ja missugune on too «Mustade tütar»?»
«Pilt on lihtne: stepikiltmaa taustal, pimestava päikese tules kõnnib ähvardava troopikametsa serval mustanahaline neiu. Pool tema näost ja tajutavalt tugevast, otsekui metallist valatud kehast on lõõskavas valguses, pool sügavas poolvarjus. Pika kaela ümber on lükitud valged kiskja-hambad, lühikesed juuksed on pealaele kokku seotud ja tulipunase lillepärjaga kaetud. Parema käega, mis on peast kõrgemale tõstetud, lükkab ta teelt eest viimase puuoksa, vasakuga tõukab põlvedest eemale okkalise kõrre. Peatatud kehaliigutuses, vabas hingetõmbes, jõulises käe-viipes on tunda muretut nooruslikku elu, mis ühineb loodusega igavesti muutlikuks vooluks. Seda ühendust tajub vaataja teadmisena, maailma intuitiivse tunnetamisena .. . Üle sinaka rohumere kaugusse, mägede vaevu märgatavatele kontuuridele vaatavaist tumedaist silmist paistab selgesti ärevust, uues, äsja avastatud maailmas ees seisvate suurte katsumuste ootust.»
Evda Nall jäi vait.
«Aga kuidas Kart San suutis seda edasi anda?» küsis Veeda Kong. «Võib-olla kipratõmmatud kitsaste kulmude, veidi ettepoole painutatud kaela, lahtise kaitseta kukla kaudu. Hämmastavad silmad, tulvil muistse looduse tume-
1 Kroomkatoptrilised värvid — värvid, millel on suur kihisisene valguse peegeldamise võime. (Fantastiline.)
122
dat tarkust... Ja kõige kummalisem on muretu tantsiskleva jõu ning erutava teadmise üheaegne tunnetamine.»
«Kahju, mina ei ole näinud!» ohkas Dar Veter. «Tuleb Ajaloo Paleesse sõita. Ma näen pildi värve, kuid ei oska kuidagi tütarlapse poosi kujutleda.»
«Poosi?» jäi Evda Nall seisma. «Olge head, siin on «Gondvaana» tütar» ... » Ta heitis käterätiku õlgadelt, tõstis kõverdatud parema käe üles, kallutas keha veidi taha ja pöördus pooleldi Dar Veteri poole. Sihvakas jalg kerkis sujuvalt väikest sammu astudes ning tardus seda lõpetamata, varvastega maad puudutades. Ja samal silmapilgul tema painduv keha otsekui puhkes õitsele.
Kõik peatusid vaimustust varjamata.

«Evda, ma ei teadnud aimatagi! ... » hüüdis Dar Veter. «Te olete kardetav nagu pooleldi paljastatud kinžaali-tera.»

«Veter, jälle ebaõnnestunud komplimendid!» hakkas Veeda naerma. «Miks «pooleldi», aga mitte «täielikult»?»

«Tal on täiesti õigus,» muigas Evda Nall uuesti endiseks muutudes. «Just pooleldi. Meie uus tuttav, kütkestav Tšara Nandi — tema on täielikult paljastatud ja läikiv tera, kui kasutada Dar Veteri eepilist keelt.»

«Ma ei usu, et keegi saaks ennast teiega võrrelda!» kostis kivi tagant kähedavõitu hääl.

Evda Nall nägi esimesena ruugeid'lühikeseks lõigatud juukseid ja kahvatuid sinisilmi, mis vaatasid teda niisuguse vaimustusega, millist ta veel kellegi näol polnud näinud.

«Minu nimi on Ren Boz!» ütles ruugete juustega mees häbelikult, kui tema keskmist kasvu, kitsaste õlgadega kuju oli suure kivi tagant esile kerkinud.

«Me otsisime just teid.» Veeda võttis füüsikul käest kinni. «See siin on Dar Veter.»

Ren Boz punastas, mille tõttu tulid nähtavale tedre-tähed, mis ohtralt ta nägu ja isegi kaela katsid.

«Ma viitsin ülal aega.» Ren Boz osutas kivisele nõlvale. «Seal on vanaaegne kääbas.»

«Sellesse on maetud kauge muinasaja kuulus luuletaja,» tähendas .Veeda.

«Seal oli metalli lõigatud epitaaf — siin see on.» Füüsik tõi nähtavale väikese metallplaadi, tõmbas lühikese joonlauaga üle selle, ja tuhmile pinnale ilmus neli rida siniseid märke.

123

«Ohoo, need on euroopa tähed — kirjamärgid, mida kasutati enne ülemaailmse joontähestiku rakendamist! Nad on kohmaka kujuga, mis pärineb veelgi varasema aja piktogrammidestl. Kuid seda keelt ma oskan.»

«Siis lugege, Veeda!»

«Palun hetkeks vaikust!» nõudis Veeda ja kõik istusid · kuulekalt kividele.

Veeda Kong hakkas lugema:

«Hääbuvad aegades, upuvad ruumis
mõtted ja sündmused, unistus, piin .. .
Rändude rännule maapealsest puurist
kauneima kuju ma endaga viin!»

«Suurepärane!» Evda Nall tõusis põlvedele. «Ka tänapäeva poeet ei oleks aja vägevust eredamalt väljendanud. Tahaks teada, missugust maist kuju ta kõige kaunimaks pidas ja surmaeelseis mõtteis endaga kaasa viis.»

Kauguses ilmus nähtavale läbipaistvast plastmassist paat kahe inimesega.

«Seal ongi Miiko koos Serlisega, ühe kohaliku mehaanikuga. Oh ei,» parandas Veeda oma viga, «see on Frit Don, mere-ekspeditsiooni juht ise! Teil, Veter, on vaja õhtuni kolmekesi jääda, seepärast võtan ma Evda kaasa.»

Mõlemad naised jooksid kergete laineteni ja hakkasid üksmeelselt saare suunas ujuma. Paat pöördus nende poole, kuid Veeda viipas käega ja saatis selle ette. Liikumatu Ren Boz vaatas ujujaile järele.

«Ärgake, Ren, asume asja juurde!» hõikas talle Mven Mass ning füüsik naeratas kohmetult ja mahedalt.

Tiheda liivaga kaetud väljakust kahe kiviseljandiku vahel sai teaduslik auditoorium. Ren Boz, varustanud end merikarbikilluga, joonestas ja kirjutas, viskus erutuses silmili, jooniseid omaenda kehaga ära pühkides, ning joonestas uuesti. Mven Mass kinnitas oma nõusolekut või kiitis füüsikut katkendlike hüüatustega. Dar Veter oli küünarnukid põlvedele nõjatanud ja pühkis laubalt higi — nii väga pingutas ta end räägitavast arusaamiseks. Lõpuks jäi punapäine füüsik vait ning istus hingeldades liivale.

«Jah, Ren Boz,» lausus Dar Veter pärast pikemat vaikimist, «te olete silmapaistva avastuse teinud!»

' Piktogrammid — järjekindlad joonistuste seeriad; piltkiri.

«Kas siis mina üksi! ... Juba väga ammu esitas vanaaja füüsik Heisenberg määramatuse printsiibi — väikeste aineosakeste impulsi ja asukoha üheaegse määramise võimatuse. Tegelikult on vastastikuste üleminekute mõistmine', see tähendab repagulaararvutus võimatu võimalikuks teinud. Umbes samal ajal avastati aatomituuma rõngakujuline mesonipilv ning üleminekuseisund nukloni2 ja selle rõnga vahel, see tähendab jõuti antigravitatsiooni mõiste lähedale.»
«Olgu nii. Ma pole .asjatundja bipolaarses matemaatikas3, seda enam tema niisuguses osas nagu repagulaar-arvutus, üleminekupiiride uurimine. Kuid see, mis te varju-funktsioonide alal olete ära teinud, — see on printsipiaalselt uus, kuigi meile, tavalistele, ilma matemaatilise selgeltnägemisvõimeta inimestele, veel halvasti arusaadav. Kuid avastuse suurusest oskan ma aru saada. Ainult üks asi . . .» Dar Veter takerdus.
«Mis asi, mis nimelt?» muutus Mven Mass rahutuks.
«Kuidas katset korraldada? Mulle näib, et meie käsutuses ei ole võimalust niisuguse pingega elektromagnetilise välja loomiseks.»
«Selleks et gravitatsioonivälja tasakaalustada ja üle-minekuseisundit saavutada?» küsis Ren Boz.
«Just nimelt. Siis aga jääb ruum teisel pool süsteemi piire endiselt väljapoole meie mõjuulatust.»
«Nii see on. Kuid nagu dialektikas alati, nii tuleb ka siin otsida väljapääsu vastupidises. Kui me saame antigravi-tatsioonivarju mitte diskreetselt, vaid vektoriaalselt... »
«Ohoo!... Aga kuidas?»
Ren Boz tõmbas kähku kolm sirgjoont ja kitsa sektori ning lõikas kõik need läbi suureraadiuselise kaare-
lõiguga.
«Seda teati juba enne bipolaarset matemaatikat. Mõned sajandid tagasi nimetati seda nelja mõõtme ülesandeks. Tollal olid veel laialdaselt levinud ettekujutused universumi mitmemõõtmelisusest — ei tuntud gravitatsiooni varju-omadusi, püüti tõmmata paralleele elektromagnetiliste, väl-

'Repagulaararvutus — bipolaarse matemaatika osa, mis käsitleb suuna muutumist ülemineku (repagulumi) momentidel ühest olekust teise, ühelt märgilt teisele. (Fantastiline.)
2 N u k l o n — keskne «tuumake» aatomituuma mesonirõnga sees.
'Bipolaarne matemaatika — dialektilisel loogikal põhinev matemaatika kahekülgse analüüsi ja lahendusega. (Fantastiline.)

jadega ja mõeldi, et singulaarsed punktid ' tähistavad kas mateeria kadumist või tema muundumist millekski seletamatuks. Missugune võis niisugusel teadmiste tasemel olla ettekujutus ruumist? Kuid ometi taipasid meie esivanemad .. . näete, nad said aru, et kui kaugus, ütleme, tähest A kuni Maa keskpunktini mööda seda joont OA on kakskümmend kvintiljonit kilomeetrit, siis võrdub kaugus sellesama täheni mööda vektorit OB nulliga. Praktiliselt küll mitte nulliga, vaid nullile lähedase suurusega. Ja nad ütlesid, et aeg muutub nulliks, kui liikumiskiirus langeb ühte valguse kiirusega. Kuid ega siis kohleaararvutust2 ka sugugi nii ammu ei avastatud!»
«Spiraalset liikumist tunti tuhandeid aastaid tagasi,» lausus Mven Mass ettevaatlikult vahele.
Ren Boz lõi põlastavalt käega:
«Liikumist, aga mitte tema seadusi! Niisiis, kui gravitatsiooniväli ja elektromagnetiline väli on mateeria ühe ja sama omaduse kaks külge, kui ruum on gravitatsiooni funktsioon, siis on elektromagnetilise välja funktsiooniks antiruum. Nendevaheline üleminek annab nullruumi

vektoriaalse varjufunktsiooni, mis on igapäevases kõnekeeles tuntud kui valguse kiirus. Ja mina pean võimalikuks null-ruumi saamist mis tahes suunas. Mven Mass tahab Tuukani Epsiloni suunas, mulle aga on see ükskõik, kui ma ainult katsetada saaksin. Ainult katsetada!» kordas füüsik ning langetas väsinult oma lühikesed valkjad ripsmed.
«Katseks ei ole teile vaja mitte üksnes välisjaamu ja Maa energiat, nagu Mven Mass ütles, vaid ka veel mingisugust seadet. Vaevalt on see lihtne ja kiiresti ehitatav?»
«Selles oli meil õnne. Me võime kasutada Kor Julli seadet Tiibeti observatooriumi vahetus läheduses. Saja seitsmekümne aasta eest tehti seal katseid ruumi uurimise alal. Seadet on tarvis veidi ümber ehitada, vabatahtlikke abilisi aga leidub mul igal ajal viis, kümme, kas või kakskümmend tuhat. Tarvitseb vaid kutsuda ja nad võtavad puhkuse.»
«Teil on tõepoolest kõik läbi mõeldud. Jääb veel üks, kuid kõige tõsisem asi — katsega seotud hädaoht. Katse võib anda kõige ootamatumaid tagajärgi — suurte arvude
' Singulaarsed punktid — kriitilised punktid kvantitatiivsete muutuste üleminekul kvalitatiivseteks.
2 Kohleaararvutus — bipolaarse matemaatika osa, mis käsitleb spiraalset kulgliikumist. (Fantastiline).

seaduse põhjal ei saa me katset väikeses ulatuses läbi viia. Tarvis on kohe kosmilist mastaapi.. .»
«Missugune teadlane kardab riski?» kehitas Ren Boz õlgu.
«Ma ei räägi isiklikust riskist. Ma tean, et tuhanded ilmuvad, niipea kui on tegemist tundmatu, kardetava üritusega. Kuid katsest võtavad osa välisjaamad, observatooriumid, terve see aparaatide kompleks, mis on avanud akna kosmosesse, ühendanud inimsoo teiste asustatud maailmade eluga, loominguga, teadmistega. See aken on inimeste suurim saavutus, ja kas teil, minul, ühelgi üksikisikul või inimgrupil on õigust riskida seda kas või ajutiseks kinni lüüa? Ma tahaksin teada, kas te tunnete endal olevat niisugust õigust ja millele see on rajatud?»
«Jah, tunnen,» tõusis Mven Mass püsti, «ja see on rajatud ... Te võtsite osa väijakaevamistest. . . Kas miljardid tundmatud luukered tundmatutes kalmudes tõesti ei hüüdnud meid, ei nõudnud ega laitnud? Mulle viirastuvad miljardid möödunud inimelud, kellel noorus, ilu ja rõõmud pudenesid silmapilkselt nagu liiv sõrmede vahelt. Nad nõuavad aja suure mõistatuse lahendamist, temaga võitlusse astumist! Võit ruumi üle ongi ju'võit aja üle — just sellepärast olen ma veendunud oma õiguses ja kavatsetud ürituse suuruses.»
«Minu tunne on teistsugune,» ütles Ren Boz. «Kuid see on sama tunde teine külg. Ruum on kosmoses endist viisi ülepääsmatu, ta lahutab maailmu, ei lase leida elanike poolest meile lähedasi planeete, liituda nendega üheks rõõmudest ja jõust ääretult rikkaks pereks. See oleks kõige suurem ümberkujundus pärast Maailma Taasühendamise ajastut, pärast seda. kui inimkond viimaks lõpetas oma rahvaste totra lahuseksisteerimise ja ühines tervikuks, olles jõudnud hiiglasliku tõusuga uuele astmele oma võimus looduse üle. Iga samm sellel uuel teel on tähtsam kõigest muust, kõigist teistest uurimistest ja teadmistest.»
Ren Boz sai vaevalt lõpetada, kui Mven Mass taas rääkima hakkas:
«Veel on üks põhjus, minu isiklik. Nooruses sattus mulle pihku kogumik vanu ajaloolisi romaane. Selles oli üks jutustus teie esivanematest, Dar Veter. Neile tungis kallale keegi suur vallutaja, metsik inimeste hävitaja, kelle taolisi inimajaloo madalamate ühiskondade epohhil sageli ette tuli. Jutustus pajatas tugevast noormehest, kes piiri-

tult armastas. Tema tütarlaps võeti vangi ja viidi minema — tollal nimetati seda «äraajamiseks». Kujutage ette, kinniseotud naisi ja mehi aeti nagu loomi vallutajate kodumaale. Geograafiat keegi ei tundnud, ainsateks liik-lemisvahenditeks olid ratsa- ja veoloomad. Tolleaegne maailm oli palju mõistatuslikum ja mõõtmatum, kardetavam ja palju raskemini läbitav kui meile kosmiline ruum. Noor kangelane otsis oma unistust, rännates

aastaid mööda uskumatult ohtlikke teid Aasia mägede südames. Raske on oma noorukimuljeid väljendada, kuid mulle näib veel tänini, et minagi võiksin läbi kõikide kosmose tõkete armastatud eesmärgi poole minna!» Dar Veter naeratas nõrgalt.
«Ma mõistan teie tundeid, kuid mulle ei ole selge see loogiline alus, mis seob vene jutustust ja teie pürgimist kosmosesse. Ren Bozist saan ma paremini aru. Muuseas, te ütlesite juba ette, et see on isiklik... »
Dar Veter jäi vait. Ta vaikis nii kaua, et Mven Mass rahutult nihelema hakkas.
«Nüüd ma mõistan,» alustas Dar Veter uuesti, «miks inimesed varem suitsetasid ja jõid, julgustasid end kõhkluse, ärevuse ja üksinduse tundidel narkootiliste ainetega. Mina olen praegu samuti üksik ja kahevahel — mida peaksin ma teile ütlema? Kes ma üldse olen, et saaksin teile suurt katset keelata, apa kas ma tõesti tohin seda lubada? Te peate Nõukogu poole pöörduma ·— siis. . .»
«Ei, nii ei lähe!» Mven Mass tõusis ja tema tohutu keha tõmbus pingule nagu surmaohus. «Vastake meile: kas teie teeksite eksperimendi? Kui välisjaamade juhataja. Mitte kui Ren Boz . . . Temal on teine asi!»
«Ei!» vastas Dar Veter kindlalt. «Ma ootaksin veel.»
«Mida?»
«Katseseadme ehitamist Kuule!»
«Aga energia?»
«Kuu gravitatsiooniväli on väiksem ya katse ulatus samuti väiksem; seal saab mõningate Q-jaamadega hakkama.»
«Ükskõik — selleks kulub ju sadakond aastat ja ma ei näe seda iialgi!»
«Teie küll mitte. Inimkonnale aga ei ole eriti tähtis, kas see toimub praegu või põlvkond hiljem.»
«Kuid mulle on see lõpp, kogu unistuse lõpp! Ka Ren Bozile... »
128
«Mulle tähendab see katselise kontrollimise võimatust, järelikult ka töö parandamise ja jätkamise võimatust.»
«Uks inimene ei otsusta midagi! Pöörduge Nõukogu poole.»
«Nõukogu on juba otsustanud — teie mõtete ja sõnadega ... Meil pole temalt midagi loota,» lausus Mven Mass tasa.
«Teil on õigus. Ka Nõukogu keeldub.»
«Ma ei küsi teilt enarn mitte midagi. Ma tunnen ennast süüdlasena: me panime Reniga teie peale otsustamise koorma.»
«See on minu kui kogemustelt vanema kohus. Ei ole teie süü, et ülesanne osutus nii suurejooneliseks ja ühtlasi äärmiselt kardetavaks. See teeb mu meele kurvaks ja mul on raske... »
Ren Boz tegi esimesena ettepaneku ekspeditsiooni ajurisse asulasse tagasi minna. Kolm masendatud meest lonkisid üle liiva. Igaüks neist elas omamoodi läbi enneolematust katsest loobumise kibedust. Dar Veter vaatas silmanurgast oma kaaslaste poole ja mõtles, et temal on kõige raskem. Tema loomuses oli midagi metsikult vaprat, millega tal oli eluaeg tulnud võidelda. Ta sarnanes millegi poolest muistsete röövlitega — miks ta muidu ülemeelikus heitluses härjaga endas niisugust jõuküllust ja rõõmu tundis? ... Ja tema hing hakkas mässama, protesteerides targa, kuid argliku otsuse vastu.

VI PEATÜKK LEGEND SINISTEST PÄIKESTEST

HAIGLAKAJUTIST väljusid arst Luma Lasvi ja bioloog Eon Tal. Erg Noor sööstis ettepoole.
«Niiza?»

«Elus, kuid ... »
«Sureb?»
«Esialgu veel mitte. Ta on tugevasti halvatud. Haaratud on kõik seljaaju tüved, parasümpaatiline süsteem assotsiatiivsed tsentrumid ja tundetsentrumid. Hingamine on äärmiselt aeglane, kuid ühtlane. Süda töötab — üks löök saja sekundi jooksul. See ei ole surm, vaid täielik kollaps2, mis võib kesta määramatu aja.»
«Teadvus ja piinad ei tule arvesse?»
«Ei tule.»
«Absoluutselt?» Ülema pilk oli nõudlik ja terav, kuid arsti see ei häirinud. «Absoluutselt!»
Erg Noor vaatas küsivalt bioloogi poole. Too noogutas vastuseks.
«Mida te kavatsete teha?»
«Ühtlases temperatuuris, absoluutses rahus ja nõrgas valguses hoida. Kui kollaps ei süvene, siis ... kas pole ükskõik — uni.. . olgu või Maani... Seal viime ta Närvivoo-lude Instituuti. Kahjustus on tekitatud mingisuguse voolu-liigiga. Skafander oli kolmest kohast läbistatud. Hea, et ta peaaegu ei hinganud!»
«Ma märkasin auke ja kleepisin need plaastriga kinni,» ütles bioloog.
'Parasümpaatiline süsteem — pärssiva toimega autonoomne närvisüsteem, vastupidine sümpaatilisele.
2 Kollaps — südametegevuse järsk langus koos meelemärkuse kadumisega.

Erg Noor surus sõnatus tänus tema käsivart ülalpool küünarnukki.
«Ainult. ..» alustas Luma, «parem on siit, suure raskusjõu rnõjupiirkonnast kiiremini lahkuda .. . Seejuures aga ei ole kardetav mitte niivõrd äralennul tekkiv kiirendus kui tagasipöördumine normaalse raskusjõu tingimustesse.»
«Mõistan: te kardate, et pulss jääb veelgi aeglasemaks. Kuid see ei ole ju pendel, mis vastavalt gravitatsioonivälja tugevnemisele oma võnkeid kiirendab?»
«Organismi impulsside rütm allub üldiselt samadele seadustele. Kui südamelöögid aeglustuvad kas või kakski korda — tähendab ühe löögini kahesaja sekundi kohta —, siis ei saa aju enam küllaldaselt verd ja . .. »
Erg Noor vajus nii sügavaisse mõtteisse, et unustas ümberolijad, virgus siis ja ohkas raskelt. Tema kaastöötajad ootasid kannatlikult.
«Kas mitte allutada tema organism hapnikuga rikastatud atmosfääris kõrgendatud rõhule?» küsis ülem ettevaatlikult ning taipas juba Luma Lasvi ja Eon Tali heakskiitvast naeratusest, et mõte on õige.
«Kõrgendatud partsiaalrõhul ' verd gaasiga küllastada on suurepärane mõte . . . Muidugi, me võtame tarvitusele abinõud tromboosi2 vastu, ja olgu siis pealegi üks löök kahesaja sekundi jooksul. Küll hiljem normaalseks muutub ... »
Eon näitas oma tugevaid valgeid hambaid mustade vurrude all ja tema vali nägu muutus kohe nooreks ning pööraselt lõbusaks.
«Organism jääb ellu, olgugi teadvusetuks,» ütles Luma kergendatult. «Me läheme kambrit valmistama. Ma tahan kasutada suurt silikollišt vitriini, mis meil Zirda jaoks kaasas oli. Sinna mahub ujuv tugitool, mille me stardi ajaks voodiks muudame. Pärast kiirenduse kadumist korraldame Niiza aseme juba lõplikult.»
«Niipea kui te valmis olete, teatage keskusse. Me ei viivita ühtki liigset minutit. Aitab musta maailma pimedusest ja raskusest!»

'Partsiaalrõhk — gaaside segu mingi komponendi arvele langev osa segu üldrõhust.
2 Tromboos — vere hüübimine koos ummistuste (trombide) tekkimisega soontes.

Inimesed ruttasid laeva erinevatesse osadesse, võideldes musta planeedi külgetõmbega, nii nagu keegi suutis.
Võidumeloodiana hakkasid mürisema stardisignaalid.
Täieliku vabanemis- ja kergendustundega, mida nad veel iialgi polnud tundnud, vajusid inimesed maandumistoohde pehmesse kaisutusse. Kuid raskelt planeedilt lendutõusmine oli ränk ja hädaohtlik ülesanne. Laeva lahtirebimiseks vajalik kiirendus asus inimliku vastupidavuse piiril ja piloodi viga võis kogu meeskonna hukka saata.
Planetaarmootorite purustava möirgamise saatel juhtis Erg Noor tähelaeva mööda puutujat horisondi poole. Hüdrauliliste tugitoolide hoovad vajusid kasvava raskuse all üha sügavamale. Iga hetk jõuavad hoovad põrkeni ja siis lömastuvad haprad inimluud kiirenduse surve all nagu alasil. Ekspeditsiooni ülema käed aparaatide nuppudel muutusid tinaraskeks. Ent tugevad sõrmed töötasid ja «Tantra» tõusis gigantset laugiat kaart joonistades tihkest pimedusest üha kõrgemale läbipaistvalt musta lõpmatusse. Erg Noor ei lasknud silmist horisontaalvõrdsustaja punast triipu — see võnkus ebapüsivas tasakaalus, näidates, et laev on valmis kaare tõusvalt harult langevale üle minema. Raske planeet ei vabastanud veel «Tantrat» oma vangistusest. Erg Noor otsustas sisse lülitada anamesoon-mootorid, mis olid suutelised tähelaeva igalt planeedilt eemale viima. Vibratsioon pani laeva värisema. Punane triip tõusis nulljoonest kümmekonna millimeetri võrra kõrgemale. Veel veidi. . .
Läbi laeva korpuse ülevaate-periskoobi nägi ekspeditsiooni ülem, kuidas «Tantra» kattus õhukese sinkja leegi-kihiga, mis aeglaselt laeva ahtri poole voogas. Atmosfäär oli läbi murtud! Maailmaruumi tühjuses liikusid jääkvoo-lud ülijuhtivuse seaduse põhjal otse laeva korpust mööda.
Tähed muutusid taas nõelteravaks ning vabanenud «Tantra» lendas ähvardavast planeedist üha kaugemale. Raskusjõu koormus vähenes iga sekundiga. Keha läks ikka kergemaks ja kergemaks. Kunstliku gravitatsiooni aparaat hakkas oma laulu laulma ja tavaline maine pinge tundus pärast lõputuid päevi musta planeedi surve all kirjeldamatult väikesena. Inimesed hüppasid tugitoolidest välja. Ingrid, Luma ja Eon tegid ülikeerukaid ning fantastilisi tantsusamme. Kuid peagi tuli vältimatu reaktsioon ja suurem osa meeskonnast vajus ajutiseks puhkuseks lü-

hikesse unne. Ainult Erg Noor, Pel Lin, Pur Hiss ja Luma
Lasvi olid ärkvel. Tarvis oli tähelaeva a;utine kurss arvutada ja kogu T-tähe süsteemi pöörlemistasandiga ristuvat hiiglaslikku kaart tehes tema jää- ja meteoorivööndeid vältida. Pärast seda võis laevale normaalse, valguse kiirusele lähedase kiiruse anda ja tegeliku kursi kindlaksmääramise kauakestvale tööle asuda.
Arst jälgis Niiza seisundit pärast lendutõusmist ja Maa elaniku jaoks normaalse raskusjõu taastumist. Peatselt võis ta kõiki ärkvelolijaid rahustada teatega, et pausid pulsilöökide vahel võrduvad saja kümne sekundiga. Vastava hapnikurežiimi korral ei tähendanud see hukkumist. Luma Lasvi kavatses appi võtta tiratroni südametegevuse elektronergutaja, ning neurosekretoorsed stimulaatorid 2.
Viiskümmend viis tundi vaevlesid laeva seinad aname-soonmootorite vibratsiooni käes, kuni arvestid näitasid kiirust üheksasada seitsekümmend miljonit kilomeetrit tunnis, mis oli lähedal julgeoleku piirile. Kaugus raudtähest suurenes Maa ööpäeva jooksul rohkem-kui kahekümne miljardi kilomeetri võrra. Raske on kirjeldada kergendust, mida tundsid kõik kolmteist rändurit pärast raskeid katsumusi — surnud planeeti, «Algrabi» hukkumist ning lõpuks hirmsat musta päikest. Vabanemisrõõm ei olnud siiski täielik: meeskonna neljateistkümnes liige, noor Niiza Krit lamas liikumatult poolunes-poolsurmas haiglakajuti eraldatud osas ...
Laeva viis naist — Ingrid, Luma, teine elektroonikainsener, geoloog ja rütmilise võimlemise õpetaja Jone Mar, kes täitis veel toidujagaja, õhuoperaatori ja teaduslike materjalide koguja kohuseid — olid just nagu muistsele matusetalitusele kogunenud. Täielikult riietest

vabastatud ning eriliste TM ja AS lahustega puhtaks pestud Niiza asetati paksule vaibale, mis oli kõige pehmematest Vahemere- käsnadest käsitsi kokku õmmeldud. Vaip paigutati õhRmadratsile ja suleti ümmargusse roosakast silikollist

1 Tiratron — elektronseade («lamp»), mis on võimeline inimorganismi närviprotsesse, eriti südamelööke, stimuleerima ja alal hoidma.
2 Neurosekretoorsed s t i m u 1 aa t o r i d — vahetult teatavaid närve mõjutavad ravimid, mis on saadud organismi närvieritis-test (neurosekretoorsed ained). (Fantastiline.)

kuplisse. Täpne aparaat — termobarooksüstaat' — võis paksu kupli sees aastaid vajalikku temperatuuri, rõhku ja õhurežiimi säilitada. Pehmed kumminukid hoidsid Niizat kindlas asendis, mida arst Luma Lasvi kavatses üks kord kuus muuta. Kõige rohkem tuli karta lamatisi, mis võisid tekkida absoluutse liikumatuse puhul. Sellepärast otsustas Luma Niiza keha järele valvata ja eelseisva teekonna esimesel paaril aastal pikaajalisest unest loobuda.
Niiza kataleptiline seisund ei möödunud. Ainus, mida Luma Las-vil õnnestus saavutada, oli pulsi sagenemine ühe löögini minutis. See saavutus oli küll väike, kuid võimaldas siiski kopsudele kahjulikku hapnikuga küllastumist ära hoida.
Möödus neli kuud. Tähelaev liikus õigel, täpselt arvutatud kursil vabade meteooride rajooni ümbert ringi. Seiklustest ja üle jõu käivast tööst kurnatud meeskond oli seitsmekuulisse unne vajunud. Ärkvel ei olnud seekord kolm, vaid neli inimest: valvekorras olijate Erg Noori ja Pur Hissiga olid ühinenud arst Luma Lasvi ja bioloog Eon Tal.
Ekspeditsiooni ülem, kes oli leidnud väljapääsu raskeimast olukorrast, millesse Maa tähelaevad kunagi olid sattunud, tundis ennast üksildasena. Esimest korda näis nelja aasta pikkune teekond Maani talle lõputuna. Ta ei kavatsenud iseennast petta: nii tundus talle sellepärast, et ainult Maal võis ta oma Niiza päästmist loota.
Ta lükkas kaua edasi seda, mida oleks meelsasti teinud juba äralennule järgneval päeval, — «Purje» elektronstereofilmide läbivaatamist. Erg Noor oleks väga tahtnud koos Niizaga kuulda esimesi teateid imepärastest maailmadest, näha siniste tähtede planeete, Maa suveöid. Et Niiza jõuaks koos temaga mineviku ja oleviku julgeimate romantiliste unistuste täideminekuni — uute tähemaailmade, tulevaste kaugete inimkonnasaarte avastamiseni. . .
Kaheksakümmend aastat tagasi Päikesest kaheksa parseki kaugusel tehtud filmid, mis olid seisnud T-tähe mustal planeedil avatud laevas, olid imehästi säilinud. Pool-kerakujuline stereoekraan viis neli «Tantra» vaatajat sinna, kus kõrgel nende kehal säras helesinine Veega. Kiiresti vaheldusid lühikesed süžeed — kerkis esile

'Termobarooksüstaat — aparaat temperatuuri, rõhu ja hapnikuhulga ülitäpseks reguleerimiseks. (Fantastiline.)

pimestavalt sinine taevakeha ja möödusid hooletud minutilised kaadrid laeva elust. Arvutusmasina taga töötas ennekuulmatult noor, ainult kahekümne kaheksa aastane ekspeditsiooni ülem, vaatlusi tegid veel nooremad astronoomid. Siis tuli igapäevane kohustuslik sport ja tantsud, mida ekspeditsiooni liikmed lausa akrobaatilise täiuslikkuseni olid arendanud. Pilklik hääl seletas, et esikoht jäi kogu teel Veegani bioloogi kätte. Tõepoolest, see lühikeste linakarva juustega neiu demonstreeris oma eeskujulikult arenenud kehaga kõige raskemaid harjutusi ja võimatumaid painutusi.
Normaalseid valgusvarjundeid säilitaval hemisfäärsel ekraanil eredaid, täiesti reaalseid kujutisi vaadates ununes sootuks, et need lõbusad ning energilised noored astronaudid on juba ammu raudtähe jälkide peletiste roaks saanud.
Ekspeditsiooni kasin elukroonika vilksatas kiiresti mööda. Projektsiooniaparaadi valgusevõimendajad hakkasid surisema — nii raevukalt lõõskas violetne taevakeha, et isegi

siin, ekraanil, tema kahvatut kujutist vaadates olid inimesed sunnitud kaitseprillid ette panema. Läbimõõdult ja massilt Päikesest peaaegu kolm korda suurem täht oli kolossaalne, tugevasti lapik ja pöörles meeletult, ekva-toriaalkiirusega kolmsada kilomeetrit sekundis. See oli kirjeldamatult ere, üheteistkümne tuhande kraadise pinna-temperatuuriga gaasikera, mis laotas oma pärlroosad tuletuvad miljonite kilomeetrite kaugusele. Näis, nagu purus-taksid ja muljuksid Veega kiired otse tajutavalt kõike, mis nende teele sattus, ja lendaksid miljonite kilomeetrite pikkuste võimsate piikidena maailmaruumi. Nende säravas rüpes varjas ennast sinisele tähele lähim planeet. Ent ükski Maa või mõne teise Ringi kuuluva maailma laev ei suutnud sinna, sellesse tuleookeani, sukelduda. Optiline projektsioon asendus suulise ettekandega vaatluste kohta ja ekraanile ilmusid selged stereomeetrilised joonised, mis näitasid Veega esimese ja teise planeedi asetust. «Puri» ei saanud ligineda isegi teisele planeedile, mis asus tähest saja miljoni kilomeetri kaugusel.
Hirmsad protuberantsid ' lendasid läbipaistva violetse leegiookeani — tähe atmosfääri — sügavustest välja ning

' Protuberantsid — tohututesse kõrgustesse ulatuvad hõõguvate gaasiliste ainete pursked tähe (näiteks Päikese) pinnalt.

sirutusid kõikesüütavate kätena maailmaruumi. Veega energia oli nii suur, et täht kiirgas kõige tugevamaid kvante [1] — violetse ja nähtamatu spektriosa valgust. Isegi läbi kolmekordse filtri vaadatuna mõjus ta tontlikult, peaaegu nähtamatu, kuid elukardetava viirastusena .. .
Tähe külgetõmbejõudu võites lendasid mööda valgustormid. Nende kauged järelkajad tõukasid ja õõtsutasid «Purje» hädaohtlikult. Kosmiliste kiirte ja teiste suure läbimisvõi-mega kiirguste mõõtjad lakkasid töötamast. Kindlalt kaitstud laeva sisemuses hakkas kasvama kahjulik ionisatsioon. Seal, laeva seinte vahel, võis vaid aimata koletu vooluna maailmaruumi tühjusse tormava kiirgusenergia määratsemist, kvintiljoneid kilovatte kasutult raiskuminevat energiat.
«Purje» ülem juhtis tähelaeva ettevaatlikult kolmanda planeedi juurde, mis oli suur, kuid rüütatud ainult õhukesse läbipaistvasse atmosfääri. Ilmselt pühkis sinise tähe tuline hingus minema kergetest gaasidest katte, mis venis varjupoolel pika nõrgalt helendava sabana planeedi taga. Söövitav fluor, mürgine süsinikoksüüd, inertsete gaaside surnud tihedus — selles atmosfääris ei oleks miski maine sekunditki eksisteerinud.
Planeedi põuest tungisid esile värskete haavadena vere-tavate ja põhjatult mustade kivimasside teravad tipud, harjad, hambulised püstloodsed seinad. Marulistest keeristest puhtakspühitud laavakiltmaadel paistsid lõhed ja kuristikud, mis eritasid hõõguvat magmat ja näisid veripunase tule soontena.
Keereldes kerkisid kõrgele tihedad tuhapilved — valgustatud küljel pimestavalt sinised, varjuküljel läbitungimatult mustad. Igas suunas sähvisid tuhandete kilomeetrite pikkused hiidvälgud, mis andsid tunnistust surnud atmosfääri küllastatusest elektrienergiaga.
Hiiglasliku päikese ähvardav violetne kummitus, pär-lendavalt säravast kroonist pooleldi kaetud must taevas, all planeedi pinnal aga helepunased kontrastsed varjud kaljude metsikus kaoses, leegitsevad vaod, käärud ja ringid, roheliste välkude lakkamatu sähvimine... Stereoteleskoobid olid selle kõik edasi andnud, elekt-ronfilmid aga kiretu, ebainimliku täpsusega jäädvustanud.

1 Kvant — kaduvväike energiahulk.

Kuid aparaatide taga seisis rändurite elav tunne, mõistuse protest mõttetute purustavate jõudude ja tardunud mateeria kuhjumite vastu, selle raevutseva kosmilise tulemaailma

vaenulikkuse tunnetamine. Ja neli vaate-pildist hüpnotiseeritud inimest vahetasid heakskiitvaid pilke, kui hääl teatas, et «Puri» läheb neljanda planeedi juurde.
Mõne sekundi pärast ilmus laeva kiiluteleskoopide alla juba Veega viimane, kaugeim planeet, mis mõõtmete poolest oli lähedane Maale. «Puri» laskus järsult madalamale. Nähtavasti olid rändurid nõuks võtnud iga hinna eest uurida viimast planeeti, mis oli ühtlasi nende viimane lootus avastada kui just mitte imeilusat, siis kas või eluks kõlblikkugi maailma.
Erg Noor tabas end mõttes lausumast neid möönvaid sõnu — «kas või». Tõenäoliselt kulgesid mõtted sama rada ka nendel, kes «Purje» juhtisid ja planeedi pinda võimsate teleskoopidega vaatlesid.
«Kas või.. .» Nendes kahes lühikeses silbis peitus hüvastijätt unistusega Veega imekaunitest maailmadest, planeedipärlite leidmisest universumi avaruste põhjas, mille nimel Maa inimesed läksid vabatahtlikult neljakümne viie aastasesse vangipõlve tähelaevas ning jätsid rohkem kui kuuekümneks aastaks maha oma koduplaneedi.
Kuid vaatepildist haaratud Erg Noor ei mõtelnud kohe sellele. Hemisfäärse ekraani sügavuses kihutas ta mõõtmatult kauge planeedi pinna kohal. Nii hukkunud kui ka elavate rändurite suureks pettumuseks sarnanes planeet Maa lähima naabriga päikesesüsteemis, lapsepõlvest tuttava Marsiga. Seesama õhuke läbipaistev gaaskest must-jasrohelise, alati pilvitu taevaga, seesama tühjade mandrite sile pind varisenud mäeseljandikega. Kuid Marsil valitses põletav öökülm ja päevaste temperatuuride järsk muutus. Seal olid madalad, peaaegu kuivaks auranud ja suurte lompidega sarnanevad sood, kasinad, harukordsed vihmasajud või hallad, kärbunud taimede ja kummaliste, loidude, maasse kaevunud loomade tähtsusetu elu.
Siin soojendas helesinise päikese juubeldav loit planeeti nii, et see üleni õhkus Maa kõige lämmatavamate kõrbete kuumust. Kaduvväikesed veeauruhulgad tõusid atmosfääri ülakihtidesse, hiiglatasandikke aga varjutasid ainult soojade

hoovuste keerised, mis atmosfääri pidevalt mässama panid. Planeet pöörles kiiresti nagu kõik teisedki. Ööde iahedus oli kivimid liivamereks muutnud. Oranž, lilla, roheline, sinkjas või pimestavvalge liiv kattis planeeti tohutute laikudena, mis kaugelt sarnanesid meredega või fantastiliste taimede tihnikutega. Purustatud mäeahelikud, palju kõrgemad kui Marsil, ent niisama elutud, olid kaetud musta või pruuni läikiva koorikuga. Sinine päike oma võimsa ultravioletse kiirgusega lõhkus mineraale ja aurus-tas kergeid elemente.
Heledad liivalagendikud näisid lausa ise leeki kiirgavat. Erg Noorile meenus, et vanasti, kui teadlasteks oli vaid tühiselt väike rühm inimesi, aga mitte enamik Maa elanikkonnast, levisid kirjanike ja kunstnike seas unistused teiste planeetide inimestest, kes olid kohastunud eluga kõrgendatud temperatuuris. See oli poeetiline ja ilus, õhutas usku inimloomuse vägevusse. Inimesed helesiniste päikeste planeetide tulihinguses oma maiseid suguvendi vastu võtmas!...
Paljudele, sealhulgas ka Erg Noorile, oli jätnud tugeva mulje lõuna-elamisvööndi idakeskuse muuseumis leiduv maal: helepunane leegitsev liivalagendik, mis silmapiiril tumeneb, hall põlev taevalaotus ja selle all ilmetud inimkogud soojusskafandrites, mis heidavad uskumatult teravaid sinkjasmusti varje. Nad on väga dünaamilistes, hämmastust väljendavates poosides mingisuguse peaaegu valge hõõgumiseni kuumenenud metallehitise nurga juurde tardunud. Nende kõrval on punaste lahtiste juustega 'alasti naine. Hele nahk särab pimestavas valguses veel tugevamini kui liiv, lillad ja vaarikpunased varjud toonitavad iga joont pikas ja sihvakas kujus, mis seisab seal nagu elu võidu lipp kosmosejõudude üle.
Julge, kuid täiesti ebareaalne unistus, vastuolus kõikide bioloogilise arengu seadustega, mida nüüd, Ringi ajastul, tunti märksa sügavamalt kui maali loomise ajal.
Erg Noor võpatas, kui planeedi pind ekraanil talle vastu tormas. Tundmatu piloot juhtis «Purje» madalamale, õige lähedalt ujusid mööda liivakoonused, mustad kaljud, mingisuguste kiiskavate roheliste kristallide kuhjatised. Tähelaev lendas spiraalselt ümber planeedi ühest

poolusest teiseni. Mitte mingisugust märki veest ega kas või kõige primitiivsemastki taimestikust. Jälle «kas või»! ...
Hinge tekkis nukrus laeva üksindusest surnud kaugustes,
138
lõõmava sinise tähe võimuses ... Nagu iseenda oma tundis Erg Noor nende lootust, kes kas või möödunudki elu otsinguil planeeti vaadeldes selle filmi olid loonud. Kui tuttav on igaühele, kes on lennanud tühjadele, surnud planeetidele, kus pole ei vett ega atmosfääri,Aee pinge, millega elutute kaljude juhuslikes vormides, surnud, mitte iialgi elu tundnud mäejärsandikes püütakse leida varemeid, linnade ja ehitiste jäänuseid.
Kiiresti kandus üle ekraani kauge maailma põlenud, tormikeeristest uhutav, ilma vähimagi varjuta maapind. Aru saades, et ta ammune unistus on luhtunud, püüdis Erg Noor mõistatada, kuidas võis sinise tähe põlenud maailmadest tekkida niivõrd vale ettekujutus.
«Meie vennad Maal on pettunud, kui teada saavad,» ütles tasa bioloog, kes oli ennast nihutanud ülema lähedale. «Palju aastatuhandeid on miljonid Maa inimesed Veegat vaadelnud. Põhjamaa suveöödel on kõik noored armastajad ja unistajad oma pilgud taeva poole pööranud. Suvel seisab Veega, hele ning sinine, peaaegu seniidis — kuidas võikski teda imetlemata jätta? Juba tuhandete aastate eest teadsid inimesed tähtedest üsna palju. Kuid mõtete kummalise suuna tõttu ei osanud nad aimata, et planeete on peaaegu iga aeglaselt pöörleva ja tugeva magnet-väljaga tähe ümber, samuti nagu peaaegu igal planeedil on olemas kaaslased. Nad ei tundnud seda seadust, kuid unistasid suguvendadest teistes maailmades ja eelkõige Veegal, sinisel päikesel. Ma mäletan ühest muinaskeelest tõlgitud kauneid luuletusi pooljumalikest inimestest, kes olid tulnud siniselt tähelt.»
«Mina unistasin Veegast pärast «Purje» teadet,» pöördus ülem Eon Tali poole. «Nüüd on selge, et tuhandeaastane tung kaugete imeilusate maailmade poole sulges silmad nii minul kui ka paljudel tarkadel ja tõsistel inimestel.»
«Kuidas te nüüd «Purje» teadet dešifreerite?»
«Lihtsalt. «Veega neli planeeti on täiesti elutud. Ei ole midagi kaunimat meie Maast. Missugune õnn on tagasi pöörduda!»»
«Teil on õigus!» hüüdis bioloog. «Miks see kellelegi varem pähe ei tulnud?»
«Võib-olla tuligi, aga mitte meile, astronautidele, ja vahest ka mitte Nõukogule. Kuid see teeb meile au: elus võidate julge unistus, mitte skeptiline pettumusi*
139
Ekraanil lõppes lend planeedi ümber. Järgnesid planeedi pinnal valitsevate tingimuste uurimiseks allavisatud robotjaamast saadud ülesvõtted. Seejärel kostis võimas plahvatus — alla heideti geoloogiline pomm[1]. Mineraalosakeste hiiglapilv küündis tähelaevani. Pumbad hakkasid huugama, kogudes tolmu külgmiste imikanalite filtritesse. Silikollist katseklaasid täideti põlenud planeedi kõrbetest ja mägedest pärineva mineraalipulbri proovidega, kvarts-balloonid aga atmosfääri ülemiste kihtide õhuga. «Puri» asus kolmkümmend aastat kestvale tagasiteele, mille läbimine ei olnud talle saatusest määratud. Nüüd viib tema maine seltsimees inimeste kätte kõik, mis hukkunud ränduritel õnnestus niisuguse vaeva, kannatlikkuse ja vaprusega saavutada...
Järgmised ülesvõtted — kuus rulli vaatlusandmeid — kuulusid Maa astronoomide spetsiaalsele uurimisele, kõige olulisem aga edasiandmisele Suurde Ringi.
Kellelgi ei olnud tahtmist vaadata filme «Purje» edaspidisest saatusest — rängast võitlusest avariiga ja T-tähega, eriti aga kuulata viimast traagilist helilinti. Liiga tugevad olid veel omaenda elamused. Läbivaatus otsustati kogu meeskonna järjekordse äratamiseni edasi lükata. Muljetest ülekoormatult läksid korrapidajad puhkama, jättes ülema juhtimiskeskusse.
Erg Noor ei mõtelnud enam purunenud unistusele. Ta püüdis hinnata neid kibedaid teadmisteraasukesi, mida niisuguste pingutuste ja ohvrite hinnaga õnnestub inimkonnale tuua

kahel — tema ja «Purje» — ekspeditsioonil. Või on saavutused kibedad ainult suure pettumuse tõttu?
Erg Noor mõtles esmakordselt imekaunile koduplaneedile kui kõrgelt arenenud ja teadusejanuliste, rasketest muredest ja looduse või primitiivse ühiskonna ohtudest vabastatud inimhingede hindamatule varandusele. Endised kannatused, otsingud, äpardused, vead ja pettumused on ka tänapäeval, Ringi ajastul, alles jäänud, ent nad on teaduses, kunstis ja ehitustöös kõrgemasse loominguplaani üle kantud. Ainult tänu teadusele ja loovale tööle on Maa

'Geoloogiline pomm — ülitugeva lõhkejõuga pomm, mis heidetakse tähelaevalt uuritavale planeedile, et saavutada planeedi pinnase aine paiskumist ülemistesse atmosfäärikihtidesse. (Fantastiline.)
140
vabanenud hirmust nälja, ülerahvastuse, nakkushaiguste ja kahjulike loomade eest. Päästetud kütusemurest, kasulike keemiliste elementide puudusest, inimeste enneaegsest surmast ning jõuetusest. Ja eks ole needki teadmisteraa-sud, mis «Tantra» endaga kaasa toob, panus võimsasse mõttelaviini, mis ühiskonna korraldamises ja looduse tunnetamises iga aastakümnega uue sammu võrra edasi liigub!
Erg Noor avas «Tantra» lennupäeviku seifi ja võttis välja karbi mustal planeedil leitud spiraaltähelaeva metalliga. Raske tükk heledat taevasina liibus tihedalt vastu peopesa. Erg Noor teadis, et koduplaneedil ja tema naabritel päikesesüsteemis ning lähimatel tähtedel niisugust metalli ei leidu. See on veel üks, vahest kõige tähtsam teade peale sõnumi Zirda hukkumisest, mille nad Maale ja Ringile viivad . . .
Raudtäht on Maale üsna lähedal ia spetsiaalne eksneditsioon mustale planeedile ei ole nüüd, pärast «Purie» ja «Tantra» kogemusi, enam eriti hädaohtlik, ükskõik kui suur valik musti riste ja meduuse selles igaveses pimeduses ka ei eksisteeriks. Spiraaltähelaeva avamine ebaõnnestus. Kui neil olnuks aega ettevõtet korralikult läbi mõtelda, oleksid nad iuba tookord taibanud, et hiiglaslik spiraaltoru on osa tähelaeva mootorisüsteemist.
Taas kerkisid ekspeditsiooni ülema mällu viimase saatusliku päeva sündmused, Niiza: kes väliasirutatud kä+ega kilbina tema ette astus ia koletise lähedal abitult maha lanrres. Lühikest aega oli õitsenud tütarlapse noor tunne, mis ühendas endas Maa muistsete naiste heroilist truudust ning kaasaja avameelset ia tarka vaprust...
Pur Hiss ilmus kuuldamatult ülema selja taha. et teda valves asendada. Erg Noor läks raamatukogu-laboratooriumi, kuid ei suundunud magamisruumidesse viivasse koridori, vaid avas haiplakajuti raske ukse.
Hajutatud maine päevavalgus välpatles arstirohtude ja -riistadega täidetud silikollist kappidel, peegeldus röntgeniaparaadi metallil ning kunstliku vereringe ia hingamise seadmetel. Ekspeditsiooni ülem lükkas kõrvale laeni ulatuva tiheda eesriide ia astus hämarusse. Kuupaistega sarnanev nõrk valmis muuhis sibkolli roosas kristallis soojaks. Kaks tiratronstimulaatorit. mis halvatu südant tegevuses hoidsid, olid ootamatu kollapsi puhuks sisse lülitatud ja tiksusid vaevu kuuldavalt. Liikumatult ning sirgelt lamav
141
Niiza näis olevat kupli all hõbejasroosas valguses rahulikku, õnnelikku unne suikunud. Paljud karsket, puhast ja küllast elu elanud esivanemate põlvkonnad olid naise, Maa võimsa elu kauneima loomingu nõtked ja tugevad kehajooned suure kunstilise täiuseni viimistlenud. Inimesed teadsid juba ammu, et nende osaks on langenud väga veerikas planeet. Vesi stimuleeris taimestiku ohtrust, see aga lõi hiiglasuured vaba hapniku tagavarad. Siis hakkas tormilise vooluna levima loomne elu, mis sadade miljonite aastate kestel pidevalt täiustus, kuni ilmus mõtlev olend — inimene. Elu arenemise tohutud ajaloolised kogemused loendamatute maailmade planeedisüsteemides on näidanud, et mida raskem ja pikem on selektsiooni pime

evolutsioonitee, seda kaunimaid vorme omandavad kõrgemad mõtlevad olendid, seda otstarbekamalt on nad kohastunud keskkonna tingimuste ja elu vajadustega, ja otstarbekohasus ongi ju ilu.
Kõik liigub ja areneb spiraalset teed mööda. Erg Noor kujutles elavalt seda suurt üldist tõususpiraali inimeste elu ja ühiskonna osas. Esimest korda sai ta rabava selgusega aru, et mida raskemad on organismide kui bioloogiliste masinate elu- ja töötingimused, mida raskem on ühiskonna arengutee, seda «tihedam» on tõususpiraal, seda, lähemal üksteisele tema keerud — järelikult, seda aeglasemalt kulgeb protsess ja seda standardsemad, üksteisega sarnasemad on tekkivad vormid.
Tal polnud õigus, kui ta siniste päikeste imepäraste planeetide poole püüdles, ja ta õpetas Niizat valesti! Eesmärgiks pole mitte lend uutesse maailmadesse mingite asustamata, juhuslikult iseendast kujunenud planeetide otsimiseks ja avastamiseks, vaid inimkonna arukas, sammsammuline astumine oma Galaktika haru mööda, teadmiste ja elu ilu võidukäik... niisuguse ilu, nagu seda esindab Niiza ...
Ootamatu ränga ahastusega langes Erg Noor põlvili Niiza silikollsarkofaagi ette. Neiu hingamist ei olnud märgata, ripsmed heitsid tugevasti suletud laugude alla lillakaid varjutriipe, paokil huulte vahelt helkisid lumivalged hambad. Vasakul õlal, küünarnuki juures ja kaelapiirkon-nas paistsid kahvatud sinakad laigud — hukatusliku voolu löögikohad.
«Kas sa näed, kas sa mäletad midagi oma unes?» küsis Erg Noor suures murehoos piinatult, tundes, kuidas tema

tahe vahast pehmemaks muutub, hingamine raskeneb ja kõri kinni pigistub.
Ekspeditsiooni ülem surus ristamisi pandud sõrmed nii tugevasti kokku, et need siniseks läksid, püüdes Niizale edasi anda oma mõtteid, kirglikku kutset elule ja õnnele. Ent ruugete kiharatega neiu jäi liikumatuks otsekui roosa marmorkuju, mis elavat modelli täiuslikult jäljendab.
Arst Luma Lasvi astus vaikselt haiglasse ning tajus kellegi juuresolekut. Eesriide ettevaatlikult kõrvale nihutanud, nägi ta ülemat, kes põlvitas liikumatult nagu ausammas nendele miljonitele meestele, kel iial on tulnud oma armsamaid taga leinata. Ta ei tabanud Erg Noori siit esmakordselt, ja sügav kaastunne liigutas ta südant. Erg Noor tõusis mornilt. Luma tuli kiiresti tema juurde ning sosistas erutatult:
«Mul on vaja teiega rääkida.»
Erg Noor noogutas, lükkas käega eesriide kõrvale ja astus silmi kissitades haigla esiossa. Ta ei istunud Luma pakutud toolile, vaid jäi seisma ja nõjatus vastu seene-kujulise kiiritaja alust. Lüheldast kasvu Luma Lasvi ajas end tema ees kogu oma pikkuses sirgu, püüdes eelseisva kõneluse jaoks pikem ja tähtsam näida. Olema pilk ei andnud talle mahti ennast ette valmistada.
«Te teate,» alustas ta kõheldes, «et tänapäeva neuroloogia on selgeks teinud emotsioonide tekkeprotsessi psüühika teadvuslikus ja alateadvuslikus piirkonnas. Alateadvus allub pärssivate ravimite toimele muistsete ajupiirkondade kaudu, mis juhivad organismi, sealhulgas ka närvisüsteemi ja osaliselt kõrgema närvitalitluse keemilist regulatsiooni.»
Erg Noor kergitas kulme. Luma Lasvi tundis, et räägib liiga pikalt ja üksikasjaliselt.
«Ma tahan öelda, et arstiteadusel on võimalik mõjutada ajutsentrumeid, mis tugevaid elamusi juhivad. Ma võiksin ... »
Erg Noori silmades sähvatas arusaamine, mis kajastus põgusas naeratuses.
«Te teete ettepaneku minu armastust mõjutada,» küsis ta kähku, «ja sellega mind kannatustest vabastada?»
Arst langetas pea.
Erg Noor sirutas tänulikult käe ja raputas eitavalt pead.
«Ma ei anna ära oma tunnete rikkust, kuidas see mind

ka kannatama ei paneks. Kannatus, kui see üle jõu ei käi, viib arusaamisele, arusaamine — armastusele; nii sulgub ring. Teil on hea süda, Luma, kuid seda pole tarvis teha!»

Ja ülem kadus oma tavalisel hoogsal sammul ukse taha ...

Kiirustades otsekui avarii korral paigaldasid elektroonikainsenerid ja mehaanikud juhtimiskeskuses ja raamatukogus taas pärast kolmeteistkümmend aastat TVF-i Maasaadete ekraane. Tähelaev oli jõudnud tsooni, kus sai võimalikuks vastu võtta atmosfäärist hajutatud raadiolaineid Maa maailmavõrgust.

Koduplaneedi hääled, helid, vormid ja värvid ergutasid rändureid ning äratasid neis samal ajal kärsituse: kosmo-sereisi pikkus muutus üha talumatumaks.

Tähelaev kutsus kaugete kosmiliste reiside tavalisel lainel tehiskaaslast 57. Iga tund oodati selle Maad ja kosmost ühendava võimsa saatejaama vastust.

Lõpuks jõudis tähelaeva kutsung Maale.

Kogu tähelaeva meeskond oli ärkvel ega lahkunud vastuvõtjate juurest. Naasmine ellu pärast seda, kui kolmteist maist ehk üheksa sõltuvat aastat puudus side Kodumaaga! Inimesed võtsid küllastumatu ahnusega vastu Maa teateid ja arutasid uusi tähtsaid küsimusi, mis esitati nagu tavaliselt maailmavõrgu kaudu igale soovijale seisukohavõtmiseks.

Nii kutsus mullateadlase Heb Uri juhuslikult kinnipüütud ettepanek välja kuuenädalase diskussiooni ja ülikeerukad arvutused.

«Heb Uri ettepanek — arutage!» kõmas Maa hääl. «Kõik, kes on selles suunas mõtelnud ja töötanud, kellel on samalaadseid mõtteid või eitavaid järeldusi, avaldage oma arvamust!»

Rõõmsalt kõlas rändurite kõrvus see massilise arutelu tavaline vormel. Heb Ur tegi Tähtedevaheliste Lendude Nõukogule ettepaneku süstemaatiliselt uurida siniste ja roheliste tähtede kättesaadavaid planeete. Tema arvamuse järgi on need erilised maailmad, tohutut energiat kandvate kiirgustega, mis võivad Maa tingimustes inertseid mineraalaineid keemiliselt stimuleerida võitluseks entroopiaga — see tähendab eluks. Erilised mineraalsed eluvormid muutuvad kõrgema spektriklassi tähtede kõrgetes temperatuurides ja pöörases radiatsioonis aktiivseks. Heb Ur pidas seaduspäraseks ebaõnnestumist,

is tabas Siiriusele saadetud ekspeditsiooni, kes ei avastanud seal vähimatki jälge elust, sest see kiiresti pöörlev täht on kaksiktäht ja tal ei ole võimsat magnetvälja. Keegi ei vaielnud Heb Uriga, et kaksiktähti ei saa arvestada kosmose planeedisüsteemide kujundajatena, kuid ettepaneku olemus kutsus esile «Tantra» meeskonna aktiivse vastutegevuse.

Ekspeditsiooni astronoomid eesotsas Erg Nooriga koostasid teate, mis saadeti teele kui esimeste inimeste arvamus, kes olid näinud Veegat «Purje» filmis.

Ja Maa inimesed kuulasid vaimustusega häält, mis rääkis liginevalt tähelaevalt.

«Tantra» ei poolda mõtet Heb Uri väidete alusel ekspeditsiooni välja saata. Helesinised tähed kiirgavad tõepoolest oma planeetide pinnaühikule niisugust energiat, et sellest piisaks eluks raskete ühendite baasil. Kuid iga elav organism on energiale filtriks ja tõkkeks, mis toimib vastu termodünaamika teisele seadusele ehk entroopia seadusele struktuuri loomise teel, lihtsate mineraali- ja gaasimolekulide suure keerustumise teel. Niisugune keerustumine võib toimuda üksnes tohutu kestusega arenemisprotsessis — järelikult füüsikaliste tingimuste pideva stabiilsuse korral. Just seda tingimuste stabiilsust ei olegi kõrge temperatuuriga tähtede planeetidel, sest tähtede ülivõimsa kiirguse puhangud ja keerised purustavad kiiresti kõik keerukad ühendid. Seal ei ole mitte midagi püsivalt eksisteerivat ega saagi olla, hoolimata sellest, et mineraalid omandavad kõige vastupidavama, kuubilise aatomvõrega kristallstruktuuri.

«Tantra» arvates kordab Heb Ur nende vanaaegsete astronoomide ühekülgset arvamust, kes ei mõistnud planeetide arengu dünaamikat. Iga planeet kaotab oma kerged ained, mis kanduvad

maailmaruumi ning hajuvad. Eriti kiire kergete elementide kadumine toimub siniste päikeste kõrge temperatuuri ja suure kiirgusrõhu tingimustes.
«Tantra» tõi terve rea näiteid ja lõpetas väitega, et helesiniste tähtede läheduses asuvate planeetide «raskenemise» profsess ei võimalda eluvormide tekkimist.
Kaaslane 57 kandis tähelaeva teadlaste väite üle otse Nõukogu observatooriumi.
Lõpuks jõudis kätte hetk, mida nii kannatamatult olid oodanud Ingrid Ditra ja Kei Ber, samuti nagu eranditult kõik teisedki ekspeditsiooni liikmed. «Tantra» hakkas oma
145
kosmilist kiirust aeglustama ning möödus päikesesüsteemi jäävööndist, lähenedes tähelaevade jaamale Tritonil.
Triton oli väga suur kaaslane, mis oma mõõtmeilt jäi vaid pisut maha Jupiteri kolmandast ja neljandast hiid-kaaslasest,' Ganymedesest ja Callistost, ning Merkuurist. Seepärast ümbritses teda õhuke, peaasjalikult lämmastikust ja süsihappegaasist koosnev atmosfäär.
Erg Noor maandas tähelaeva ettenähtud kohas Tritoni poolusel, kaugel jaamahoone avaratest kuplitest. Kiltmaa astangul, maa-alustest ruumidest läbistatud järsaku serval sätendasid karantiinsanatooriumi hoone klaasid. Siin pidid rändurid teistest inimestest täielikult isoleerituna läbi tegema viienädalase karantiini. Selle aja jooksul jälgisid, vilunud arstid hoolikalt nende organismi, kus võis peituda mõni uus infektsioon. Hädaoht oli selleks liipa suur, et temast hoolimatult mööda minna. Seepärast pidid kõik, kes olid teistele, olgugi asustamata planeetidele laskunud, paratamatult sellele protseduurile alluma, ükskõik kui kaua nad ka poleks tähelaevas viibinud. Sanatooriumi teadlased uurisid läbi ka laeva sisemuse, enne kui jaam lennuks Maale loa andis. Inimkonna poolt ammu vallutatud planeetidel, nagu Veenus, Marss ja mõningad asteroidid, viidi karantiin läbi äralennu eel kohalikes jaamades.
Sanatooriumis viibimist oli kergem taluda kui elu tähelaevas. Laboratooriumid töötamiseks, kontserdisaalid, elektrist, muusikast, veest ja lainevõngetest kombineeritud vannid, igapäevased jalutuskäigud kergetes skafand-. rites mööda mägesid ja sanatooriumi ümbrust. Ning lõpuks side koduplaneediga, mis ei olnud küll alati regulaarne, kuid — milline rõõm! — kõigest viis tundi oli vaja selleks, et teade siit Maale jõuaks.
Niiza silikollsarkofaag viidi kõiki ettevaatusabinõusid rakendades sanatooriumi. Erg Noor ja bioloog Eon Tal lahkusid «Tantralt» viimastena. Nad astusid kergelt.isegi raskendajatega, mis olid määratud selleks, et neil ei tuleks Tritoni väikese külgetõmbejõu tõttu ootamatuid hüppeid teha.
Maandumisväljaku ümber põlenud tuled kustusid. Tnton jõudis Neptuuni Päikesest valgustatud küljele. Kui tuhm Neptuunilt peegelduv valgus ka ei olnud, hajutas Tritonist kõigest kolmesaja viiekümne tuhande kilomeetri kaugusel asuva hiidplaneedi tohutu peegel siiski pimeduse ja tekitas
146
kaaslasel heleda videviku, mis sarnanes kevadise hämarusega Maa suurematel laiuskraadidel.
Triton tiirles ümber Neptuuni vastassuunas oma planeedi pöörlemisele idast läände; ühe tiiru tegi ta peaaegu kuue maise ööpäevaga ja tema «päevased» perioodid kestsid umbes seitse-kümmend tundi. Neptuun jõudis selle ajaga neli korda ümber oma telje pöörduda ja praegu libises kaaslase vari
ilmanähtavalt üle uduse ketta. Peaaegu ühel ajal nägid ülem ja bioloog väikest tähe-
aeva, mis seisis platoo servast kaugel. Sellel laeval ei olnud kogukat tagaosa ega kõrgeid stabilisaatoriharju. Väga terava nina ja saleda korpuse järgi otsustades pidi see olema planetoplaan, kuid ta kuju erines planetoplaa-nide tuttavatest kontuuridest jämeda rõnga tõttu ahtris ning pika värtnakujulise juurdeehituse tõttu ülal.
«Siin on veel üks laev karantiinis?» ütles Eon poolküsivalt. «Kas Nõukogu on tõesti muutnud oma tava ... »

«Mitte välja saata uusi tähe-ekspeditsioone enne eelmiste tagasitulekut?» lõpetas Erg Noor.
«Tõepoolest, meie pidasime oma tähtajast kinni, kuid teade, mille me Zirdalt pidime saatma, hilines kahe aasta võrra.»
«Võib-olla käis see ekspeditsioon Neptuunil?» oletas bioloog.
Nad läbisid kahe kilomeetri pikkuse tee sanatooriumini jj.a tõusid avarale punase basaldiga kaunistatud terrassile. Mustas taevas säras kõikidest tähtedest heledamalt Päikese tilluke ketas, mis oli siit, aeglaselt pöörleva kaaslase pooluselt, hästi nähtav. Saja seitsmekümne kraadine käre pakane tundus läbi soojendava skafandri nagu Maa polaartalve harilik külm. Suured külmunud ammoniaagist või süsihappegaasist lumehelbed langesid liikumatus at-mosfääris pikkamööda ülalt alla, täites kogu ümbruse Maa lumesaju vaikse rahuga.
Erg Noor ja Eon Tal vaatasid lumehelveste langemist otsekui hüpnotiseeritult, just nagu Maa keskmistel laiuskraadidel elanud kauged esivanemad, kellele lume tulek tähendas põllutööde lõppu. Ennustas ju ka see ebatavaline lumi nende vaevade ja rännakute lõppu.
Oma alateadlikele tunnetele järele andes sirutas bioloog ülemale käe.
«Meie seiklused on lõppenud ja me oleme, tänu teile, terved !»
Erg Noor tegi järsu tõrjuva liigutuse.

«On's tõesti kõik terved? Ja tänu kellele mina terve olen?»
Eon Tal ei kohmetunud.
«Ma olen veendunud, et Niiza päästetakse! Kohalikud arstid tahavad viivitamatult ravimist alustada. On saadud juhtnööre Grim Sarilt endalt, üldiste halvatuste laboratooriumi juhatajalt.»
«Kas teatakse, mis see on?»
«Veel mitte. Kuid selge on, et Niizat rünnati säärast liiki vooluga, mis muudab autonoomsete süsteemide närvisõlmede kemismi. Selgusele jõuda, kuidas selle erakordselt pikaajalist toimet likvideerida, tähendab neiu terveks ravida. Me iu avastasime aastasadu ravimatuks peetud püsivate psüühiliste halvatuste mehhanismi. Siingi on midagi taolist, kuid selle on tekitanud välised ärritajad. Kui viiakse läbi katsed minu vangide kallal — olmi nad elus või mitte —, siis hakkab ka mu käsi mind jälle teenima!»
Häbitunne sundis ekspeditsiooni ülemat laupa kortsu-tama. Oma mures oli ta unustanud, kui palju bioloog tema heaks oli teinud. Kui ebaviisakas täiskasvanud inimesest! Ta võttis bioloogi käe ja mõlemad teadlased väljendasid vanaaegse meheliku žestiga oma vastastikust sümpaatiat.
«Te arvate, et mustade meduuside ja tolle ristikujulise peletise surmavad organid on ühelaadsed?» küsis Erg Noor.
«Ma ei kahtle selles. Minu käsi kinnitab seda. Mustade olendite, elektririkka planeedi elanike üldine kohastumine keskkonnaga väljendub elektrienergia kogumises ja muundamises. Nad on ilmselt kiskjad, nende ohvreid me aga esialgu veel ei tunne.»
«Kuid mäletate, mis meie kõigiga juhtus, kui Niiza . . .»
«See on midagi muud. Ma mõtlesin selle üle kaua järele. Koos õudse musta risti ilmumisega kõlas tohutu jõuga inf-raheli, mis tumestas meie teadvust. Selles mustas maailmas on helidki mustad, kuuldamatud. Infraheliga teadvust murdes kasutab see olend hiljem teatavat liiki hüp-noosi, mis on palju tugevam kui meie nüüd juba väljasurnud hiiglamadudel, näiteks anakondal. See olekski meid peaaegu hukutanud, kui poleks olnud Niizat. .. »
Ekspeditsiooni ülem vaatas kauget Päikest, mis praegu valgustas ka Maad. Päikest, seda inimese igavest lootust, alates juba tema eelajaloolisest virelemisest halastamatu looduse rüpes. Päikest, mõistuse helge jõu kehastust, mis

peletab eemale öise pimeduse ja. koledused. Ning tema aaslaseks ülejäänud rännuteel sai rõõmus lootusesäde . . .

Tritoni jaama juhataja tuli sanatooriumi Erg Noorile järele. Maa kutsus ekspeditsiooni ülemat, juhataja ilmumine .karantiini keelatud ruumidesse aga tähendas isolatsiooni lõppu, võimalust «Tantra» kolmeteistkümneaastase rännaku lõpetamiseks. Ekspeditsiooni ülem tuli peagi tagasi, veel rohkem keskendunud kui harilikult.
«Veel täna asume teele. Mind paluti Maale viia kuus inimest planetoplaanilt «Amat», mis jäetakse siia uute maagileiukohtade kasutuselevõtmiseks Pluutol. Me võtame ekspeditsiooni ja selle poolt Pluutol kogutud materjalid kaasa.
Need kuus ehitasid tavalise planetonlaani ümber ja tulid toime hulliulge kangelasteoga. Nad sukeldusid põrgupõhja, Pluuto tihedasse neoon-metaanatmosfääri. Lendasid ammoniaawilume tormides, riskides iga hetk pimeduses vastu hiiglaslikke terastugevaid jäänõelu puruneda. Neil õnnestus leida piirkond, kus mäepaliandid esile kerkisid. Pluuto mõistatus on lõpuks lahendatud: see planeet ei kuulu meie päikesesüsteemi. Süsteem haaras ta kaasa Päikese teekonnal läbi Galaktika. Sellepärast ongi Pluuto tihedus märksa suurem kõikide teiste kaugete planeetide tihedusest. Uuriiad avastasid hoopis võõrast maailmast pärinevaid kummalisi mineraale. Kuid veel tähtsam on see, et ühel mäeharjal avastati peaaegu tervenisti hävinenud ehituste jäljed, mis annavad tunnistust mingisugusest kujutlematult iidsest tsivilisatsioonist. Saadud andmeid tuleb muidugi kontrollida. See, et ehitusmaterjale on töödelnud arukad olendid, vaiab veel tõestamist. . . Kuid hämmastav kangelastegu on ilmne. Ma olen uhke, et meie tähelaev kangelased Maale viib, ja põlen kärsitusest nende jutustust kuulda. Karantiin lõppes neil juba kolme päeva eest.. .» Erg Noor jäi vait, olles pikast kõnelemisest väsinud.
«Kuid siin on ju tõsine vastuolu!» hüüdis Pur Hiss.
«Vastuolu on tõe ema!» vastas Erg Noor astronoomile rahulikult vana kõnekäänuga. «Aeg on «Tantra» teele seada!»
Äraproovitud tähelaev rebis end kerge vaevaga Tritonilt lahti ning hakkas kihutama ekliptika tasandiga ristuvat tohutut kaart mööda. Sirgjooneline tee Maale oli võimatu: iga laev oleks hukkunud laias meteooride ja asteroidide

vööndis, mis moodustus purunenud planeet Phaetoni kildudest. See planeet eksisteeris kunagi Marsi ja Jupiteri vahel, kuid päikesesüsteemi hiiglase külgetõmbejõud rebis ta tükkideks.

Erg Noor suurendas kiirust. Ta ei kavatsenud viia kangelasi Maale ettenähtud seitsmekümne kahe päevaga, vaid otsustas tähelaeva hiiglajõudu kasutades ja minimaalselt anamesooni kulutades viiekümne tunniga Maale jõuda.

Läbi maailmaruumi tungis tähelaeva juurde Maa saade — planeet tervitas võitu raudtähe ja jäise Pluuto pimeduse üle. Heliloojad esitasid «Tantra» ja «Amati» auks loodud romansse ja sümfooniaid.

Kosmos kõmises võidumeloodiaist. Jaamad Marsil, Veenusel ja asteroididel kutsusid laeva, lisades oma akordid kangelaste austamise üldisse koori.

««Tantra», «Tantra»,» kõlas lõpuks hääl Nõukogu valvepostist, «maanduge El Homrale!»

Keskkosmodroom asus endise kõrbe kohal Põhja-Aafri-kas ja tähelaev sööstis sinna läbi Maa päikesevalgusest küllastunud atmosfääri.

VII PEATÜKK SÜMFOONIA FA-MINOOR, VÄRVI-TONAALSUSEGA 4,750 µ

LÕUNASSE, merele avaneva laia veranda seinu 'asendasid läbipaistvast plastmassist plaadid. Laest langev tuhm valgus ei võistelnud heleda kuuvalgusega, vaid täiendas seda, pehmendades varjude karmi musta värvust. Verandale oli kogunenud peaaegu terve mere-ekspeditsiooni koosseis. Ainult kõige nooremad töötajad olid kuupaistest üleujutatud meres mängu alustanud. Kunstnik Kart San oli tulnud koos oma imekauni modelliga. Ekspeditsiooni ülem Frit Don jutustas pikki kuldkollaseid juukseid raputades merest leitud hobuse uurimisest. Kuju materjali kindlakstegemine tõstekaalu selgitamiseks viis ootamatu

"tulemuseni. Mingisugusest sulamist pealiskihi alt tuli nähtavale puhas kuld. Kui oletada, et hobune oli täismetallist, siis kaalus kuju isegi väljatõrjutud vee kaalu mahaarvamisel oma nelisada tonni. Niisuguse koletise tõstmiseks kutsuti kohale eriseadmetega varustatud suured laevad.

Küsimuse peale, kuidas seletada väärismetalli niisugust ülitotrat kasutamist, meenutas üks ekspeditsiooni vanemaid töötajaid ajalooarhiivides leiduvat legendi terve riigi kullavarude kadumisest (kuld oli siis töö väärtuse ekvivalendiks). Kuritegelikud valitsejad, kes olid süüdi rahva türanniseerimises ja laostamises, kogusid enne kadumist, enne teise riiki põgenemist — tollal eksisteerisid piirideks nimetatavad tõkked, mis takistasid eri rahvaste omavahelist suhtlemist — terve kullatagavara kokku ning valasid sellest kuju, mis paigutati riigi pealinna rahvarikkaimale väljakule. Keegi ei leidnud kulda üles. Ajaloolane oletas, et tol ajal ei aimanud mitte keegi, missugune metall odava sulamikihi all peitub.

Jutustus tekitas elevust. Kolossaalse kullakoguse leidmine oli inimkonnale suurepäraseks kingituseks. Kuigi see raske kollane metall ei olnud enam ammu väärtuse

sümbol, jäi ta siiski vaga vajalikuks materjaliks elektriseadmete, meditsiiniliste preparaatide ja eriti anamesooni tootmisel.

Veranda välimises nurgas olid kitsamasse ringi kogunenud Veeda Kong, Dar Veter, kunstnik, Tšara Nandi ja Evda Nali. Nende lähedal oli häbelikult istet võtnud Ren Boz. Ainult Mven Mass puudus.

«Teil oli õigus, kui te väitsite, et kunstnik — õigemini kunst üldse — jääb alati maha teaduse ja tehnika hoogsast kasvust,» ütles Dar Veter.

«Te ei saanud minust aru,» vaidles Kart San vastu. «Kunst on oma vead juba parandanud ja oma võlast rahva ees aru saanud. Ta ei loo enam masendavaid monumentaalvorme, ei kujuta enam üksnes välist ja seepärast ebarealistlikku sära ning ülevust. Kunsti tähtsaimaks kohuseks on saanud inimese emotsionaalse külje arendamine. Ainult kunstil on jõudu inimpsüühikat häälestada, seda ette valmistada kõige keerukamate muljete vastuvõtuks. Kes ei ole tundnud, kui nõiduslikult kergeks muutub arusaamine vastava häälestuse — muusika, värvide või vormide mõjul! ... Ja kuidas inimhing sulgub, kui püüda temasse tungida jõhkralt ja pealekäivalt. Teie, ajaloolased, teate kõige paremini, kui paiju vaeva on inimkonnal tulnud näha psüühika emotsionaalse külje arendamise ja kasvatamisega.»

«Kauges minevikus oli aeg, mil kunst taotles abstraktseid vorme,» märkis Veeda Kong. «Kunst taotles abstraktsust, jäljendades mõistust, mis oli saanud ilmse primaadi kõige muu üle. Ent kunst ei saa olla abstraktne, välja arvatud muusika, millel on eriline koht ja mis on samuti omamoodi täiesti konkreetne. See oli vale tee.» «Missugust teed siis teie oigeks peate?» «Minu arust on kunst maailma voitjuste ja murede peegeldus läbi inimeste tundeprisma, mõnikord elu illustratsioon, kuid üldise otstarbekuse kontrolli all. See otstarbekus ongi ilu, milleta ma ei näe õnne ega elu mõtet. Ilma selle kontrollita mandub kunst kergesti kapriisseteks väljamõeldisteks, eriti elu ja ajaloo puuduliku tundmise puhul ... »

«Ma olen alati tahtnud, et kunsti ülesanne seisaks maailma võitmises ja muutmises, aga mitte üksnes tema tunnetamises,» lisas Dar Veter sekka.

«Nõus!» hüüdis Kart San. «Kuid selle tingimusega, et mitte ainult välise, vaid just peamiselt inimese sisemise, emotsioonide maailma muutmises. Inimese kasvatamises. .. koos kõikide vastuolude mõistmisega . . .»

Evda Nali pani oma tugeva sooja käe Dar Veteri käele.

«Missugusest unelmast te täna loobusite?»

«Väga suurest... »

«Igaüks meist,» jätkas kunstnik oma kõnet, «kes on vaadanud muinasaja massikunsti teoseid — filme, teatrilavastuste ülesvõtteid, maalide näitusi —, see teab, kui oivaliselt viimistletud,

elegantsed, kõigest ülearusest puhtad näivad nende kõrval meie kaasaegsed vaatemängud, tantsud, maalid... Ma ei räägi üldse languse ajajärkudest.»

«Ta on tark, kuid teeb liiga palju sõnu,» sosistas Veeda Kong.

«Kunstnikul on raske sõnade või valemitega väljendada neid ülikeerukaid nähtusi, mida ta näeb ja ümbrusest välja nopib,» astus Tšara Nandi vahele ja Evda Nali noogutas heakskiitvalt.

«Aga mina tahaksin,» jätkas Kart San, «toimida nii: koguda ja ühendada paljudesse inimestesse laialipillatud tunnete, vormide ja värvide tõelise ilu'puhtad terad ühte kujju. Taastada ilu kõrgeim väljendusvorm kõigist kauge mineviku rassidest, kelle segunemine viis kaasaegse inimsoo kujunemisele. «Gondvaana tütar» kehastab ühinemist loodusega, asjade ja nähtuste seose alateadlikku tunnetamist, alles täielikult instinktidest läbiimbunud tunnete ja aistingute kompleksi.

«Teetise, Vahemere tütar» rõhutab tugevalt arenenud, kartmatult avaraid ja lõpmatult mitmekesiseid tundeid; siin on juba teine aste loodusega ühtesulamises — emotsioonide, mitte aga instinktide kaudu. Erose jõud on avalikult ja puhtalt inimese ülendamisele allutatud. Just Vahemeremaade muistsete kultuurrahvaste — kreetlaste, etruskide, helleenide, protoindialaste hulgast kerkis esile inimese kuju, kes oli suuteline seda emotsionaalset kultuuri looma. Kui palju õnne mul oli Tšara leidmisega: temas on juhuslikult ühinenud antiiksete kreeklaste-kreetlaste ja palju hilisemate Kesk-India rahvaste jooned.»

Veeda naeratas oma õige oletuse peale, Dar Veter aga sosistas talle, et paremat modelli oleks raske leida.

«Kui mul «Vahemere tütar» õnnestub, siis tuleb paratamatult teostada idee kolmas osa — kuldsete juustega või

heleblond põhjamaa naine, rahulike ja selgete silmadega, pikakasvuline, veidi aeglane, kes vaatab terasejt maailma ja sarnaneb vene, skandinaavia või inglise muistsete rahvaste naisega. Alles pärast seda võin ma asuda sünteesi kallale — kaasaegse naise kuju loomisele, kellesse on koondunud parimad jooned kõigist neist esivanemaist.»

«Mispärast ikka ainult «tütred», aga mitte «pojad»?» muigas Veeda.

«On's vaja selgitada, et ilu on naises füsioloogia seaduste põhjal alati palju täiuslikum ja tugevamini viimistletud . .. » kortsutas kunstnik kulmu.

«Kui te oma kolmandat pilti maalima hakkate, tutvuge lähemalt Veeda Kongiga,» alustas Evda Nali. «Vaevalt et... »

Kunstnik tõusis kähku.

«Te mõtlete, et ma ei näe! Kuid ma võitlen endaga, et see kuju ei tungiks minusse juba nüüd, kus ma teisest tulvil olen. Aga Veeda ... »

«Unistab muusikast,» punastas too õrnalt. «Kahju, et siin on päikeseklaver, mis öösel on tumm!»

«Süsteemid, mis töötavad päikesevalgusest toituvate pooljuhtide baasil?» küsis Ren Boz üle tugitooli käetoe kummardudes. «Ma võiksin ta vastuvõtja voolule ümber lülitada.»

«Võtab see kaua aega?» rõõmustas Veeda. «Tunni aja töö.»

«Ei maksa, Tunni aja pärast algab maailmavõrgus uudistesaade. Me tegime innuga tööd ja kahel õhtul ei lülitanud keegi vastuvõtjat sisse.»

«Siis laulge, Veeda,» palus Dar Veter. «Kart Sanil on muistne keeltega muusikariist feodaalühiskonna Tumedast ajast.»

«Kitarr,» selgitas Tšara Nandi.

«Kes mängib?... Ma proovin, vahest saan ise hakkama.»

«Mina mängin!» Tšara oli valmis stuudiosse kitarri järele jooksma.

«Jookseme koos,» pani Frit Don ette.

Tšara heitis oma musta juuksekuhila trotslikult kuklasse. Serlis pööras kangi ja nihutas veranda külgseina kõrvale-, avades vaate piki randa lahe idasopile. Frit Don kihutas pikkade

hüpetega. Tšara jooksis, pea selga visatud. Neiu jäi algul maha, kuid stuudio juurde jõudsid mõlemad

154

ühel ajal, sööstsid mustast, valgustamata uksest sisse ning tormasid hetke pärast jälle kuuvalgel mööda mereranda, kangekaelsed ja väledajalgsed. Frit Don jõudis esimesena veranda juurde, kuid Tšara hüppas läbi avatud külg-tiiva 'ja oligi toas.

Veeda plaksutas vaimustatult käsi.

«Frit Don on ju kevadiste kümnevõistluste võitja!»

«Aga Tšara Nandi on lõpetanud kõrgema tantsukooli mõlemad astmed — muistsete ja kaasaegsete tantsude astme,» aimas Kart San Veeda tooni järele.

«Meie Veedaga õppisime samuti, kuid ainult algastmes,» ohkas Evda Nali.

«Algastme teevad nüüd kõik läbi,» nokkis kunstnik.

Tšara oli oma väikese kindla lõua üles tõstnud ja sõr-mitses aeglaselt kitarrikeeli. Noore naise kõrge hääl hakkas igatsevalt ja kutsuvalt helisema. Ta laulis uut, alles hiljuti lõunatsoonist saabunud laulu täitumatust unistusest. Meloodiale liitus Veeda madal hääl ning sai tolleks suunavaks kiireks, mille ümber Tšara laul keerles ja tardus. Duett kõlas suurepäraselt — nii vastandlikud olid mõlemad lauljad ja nii hästi täiendasid nad teineteist. Dar Veter libistas pilgu ühelt teisele ega "suutnud otsustada, kummale laulmine rohkem sobib — kas Veedale, kes seisis küünarnukkidega vastuvõtja puldile nõjatudes, pea langetatud kuupaistel hõbedaselt sätendavate juuste raskuse all, või Tšarale, kes oli ettepoole kummardunud, kitarr ümmar-gustel paljastel põlvedel, ja kelle nägu oli nii tõmmuks päevitunud, et hambad ja puhtad sinkjad silmavalged selles teravalt valendasid.

Laul vaikis. Tšara sõrmitses kõhklevalt keeli. Ja Dar Veter surus hambad kokku. See oli toosama laul, mis teda kunagi Veedast eemale viis ... ja nüüd ka Veedale endale valu tegi.

Keelte kõminad järgnesid üksteisele puhangutena, üks akord ajas teist taga ning tardus jõuetult, saavutamata ühtesulavust. Meloodia voolas katkendlikult, just nagu oleksid lained laksudes kaldale paiskunud, silmapilguks liivikule valgunud ja siis üksteise järel musta, põhjatusse merre veerenud. Tšara ei teadnud mitte midagi. Tema kõlav hääl elustas sõnad armastusest, mis lendab maailmaruumi jäistes sügavustes tähelt tähele, püüdes leida, mõista, tunda, kus on tema ... Too, kes läks kosmosesse kangelaslikele otsingutele. Ta ei pöördu enam tagasi —

155

mis sellest! Ent kui saaks kas või üheksainsaks hetkeks teada, mis temaga on, aidata teda palvega, hella mõttega, tervitusega!

Veeda vaikis. Tšara tundis, et midagi on korrast ära, katkestas mängu, kargas püsti, viskas kitarri kunstniku kätte ja läks liikumatult seisva heledajuukselise naise juurde, endal pea süüdlaslikult langetatud.

Veeda naeratas.

«Tantsige õige, Tšara!»

Neiu noogutas kuulekalt nõustudes, kuid Frit Don segas vahele.

«Tantsudega ootame veidi — kohe algab saade!»

Maja katusest kerkis välja teleskooptoru, mis tõstis kõrgele üles kaks ristamisi asetsevat metallpinda. Seadet kroonis kaheksa poolkeraga kaetud metallsõõr. Tuba täitsid võimsad helid.

Saade algas põhjapoolse elamisvööndi uue spiraallinna näitamisega. Linnaehitajate hulgas valitses kaks arhitektuurilist suunda: ehitati püramidaalseid ja spiraalseid linnu. Neid rajati elamiseks eriti sobivatesse kohtadesse, tingimata mere või mõne suure järve lähedusse, kuhu

oli koondatud automaattehaste teenindamine, mille vööndid ümbritsesid linna salude ja aasade ringidega vaheldudes.

Linnad rajati kõrgendikele, sest hooned paiknesid astmeliselt nii, et ei olnud ühtki hoonet, mille fassaad poleks olnud täielikult avatud päikesele, tuultele, taevale ja tähtedele. Hoonete tagaküljel asusid ruumid masinate, ladude, jaotuspunktide, töökodade ja köökide jaoks, mis ulatusid mõnikord sügavale maa sisse. Püramidaalsete linnade pooldajad pidasid eeliseks nende suhteliselt väikest kõrgust tunduva mahu juures, samal ajal kui spiraallinnade ehitajad viisid oma loomingu rohkem kui kilomeetri kõrgusele.

Mere-ekspeditsioonist osavõtjate ette kerkis järsk spiraal, mis helkis päikese käes oma miljonite opalestseeri-vate plastmassist seintega, sulatatud kivist karkasside portselanribidega, poleeritud metallist toestikega. Iga keerd tõusis järk-järgult perifeeriast keskuse poole. Hoone-massiive eraldasid sügavad vertikaalorvad. Peadpööritavas kõrguses rippusid kerged sillad, rõdud ja eenduvad aiad. Sätendavad toed kerkisid aluselt, kus tuhandete kaarte vahel kulgesid laiad trepid. Need viisid terrassilis-

tesse parkidesse, mis bargnesid kiirtena esimese tihedate salude vööndini. Ka piki linna perimeetrit rippuvad ning sisemised, kristal.lkatuste all olevad tänavad keerdusid spiraalselt. Nendel ei liikunud ühtki sõidukit: transportööride lõputud ahelad olid pikinišśidesse peidetud.

Elavad, naervad ja tõsised inimesed kõndisid kiiresti mööda tänavaid, jalutasid võlvide all, nautisid üksindust tuhandetes vaiksetes nurgakestes — sammastikes, trepi-käikudes, rippaedades astangute katustel. . .

Võimsa linna vaatepilt ei kestnud kuigi kaua — algas sõnaline saade.

«Jätkub Suunatud Kiirguste Akadeemia poolt esitatud projekti arutelu,» hakkas rääkima ekraanile ilmunud inimene. «Nende ettepanek asendada joontähestik elektron-salvestusega ei leia üldist poolehoidu. Peamisi vastuväiteid põhjustab lugemisaparaatide keerukus. Raamat ei ole siis enam inimesele sõbraks, mis teda kõikjal saadab. Näilisest kasust hoolimata lükatakse projekt tagasi.»

«Küll arutasid kaua!» tähendas Ren Boz.

«Suur vastuolu,» kostis Dar Veter. «Ühest küljest salvestamise ahvatlev lihtsus, teisest küljest lugemise raskus.»

Inimene ekraanil jätkas:

«Eilne teadaanne osutub õigeks: kolmekümne seitsmes tähe-ekspeditsioon hakkas rääkima. Nad tulevad . . .»

Dar Veter tardus, olles jahmunud oma vasturääkivate tunnete tugevusest. Silmanurgast nägi ta aeglaselt püsti tõusnud Veeda Kongi, kelle silmad üha suurenesid. Dar Veteri teravnenud kuulmine tabas naise katkendliku hingamise.

«. . .ruudu nelisada üks suunast, ja laev väljus äsja mii-nusväljast' ühe sajandiku parsekj kaugusel Neptuuni orbiidist. Ekspeditsiooni viivitus oli tingitud kohtumisest musta päikesega. Inimohvreid ei ole. Laeva kiirus,» lõpetas diktor, «on umbes viis kuuendikku absoluutühikut. Ekspeditsiooni oodatakse Tritoni jaama üheteistkümne päeva pärast. Oodake teateid tähelepanuväärsetest avastustest!»

Saade kestis edasi. Järgnesid teised uudised, kuid neid ei kuulanud enam keegi. Kõik ümbritsesid Veedat ning õnnitlesid teda.

'Miinusväli — negatiivselt laetud väli tähtedevahelises ruumis.

Veeda naeratas, põsed hõõgvel ja silmade sügavuses peidetud ärevus. Ka Dar Veter astus lähemale. Veeda tundis tema nii vajalikuks ja lähedaseks saanud käe pigistust ning kohtas avameelset pilku. Dar Veter ei olnud enam ammu niimoodi vaadanud. Naine tundis seda

nukrat uljust, mis oli paistnud mehe endisest suhtumisest temasse. Ja ta teadis, et mees ei loe praegu tema näost mitte ainult rõõmu ...

Dar Veter laskis ta käe tasa lahti, naeratas omamoodi, järeleaimamatult selgelt, ja eemaldus. Ekspeditsiooni liikmed arutasid elavalt teadaannet. Veeda jäi inimeste ringi, jälgides silmanurgast Dar Veterit. Ta nägi, kuidas Evda 'Nali Veteri juurde läks ning kuidas minut hiljem Ren Boz nendega ühines.

«Mven Mass tuleb üles otsida, ta ei tea veel midagi!» hüüdis Dar Veter, nagu oleks järsku taibanud. «Tulge kaasa, Evda. Ja teie, Ren?»

«Ja mina ka,» ligines Tšara Nandi. «Kas tohib?»

Nad läksid välja, kus lained vaikselt loksusid. Dar Veter jäi seisma, nägu jahedale puhangule vastu seades, ja ohkas sügavalt. Pöördudes kohtas ta Evda Nalli pilku.

«Ma sõidan ära, ilma et majja tagasi läheksin,» vastas ta sõnatule küsimusele.

Evda võttis tal käe alt kinni. Mõnda 'aega läksid kõik vaikides.

«Ma mõtlesin, kas seda on vaja,» sosistas Evda. «Nähtavasti on vaja ja teil on õigus. Kui Veeda oleks . . .»

Evda jäi vait, kuid Dar Veter surus mõistvalt tema kätt ning pani selle oma põse vastu. Ren Boz käis nende kannul, nihkudes ettevaatlikult Tšarast eemale, too aga astus muiet varjates ja oma suurte silmadega mehe poole kõõritades hoogsa sammuga tema kõrval. Evda hakkas vaevu kuuldavalt naerma ja ulatas järsku füüsikule oma vaba käe. Ren Boz haaras selle kiskjaliigutusega, mis näis tolle häbeliku mehe juures koomiline.

«Kust me teie sõpra siis otsime?» Tšara peatus otse veepiiril.

Dar Veter vaatas teraselt ringi ja nägi heledas kuuvalguses märjal liivaribal selgeid jalajälgi. Jäljed kulgesid täpselt ühesuguste vahedega, pöiad sümmeetriliselt ja niisuguse geomeetrilise täpsusega nurgeti, et näisid olevat masina jäetud.

159

«Ta on läinud sinna.» Dar Veter osutas suurte kivide poole.

«Jah, need on tema jäljed,» kinnitas Evda.

«Miks te nii kindlad olete?» lõi Tšara kahtlema.

«Pange tähele sammude korrapärasust — nii kõndisid ürgaegsed kütid ja nii kõnnivad need, kes on pärinud nende jooni. Mulle paistab, et Mven on oma haridusest hoolimata meist kõigist loodusele lähemal... Ma ei tea küll, kuidas teie, Tšara?» Evda pöördus mõtlikuks jäänud neiu poole.

«Mina? Oh ei!» Ja ta hüüdis ettepoole viidates: «Seal ta ongi!»

Lähimale kivile ilmus aafriklase kogukas kuiu, mis läikis kuupaistel nagu poleeritud must marmor. Mven Mass raputas ägedasti käsi, otsekui ähvardaks ta kedagi. Vägeva keha hirmuäratavad lihased paisusid ja rullusid mügarikena läikiva naha all.

«Ta on nagu öövaim laste muinasjuttudes!» sosistas Tšara erutatult.

Mven Mass märkas lähenejaid, hüppas kaljult alla ning ilmus siis juba riietatuna. Dar Veter jutustas talle mone sõnaga juhtunust ja Mven Mass avaldas soovi otsekohe Veeda Kongi näha.

«Minge Tšaraga sinna,» ütles Evda, «meie jääme veidikeseks siia ... »

Dar Veter tegi hüvastijätuliigutuse ja aafriklase näol peegeldus arusaamine. Mingisugune jioollapselik tung sundis teda ammu unustatud lahkumissonu sosistama. Dar Veter'oli liigutatud ja eemaldus vaikiva Evda saatel mõtlikult. Ren Boz tammus segaduses veidi aega paigal, ning pöördus siis Mven Massile ja Tšara Nandile järele.

Dar Veter ja Evda läksid neemeni, mis lahte avamerest eraldas. Mere-ekspeditsiooni parvede suuri kettaid palistavad tulukesed hakkasid selgesti paistma.

Dar Veter tõukas läbipaistva paadi liivalt lahti ning jäi veepiirdel Evda ette seisma, veelgi massiivseni ja võimsam kui Mven Mass. Evda tõusis kikivarvule ja suudles lahkuvat sõpra.

«Veter, ma jään Veeda juurde,» vastas ta mehe mõtetele. «Me läheme oma vööndisse tagasi ja ootame seal «Tantra» päralejõudmist. Teatage, kui olete koha leidnud ... Ma olen alati õnnelik, kui saan teid aidata.»
Evda saatis kaua silmadega paati hõbedasel veel...
160
Dar Veter sõudis teise parve juurde, kus mehaanikud veel töötasid, kiirustades lõpetama akumulaatorite paigaldamist. Dar Veteri palvel süütasid nad kolmnurgi kolm rohelist tuld.

Poolteist tundi hiljem jäi esimene möödalendav spiro-lennuk parve kohale rippuma. Dar Veter istus allalastud tõstukisse, ilmus hetkeks nähtavale lennuki valgustatud põhja all ning kadus siis luugist sisse. Vastu hommikut astus ta oma alatisse elukohta Nõukogu observatooriumi lähedal. Ta polnud veel jõudnud korterit vahetada. Dar Veter avas mõlemas toas tuulutuskraanid. Mõne minuti pärast oli kogunenud tolm kadunud. Dar Veter tõmbas voodi seinast välja, häälestas toa mere lõhnadele ja loksumisele, millega ta viimasel ajal oli harjunud, ning vajus sügavasse unne.

Ta ärkas tundega, nagu oleks maailm oma võlu kaotanud. Veeda on kaugel ja jääb praegu kaugele, seniks kui . .. Ent ta pidi ju Veedat aitama, aga mitte olukorda keerulisemaks tegema!

Jahe keerlev elektriseeritud veesammas langes vannitoas talle kaela. Dar Veter seisis selle all nii kaua, et külm hakkas. Värskendatuna läks ta TVF-i juurde, avas selle peegeluksed ja kutsus välja lähima tööjaotusjaama. Ekraanile ilmus noor nägu. Nooruk tundis Dar Veteri ära ning tervitas teda vaevu tajutava austusevarjundiga, mida peeti peene viisakuse tunnuseks.

«Ma tahaksin saada rasket ja pikaajalist tööd,» alustas Dar Veter, «mis on seotud füüsiliste raskustega, — näiteks kaevandustesse Antarktises.»

«Seal on praegu kõik kohad täis.» Rääkija toonist kostis kahetsust. «Ka Veenuse, Marsi ja isegi Merkuuri kaevandustes ei ole vabu kohti. Te ju teate, et noored kipuvad kõige sagedamini just sinna, kus on raskem.»

«Seda küll, kuid mina ei saa ennast enam selle toreda kategooria hulka lugeda . . . Aga mis teil praegu pakkuda on? Mul oleks otsekohe tarvis.»

«Teemandikaevandamine Kesk-Siberis,» alustas nooruk aeglaselt,, silmitsedes Dar Veterile nähtamatut tabelit, «kui teid huvitab mäetööstus. Peale selle leidub kohti ookeani-parvedel toiduainetehastes ja Tiibeti päikesepumbajaamas, kuid need on juba kerged. Ülejäänud kohad ei ole samuti rasked.»
161
Dar Veter tänas informaatorit ja palus endale mõtlemisaega, kohta teemandikaevanduses aga esialgu mitte ära anda.

Ta lülitas jaotusjaama välja ning astus ühendusse Siberi Majaga, selle maa kohta geograafilist informatsiooni andva keskusega. Tema TVF ühendati kõige uuemate salvestuste mälumasinaga ja Dar Veteri silme eest ujusid pikkamisi mööda suured metsad. Hõre ja soostunud lehise-taiga igikeltsal, mis siin kunagi laius, oli nüüd kadunud ja loovutanud koha majesteetlikele metsahiiglastele — seedermändidele ja ameerika mammutipuudele, mis kord olid peaaegu välja suremas. Hiiglaslikud punased tüved kerkisid toreda müürina betoonmütsidega kaetud küngaste ümber. Kümnemeetrise läbimõõduga terastorud roomasid küngaste alt välja ning kooldusid üle veelahkmete lähimatesse jõgedesse, imedes need tervenisti lehtrite pärani avatud kurkudesse. Tumedalt undasid tohutud pumbad. Sadu tuhandeid kuupmeetreid vett sööstis teemante sisaldavate vulkaaniliste lõõride sügavustesse, keerles mühinal kivimit purustades ning voolas taas välja, jättes pesemis-kambrite restidele kümneid tonne teemante. Pikkades val-gusküllastes ruumides istusid inimesed sorteerimismasi-nate liikuvate mõõteriistade taga. Sillerdavad kivid pudenesid viljaterade joana vastuvõtukastide kalibreeritud avadesse. Pumbajaamade operaatorid jälgisid vahetpidamata arvutusmasinaid, mis määrasid kivimi pidevalt muutuvat tugevust, rõhku ja veekulu, ee sügavust ja väljaheidetavate tahkete osakeste hulka. Dar Veter mõtles, et päikese-

paisteliste metsade rõõmus pilt ei sobi tema praeguse meeleoluga, ja lahutas end Siberi Majast. Silmapilkselt kõlas väljakutsesignaal ja ekraanile ilmus jaotusjaama informaator.

«Ma tahtsin teie kaalutlusi täpsustada. Just äsja saime nõudmise: on vabanenud koht veealustes titaanikaevandustes Lõuna-Ameerika läänerannikul. See on kõige raskem, mis meil täna on... Kuid sinna tuleb kiiresti kohale sõita!»

Dar Veter muutus rahutuks.

«Ma ei jõua TPA — Töö Psühhofüsioloogia Akadeemia — lähimas jaamas psühhofüüsilisi katseid läbi teha.»

«Teie endisel tööalal kohustuslike iga-aastaste katsete tõttu teilt seda proovi ei nõuta.»

«Saatke teade ja andke koordinaadid!» hüüdis Dar Veter otsekohe.

«Spiraaltee läänehaar, seitsmeteistkümnes lõunaharu, jaam 6L, punkt KM40. Ma saadan eelteate.»

Tõsine nägu kadus ekraanilt. Dar Veter pani kokku kõik oma isiklikud tarbeasjad ning pakkis laekasse lindid lähedaste inimeste kujude ja häälte ning omaenda tähtsamate mõtete salvestustega. Seinalt võttis ta muistse vene maali kroomrefleksse reproduktsiooni laualt Veeda Kongiga sarnaneva näitlejanna Bello Galli pronkskuju. See kõik koos väheste riietusesemetega mahtus alumiiniumkasti, mille kaanel olid reljeefsete numbrite ja joon-märkidega varustatud kettad. Dar Veter valis talle teatatud koordinaadid, avas seinas oleva luugi ja lükkas kasti sinna sisse. Kast kadus lõputust lindist kaasahaaratuna. Seejärel vaatas Dar Veter oma toad üle. Juba palju sajandeid puudusid planeedil spetsiaalsed ruumide koristajad. Nende ülesandeid täitsid elanikud ise, mis oli võimalik ainult iga inimese absoluutse korralikkuse ja distsipliini juures, samuti ka tänu elamute ja ühiskondlike hoonete hoolikalt läbimõeldud puhastus- ja tuulutusautomaatide süsteemile.

Ülevaatus lõpetatud, tõmbas ta ukse ees asuva kangi alla, andes seega ruumide jaotusjaamale signaali, et tema kasutuses olnud toad on vabad, ning väljus. Piimjate plaa-tidega klaasitud välisgalerii oli päikesest soojaks köetud, ent lamedal katusel oli meretuul jahe nagu alati. Kerged jalgsillad kõrgel sõrestikhoonete vahel näisid õhus hõljuvat ja meelitasid mõnusale jalutuskäigule, kuid Dar Veter ei olnud taas enam iseenda päralt. Laskumisautomaadi tunneli kaudu jõudis ta elektromagnetilisse metroosse ja väike vagun viis ta Spiraaltee jaama. Dar Veter ei sõitnud põhja, Beringi väina äärde, kust läks läbi läänehaara ühenduskaar. Selleks et seda teed mööda sõita Lõuna-Ameerikasse, eriti nii kaugele lõunasse nagu seitsmeteistkümnenda haruni, oleks kulunud umbes neli ööpäeva. Põhja- ja lõuna-elamisvööndite laiuskraadidel kulgesid raskete veospirolennukite liinid, mis vöötasid planeeti ookeanidega risti ning ühendasid Spiraaltee haarasid kõige

' Kroomrefleksne reproduktsioon — pilt, mille trükkimisel on kasutatud sisepeegeldusega värve, mis värvuste ja valguse varjundite loomulike üleminekutega annavad tasapinnalisele joonisele stereoskoopilisuse. (Fantastiline.)

lühemat teed kaudu. Dar Veter sõitis mööda keskhaara kuni lõuna-elamisvööndini ja lootis aviovedude ülemat veenda, et ta tuleb kiirveoste hulka arvata. Peale selle, et teeloleku aeg lühenes sel juhul kolmekümne tunnini, võis Dar Veter Tähtedevaheliste Lendude Nõukogu esimehe Grom Ormi pojaga kokku saada — Grom Orm oli teda oma poja õpetajaks ja nõuandjaks valinud.

Poiss oli suureks kasvanud ja asus tuleval aastal kaht-teistkümmend heraklese vägitegu sooritama, seni aga töötas ta valveteenistuses Lääne-Aafrika soodes.

Kes noorukitest ei kippunud valveteenistusse — jälgima haide ilmumist ookeani, kahjulike putukate, vampiiride ja roomajate ilmumist troopikasoodesse, haigusi tekitavate mikroobide

ilmumist elamisvööndeisse, loomataudide ja metsatulekahjude puhkemist stepi- ja metsavööndeis, paljastama ja hävitama Maa mineviku kahjulikke jäänuseid, mis planeedi mahajäetud nurkadest saladuslikul kombel ikka ja jälle välja ilmusid! Võitlus kahjulike eluvormide vastu ei lakanud iialgi. Uutele hävitusvahenditele vastasid mikroorganismid, putukad ja seened uute, kõige tugevama-telegi kemikaalidele vastupidavate vormide ja liikide tekkimisega. Alles Maailma Taasühendamise ajastul õpiti õigesti kasutama tugevaid antibiootikume.

«Kui Dis Ken on soovalvesse määratud,» mõtles Dar Veter, «saab temast juba noorusaastais tõsine tööinimene.»

Grom Ormi poeg sai kasvatuse nagu kõik Ringi ajastu lapsed põhjavööndis mererannal asuvas koolis. Sealsamas TPA psühholoogiajaamas tegi ta läbi esimesed katsed.

Noortele tööd andes arvestati alati noorsoo psühholoogilisi iseärasusi, tema tungi kaugusse, kõrgendatud vastutustunnet ja egotsentrilisust.

Hiiglasuur vagun kihutas käratult ja sujuvalt. Dar Ve-ter läks ülemisele korrusele, millel oli läbipaistev katus. Kaugel all ja kahel pool teed tormasid mööda ehitused, kanalid, metsad ja mäetipud. Põllundus- ja metsavööndi piiril sätendasid päikese käes silmipimestavalt automaat-tehaste «kuuklaasist» kuplid. Läbi kristallhoonete seinte paistsid ähmaselt kolossaalsete masinate ranged vormid.

Vilksatas mööda mälestussammas 2inna Kadale, kes oli välja töötanud kunstliku suhkru odava tootmisviisi, ja tee võlvistik hakkas troopilise põllundusvööndi metsi lõikama. Mõõtmatusse kaugusse sirutusid erineva lehestiku- ja koorevarjundiga, erineva kuju ja kõrgusega puude vöödid

ja salud. Üksikuid massiive eraldavatel kitsastel siledatel teedel roomasid aeglaselt koristus-, tolmutus- ja arvestus-masinad, ämblikuvõrguna hiilgasid loendamatud juhtmed. Kunagi olid külluse sümboliks kuldküpsed viljapõllud. Kuid juba Maailma Taasühendamise ajastul saadi aru üheaastaste kultuuride majanduslikust mittetasuvusest, kogu maaviljeluse üleviimisega troopikavöötmesse aga langes ära roht- ja põõsastaimede iga-aastane vaevanõudev kasvatamine. Juba sadu aastaid enne Ringi ajastut said peamisteks põllundustaimedeks vähem maad kurnavad, kliima kapriisidele vastupidavad pikaealised puud.

Siin kasvasid tuhanded sordid valgurikaste viljadega leiva-, marja- ja pähklipuid, mis andsid oma tsentneri toidumassi puu kohta. Tohutud viljapuusalude massiivid hõlmasid planeeti kahe sadadesse miljonitesse hektaritesse ulatuva vööndina, tõeliste müütilise viljakusejumalanna Cerese vöödena. Nende vahel asus ekvatoriaalne metsavöönd, niiskete troopikametsade ookean, mis varustas planeeti puiduga — valge, musta, lilla, roosa, kuldse, siidiselt sillerdava halliga, kõvaga nagu luu ja pehmega nagu õun, kivina vees põhja vajuvaga ja kergega nagu kork. Siit saadi kümneid vaigusorte, mis olid palju odavamad kui sünteetilised vaigud ja samal ajal väärtuslike tehniliste või ravivate omadustega.

Metsahiiglaste ladvad küündisid teetammi kõrgusele — nüüd mühas mõlemal pool roheline ookean. Tema tumedates sügavustes, õdusate metsalagendike keskel peitusid kõrgetel metallvaiadel seisvad majad ning määratud ämb-likutaolised masinad, millele ei käinud üle jõu neid kaheksakümne meetri kõrguste tüvedega tihnikuid kuulekaiks palgi- ja lauavirnadeks muuta.

Vasakult ilmusid nähtavale ekvaatori kuulsad mäekup-lid. Ühel neist — Keenial •— asus Suure Ringi side-seade. Metsade meri taandus vasakule, loovutades koha kivisele kõrglavale. Kahel pool kerkisid helesinised kuup-ehitised.

Rong peatus ja Dar Veter astus rohelise klaasiga sillutatud avarale väljakule — Ekvaatori jaama. Jalgsilla lähedal, mis kaardus atlase seedrite lamedate sinkjashallide võrade kohal,

kerkis Lualaba jõelt pärinevast valgest portselanitaolisest apliidist' püramiid. Selle äralõigatud

' Apliit — valge sooniline kivim.

tipul seisis Killustatud Maailma ajastu tööülikonnas inimese raidkuju. Paremas käes hoidis ta vasarat, vasakuga tõstis kõrgele kahvatusse ekvaatoritaevasse sädelevat nelja saateantenni-võsuga kuuli. See mälestussammas oli pühendatud esimeste Maa tehiskaaslaste loojatele, töö, leidlikkuse ja vapruse kangelasteo kordasaatjatele. Inimene otsekui tõukas kuuli taevasse ja kogu tema tahapoole kallutatud keha väljendas innukat pingutust. See pingutus kandus temale üle kummalistes rõivastes inimfiguuridelt, mis ümbritsesid pjedestaali kuju jalgade juures.

Dar Veter oli alati erutusega selle mälestussamba skulptuuride nägusid silmitsenud. Ta teadis, et inimesed, kes lõid kõige esimesed tehiskaaslased ja astusid kosmose lävele, olid venelased, see tähendab olid tollestsamast imetlusväärsest rahvast, kellest Dar Veteri endagi sugupuu pärines. Rahvast, kes oli astunud esimesed sammud ka uue ühiskonna ehitamises ja kosmose vallutamises ...

Ja nüüdki suundus Dar Veter nagu alati mälestussamba juurde, et muinaskangelaste kujusid vaadates veel kord otsida neis sarnasust kaasaegsete inimestega ning erinevusi nendest. Peegelduvast päikesehelgist pimestavat mä-lestussambapüramiidi ümbritsevate lõuna-aafrika leukodendronite' hõbedaste kahuste okste alt tulid nähtavale kaks sihvakat kogu ning seisatasid. Üks noorukeist sööstis tormakalt Dar Veteri juurde. Kätt massiivse õla ümber pannes vaatas ta vargsi tuttavaid kindlaid näojooni — suurt nina, laia lõuga ja ootamatult lõbusat huultekaart, mis ei tahtnud kuidagi sobida terashallide silmade süngevõitu ilmega kokkukasvanud kulmude all.

Dar Veter heitis heakskiitva pilgu tolle kuulsa mehe pojale, kes oli rajanud baasi Kentauri planeedisüsteemi ja juhtis viiendat kolmaastakut järjest Tähtedevaheliste Lendude Nõukogu. Grom Orm pidi olema vähemalt saja kolmekümne aastane, ta oli Dar Veterist kaks korda vanem.

Dis Ken kutsus oma kaaslase, tumedajuukse-lise noormehe.

«Minu parim sõber Tor An, helilooja Zig Zori poeg.» «Me töötame koos soodes,» jätkas Dis, «tahame koos oma vägiteod sooritada ja ka edaspidi koos töötada.»

Leukodendron — läikivate hõbedaste okastega puu.

«Kas sa ikka veel pärilikkuse küberneetikat' harrastad?» küsis Dar Veter.

«Oo jaa! Tor kiskus mind veel rohkem kaasa. Ta on muusik nagu ta isagi. Tema ja ta sõbratar . .. nende unistuseks on töötada alal, kus muusika hõlbustab elusorganismi arengu käsitust, see tähendab tahavad uurida tema konstruktsiooni sümfooniat.»

«Sa räägid kuidagi ebamääraselt,» kortsutas Dar Veter laupa.

«Ma ei oska veel,» kohmetus Dis. «Võib-olla Tor räägib paremini.»

«Teine noormees punastas, kuid pidas uurivale pilgule vastu.

«Dis tahtis rääkida pärilikkuse mehhanismi rütmidest: elusorganism kasvab munarakust arenemisel molekulidest koosnevate akordidena. Esmane paarikspiraal areneb plaanis, mis on analoogiline muusikalise sümfoonia arenguga. Teiste sõnadega, programm, mille kohaselt organismi ehitamine kulgeb, on muusikaline!»

«Või nii? . .. » imestas Dar Veter liialdatult. «Aga siis te ju taandate kogu elusa ja elutu mateeria evolutsiooni mingisuguseks gigantseks sümfooniaks?»

«Selle sümfoonia plaan ja rütmika on kindlaks määratud põhiliste füüsikaseadustega. Tuleb vaid mõista, kuidas programm pn koostatud ja kust on pärit selle muusikalis-küberneetilise mehhanismi informatsioon,» kinnitas Tor An noorusele omase vankumatu kindlusega.

«Kes seda väidab?»

«Minu isa Zig Zor. Ta avaldas muuseas hiljaaegu kolme-eistkümnenda kosmilise sümfoonia fa-minoor, värvitonaalsusega 4,750 mikromeetrit.»

«Seda ma tahan tingimata kuulata! Ma armastan sinist värvi.. . Kuid teie kõige lähemad plaanid on seotud heraklese vägitegudega. Kas teate, mis teile on määratud?»

«Ainult kuut esimest.»

«Nojah, muidugi, teised kuus määratakse pärast esimese poole sooritamist,» meenus Dar Veterile.

«Puhastada ja teha külastamiskõlblikuks Kon-i-Guti koopa alumine korrus Kesk-Aasias,» alustas Tor An.

«Rajada tee läbi terava mäeharja Mentali järve äärde,» õi Dis Ken kaasa, «uuendada vana leivapuusalu Argen-

Pärilikkuse küberneetika — pärilikkuse juhtimine,

tiinas, selgitada, mis põhjustas suurte kaheksajalgade ilmumise hiljutise merepõhja kerkimise piirkonda Trinidadi lähedal... »

«Ja nad hävitada!»

«See on viis, aga kuues?»

Mõlemad noormehed hakkasid kergelt kogelema.

«Meil mõlemal leiti olevat muusikalisi võimeid,» ütles Dis Ken punastades. «Ja meile tehti ülesandeks Bali saare muistsete tantsude kohta materjali koguda ning need tantsud nii muusikaliselt kui koreograafiliselt taastada.»

«See tähendab tantsijannad valida ja ansambel luua?» pahvatas Dar Veter naerma.

«Jah,» lõi Tor An silmad maha.

«Huvitav ülesanne! Kuid see on ju grupitöö, samuti nagu tee rajamine järve äärde.»

«Ohoo, meil on tore grupp! Ainult et ka nemad tahavad teid endale nõuandjaks paluda. Küll see oleks tore!»

Dar Veter avaldas kahtlust oma võimalustes kuuenda ülesande suhtes. Kuid rõõmust säravad poisid kinnitasid, et Zig Zor «ise» olevat lubanud kuuendat juhtida.

«Aasta ja nelja kuu pärast leian ma endale tööd Kesk-Aasias,» lausus Dar Veter, silmitsedes mõnuga noori rõõmsaid nägusid.

«Kui hea, et te enam jaamu ei juhata!» hüüdis Dis Ken. «Ma poleks kunagi lootnud, et hakkan niisuguse nõuandjaga koos töötama!» Järsku tõmbus noormees näost tulipunaseks ning ta laup kattus peenikeste higipiiskadega, Tor aga nihkus etteheitvalt temast eemale.

Dar Veter ruttas Grom Ormi poega tema eksimuses aitama.

«On teil palju aega?»

«Oh ei! Meid vabastati kolmeks tunniks — me tõime ühe palavikuhaige oma soojaamast siia.»

«Ah palavikku esineb siis ikka veel! Mina mõtlesin . . .»

«Väga harva ja ainult soodes,» lisas Dis kiiresti vahele. «Selleks me seal olemegi!»

«Meie käsutuses on veel kaks tundi. Lähme linna, te tahate kindlasti Uudiste Maja vaadata!»

«Ei. Me tahaksime ... et te vastaksite meie küsimustele. Me oleme ette valmistunud ja teie arvamus on meile elutee valikuks nii oluline ... »

Dar Veter nõustus ja kõik kolm suundusid ühte Külaliste Maja jahedasse tuppa, kus puhus kunstlik meretuul,

Kaks tundi hiljem viis teine vagun väsinult diivanil tukkuva Dar Veteri ära. Ta virgus keemikute linna peatuses. Suure kivisöepahtla kohal kõrgus hiiglaslik ehitus, mis meenutas kujult kümne klaaskiirega tähte. Siin kaevandatud söest toodeti ravimeid, vitamiine, hormoone, tehissiidi ja -karusnahka. Jäätmeid kasutati suhkru valmistamiseks. Hoone ühes kiires eraldati söest haruldasi metalle — germaaniumi ja vanaadiumi. Mida kõike selles väärtuslikus mustas mineraalis küll ei leidunud!

Dar Veteri vana seltsimees, kes siin keemikuna töötas, oli jaama tulnud. Kunagi oli Indoneesia viljakoristusmasi-nate jaamas troopikavöötmes kolm lõbusat noort mehaanikut . .. Nüüd on üks neist keemik, tähtsa tehase suure laboratooriumi juhataja, teine on endiselt aednikuks jäänud ning loonud uue tolmutamisviisi, kolmas aga — kolmas on tema, Dar Veter, kes läheb nüüd jälle tagasi Maa rüppe, isegi veel sügavamale — tema põue. Sõbrad ei saanud küll üle kümne minuti koos olla, ent seegi kokkusaamine oli palju meeldivam kohtumistest TVF-i ekraanidel.

Edasi ei kestnud reis kuigi kaua. Aviovedude ülem laskis end veenda, ilmutades Ringi ajastu inimeste üldist heasoovlikkust. Dar Veter lendas üle ookeani ja jõudis Spiraaltee läänehaarale, lõuna poole seitsmeteistkümnendat haru, mille lõpus ta ookeani rannikul glisserile ümber istus.

Kõrged mäed ulatusid otse rannikule. Nõlvade veerjal jalamil kulgesid valged kiviterrassid, mis hoidsid kinni varisevat pinnast ja pronksikarvaliste okastega lõunamaa mändide ning sinkjasrohelise krooniga vidringtonide ' paralleelseid ridu. Ülal paljastes kaljudes haigutasid mustad kuristikud, mille sügavuses kosed veetolmuks pihustusid. Terrassidel seisid hõredas ahelikus sinakashallide katustega, oranžiks ja pimestavalt kollaseks värvitud majakesed.

Kaugele merre tungis kunstlik leetseljak, mis lõppes lai-neiest uhutud torniga. See seisis järsult kilomeetri sügavusse ookeani langeva mandrinõlva serval. Torni põrandast viis püstloodselt alla hiiglašaht ülipaksu betoontoru näol, mis" oli võimeline süvavee survele vastu panema. Põhjas süüvis toru peaaegu puhtast rutulist — titaanok-

' Vidrington — Lõuna-Aafrikas esinev okaspuuliik.

süüdist — koosneva veealuse mäe tippu. Kõik maagi töötlemise protsessid toimusid vee ja mägede all. Pinnale kerkisid vaid suured puhtad titaanikangid ja kaugele ümberringi laialivalguvad mineraalijäätmed. Need kollakashägused lained õõtsutasid nüüd glisserit torni lõunaküljel asuvas sadamas. Dar Veter ootas ära paraja momendi ning hüppas pritsmeist märjale platvormile. Ta läks üles tarastatud galeriile, kuhu mõned valvekorrast vabad inimesed olid kogunenud uut seltsimeest vastu võtma. Selle, Dar Veteri meelest nii üksildase kaevanduse töötajad ei paistnudki süngete erakutena, keda ta omaenda meeleolu mõjul siin kohata lootis. Teda tervitasid lõbusad, ehkki raskest tööst pisut väsinud näod. Viis meest, kolm naist — siin töötas isegi naisi! Möödus kümme päeva ja Dar Veter harjus uue tööga. Siin oli oma jõumajand: vanade kaevanduskäikude põhjas mandril peitusid seadmed E-tüüpi ehk, nagu teda vanasti nimetati, teist tüüpi tuumaenergia tootmiseks, mis ei andnud ohtlikke jääkkiirgusi ja oli seetõttu sobiv kasutamiseks kohalikes seadmetes.

Veealuse mäe kivises üsas paiknes ülikeerukas masinate-kompleks, mis sukeldus haprasse punakaspruuni mineraali. Kõige raskem oli töötada agregaadi alumisel korrusel, kus toimus kivimi automaatne kaevandamine ja tükeldamine. Masinasse saabusid signaalid ülal asuvast juhtimiskeskusest, kus tehti kokkuvõtteid vaatlusandmetest lõike- ja tükeldusseadmete töörežiimi, maagi kõvaduse ja sitkuse muutumise ning märgrikastussõlmede tegevuse kohta. Vastavalt metallisisalduse muutumisele suurendati või vähendati kaevandamis-tükeldamisagregaadi kiirust. Mehaanikute kontroll-vaatlustegevust ei olnud mere eest kaitstud ruumi kitsikuse tõttu võimalik täies ulatuses küberneeti-listele robotitele üle anda.

Dar Veterist sai alumise agregaadi kontroll- ja hääles-tusmehaanik. Päevast päeva kestsid pikad valvekorrad poolpimedates, lugematute numbrilaudadega kambrites, kus konditsioonipump vaevu toime tuli kurnava palavusega, mille talumist raskendas suruõhu paratamatu sisse-immitsernise tõttu suurenenud rõhk.

Dar Veter ja tema noor abiline ronisid vaevaga üles, seisid kaua värsket õhku hingates rinnatisel, käisid siis ujumas, sõid ja läksid oma tubadesse ühes ülemises majakeses. Dar Veter püüdis jätkata õpinguid matemaatika uue

haru, kohleaararvutuse alal. Talle näis, et ta on unustanud oma endise suhtlemise kosmosega. Nagu kõik titaanikaevanduse töölised, nii saatis temagi rahuldustundega ära järjekordse parve hoolikalt virna laotud titaanikangidega. Tormid olid planeedil pärast polaarfrontide vähendamist tugevasti nõrgenenud ja paljude kaupade vedu merel toimus pukseeritavate või iseliikuvate parvede abil. Kui kaevanduse isikulist koosseisu vahetati, pikendas Dar Veter koos kahe teise mäetööde entusiastiga oma sealviibimist.

Mitte miski ei kesta selles muutlikus maailmas igavesti ja kaevandus jäi seisma kaevandamis-tükeldamisagregaadi järjekordseks remondiks. Esimest korda tungis Dar Veter eesse, kilbi ette, kus ainult spetsiaalskafander kaitses kuumuse ja rõhu, samuti ka lõhedest ootamatult purskuvate mürgise gaasi jugade eest. Mustjaspruunid rutiilseinad helkisid pimestavas valguses erilise teemandiläikega ning heitsid punast tuld otsekui mineraali peidetud raevukate silmade pilgud. Valitses ebatavaline vaikus. Elektrohüd-rauliline sädepeitel ja hiiglakettad — ultralühilainete kiirgajad — olid esmakordselt paljude kuude jooksul paigale tardunud. Nende all askeldasid äsja päralejõudnud geo-füüsikud, kes seadsid kohale aparaate, et juhust kasutades lademe kontuure kontrollida.

Ülal püsisid lõunamaiselt vaiksed ja kuumad sügispäevad. Dar Veter läks mägedesse ning tunnetas haruldase teravusega nende kivimassiivide ülevust, mis olid aastatuhandeid seisnud siin mere ja taeva palge ees. Kuiv rohi sahises, alt kandus murdlainete nõrka laksumist. Väsinud ihu palus rahu, ent aju haaras ahnelt maailma muljeid, mis pärast pikka ja vaevarikast tööd maa all olid erakordselt värsked.

Ja kuumenenud kaljude ning kõrberohu lõhna sisse hingates uskus endine välisjaamade juhataja, et ees seisab veel palju head — seda rohkem, mida parem ja tugevam on tema ise.

«Külvad teo — lõikad harjumuse.

Külvad harjumuse — lõikad iseloomu.

Külvad iseloomu — lõikad saatuse,» tärkas meelde muistne mõttetera. Jah, inimese kõige rängem võitlus on võitlus egoismi vastu! Mitte sentimentaalsete reeglite ja kauni, kuid jõuetu moraaliga, vaid dialektilise arusaamisega, et egoism ei ole mitte mingisuguste kujjade jõudude sünnitus, vaid ürginimese loomupärade

instinkt, mis etendas metsikus elus väga tähtsat osa ja oli suunatud enesealalhoiule. Seepärast ongi eredatel, tugevatel isiksustel sageli ka tugev egoism ja sellest on raskem võitu saada. Kuid niisugune võit on hädavajalik, vahest isegi kõige tähtsam kaasaegses ühiskonnas. Sellepärast pühendataksegi nii palju jõudu ja aega kasvatusele, sellepärast uuritakse nii hoolikalt igaühe pärilikkuse struktuuri. Suures rasside ja rahvaste segus, mis moodustab planeedi ühise pere, ilmuvad äkki kuskilt pärilikkuse soppidest kõige ootamatumad kaugete esivanemate iseloomujooned. Tuleb ette hämmastavaid psüühilisi kõrvalekaldumisi, mille juured ulatuvad juba Killustatud Maailma ajastu suurte viletsuste aega, mil inimesed ei olnud küllalt ettevaatlikud tuumaenergia katsetamisel ja kasutamisel ning kahjustasid paljude inimeste pärilikkust...

Ka Dar Veteril oli varem pikk sugupuu, mida praegu enam vaja pole. Esivanemate uurimine on asendatud pärilikkuse mehhanismi ehituse otsese analüüsiga. Analüüsiga, mis on nüüd,

pika eluea puhul, veelgi tähtsam. Ühise Töö ajastust alates on inimeste eluiga pikenenud saja seitsmekümne aastani, nüüd aga selgub, et kolmsadagi pole veel piir ...

Kivide robin sundis Dar Veterit keerukatest ja segastest mõttemõlgutustest virguma. Ülalt tulid oru kaudu allapoole kaks inimest — elektrisulatussektsiooni operaator, häbelik ja sõnakehv naine, ning lüheldane reibas välitee-nistuse insener. Nad õhetasid kiirest käigust, tervitasid Dar Veterit ja tahtsid mööda minna, kuid too pidas nad kinni.

«Ma olen ammu kavatsenud paluda,» pöördus ta operaatori poole, «et te esitaksite mulle kolmeteistkümnenda, kosmilise, sinise fa-minoor sümfoonia. Te olete meile palju mänginud, kuid seda mitte kordagi.»

«Te mõtlete Zig Zori kosmilist?» küsis naine ja hakkas Dar Veteri jaatava noogutuse peale naerma.

«Vähe leidub meie planeedil inimesi, kes oleksid võimelised seda teost ette kandma ... Kolmekordse klaviatuuriga päikeseklaver on vaene, aga ümberseadeid ei ole seni tehtud ... ja vaevalt neid tehakse. Kuid miks te ei võiks seda Kõrgema Muusika Majast tellida? Meie vastuvõtja on universaalne ja küllalt võimas. »

«Ma ei tea, kuidas seda tehakse,» pomises Dar Veter. «Ma ei ole varem..»

«Ma tellin teile õhtul!» lubas helikunstnik Dar Veterile, ulatas oma kaaslasele käe ning jätkas teekonda.

Terve ülejäänud päeva ei suutnud Dar Veter vabaneda tundest, et juhtub midagi tähtsat. Kummalise kärsitusega ootas, ta kella ühtteistkümmend — aega, mille Kõrgema Muusika Maja oli määranud sümfoonia ülekandeks.

Elektrisulatuse operaator võttis korraldaja osa enda peale ning seadis Dar Veteri ja teised asjahuvilised istuma muusikasaali poolkerakujulise ekraani fookusse, heliseadme hõbedase võre vastu. Ta kustutas tule, seletades, et muidu olevat raske jälgida sümfoonia värviosa, mida võidakse esitada vaid spetsiaalselt sisustatud saalis ja mis on siin paratamatult piiratud ekraani siseruumiga.

Ainult ekraan virvendas pimeduses nõrgalt ja väljast kuuldus tasast lakkamatut meremühinat. Kuskil uskumatult kaugel tekkis madal heli, mis oli nii tihe, et näis otse tajutava jõuna. Heli kõvenes tuba ja kuulajate südameid värisema pannes, kõrgenes äkki, purunes ja pudenes miljoneiks kristallikildudeks. Pimeduses hakkasid vilkuma tillukesed oranžid sädemed. See oli nagu too ürgne välgu-Jöök, mille laeng miljonite sajandite eest liitis Maa peal esmakordselt lihtsad süsinikuühendid palju keerukamateks molekulideks, mis said orgaanilise aine ja elu aluseks.

Järsku tulvas saali ärevate ja ebakõlaliste helide kõrglaine, valu, igatsuse ja meeleheite tuhandehäälne koor, mida täiendades süttisid ja kustusid ähmased purpursed ja tumepunased valgusesähvatused.

Lühikeste ja teravate vibreerivate nootide järjestuses avaldus ringlemine ning kõrguses hakkas keerlema hall laialivalguv tulespiraal. Ootamatult lõikusid ringlevasse koori pikad noodid, uhked ja helisevad. Nad olid täis tõtlevat jõudu.

Avaruse mahedaid tulekontuure läbisid selged sinised tulenooled, mis lendasid spiraali serva taga põhjatusse sügavusse ning uppusid hirmu ja vaikuse pimedusse.

Pimedus ja vaikus — nii lõppes sümfoonia esimene osa.

Pisut jahmunud kuulajad ei jõudnud sõnagi lausuda, kui uba muusika uuesti algas. Laiad võimsad helikaskaadid langesid pimestavate värviliste valguspassaažide saate! alla, madaldusid ja nõrgenesid ning hääbusid säravate tulede melanhoolses rütmis. Taas hakkas langevates kas' aadides tuikama midagi kitsast ja tormakat ja jälle alus-
sid sinised tuled oma rütmilist tantsisklevat tõusu.

Vapustatud Dar Veter tabas sinistes helides püüdu keerukamate rütmide ja vormide poole ning mõtles, et paremini ei saakski kajastada elu ürgset võitlust entroopiaga . . . Madalamatele tasemetele langevaid energiakas-kaade pidurdavad astmed, tõkked, filtrid. «Nii, nii, nii! Need ongi mateeria kõige keerukama organisatsiooni esimesed välgatused!»

Sinised nooled ühinesid vastavalt minoorsete akordide kombinatsioonidele keerukamaks muutuvate, laialipaisku-vate ning uuesti ühinevate geomeetriliste kujundite, kristal-livormide ja võrestike ringmänguks ning sulasid järsku hallis hämaruses.

Sümfoonia kolmas osa algas mõõdukas liikumises madalate bassnootidega, mille taktis süttisid ja kustusid lõpmatuse ning aja põhjatusse sügavikku hääbuvad sinised laternad. Ähvardavalt kõmisevate basside tulv paisus, rütm kiirenes, ja arenes välja katkendlik kurjakuulutav meloodia. Sinised tuled näisid peenikeste tulevarre-keste otsas paindunud õitena. Kurvalt närbusid nad kaugusse hajudes madalate, kõmisevate ja pasundavate nootide juurdevoolu all. Ent tulukeste read muutusid üha tihedamaks, nende varred jämedamaks. Nüüd joonistasid kaks tuleviirgu mõõtmatusse pimedusse viiva tee ja ääretus universumis hõljusid elu kuldsed helisevad hääled, soojendades oma iluga liikuva mateeria sünget ükskõiksust. Tumedast teest sai jõgi, hiiglaslik sinine leekidevool, milles üha keerukamaks muutuva mustrina virasid mitmevärvilised tulevälgatused.

Ümarate sujuvate joonte ja sfääriliste pindade kõrgemad ühendid olid niisama kaunid kui pinevad mitmeast-melised akordid, mille vaheldumises hoogsalt kasvas üha jõulisemalt areneva heliseva meloodia rikkus...

Dar Veteril hakkas pea ringi käima ning ta ei suutnud enam kõiki muusika ja valguse varjundeid jälgida, tabades vaid hiiglasliku mõtte üldjooni. Kõrgete kristallselgete nootide ookean laksus sädeleva, haruldaselt võimsa, rõõmsa sinise värvina. Helid kõrgenesid üha ja meloodia ise muutus pööraselt keerlevaks, tõusvaks spiraaliks, kuni katkes üleslennul pimestavas tulesähvatuses.

Sümfoonia oli lõppenud ja Dar Veter sai aru, mis tal kõik need pikad kuud puudus. Talle oli tarvis tööd palju lähemal kosmosele, tulevikku suunatud inimpüüdluste väsimatult arenevale spiraalile. Ta läks muusikasaalist

otseteed kõnetuppa ning kutsus välja põhja-elamisvööndi töö-jaotusjaama. Noor informaator, kes oli suunanud Dar Veteri kaevandusse, tundis ta ära ja rõõmustas.

«Just täna hommikul kutsuti teid Tähtedevaheliste Lendude Nõukogust, kuid ma ei saanud teid kätte. Kohe ühendan teid»

Ekraan kustus ja süttis uuesti ning sellele ilmus Mir Om, kõige vanem Nõukogu neljast sekretärist. Ta oli väga tõsine ja Dar Veterile näis, et koguni kurb.

«Suur õnnetus! Hukkus kaaslane viiskümmend seitse. Nõukogu kutsub teid väga raskele tööle. Ma saadan teile ioon-planetoplaani järele. Olge valmis!»

Dar Veter tardus hämmastunult kustunud ekraani ette.

VIII PEATÜKK PUNASED LAINED

OBSERVATOORIUMI avaral rõdul uitas vabalt tuul. Ta tõi üle mere Aafrikast kuuma maa õitsvate taimede lõhnu, mis äratasid hinges rahutuid püüdlusi. Mven Mass ei suutnud kuidagi saavutada seda selget, kindlat, kahtlustest vaba seisundit, mis oli nii tarvilik vastutusrikka katse eel. Ren Boz oli Tiibetist teatanud, et Kor Julli seadme ümberehitamine on lõpetatud. Kaaslase 57 neli vaatlejat nõustusid meeleldi eluga riskima, et vaid olla abiks katsel, mille taolist polnud planeedil enam ammu korraldatud.

Kuid eksperiment pandi toime ilma Nõukogu loata, ilma kõigi võimaluste eelneva laiaulatusliku arutamiseta, ning see andis kogu asjale argliku salajuse kõrvalmaigu, mis kaasaegsetele inimestele põrmugi omane ei olnud.

Õilis eesmärk otsekui õigustaks kõiki neid abinõusid, kuid ... süda peaks siiski täiesti puhas olema! Kerkis üles põline inimlik konflikt — eesmärgi ja selle saavutamiseks kasutatavate abinõude konflikt. Tuhandete põlvede kogemused õpetavad, et tuleb osata kindlaks määrata ülemineku piiri, nagu seda teeb repagulaararvutus matemaatika abstraktsetes küsimustes. Kuidas aga saavutada seda intuitsioonis ja moraalis? ...

Aafriklasele ei andnud rahu Bet Loni lugu. Kolmekümne kahe aasta eest leidis Bet Lon, üks Maa kuulsamaid matemaatikuid, et mõningaid nihkumise nähte võimsate jõu-väljade vastastikuses toimes võib seletada paralleelsete mõõtmete olemasoluga. Ta tegi seeria huvitavaid katseid, mille käigus katsealused esemed kadusid. Teadmiste Piiride Akadeemia leidis tema konstruktsioonides vea ning andis täheldatud nähtustele printsipiaalselt teise seletuse. Bet Lonil oli moraalsete aluste ja soovide pidurdussüsteemi nõrga arengu arvel hüpertrofeerunud võimas mõistus.

Tugeva ja egoistliku inimesena otsustas ta katseid samas suunas jätkata. Otsustavate tõendite saamiseks tõmbas ta kaasa mehiseid noori vabatahtlikke, kes olid teaduse teenimise nimel valmis mistahes vägiteoks. Inimesed kadusid Bet Loni katsetes jäljetult nagu esemedki ja ükski neist ei saatnud teadet «teiselt poolt», teisest mõõtmest, nagu julm matemaatik seda oli lootnud. Kui Bet Lon kaheteistkümnest inimesest koosneva grupi «olematusse» saatis — õigemini lihtsalt hävitas —, anti ta kohtu alla. Kuna ta suutis tõestada oma veendumust selles, et nood inimesed rändavad teises mõõtmes elusatena, ja kuna ta tegutses ainult oma ohvrite nõusolekul, siis mõisteti Bet Lon ainult väljasaatmisele. Ta veetis kümme aastat Merkuuril ning tõmbus seejärel Unustuse saarel üksindusse. Bet Loni lugu sarnanes Mven Massi arvates tema enda omaga. Oli ju temalgi tegemist keelatud, salajase katsega, mille motiivid teadus ebapiisavaks oli tunnistanud, ja see sarnasus ei meeldinud Mven Massile põrmugi.
Ülehomme on järjekordne saade Ringile ja siis on ta kaheksa päeva vaba — katse jaoks.
Mven Mass heitis pea kuklasse. Tähed näisid talle eriti heledad ja lähedased. Paljusid tundis ta nende muistsete nimede järgi nagu vanu sõpru. Ja kas nad siis ei olnudki inimese põlised sõbrad, tema teejuhid, mõtete ülendajad ning unistuste ergutajad!
Põhjapoolse silmapiiri lähedale kaldunud nõrk täheke on Põhjanael ehk Kefeuse Gamma. Killustatud Maailma ajastul asus Põhjanael Väikeses Vankris, kuid Galaktika serva-osa koos meie päikesesüsteemiga pöördub Kefeuse suunas, tilal Linnutees laotuv Luik, üks põhjataeva huvitavamaid tähtkujusid, on oma pika kaela juba lõunasse sirutanud. Temas loidab ilus kaksiktäht, mille vanad araablased ristisid Albireoks. Tegelikult on seal kolm tähte — kaksiktäht Albireo I ja kauge, helesinine, suure planeedisüsteemiga hiidtäht Albireo II. Viimane on meist peaaegu niisama kaugel kui Luige sabas asuv hiiglaslik Deeneb, valge täht, mille absoluutne heledus vastab nelja tuhande kaheksasaja meie"Päikese heledusele. Möödunud saates andis meie truu sõber Luige kuuskümmend üks edasi Albireo II teate, mille ta oli kinni püüdnud. See oli hoiatus, mis saadi kätte saatmise ajast nelisada aastat hiljem, kuid oli äärmiselt huvitav. Albireo II kuulus kosmoseuurija, kelle nimi maistes häälikutes kõlas umbes nagu Vlihh oz Ddiz, oli hukku-

nud Lüüra tähtkuju rajoonis, kohtumisel kosmose kõige hirmsama ohuga — täht Ookriga. Maa teadlaste liigituse järgi kuulusid need tähed klassi E, mis oli oma nimetuse saanud muinasaja suurima füüsiku Einsteini auks, kes aimas selliste tähtede olemasolu, kuigi hiljem vaieldi sellele kaua vastu ja määrati isegi kindlaks tähtede massi piir, mis on tuntud Tšandrasekari piiri nime all. Kuid see muistne astrofüüsik lähtus oma arvutustes üksnes elementaarsest gravitatsioonimehaanikast ja üldisest termo-dünaamikast, võtmata arvesse hiid- ja

ülihiidtähtede keerukat elektromagnetilist struktuuri. Ent just elektromagnetilised jõud tingisidki E-tähtede olemasolu, mis mõõtmetelt võistlesid M-klassi punaste hiidudega — niisugustega nagu Antaares ja Betelgeuse —, kuid erinesid neist suurema tiheduse poolest, mis võrdus umbkaudu Päikese tihedusega. Niisuguse tähe hiiglaslik külgetõmbejõud peatas kiirguse, laskmata valgusel tähest lahkuda ja maailmaruumi tungida. Lõpmatult kaua olid need kujutlematult suured saladuslikud massid maailmaruumis eksisteerinud, neelates oma inertsesse ookeani kõik, milleni nende külge-tõmbejõu nähtamatud kombitsad küündisid.
Muinasindia religioosses mütoloogias nimetati «Brahma öödeks» kõigevägevama jumaluse tegevusetu rahu perioode, mis muistsete usundite järgi vaheldusid loomise «päevade» ehk perioodidega. See sarnanes tõepoolest mateeria pikaldase kuhjumisega, mis lõppes tähe pinna kuumenemisega kuni klassini O-null — kuni saja tuhande kraadini —, ehkki sel protsessil ei olnud jumalusega mitte midagi ühist. Lõpuks toimus kolossaalne plahvatus, mis paiskas maailmaruumi uued tähed uute planeetidega. Nii oli kunagi plahvatanud Krabikujuline udukogu, mille läbimõõt oli nüüd juba viiskümmend biljonit kilomeetrit. Selle plahvatuse jõud võrdus kvadriljoni KMa vesinikupommi üheaegse plahvatuse jõuga.
Täiesti tumedate E-tähtede olemasolu võis aimata vaid nende külgetõmbejõu järgi ja koletise lähedalt möödalen-dava tähelaeva hukkumine oli paratamatu. Niisama ohtlikud olid laevade teel ka spektriklassi T nähtamatud infra-punased tähed, suurte osakeste tumedad pilved ja täielikult jahtunud, TT-klassi kehad.
Mven Mass mõtles, et arukate olenditega asustatud maailmu ühendava Suure Ringi loomine oli nii Maa kui ka vastavalt iga asustatud planeedi jaoks kõige tähtsamaks

revolutsiooniks. Eelkõige oli see võit aja üle, eluea lühiduse üle, mis ei võimalda meil ega ka teistel mõttekaaslastel maailmaruumi kaugetesse sügavustesse tungida. Teate saatmine Ringi on otsekui läkitus tulevikku, sest niisugusse vormi valatud inimmõte tungib maailmaruumis üha edasi, kuni jõuab tema kaugeimatesse piirkondadesse. Võimalus väga kaugeid tähti uurida on nüüd juba täiesti reaalne, see on ainult aja küsimus. Hiljuti jõudis Maale teade hiiglasuurelt, väga kaugelt, Luige Gammaks nimetatud tähelt. See asub kahe tuhande kaheksasaja parseki kaugusel ja teade tuleb temalt üle üheksa tuhande aasta, kuid on meile arusaadav ja mõtete iseloomult lähedaste Ringi liikmete poolt dešifreeritav. Hoopis teine lugu on siis, kui teated tulevad kerasparvedest, mis on meie lamedatest süsteemidest vanemad.
Samasugune on lugu Galaktika keskmega — tema teljel asuvas tähepilves on kolossaalne elutsoon miljonitel pla-needisüsteemidel, mis ei tunne ööpimedust, sest neid valgustab Galaktika keskme kiirgus. Sealt on saadud arusaamatuid teateid — keerukate, meie mõistetega väljendamatute struktuuride pilte. Teadmiste Piiride Akadeemia püüab neid juba nelisada aastat tagajärjetult dešifreerida. Aga võib-olla... — ootamatust mõttest jäi aafriklasel hing kinni — võib-olla tulevad lähedastest planeedisüsteemidest, Ringi liikmetelt, teated iga asus+atud planeedi sisemisest elust — tema teadusest, tehnikast, tema kunstiteostest, samal ajal kui Galaktika kauged iidsed maailmad näitavad oma elu ja teaduse välist, kosmilist liikumist? Seda, kuidas nad planeedisüsteeme oma äranägemise järgi ümber korraldavad, maailmaruumi tähelaevadele tülikatest meteooridest «puhtaks pühivad», neid ja ühtlasi ka eluks kõlbmatuid külmi välisplaneete kesksesse taevakehasse kokku tõukavad, pikendades seega viimase kiirgamist või kõrgendades sihilikult oma päikese temperatuuri. Võib-olla isegi veel enam: vahest korraldatakse ümber naabruses asuvaid planeedisüsteeme, kus luuakse kõige paremad tingimused hiiglaslike tsivilisatsioonide eluks.
Mven Mass võttis ühenduse Suure Ringi mälusalvestuste hoidlaga ning valis ühe kauge teate šifri. Ekraanil libisesid aeglaselt mööda kummalised pildid, mis olid saabunud Maale Kentauri Oomega kerasparvest. See oli teine päikesesüsteemile kõige lähematest kerasparvedest ja asus kõigest kuue tuhande kaheksasaja parseki kaugusel.

Kakskümmend kaks tuhat aastat tungis tema heledate tähtede valgus läbi maailmaruumi, enne kui see Maa inimese silma jõudis.
Ühtlaste kihtidena laotus tihe sinine udu, mida läbisid mustad, vertikaalsed, kaunis kiiresti pöörlevad silindrid. Silindrid tõmbusid vahetevahel otstest vaevu märgatavalt koomale, muutudes madalate, põhjad vastamisi seisvate koonuste sarnaseks. Siis kärisesid sinised udukihid teravateks tulesirpideks, mis tiirutasid maruliselt ümber koonuste, pimedus kadus kuhugi üles, kerkisid esile võimsad, pimestavalt valged sambad, mille tagant ulatusid vil-dakate kulissidena välja rohelised tahulised teravikud.
Mven Mass hõõrus laupa, püüdes tabada vähimatki niisugust, mida oleks võimalik lahti mõtestada.
Tahulised teravikud põimusid ekraanil spiraalidena valgete sammaste ümber ning varisesid järsku alla metalselt läikivate kerade joana, mis kujunes laiaks ringvööks. Vöö hakkas kasvama laiusse ja kõrgusse ...
Mven Mass muigas ja lülitas salvestuse välja, pöördudes tagasi endiste mõttemõlgutuste juurde.
«Asustatud maailmade puudumise, õigemini nendega ühenduse puudumise tõttu Galaktika suurtel laiustel ei suuda meie, Maa inimesed, Galaktika tumedast ekvato-riaalvöötmest välja rabelda. Me ei suuda tõusta üle kosmilise tolmu, mis ümbritseb meie tähte — Päikest — ja tema naabreid. Sellepärast on meil raskem universumit tundma õppida kui teistel... »
Mven Mass pööras pilgu silmapiirile, sinna, kus Suurest Vankrist madalamal, Jahipenide all, seisis Bereniike Juuste tähtkuju. See oli Galaktika «põhjapoolus». Just selles suunas avanes kogu oma suuruses galaktikaväline maailmaruum, samuti nagu taevasfääri vastaspunktis — Kujuri tähtkujus, tuntud tähe Fomalhauti lähikonnas, galaktilise süsteemi lõunapooluse juures.
Ääreosas, kus asub Päike, on Galaktika spiraalketta harude paksus kõigest kuuesaja parseki ümber. Galaktika ekvaatori tasandiga risti tuleks läbida kolm-nelisada parsekit, et gigantse täheketta pinnale jõuda. See tähelaevade jaoks ületamatu kaugus ei olnud Ringi saadetele sugugi võimatu. Kuid seni ei olnud ükski nendes piirkondades asuvate tähtede planeet veel Ringi lülitunud ...
Igavesed mõistatused ja vastuseta küsimused muutuksid ei millekski, kui õnnestuks teostada veel üks suurimatest

suurim teaduslik revolutsioon — võita aeg, õppida ületama igasugust ruumi igasuguse ajavahemiku vältel, astuda valitseja jalaga kosmose piiritutesse avarustesse. Siis on mitte ainult meie Galaktika, vaid ka teised tähesaared meil« niisama lähedal kui väikesed saared Vahemeres, mis praegu all öises pimeduses laksub. See õigustab Ren Bozi kavandatud ja tema, Mven Massi, Maa välisjaamade juhataja poolt elluviidavat meeleheitlikku katset. Kui nad suudaksid katse korraldamist paremini põhjendada, et Nõukogult luba saada ...
Spiraaltee oranžid tuled muutusid valgeks: kell oli kaks öösel, algas intensiivsete vedude aeg. Mven Massile meenus, et homme on Leegitsevate Karikate pidu, millele Tšara Nandi teda oli kutsunud. Välisjaamade juhataja ei suutnud unustada tutvumist mererannal ja seda viimist-letult nõtkete liigutustega pronkspunast neiut, kes oli nagu siiruse ja tugevate tundepuhangute õis, haruldus hästi distsiplineeritud tunnete ajastul
Mven Mass läks töötuppa tagasi, kutsus välja öösel töötava Metagalaktika Instituudi ja palus endale homme ööseks saata paari galaktika stereofilmid. Saanud nõusoleku, tõusis ta sisefassaadi katusele. Siin seisis tema kaug-hüpete aparaat. Mven Mass armastas seda vähepopulaarset spordiala ning oli selles üsna suure meisterlikkuse saavutanud. Kinnitanud heeliumiballoonid keha ümber, lülitas aafriklane kerge akumulaatori jõul töötava veopropelleri hetkeks sisse ja tõusis vetruva hüppega õhku. Ta joonistas õhus umbes kuuesaja meetri pikkuse kaare, maandus Toitude Maja väljaulatuvale osale ning kordas hüpet. Viie hüppega jõudis ta väikese aiani lubjakivimäe järsu nõlva all, võttis aparaadi alumiiniumtornis

keha ümbert ära ning libises varrast pidi maapinnale, oma kõva voodi juurde, mis seisis suure plataani all. Võimsa puu lehtede sahina saatel jäi ta magama.
Leegitsevate Karikate pidu oli oma nimetuse saanud poeedi ning ajaloolase Zan Seni tuntud luuletusest, milles kirjeJdati muinasindia kommet valida välja kõige kaunimad naised, kes pidid ulatama vägitegudele minevatele kangelastele võitlusmõõgad ja karikad leegitseva aromaatse vaiguga. Mõõgad ja karikad olid küll ammu tarvituselt kadunud, kuid jäänud vägiteo sümboliks. Vägitegude hulk aga oli planeedi vaprate tarmukate elanike seas määratult suurenenud. Tohutu töövõime, mis minevikus oli esinenud
181
vaid eriti vastupidavate], geeniusteks nimetatud inimestel, sõltus täielikult keha füüsilisest tugevusest ning stimulaatorite — hormoonide rohkusest. Hoolitsus füüsiliste võimete eest oli tuhandete aastate jooksul viinud selleni, et planeedi tavaline inimene oli nüüd vägitegudes, armastuses ja teadmistes väsimatu ning küllastumatu muinas-kangelase sarnane.
Leegitsevate Karikate pidu oli naiste kevadpeoks kujunenud. Igal aastal neljandal kuul pärast talvist pööripäeva ehk vana viisi öeldes aprillis näitasid Maa kõige kaunimad naised oma võimeid tantsimises, laulmises ja võimlemises. Erinevate rasside peened iluvarjundid, mis ilmnesid planeedi segunenud elanikkonnas, sädelesid siin ammendamatus mitmekesisuses otsekui kalliskivide tahud, pakkudes piiritut rõõmu kõigile pealtvaatajaile, alates kannatlikust tööst väsinud teadlaste ja inseneridega ning lõpetades hingestatud kunstnike või alles üsna noorte, kolmanda tsükli õpilastega.
Niisama ilus oli ka meeste sügisene Heraklese pidu, mida peeti kümnendal kuul. Täisikka jõudnud noorukid andsid siis aru sooritatud heraklese vägitegudest Hiljem sai tavaks viia neil päevil läbi aasta jooksul kordasaadetud silmapaistvate tegude ja saavutuste üldrahvalik ülevaatus. Pidu muutus üldiseks, nii meeste kui ka naiste peoks, ning jagunes Imekauni Kasulikkuse, Kõrgema Kunsti ning Julge Teaduse ja Fantaasia päevadeks. Kunagi oli ka Mven Mass kuulutatud esimese ja kolmanda päeva kangelaseks ...
Mven Mass ilmus Türreeni staadioni hiiglaslikku Päike-sesaali parajasti Veeda esinemise ajaks. Ta otsis üles neljanda raadiuse üheksanda sektori, kus istusid Evda Nali ja Tšara Nandi, ning jäi võlvi varju seisma, kuulates Veeda madalat häält. Veeda oli valges kleidis, heledajuukseline pea uhkelt püsti ja nägu saali ülemiste rõdude poole pööratud. Ta laulis midagi rõõmsat ning näis aafriklasele kevade kehastusena.
Iga kuulaja vajutas ühele istme ees asetsevast neljast nupust. Saali laes süttinud kuldsed, sinised, smaragdrohe-lised ja punased tuled näitasid kunstnikule antavat hinnangut ja asendasid endiste aegade kärarikkaid aplause.
Veeda lõpetas laulmise, sai tasuks kuldsete ja siniste tulede kireva sädeluse, mille hulka vähesed rohelised ära kadusid, ning ühines oma sõbrataridega, lõkendades näost
182
nagu ikka erutuse korral. Siis astus nende juurde ka Mven Mass, kes sõbralikult vastu võeti. Aafriklane vaatas ringi, otsides pilguga oma õpetajat ja eelkäijat, kuid Dar Veterit polnud kuskil näha.
«Kuhu te Dar Veteri peitsite?» pöördus Mven Mass naljatades kõigi kolme naise poole.
«Aga kuhu teie Ren Bozi panite?» küsis Evda Nali vastu ja aafriklane pöördus tema läbitungiva pilgu eest kiiresti kõrvale.
«Veter tuhnib Lõuna-Ameerika all, kaevab titaani,» ütles armulisem Veeda Kong ja tema näos väratas midagi.
Tšara Nandi tõmbas imekauni ajaloolase kaitsva liigutusega enda juurde ning surus põse tema põse vastu. Kahe nii erineva naise näod olid sel hetkel neid ühendava maheda õrnuse tõttu täiesti sarnased.
Tšara sirged madalad kulmud laia lauba all näisid õhus hõljuva linnu siluetina ja sobisid hästi tema silmade pikliku lõikega. Veedal tõusid kulmud kõrges kaares ülespoole.

«Lind laotab tiibu ... » mõtles aafriklane.
Tšara tihedad ja läikivad mustad juuksed langesid kuklale ja õlgadele, toonitades Veeda kõrgesse soengusse kammitud siledate juuste ranget värvust, Tšara heitis pilgu kellale saali kuplis ja tõusis.
Tema riietus hämmastas aafriklast. Neiu siledatel õlgadel lebas kaela paljaks jättev plaatinakee, mida rangluudest madalamal kinnitas sädelev punane turmaliin.
Tugevad rinnad, mis sarnanesid laiade, üllatavalt täpselt treitud ning kummulikäänatud karikatega, olid peaaegu paljad. Nende vahelt ulatus kee kinnitisest vööni tumelilla riideriba. Samasugused ribad läksid üle mõlema rinna keskkoha ning olid paljal seljal ketiga ühendatud. Neiu ahta piha ümber oli mustade tähtedega ülekülvatud ja kuusirpi kujutava plaatinapandlaga valge vöö. Tagapool oli vöö külge kinnitatud otsekui pool pikast raskest valgest siidseelikust, mis oli samuti kaunistatud mustade tähtedega. Tantsijannal ei olnud mingeid ehteasju peale säravate pannalde väikestel mustadel kingadel.
«Varsti on järg minu käes,» ütles Tšara muretult, vaatas läbikäiguvõlvi alla suundudes tagasi Mven Massi poole ja kadus, saadetuna küsimuste sosinast ja tuhandeist pilkudest.
Lavale ilmus võimleja, umbes kaheksateistkümneaastane suurepärase kehaehitusega tütarlaps. Kuldses valguses soo-

ritas ta retsitatiivse muusika saatel lendude, hüpete ja pöörete marulise kaskaadi, tardudes meloodia aeglaste laulvate üleminekute ajal kujutlematusse tasakaalu. Pealtvaatajad kiitsid esinemist arvukate kuldsete tuledega ja Mven Mass mõtles, et Tšara Nandil ei ole just kerge pärast niisugust menu lavale minna. Pisut rahutult silmitses ta inimhulka enda vastas ning märkas järsku kolmandas sektoris kunstnik Kart Sani. Too tervitas teda lõbususega, mis näis aafriklasele kohatuna: kes siis veel pidi Tšara esinemise saatuse üle muret tundma kui mitte kunstnik, kes temast «Vahemere tütre» oli maalinud.
Aafriklane jõudis vaevalt mõtelda, et sõidab pärast katset maali vaatama, kui tuled ülal kustusid. Läbipaistev, orgaanilisest klaasist põrand süttis hõõguva malmi vaa-rikpunases valguses. Lava alumise rambi alt hakkasid voogama punased tulejoad. Need looklesid ja jooksid kokku, ühinedes meloodia rütmiga viiulite läbitungivas laulus ja vaskkeelte madalas kuminas. Muusika hoogsusest ja jõulisusest veidi jahmunud Mven Mass ei märganud kohe, et leekiva põranda keskele oli ilmunud Tšara, kes alustas tantsu niisuguses tempos, et pealtvaatajad lausa hinge kinni hoidsid.
Mven Mass tundis hirmu selle üle, mis saab siis, kui muusika veel kiiremat tempot nõuab. Ei tantsinud mitte ainult jalad, mitte ainult käed — neiu kogu keha vastas leekivale muusikale niisama kuuma eluhingusega. Aafriklane mõtles, et kui India muistsed naised olid sellised nagu Tšara, siis oli õigus poeedil, kes võrdles neid leegitsevate karikatega ning andis naiste peole niisuguse nime.
Tšara punakas päevitus omandas lava ja põranda vastu-helkides ereda vaskse varjundi. Mven Massi süda hakkas metsikult taguma. Seda nahavärvust oli ta näinud Tuukani Epsiloni muinasjutulise planeedi inimestel, siis kui ta teada sai, et võib eksisteerida niisugune hingestatud keha, mis on suuteline oma liigutustega, imekaunite vormide ülipeene muutmisega väljendama tunnete, fantaasia, kirgede ja õnneiha kõige sügavamaid varjundeid ...
Siiani kogu oma olemusega üheksakümne parseki kättesaamatusse kaugusse suunatud Mven Mass mõistis nüüd, et maise inimkonna ilu ääretus rikkuses võib leiduda õisi, mis on niisama kaunid kui kauge planeedi nägemus, mida ta sügaval südamepõhjas kandis. Kuid kauane tung täitumatu unistuse järele ei kadunud nii kiiresti. Tuukani Epsiloni

punasenahalise tütre kuju võtnud Tšara veel aina kinnitas välisjaamade juhataja kangekaelset otsust.

Evda Nali ja Veeda Kong, ise samuti väga head tantsijad, olid esmakordselt Tšara tantsu nähes otse vapustatud. Veeda, kelles rääkis antropoloog ja muinasrasside ajaloolane, jõudis otsusele, et kauges minevikus oli Gondvaanas, lõunamandril, naisi alati rohkem kui mehi, kes hukkusid võitluses paljude kardetavate metsloomadega. Hiljem, kui rahvarikastel lõunamaadel kujunesid välja muistse Idamaa despootlikud riigid, hukkusid mehed hulgaliselt ala-istes sõdades, mida pahatihti ajendasid usufanatism või despootide juhuslikud tujud. Lõunamaa tütred elasid raset elu, mis nende täiuslikkust viimistles. Põhjas, kus rahvastik oli hõre ja loodus vaene, ei esinenud Tumeda aja iiklikku despotismi. Seal jäi rohkem mehi alles, naisi hinati kõrgemalt ja nad elasid suures lugupidamises.

Veeda jälgis Tšara iga žesti ja mõtles, et tema liigutuses peitub üllatav kahepalgelisus: nad on üheaegselt õrnad ja kiskjalikud, õrnuse annab liigutuste sujuvus ja keha ebatavaline nõtkus, kiskjalikkuse mulje aga tuleneb järskudest üleminekutest, pööretest ja seisakutest, mida tehakse peaaegu tabamatu kiskjaväledusega. Sellise libitseva nõtkuse on tõmmunahalised Gondvaana tütred omandanud tuhandete aastaste pikkuses rängas võitluses olemasolu est. Ent kui harmooniliselt see Tšaras kindlate ja peente kreeta-helleeni näojoontega ühte sulas! Lühikesse adaadžosse põimusid mingisuguste löökriistade sagenevad dissonantsid. Inimtunnete tõusude ja languste hoogsat rütmi väljendasid jõulised liigutused ja nendega vahelduvad peaaegu täielikud seisakud, mil tantsija liikumatu raidkujuna paigale tardus. Suikuvate tunnete ärkamine, nende tormiline süttimine, jõuetu närbumine, hukkumine ja taas tormiline ning tundmatu uuestisünd, aheldatud elu, mis võitleb aja paratamatu kulgemisega, täpselt ning halastamatult määratud kohuse ja saatusega, Evda Nali tundis, kui lähedane on talle tantsu psühholoogiline alus, kuidas puna ta põski katab ja hingamine kiireneb . . . Mven Mass ei teadnud, et helilooja oli kirjutanud balletisüidi eriliselt Tšara Nandi jaoks, kuid ei kartnud enam, nähes, kui kergesti neiu sellega toime tuleb. Punased valguslained kallistasid neiu vaskset keha, uht-sid helepunaste laksatustega tugevaid jalgu, uppusid riide tumedatesse kurdudesse, roosatasid koiduna valgel siidil.

185

Tšara tahasirutatud käed tardusid aeglaselt pea kohale. Ja äkki katkes kõrgete nootide maruline hela ilma igasuguse finaalita, punased tuled peatusid ja kustusid. Saali kõrgel kuplil süttis tavaline valgus. Väsinud neiu langetas pea ja tema tihedad juuksed varjasid näo. Tuhandete kuldsete sähvatuste järel kostis tume kahin. Pealtvaatajad avaldasid Tšarale kõrgeimat austust — tänasid teda püsti tõustes ja kokkupandud käsi pea kohale tõstes. Ja Tšara, enne esinemist nii kartmatu, kohmetus, heitis juuksed näolt kõrvale ning pilku saali ülemistele rõdudele pöörates jooksis välja.

Peokorraldajad kuulutasid vaheaja. Mven Mass sööstis Tšarat otsima, Veeda Kong ja Evda Nali aga väljusid tohutu suurele, kilomeetri laiusele, helesinisest läbipaistmatust klaasist — smaldist — trepile, mis viis staadionilt otse merre. Puhas ia karge õhtuhämarus meelitas mõlemat naist tuhandete peokülaliste eeskuiul suplema.

«Ega ma ilmaaegu Tšara Nandit kohe tähele pannud,» alustas Evda Nali. «Ta on suurepärane kunstnik. Me nägime täna elujõu tantsu! Elujõud ongi tõenäoliselt antiik-rahvaste Eros ... »

«Nüüd ma saan aru, mida Kart San mõtles, öeldes, et ilu on tegelikult tähtsam, kui meile näib. See on elu õnn ja mõte — ta ütles tookord hästi! Ja teie määratlus on õige,» nõustus Veeda kingi jalast võttes ning jalgu astmetel loksuvasse sooja vette pistes.

«Õige sel tingimusel, kui psüühilise jõu sünnitab terve, energiaküllane keha,» parandas Evda Nali kleiti seljast võttes ning läbipaistvatesse lainetesse viskudes.

Veeda jõudis talle järele ja mõlemad ujusid suure kummist saare juurde, mis staadioni kaldapealsest poolteise kilomeetri kaugusel hõbedaselt sätendas. Veepinnaga ühetasast lamedat saart raamisid merikarbikujulised pärlmut-ritaolisest plastmassist katusealused, mis olid küllalt suured selleks, et kolme-nelja inimest päikese ja tuulte eest varjata ja neid naabritest täielikult isoleerida.

Mõlemad naised heitsid «merikarbi» pehmele õõtsuvale põrandale ning hingasid sisse igavesti värsket merehõngu.
«Te olete tugevasti päevitunud sellest ajast saadik, kui me rannal kohtusime!» ütles Veeda sõbratari silmitsedes. «Kas olite mere ääres või võtsite päevituspigmendi pille?»
«PP pille,» tunnistas Evda. «Päikese käes olin ma ainult eile ja täna.»
186
«Kas te tõesti ei tea, kus Ren Boz on?» jätkas Veeda.
«Umbes tean, ja sellest on mulle küllalt, et muret tunda!» vastas Evda Nali tasa.
«Kas te siis tahate . . .» Veeda jäi mõtet lõpetamata vait, Evda aga kergitas oma langetatud laud ja vaatas talle otse silma.
«Mulle näib Ren Boz kuidagi abituna, alaealise poisikesena,» ütles Veeda kõheldes, «teie aga olete nii terviklik, tugeva intellektiga, mis ei jää maha ühegi mehe omast. Teie sisemuses võib alati tunda tahtejõu terasvarrast.»
«Seda ütles mulle ka Ren Boz. Kuid teie hinnang tema kohta on väär, niisama ühekülgne nagu Ren isegi. Sellel inimesel on julge ja võimas mõistus ning tohutu töövõime. Isegi meie ajal leidub planeedil vähe temaga võrdseid inimesi. Nende võimete kõrval näivad tema ülejäänud omadused puudulikult arenenutena, sest nad on võrdsed keskpäraste inimeste omadega või isegi infantiilsemad. Te nimetasite Reni õigesti: ta on poisike, kuid samal ajal on ta kangelane selle mõiste täpses mõttes. Võtame Dar Veteri — ka temas on midagi poisikeselikku, ent see tuleneb füüsilise jõu ülejäägist, mitte aga selle nappusest nagu Renil.»
«Aga missuguse hinnangu te Mvenile annate?» oli Veeda huvitatud. «Kas olete nüüd temaga lähemalt tutvunud?»
«Mven Mass on kaine mõistuse ja arhailiselt meeletute soovide kaunis kombinatsioon.»
Veeda Kong pahvatas valjusti naerma.
«Kui mina ka õpiksin nii täpseid iseloomustusi andma!»
«Psühholoogia on mu eriala,» kehitas Evda õlgu. «Kuid lubage nüüd minul teile küsimus esitada. Kas te teate, et Dar Veter mind väga köidab?»
«Te kardate poolikuid lahendusi?» lõi Veeda näost õhetama. «Ei, siin ei ole hukutavat poolikust ega silmakirjalikkust. Kõik on sulaselge .. .» Ja psühhiaatri uuriva pilgu ell jätkas Veeda rahulikult: «Erg Nooriga ... on meil teed ammu lahku läinud. Ainult et ma ei saanud uuele tundele järele anda, seni kui ta kosmoses viibis, ei saanud eemalduda ja hellega nõrgendada lootuse jõudu, usku tema tagasitulekusse. Nüüd on see jälle täpne arvestus ja veendumus. Erg Noor teab kõik, kuid läheb oma teed.»
Evda Nali pani oma ahta käsivarre Veeda sirgete õlgade ümber.
«Tähendab Dar Veter?»
187
«Jah!» vastas Veeda kindlalt. «Teab ta seda?»
«Ei. Hiljem ütlen, kui «Tantra» on siia jõudnud... Kas meil ei oleks aeg tagasi minna?» hüüdis Veeda.
«Mul on aeg peolt lahkuda,» ütles Evda Nall, «puhkus lõpeb. Murede ja Rõõmude Akadeemias seisab ees uus suur töö ja ma tahan enne veel tütart näha.»
«On teil suur tütar?»
«Seitsmeteistkümnene. Poeg on palju vanem. Ma olen täitnud iga normaalselt arenenud ja normaalse pärilikkusega naise kohuse — kaks last, mitte vähem. Nüüd aga tahan kolmandat — ainult et täiskasvanut.»
Evda Nall naeratas ja tema keskendunud nägu kirgastus õrnast armastusest, järsu kaarena painutatud ülahuul paotus.
«Ma kujutlen toredat suurte silmadega poissi... sõbraliku ja imestava suuga ... kuid tedretähtede ja nöbininaga,» ütles Veeda kavalalt, otse enda ette vaadates.
Ta sõbratar vaikis hetke ja küsis:

«Kas teil uut tööd veel ei ole?»
«Ei, ma ootan «Tantrat». Siis lähen pikemaajalisele ekspeditsioonile.»
«Sõitke koos minuga tütre juurde,» tegi Evda ettepaneku ja Veeda oli sellega meeleldi nõus.
Tervet observatooriumi seina varjas seitsmemeetrine hemisfäärne ekraan võimsate teleskoopidega tehtud ülesvõtete ja filmide vaatamiseks. Mven Mass lülitas sisse foto Galaktika põhjapooluse lähedasest taevapiirkonnast — tähtkujude meridiaanvööndist, alates Suure Vankriga ning lõpetades Kaarna ja Kentauriga. Siin, Jahipenides, Bere-niike Juustes ja Neitsis, asus hulk galaktikaid, lamedate ketaste kujulisi universumi tähesaari. Eriti palju oli neid avastatud Bereniike Juustes — üksikuid, korrapäraseid ja korrapäratuid, mitmesugustes asendites meie Galaktika suhtes, küll kujutlematult kaugeid, miljardite parsekite kaugusi, küll kümneist tuhandeist galaktikaist koosnevaid «pilvi» moodustavaid. Kõige suuremate galaktikate läbimõõt küünib kahekümne kuni viiekümne tuhande parsekini. Niisugune on näiteks meie tähesaar, samuti galaktika NN-89105 + SB-23, mida vanasti nimetati galaktikaks M-31 ehk Andromeeda udukoguks. Väike, nõrgalt helendav udu-pilveke oli Maalt palja silmaga nähtav. Juba ammu olid
188
inimesed avastanud selle pilve saladuse. Udukogu osutus hiiglaslikuks kettakujuliseks tähesüsteemiks, veel koguni poolteist korda suuremaks kui meie gigantne Galaktika. Andromeeda udukogu uurimine neljasaja viiekümne tuhande parseki pikkuse vahemaa kiuste, mis teda Maa vaatlejatest eraldas, aitas palju kaasa meie oma Galaktika tundmaõppimisele.
Juba lapsepõlvest mäletas Mven Mass suurepäraseid fotosid mitmesugustest galaktikatest, mis olid saadud optiliste kujutiste elektronmuundamise teel või raadioteleskoo-pide abil, mis tungivad veel sügavamale kosmosesse kui näiteks Pamiiri ja Patagoonia neljasajakilomeetrise läbimõõduga hiidteleskoobid. Galaktikad, üksteisest miljonite parsekite kaugusel asetsevad sadade miljardite tähtede kuhjunud, äratasid temas alati taltsutamatut soovi õppida tundma nende ehitust, nende tekkelugu ja edasist saatust. Ja kõige tähtsam, mis praegu Maa iga elanikku erutas, oli küsimus elust nende universumisaarte loendamatutes pla-
needisüsteemides, seal loitvatest mõtte- ja teadusetuledest, inimtsivilisatsioonidest nii ääretult kaugeis kosmoseava-rustes.
Ekraanile ilmusid kolm tähte, mis paiknesid tõusvas sirgjoones ja mida muistsed araablased nimetasid Sirrahiks, Mirahiks ja Almahiks, — Andromeeda Alfa, Beeta ja Gamma. Kahel pool seda joont asusid kaks lähedast galaktikat — gigantne Andromeeda udukogu ja ilus spiraal M-33 Kolmnurga tähtkujus. Mven Massil ei olnud tahtmist jälle uuesti nende tuttavaid helendavaid piirjooni näha ja ta vahetas metall-filmilindi teisega.
Nüüd oli ekraanil Jahipenide tähtkujus vanast ajast tuntud galaktika, mida nimetati tollal NGC-5194 ehk M-51 ning mis asetseb miljonite parsekite kaugusel. See on üks vähestest galaktikatest, mis paistab meile lapiti, «ketta» tasandiga risti. Heledalt säravast, miljarditest tähtedest koosnevast tihedast tuumast lähtub kaks spiraalharu. Nende pikad otsad paistavad üha nõrgemalt ja udusemalt, kuni nad teineteisest kümnete tuhandete parsekite kaugusel vastassuundades maailmaruumi pimedusse kaovad. Nende peaharude vahele tungivad mustade kuristikega — tumeda mateeria" laikudega — vaheldudes tähekuhjumite ja helen-
davate gaasipilvede lühikesed joad, mis on koolutatud täpselt nagu turbiinilabad.
Väga ilus on kollossaalne galaktika NGC-4565 Bereniike
189
Juuste tähtkujus. Seitsme miljoni parseki kauguselt on ta nähtav serviti. Laugleva linnuna ühele küljele kaldunud galaktika sirutab laialt kahele poole oma ilmselt spiraal-harudest koosnevat õhukest ketast, tsentris aga leegitseb tublisti lapiku kerana tuum, mis näib tiheda helendava massina. Selgesti on näha, kuivõrd lamedad on tähesaared: galaktikat võib võrrelda kellamehhanismi õhukese rattaga. Ratta servad on laialivalguvad, otsekui sulaksid nad maailmaruumi põhjatus pimeduses. Meie Galaktika samasugusel serval asub Päike ja tilluke

tolmutera Maa, mis on teadmiste varal seotud paljude asustatud maailmadega ja on laotanud inimliku mõtte tiivad kosmose igaviku üle!

Mven Mass lülitas saatja teda alati kõige rohkem huvitanud galaktikale NGC-4594, mis asub Neitsi tähtkujus ning on samuti nähtav ekvatoriaaltasandis. See kümne miljoni parseki kaugusel asuv galaktika sarnanes helendavasse gaasikihti mähitud põlevast tähemassist paksu läätsega. Ekvaatoril poolitas läätse jäme must triip — tumeda aine kuhjum. Galaktika näis põhjatusest helkiva salapärase laternana.

Missugused maailmad peituvad seal, tema summaarses kiirguses, mis on teiste galaktikate omast palju intensiivsem, küündides keskmiselt spektriklassini F? Kas seal on suurte planeetide elanikke, kas nende mõte juurdleb samuti nagu meiegi oma looduse saladuste kallal?

Hiiglaslike tähesaarte vaikimine sundis Mven Massi käsi rusikasse suruma. Ta sai aru, kuivõrd koletu on see kaugus: valgus jõuab tolle galaktikani kolmekümne kahe miljoni aastaga! Teadete vahetamiseks kulub kuuskümmend neli miljonit aastat!

Mven Mass soris veidi ketaste hulgas ja ekraanil süttis suur, ümmargune, ere valguslaik harvade tuhmide tähtede keskel. Korrapäratu must riba lõikas laigu kaheks, varjutades tugevasti helendavaid tulemasse mõlemal pool musta vööti, mis otstest laienes ning rõngana eredat laiku ümbritsevat laia hõõguvat gaasivälja tumendas. Nii nägi välja uskumatute tehnikakavalustega saadud ülesvõte galaktikate kokkupõrkest Luige tähtkujus. See mõõtmetelt meie Galaktika või Andromeeda udukoguga võrdsete hiiglaslike galaktikate kokkupõrge oli ammu tuntud kui raadiokiirguse allikas, vahest kõige võimsam meile kättesaadavas univer-sumiosas. Kiiresti liikuvad kolossaalsed gaasijoad tekitasid
190
niisuguse kujutlematu võimsusega elektromagnetilisi välju, et need saatsid igasse maailmaruumi otsa sõnumi titaanlikust katastroofist. Mateeria ise saatis selle hädasignaali kvintiljardi ehk tuhande kvintiljoni kilovatise raadiojaama võimsusega. Kuid galaktikad asusid nii kaugel, et ekraanil helendav ülesvõte näitas nende seisukorda sadade miljonite 'aastate eest. Kuidas need teineteisest läbiminevad galaktikad praegu välja näevad, seda on võimalik näha alles nii palju aega hiljem, et pole teada, kas inimkond üldse nii mõeldamatult kaua eksisteerib.

Mven Mass hüppas püsti ning toetus kätega massiivsele lauale, nii et liikmed rägisesid. Kümnetele tuhandetele inimpõlvedele saavutamatud, isegi kõige kaugemate järeltulijate teadvuse jaoks tapvat «ei iialgi» tähendavad, miljonite aastatega mõõdetavad saateajad võiksid nõiakepikese väel kaduda. See kepike on Ren Bozi avastus ja nende ühine katse. Universumi kujutlematult kauged punktid oleksid siis käeulatuses!

Muistsed astronoomid arvasid, et galaktikad lendavad igasse külge laiali. Kaugetelt tähesaartelt maistesse teleskoopidesse jõudnud valgus oli moonutatud: valgusvõnked olid pikenenud, valgus punasemaks muutunud. See valguse punanemine tõestas, et galaktikad eemalduvad vaatlejast. Minevikus olid inimesed harjunud nähtusi ühekülgselt ja sirgjooneliselt tajuma ning nad lõid laialilendava ehk plahvatava universumi teooria, saamata veel aru, et näevad vaid suure hävinemise ja loomise protsessi üht külge. Just ainult seda üht külge — hajumist ja hävinemist, see tähendab energia üleminekut madalamale tasemele ter-modünaamika teise seaduse põhjal — tajusid inimeste meeled ja nende meelte tugevdamiseks loodud aparaadid. Teist külge aga — kuhjumist, kogunemist ja loomist — inimesed ei tajunud, sest elu ise ammutas oma jõu energiast, mida külvasid tähed-päikesed, ja sellele vastavalt kujunes välja ka meid ümbritseva maailma tajumine, Ometi tungis võimas inimaju ka nendesse universumis toimuvatesse, meie eest varjatud maailmaloomisprotsessidesse. Kuid noil ammustel aegadel näis, et mida kaugemal mingi galaktika Maast as'ub, seda suurem on tema eemaldumiskiirus. Sel viisil jõuti valguse kiirusele lähedaste kiirustega liikuvate

galaktikateni. Nähtava universumi piiriks sai kaugus, kus galaktikad paistsid olevat saavutanud valguse kiiruse. Tõe-
191
poolest, mingisugust valgust me neilt poleks saanud ega neid iialgi näha võinud. Nüüd me tunneme kaugete galaktikate valguse punanemise põhjusi. Neid on rohkem kui üks. Kaugetelt tähesaartelt jõuab meieni ainult nende heledate keskmete valgus. Neid kolossaalseid ainemasse ümbritsevad rõngakujulised elektromagnetilised väljad, mis avaldavad valguskiirtele väga tugevat mõju mitte üksnes oma võimsuse, vaid ka ulatusega, aeglustades valgus-võnkeid pikemateks punasteks laineteks. Astronoomid teadsid juba ammu, et väga tihedate tähtede valgus punaneb, spektrijooned nihkuvad spektri punase otsa poole ja täht näib eemalduvat, nagu näiteks Siiriuse teine komponent, valge kääbus Siirius B. Mida kaugem galaktika, seda rohkem tsentraliseerub meieni ulatuv kiirgus ja seda tugevam on nihkumine spektri punase otsa poole.
Teisest küljest «kõiguvad» valguslained väga pikal teekonnal maailmaruumis ja valguskvandid kaotavad osa oma energiast. Nüüd on seda nähtust põhjalikult uuritud: punased iained võivad olla ka tavalise valguse väsinud, «vanad» lained. Isegi kõikjale tungivad valguslained «vananevad» mõeldamatuid kaugusi läbides. Missugune lootus on siis inimesel nendest kaugustest teisiti võitu saada kui ainult külgetõmbejõudu ennast tema vastandiga rünnates, nagu see Ren Bozi matemaatikast järeldub?
Ei, ärevus hinges vähenes. Tal on õigus enneolematut katset korraldada!
Mven Mass läks nagu alati observatooriumi rõdule ning hakkas kiiresti edasi-tagasi kõndima. Väsinud silmade ees helendasid veelgi kauged galaktikad, mis läkitasid Maale punaseid laineid nagu hädasignaale, üleskutseid inimese kõikevõitvale mõttele. Mven Mass hakkas tasa ja veendunult naerma. Need punased kiired saavad inimesele niisama lähedaseks nagu need, mis Leegitsevate Karikate peol Tšara Nandi kehale punast eluvalgust kallasid. Tšarale, kes ootamatult ilmus tema juurde Tuukani Epsiloni vaskse tütrena, tema unelmate neiuna.
Ja ta suunab Ren Bozi vektori Tuukani Epsilonile nüüd juba mitte üksnes lootuses imekaunist maailma näha, vaid ka tolle maailma maise esindaja Tšara auks!

IX PEATÜKK KOLMANDA TSÜKLI KOOL

NELJASAJA kümnes kolmanda tsükli kool asus Lõuna-Iirimaal. Avarad põllud, viinamarjaistandused ja tammikud laskusid rohelistelt küngastelt mere äärde. Veeda Kong ja Evda Nall jõudsid kohale õppetunni ajal ning kõndisid nüüd aeglasel sammu] piki ringkoridori. mis kulges ümmarguses hoones perimeetriliselt asetsevate õppe-tubade ümber. Ilm oli sombune, tibutas peent vihma ja õppetöö toimus ruumides, mitte puude all aasadel nagu tavaliselt.
Veeda Kong, tundes ennastki kooliplikana, hiilis ja kuulatas sissepääsude iuures. mis olid nagu enamikus teisteski koolides usteta. Viimaseid asendasid kulisside taoliselt vaheliti ulatuvad seinad. Evda Nali järgnes Veeda eeskujule. Naised piilusid ettevaatlikult klassiruumidesse, püüdes Evda tütart leida ning ise märkamatuks jääda.
Esimeses toas avastasid nad terve seina suuruses sinise kriidiga joonistatud vektori, mille ümber väänles spiraal. Spiraali kaht lõiku ümbritsesid nõikellinsid, millesse oli märgitud täisnurksete koordinaatide süsteem.
«Bipolaarne matemaatika!» hüüatas Veeda naljatleva hirmuga.
«Siin on midagi rohkemat! Ootame hetke,» väitis Evda vastu.
«Nüüd, kus me oleme tutvunud kohleaarse, see tähendab spiraalse kulgliikumise varjufunktsioonidega, mis tekivad vektoriaalselt.» seletas sügaval koobastes asuvate põlevate silmadega elatanud õpetaja, «jõuame repagulaararvutuse mõiste juurde. See nimetus tuleneb

muistsest ladinakeelsest sõnast, mis tähendab tõket, sulgu, täpsemalt ühe kvaliteedi üleminekut teiseks, vaadelduna kahekülgsest aspektist.»
193
Õpetaja osutas laiale ellipsile põiki spiraali. «Teiste sõnadega tähendab see vastastikku üksteiseks üleminevate nähtuste matemaatilist uurimist.»
Veeda Kong peitis end sõbratari kaasa tirides etteulatuva seina taha.
«See on uus asi! Sellelt alalt, millest teie Ren Boz mererannas kõneles.»
«Kool annab õpilastele alati kõige uuemat, vana pidevalt kõrvale heites. Kui uus põlvkond hakkaks vananenud mõisteid kordama, kuidas me siis kiiret edasiliikumist kindlustaksime! Juba niigi kulub teadmiste edasiandmiseks lastele hirmus palju aega. Möödub paarkümmend aastat, enne kui laps saab täieliku hariduse ja kõlbab suuri ülesandeid täitma. See põlvkondade pulseerimine, ikka samm edasi ja üheksa kümnendikku tagasi — tagasi, kuni vahetus kasvab ja õpib —, on inimkonnale kõige rängem surma ja taassünni bioloogiline seadus. Paljugi sellest, mida meie matemaatikas, füüsikas ja bioloogias õppisime, on vananenud. Teie ajalooga on teine asi: see vananeb aeglasemalt, sest ta on ise väga vana.»
Nad piilusid teise tuppa. Seljaga nende poole seisev õpetaja ja loengust haaratud õpilased ei märganud midagi. Siin istusid umbes seitsmeteistkümneaastased pikakasvulised noormehed ja tütarlapsed. Nende õhetavad põsed kõnelesid, kui väga tund neid köidab.
«Meie, inimesed, oleme läbi käinud kõige rängematest katsumustest.» Õpetaja hääles helises erutus. «Ja inimkonna ajalooliste vigade ning nende tagajärgede tundmaõppimine on tänapäevani meie ajalooõpingutes kõige tähtsam. Me oleme läbi teinud elu ja olustikuliste esemete üle jõu käiva keerustumise, et kõige suurema lihtsuseni jõuda. Olustiku keerustumise tagajärjel vaimne kultuur lihtsustus. Kõik, mis puutub igapäevase elu vajaduste rahuldamisse, arutatakse nüüd parimate mõistuste poolt niisamuti läbi nagu kõige tähtsamad teaduseprobleemidki. Me järgisime loomariigi üldist evolutsiooniteed, mis oli suunatud tähelepanu vabastamisele liigutuste automatiseerimise ja reflekside arendamise kaudu organismi närvisüsteemi töös. Ühiskonna tootlike jõudude automatiseerimine lõi analoogilise reflektoorse juhtimissüsteemi majanduslikus tootmises ja võimaldas paljudel inimestel tegelda sellega, mis on inimese põhitöö, — teadusliku uurimisega. Me oleme looduselt saanud suure uuriva aju, kuigi ta alguses oli
194
määratud vaid toidu otsimiseks ja selle söödavuse kindlakstegemiseks.»
«Tore!» sosistas Evda Nall ja samas nägigi tütart.
Tütarlaps vaatas mitte midagi aimamata mõtlikult aknaklaasi lainelist pinda, mis hoidis ära tähelepanu hajumise väljapoole klassi.
Veeda Kong võrdles teda uudishimulikult emaga. Needsamad pikad ja sirged mustad juuksed, mis tütrel olid helesinise niidiga läbi põimitud ja kaheks suureks silmuseks üles seotud, seesama alt kitsenev näoovaal, milles liiga laia lauba ja meelekohtade all esiletungivate põsesarnade tõttu oli midagi lapselikku. Lumivalge kunstvillast pluus toonitas tema naha tõmmukat kahvatust ning silmade, kulmude ja ripsmete teravat tumedust. Punane korallkee sobis hästi selle tütarlapse vaieldamatult originaalse välimusega.
Evda tütar kandis samasuguseid laiu ja lühikesi, põlvi vabaks jätvaid pükse nagu kõik teisedki õpilased, kuid tema omadel olid külgedele õmmeldud punased narmad. «Indiaani kaunistus,» sosistas Evda Nali sõbratari küsiva naeratuse peale.
Evda ja Veeda taandusid kiiresti koridori: loeng lõppes ja õpetaja tuli klassist välja. Tema kannul tormasid välja mõned õpilased, nende hulgas ka Evda tütar. Tütarlaps tardus ootamatult, kui nägi ema, oma uhkust ja alatist eeskuju. Evda ei teadnudki, et tal oli siin koolis terve rida austajaid, kes olid otsustanud minna elus sama rada, mida käis kuulus Evda Nali.
«Ema!» sosistas tütarlaps, heitis häbeliku pilgu ema kaaslasele ja surus end siis Evda vastu.

Õpetaja jäi seisma ja astus lähemale.
«Ma pean teatama kooli nõukogule,» ütles ta Evda Nalli protesteerivast liigutusest hoolimata. «Me püüame teie tulekust mõningat kasu saada.»
«Parem püüdke temast kasu saada.» Evda tutvustas Veeda Kongi.
Ajalooõpetaja punastas üleni ja muutus päris nooreks.
«Väga kena!» Ta püüdis asjalikku tooni säilitada. «Koolil seisab ees vanemate gruppide väljalaskmine. Evda Nalli saatesõnad elluastumisel, koos ülevaatega iidsetest kultuuridest ja rassidest, mille annab Veeda Kong, — see on meie noortele suureks õnneks! Eks ole, Rea?»
Evda tütar plaksutas käsi. Õpetaja suundus võimleja
195
kergel jooksusammul ametiruumidesse, mis asusid pika sirges juurdeehituses.
«Rea, ehk sa jätaksid töötunni vahele ja me jalutaksime veidi aias?» pani Evda tütrele ette. «Ma ei jõua sind enne su vägitegude valimist enam külastada. Möödunud korral me ei otsustanud lõplikult...»
Rea võttis sõnatult emal käest kinni. Õppetunnid kooli igas tsüklis vaheldusid töötundidega. Praegu oli üks Rea lemmiktunde — optiliste klaaside lihvimine, kuid mis sai ema külaskäigust veel huvitavam ja tähtsam olla!
Veeda jättis ema ja tütre kahekesi ning suundus kaugelt paistva väikese observatooriumi poole. Rea surus end lapselikult ema tugeva käe vastu ja kõndis keskendunult mõteldes tema kõrval.
«Kus su väike Kai on?» küsis Evda ja tütarlapse näole ilmus märgatav kurbusevari.
Kai oli tema õpilane. Vanemad õpilased külastasid tihtipeale lähedal asuvaid esimese ja teise tsükli koole ning kontrollisid endale valitud hoolealuste õppimist ja kasvatust. Hoolikas kasvatustöös oli selline väljastpoolt tulev abi õpetajale hädavajalik.
«Kai läks teise tsüklisse üle ja sõitis siit kaugele. Mul on nii kahju ... Miks meid ometi iga nelja aasta tagant, tsüklist tsüklisse üleminekul, ühest kohast teise viiakse?»
«Sa ju tead, et psüühika väsib ja nürineb muljete üksluisuses.»
«Ma ei saa siiski aru, miks esimest tsüklit nimetatakse null-tsükliks. Kä selles toimub ju väga tähtis ühe- kuni nelja-aastaste väikelaste kasvatamine ja õpetamine.»
«Vana ja ebaõnnestunud nimetus. Kuid me väldime kehtivate terminite muutmist ilma äärmise vajaduseta. See toob inimestele alati kaasa tarbetut energiakulu. Erandituit igaüks on kutsutud inimkonda selle eest kaitsma.»
«Aga tsüklite lahutamine — iga tsükkel õpib ja elab eraldi, alatasa tuleb ühest paigast teise kolida — on ju samuti suur jõukulu?»
«Kuid tasub end heldelt sellega, et teravneb tajumisvõime ja suureneb õpetuse kasulik efekt, mis muidu iga aastaga paratamatult kahaneks. Teie, väikesed inimesed, muutute kasvades ja kasvatust saades kvalitatiivselt uuteks olenditeks. Erinevate vanusegruppide kooselu segab kasvatamist ning häirib õpilasi. Me vähendasime vanusevahet miinimumini, jaotades lapsed nelja vanusetsüklisse, ja
196
siiski ei ole see veel täiuslik. Kuid peame esialgu nõu sinu unistuste ja tegude üle. Mul tuleb teile kõigile loeng pidada ja võib-olla selguvad sinu küsimused siis iseendast.»
Rea hakkas emale oma salajasi mõtteid usaldama avameelsusega, mis oli iseloomulik Ringi ajastu lapsele, kes ei olnud kunagi tunda saanud solvavat pilget või mittemõistmist. Tütarlaps oli kehastunud noorus, kes elust veel midagi ei tea, kuid on juba täis mõtlikku ootust.
Seitsmeteistkümneaastaseks saades lõpetas tütarlaps kooli ning astus kolmeaastasesse heraklese vägitegude perioodi, tehes tööd juba täiskasvanute hulgas. Pärast vägitegusid olid kalduvused ja anded lõplikult kindlaks kujunenud. Siis järgnes kaheaastane kõrgema hariduse omandamine, mis andis õiguse iseseisvaks tööks valitud erialal. Pika elu kestel jõudis inimene viiel-kuuel erialal kõrgema hariduse omandada ja vastavalt elukutseid vahetada, kuid esimeste

ja seejuures raskete tegevusalade — heraklese vägitegude — valikust olenes väga palju. Seetõttu valiti need pärast hoolikat läbimõtlemist ja tingimata koos vanema nõuandjaga.
«Kas te olete psühholoogilistel lõpukatsetel juba käinud?» küsis Evda kulme kokku tõmmates.
«Oleme. Mul on esimeses kaheksas grupis kakskümmend kuni kakskümmend neli, kümnendas ja kolmeteistkümnendas grupis kaheksateist ja üheksateist ning seitsmeteist-kümnendas grupis isegi seitseteist!» hüüdis Rea uhkelt.
«Suurepärane!» rõõmustas Evda. «Sulle on kõik teed avatud. Ega sa ei ole esimese vägiteo valikut muutnud?»
«Ei. Ma lähen Unustuse saarele meditsiiniõeks, hiljem aga asub kogu meie ring — sinu järelkäijate ring — tööle Jüütimaa psühholoogiahaiglas.»
Evda ei olnud kitsi heasüdamlike naljatustega agarate psühholoogide aadressil, ent Rea palus ema olla nõuandjaks kõigile ringi liikmeile, kes seisid samuti vägitegude valiku ees.
«Mul tuleb niiviisi puhkuse lõpuni siin elada,» hakkas Evda naerma. «Mis Veeda Kong sel ajal teeb?»
Reale meenus ema kaaslane.
«Ta on hea,» ütles Rea tõsiselt, «ja peaaegu niisama ilus kui sina!»
«Palju ilusam!»
«Ei, ma tean küll... Sugugi mitte sellepärast, et sa oled mu ema,» jäi Rea oma arvamuse juurde. «Võib-olla on ta

esimesel pilgul ilusam. Kuid sina kannad endas sisemisi jõude, mida Veeda Kongil veel ei ole. Ma ei ütle, et neid ei tule. Kui tuleb, siis .. .»
«Jätab su ema varju nagu kuu tähe?»
Rea raputas pead.
«Kas sina jääd siis endiseks! Sa lähed temast veel kaugemale!»
Evda paitas siledaid juukseid, vaadates tütre ülespoole pööratud näkku.
«Vahest aitab juba kiitmisest, tütar? Me kaotame asjata aega!... »
Veeda Kong kõndis aeglaselt mööda alleed, sisenedes niisket rasket lehestikku sahistavate laialeheliste vahtrate sallu. Esimesed õhtused uduviirastused tegid katset lähemalt aasalt üles tõusta, kuid haihtusid tuules silmapilkselt. Veeda Kong mõtles looduse liikuvale rahule ja sellele, kui hästi alati valitakse kohad koolide ehitamiseks. Kasvatuse tähtsaim külg on looduse terava tunnetamise ja temaga erksa suhtlemise arendamine. Tähelepanu nürinemine looduse suhtes on õigupoolest inimese arengu seismajäämine, sest vaatlemisest võõrdudes kaotab inimene üldistamis-võime. Veeda mõtles õpetamisoskusele, kõige väärtuslikumale andele ajastul, mil on lõpuks aru saadud, et haridus ongi õieti kasvatus ja et ainult sellega saab last inimese raskeks teekonnaks ette valmistada. Aluseks on muidugi sünnipärased omadused, kuid ilma inimhinge peene viimistluseta õpetaja poolt võivad need viljatuks jääda.
Ajaloolane pöördus mõttes tagasi nende kaugete päevade juurde, mil ta ise oli kolmanda tsükli kooli õpilane, noor, vastuoludest pimestatud olevus, kes värises ihast end ohverdada ning otsustas samal ajal kogu maailma üle ainult enda järgi, terve nooruse egotsentrismiga.
«Kui palju õpetajad tollal korda saatsid! Meie maailmas ei ole tõesti kõrgemat elukutset.»
Õpetaja kätes on õpilase tulevik, sest ainult tänu tema pingutustele õpib inimene kõige raskemat ülesannet täitma — iseennast, oma egoistlikku ahnust ja meeletuid soove võitma —, tõustes seeläbi üha kõrgemale ja muutudes üha võimsamaks.
Veeda Kong pöördus väikese, mändidest palistatud lahe poole, kust kostis noorte hääli, ning sattus peagi kümmekonnale plastmassist põlledega poisile, kes kirvestega, juba

kiviaja koobastes leiutatud tööriistadega, innukalt pikka tammepalki tahusid. Noored ehitajad tervitasid ajaloolast aupaklikult ja seletasid, et tahavad ajaloolisi kangelasi matkides ilma

automaatsaagide ja montaažipinkide abita laeva ehitada. Laev on määratud sõiduks Kartaago varemete juurde, mida nad tahavad külastada õppevaheajal koos ajaloo, geograafia ja töö õpetajatega.
Veeda soovis laevaehitajatele edu ning kavatses edasi minna, kui ettepoole astus pikk, kõhetu, kollaste juustega nooruk.
«Te tulite siia koos Evda Nalliga? Kas lubate siis mul mõned küsimused esitada?» . Veeda nõustus.
«Evda Nall töötab Murede ja Rõõmude Akadeemias. Me võtsime läbi meie planeedi ja mõnede teiste maailmade ühiskondliku korralduse, kuid selle akadeemia tähtsusest ei ole meile veel räägitud.»
Veeda jutustas suurest arvestustööst, mida Akadeemia ühiskonna elus läbi viis, mure ja rõõmu kokkuvõtust üksikisikute elus ja mure uurimisest vanusegruppide järgi. Sellele järgnes analüüs murede ja rõõmude muutumisest inimkonna ajaloolise arengu etappide kaupa. Nii eriilmelised kui inimeste elamused ka ei olnud, ilmnesid suurte arvude seadusel põhinevatel stohastika meetoditel läbitöötatud massilistes lõppkokkuvõtetes tähtsad reeglipärasused. Ühiskonna edasist arengut suunavad nõukogud püüdsid tingimata paremaid näitajaid saavutada. Ainult rõõmude rohkenemise või nende tasakaalu puhul muredega leiti, et ühiskonna areng kulgeb edukalt.
«Tähendab Murede ja Rõõmude Akadeemia on kõige tähtsam?» küsis teine poiss, kellel olid julged ja trotslikud silmad.
Teised hakkasid naerma ja Veeda Kongi esimene vestluskaaslane seletas:
«Oll otsib igalt poolt juhtivat võimu. Ja unistab ise mineviku suurtest pealikutest.»
«Hädaohtlik tee,» muigas Veeda. «Ajaloolasena võin teile öelda, et need suured pealikud olid kõige rohkem seotud ja sõltuvad inimesed.»
«Neil ei olnud tegevusvabadust?» küsis kollaste juustega nooruk.
«Just nimelt. Kuid see oli KMa ja varasemate ajastute ebaühtlaselt ja stiihiliselt arenenud ühiskondades. Nüüd ei
199
ole juhtivat võimu sellepärast, et iga nõukogu tegevus on ülejäänud nõukogudeta mõeldamatu.»
«Aga Majandusnõukogu? Ilma temata ei saa keegi midagi suurt ette võtta,» vaidles kohmetu, kuid mitte pead kaotanud Oll ettevaatlikult vastu.
«Õige, sest majandus on meie olemasolu ainus reaalne alus. Kuid mulle näib, et teil ei ole juhtivast võimust päris õiget ettekujutust... Kas te olete inimese aju tsütoarhitektoonikat juba õppinud?»
Noorukid vastasid jaatavalt.
Veeda palus endale kepi ning joonistas liivale tähtsamate juhtivate asutuste sõõrid.
«Keskel asub Majandusnõukogu. Temast tõmbame sirg-jooned konsultatiivorganite juurde. Need on MRA — Murede ja Rõõmude Akadeemia, TJA — Tootlike Jõudude Akadeemia, STEA — Stohastika ja Tuleviku Ennustamise Akadeemia, TPA — Töö Psühhofüsioloogia Akadeemia. Külg-mine joon ühendab teda iseseisvalt tegutseva organiga — Tähtedevaheliste Lendude Nõukoguga. Sellest viivad otse-jooned Suunatud Kiirguste Akadeemia ja Suure Ringi välisjaamade juurde. Edasi... »
Veeda oli liivale vedanud keeruka skeemi ning jätkas:
«Kas see ei meenuta teile inimese aju? Uurimis- ja arvestuskeskused — need on tundetsentrumid. Nõukogud — assotsiatiivsed tsentrumid. Te teate, et kogu elu koosneb tõm-bumistest ja tõukumistest, plahvatuste ja kuhjumiste rütmidest, ärritustest ja pidurdustest. Peamiseks pidurdus-tsentrumiks on Majandusnõukogu, mis viib kõik ühiskondliku organismi, tema objektiivsete seadustega määratud reaalsete võimaluste pinnale. See harmoonilisse töösse koondatud vastandlike jõudude vastastikune toime ongi meie aju ja meie ühiskond —

nii üks kui teine liigub kõrvalekaldumatult edasi. Kunagi ammu võis küberneetika ehk teadus juhtimisest taandada kõige keerukamad vastastikused toimed ja muundumised võrdlemisi lihtsateks masina-operatsioonideks. Ent mida kaugemale areneb meie teadus, seda keerukamaks osutusid termodünaamika, bioloogia ja ökonoomika nähtused ja seadused ning kadusid jäädavalt lihtsustatud ettekujutused loodusest ja ühiskonna arenemise protsessidest.»
Noorukid kuulasid Veedat paigast liikumata.
«Mis on siis niisuguses ühiskonnakorralduses peamine?» pöördus ta pealikuteaustaja poole.
200
Too vaikis kohmetult, kuid esimene nooruk ruttas talle appi.
«Edasiliikumine!» kuulutas ta vapralt ja Veeda oli vaimustatud.
«Auhind suurepärase vastuse eest!» hüüdis ta, vaatas oma riietust ning võttis vasakult õlalt emailsõle, mis kujutas valget albatrossi sinise mere kohal. Noor naine ulatas eseme lahtisel peopesal noorukile.
Too sattus segadusse ja kõhkles.
«Mälestuseks tänasest kõnelusest ja edasiliikumisest!» kinnitas Veeda ja nooruk võttis albatrossi vastu.
Pluusiõlga käega kinni hoides läks Veeda parki tagasi. Sõlg oli Erg Noori kingitus, ja äkiline aje seda ära anda tähendas palju, sealhulgas ka kummalist soovi heita endast kiiresti kõik endine, möödunu või lahkuv, mida Veeda eneses veel tundis.
Kõik koolilinnakese elanikud kogunesid ümmargusse saali hoone keskel. Mustas kleidis Evda Nali astus ülalt valgustatud kesksele poodiumile ning libistas pilgu rahulikult üle amfiteatri ridade. Auditoorium tardus tema tasast, kuid selget häält kuulates. Valjuhääldajaid kasutati üksnes ohutustehnikas. Televisofonide arenguga langes ära vajadus suurte auditooriumide järele.
«Seitseteist aastat tähendab murrangut elus. Varsti lausute te Iirimaa ringkonna koosolekul traditsioonilised sõnad: «Teie, vanemad, kes te olete mind töö teele kutsunud, võtke vastu minu oskus ja tahe, võtke vastu mu töö ja õpetage mind nii öölkui päeval. Sirutage mulle abistav käsi, sest see tee on ränk, ja ma tulen teie järel.» Selle põlise vormeli ridade vahele on peidetud väga palju, ja täna tuleb mul teile sellest rääkida.
Lapsepõlvest peale õpetatakse teile dialektilist filosoofiat, mida kunagi antiikaja salajastes raamatutes nimetati «kahekordse saladuseks». Arvati, et tema vägevust võivad valitseda vaid «pühitsetud» — tugevad, suure mõistuse ja kõrge moraaliga inimesed. Nüüd mõistate teie maailma juba noorusest alates dialektika seaduste kaudu ja tema võimas jõud teenib igaüht.
Te tulite ilmale hästi korraldatud ühiskonnas, mille on loonud miljardite nimetute töötajate ja parema elu eest võitlejate põlvkonnad. Viissada inimpõlve on möödunud esimeste tööjaotusega ühiskondade tekkimise ajast. Erinevad rassid ja rahvad on selle aja jooksul segunenud. Igaühes teist on igalt rahvuselt tilgake
201
verd, nagu öeldi vanasti, — pärilikkuse mehhanism, ütleme meie praegu. On ära tehtud tohutu töö pärilikkuse puhastamiseks kiirguste ettevaatamatu kasutamise tagajärgedest ja varem levinud haigustest, mis olid tunginud tema mehhanismi.
Uue inimese kasvatamine on peen töö, mis nõuab individuaalset analüüsi ja väga ettevaatlikku lähenemist.. Igaveseks on möödas aeg, kus ühiskond rahuldus kuidagimoodi, juhuslikult kasvatatud inimestega, kelle puudusi õigustati pärilikkusega, kaasasündinud loomusega. Nüüd on iga halvasti kasvatatud inimene etteheiteks kogu ühiskonnale, suure inimkollektiivi rängaks veaks.
Kuid teil, kes te pole veel oma eale iseloomulikust egotsentrismist ja omaenda mina ülehindamisest vabanenud, tuleb selgelt ette kujutada, kui palju oleneb teist endist, sest te olete ise oma vabaduse ja eluhuvide loojad. Teede valik on teil väga suur, kuid see valikuvabadus tähendab ühtlasi täielikku vastutust valiku eest. Ammu on kadunud

ebakultuurse inimese unistused naasmisest metsikusse loodusse, kujutlused ürgaegsete ühiskondade ja suhete vabadusest. Tohutuid rahvahulki hõlmava inimkonna ees seisis reaalne valik: kas alistuda ühiskondlikule distsipliinile, pikaajalisele kasvatamisele ja õpetamisele, või hukkuda — teisi teid meie planeedil elamiseks, kuigi loodus on kaunis helde, ei olnud! Hädafilosoofid, kes unistasid tagasipöördumisest ürgloodusse, ei mõistnud ega armastanud loodust tõeliselt, sest muidu oleksid nad teadnud, et loodus on halastamatult karm ning et kõik paratamatult hävib, mis tema seadustele ei allu.
Uue ühiskonna inimese ette kerkis vältimatu vajadus oma soove, tahet ja mõtteid distsiplineerida. See mõistuse ja tahte kasvatamine on praegu igaühele meist niisama kohustuslik kui kehaline kasvatus. Looduse, ühiskonna ja selle ökonoomika seaduste tundmaõppimine on isikliku soovi asendanud mõtestatud teadmisega. Kui me ütleme: «Tahan», siis mõtleme sellega: «Ma tean, et nii on võimalik.»
Muistsed helleenid ütlesid juba tuhandeid aastaid tagasi: metron — ariston, see tähendab: kõige kõrgem on mõõt. Ja meiegi ütleme, et kultuuri aluseks on mõõdutunne kõiges. Kultuuritaseme tõusuga nõrgenes püüd jõhkrale omandi-õnnele, ahnele varanduse suurendamisele, mis inimest kiiresti nüristas ja ebamäärase rahulolematuse tunde jättis.
202
Meie õpetame teile palju suuremat õnne — loobumis-Õnne, teiste abistamise õnne, hinge sütitavat surast töörõõmu. Me oleme teil aidanud vabaneda pisipüüdjiiste ja pisiasjade kammitsaist ning viia oma rõõmud ja mured üle kõrgemasse valdkonda — loomingusse. Hoolitsus füüsilise arengu eest ja kümnete siigUpõlvede puhas, õige eluviis on teid päästnud inimpsüühika kolmandast hirmsast vaenlasest — ükskõiksusest, tühjast ja laisast hingest. Energiaküllastena, tasakaaluka, terve psüühikaga, milles emotsioonide loomuliku vahekorra tõttu on rohkem headust kui kurjust, asute te maailmas tööle. Mida paremad olete teie, seda parem ja kõrgem on kogu ühiskond, sest siin on tegemist vastastikuse sõltuvusega. Te loote kõrge vaimse taseme kui ühiskonna koostisosad ja ühiskond ülendab teid endid. Ühiskondlik miljöö on inimese kasvatamisel ja õpetamisel kõige tähtsam tegur. Tänapäeval areneb ja õpib inimene kogu elu vältel ja ühiskonna tõus kulgeb kiiresti.»
Evda Nall peatus hetkeks, silus juukseid — samasuguse žestiga nagu Rea, kes istus temalt silmi pööramata ning jätkas siis:
«Kunagi nimetasid inimesed püüdu maailma tõelikkust tunnetada lihtsalt unistuseks. Teie unistate nõnda kogu eluaeg ning olete rõõmsad tunnetamises, liikumjseSi võitluses ja töös. Ärge pöörake tähelepanu langust,.[e pärast hingelisi tõuse, sest need on seaduspärased spiraalikeerud, mis esinevad ka kogu ülejäänud mateeria liikumises. Vabaduse tõelisus on karm, kuid te olete selleks oma kasvatuse ja õppimise distsipliiniga ette valmistatud. Sellepärast on teile, kes te tunnete oma vastutust, lubatud kõik need tegevuse muutmised, mis kujundavadki isikliku õnne. Unistused paradiisi õndsast jõudeolekust ei ole ajaloos õigustust leidnud, sest need on võitleva inimese loomusele vastumeelsed. Igal ajajärgul olid ja on omad raskused, kuid kõrvalekaldumatu ja kiire tõus teadmiste ja tunnete, teaduse ja kunsti üha suuremale kõrgusele on saailud kogu inimkonna   õnneks.»
Evda Nall lõpetas loengu ja tuli alla esimeste istmete juurde, kus Veeda Kong teda samal viisil tervitas nagu Tšarat peol. Ja kõik kohalolijad tõusid seda liigutust korrates püsti, otsekui avaldades vaimustust ennenägematu kunsti üle.

X PEATÜKK TIIBETI KATSE

KOR JULLI seade asus lameda mäe tipul, kõigest kilomeetri kaugusel Tähtedevaheliste Lendude Nõukogu Tiibeti observatooriumist. Nelja tuhande meetrini küündiv kõrgus ei võimaldanud siin kasvada ühelgi puul peale Marsilt toodud mustiasroheliste. lehtedeta puude, mille oksad kooldusid ladva suunas sissepoole. Helekollane rohi orus paindus tuule käes, need raudselt elastsed tulnukad võõrast maailmast aga seisid täiesti liikumatult. Mäenõlvu pidi voolasid varisenud kaliutükkide kivi jõed. Lumeväljad, -laigud ia -viirud sätendasid erilises valevuses, mille omandab puhas mägilumi säravpuhta taeva all.
Praguliste dioriidist seinaiäänuste, imestusväärse ülbusega sellesse kõrgusesse ehitatud kloostri varemete taga kerkis torujas terastorn, mis hoidis ülal kaht ažuurset kaart. Nende pea! säras kaldparaboolina taevasse avanev tohutu berülüumpronksist spiraal, mis oli üle külvatud ree-niumkontaktide hiilgavate valgete punktidega. Esimese spiraali külge puutus tihedalt teine spiraal, mille lahtine ots oli pööratud maapinna poole ning kattis kaheksat suurt rohekat borasoonsulamist koonust. Siia suubusid kuuemeetrise läbimõõduga haru-energiatorud. Orgu läbisid juhtrõngastega sambad — ajutine kõrvaljuhe observatooriumi magistraalist, mis saate ajal planeedi kõikide jaamade energia vastu võttis.
Sõrmedega sassis pead kratsides silmitses Ren Boz rahuldustundega muudatusi, mis oli tehtud endises seadmes. Ehitus oli vabatahtlike jõududega uskumatult lühikese aja jooksul kokku monteeritud. Kõige raskemaks osutus sügavate lahtiste tranšeede rajamine mäe järeleandmatusse kivisse ilma suurte mäemasinate abita, ent nüüd oli seegi tehtud. Vabatahtlikud, kes ootasid loomulikult tasuks
204
suure katse vaatepilti, olid seadmest kaugemale läinud ja valinud oma telkide jaoks lauskja mäeveeru observatooriumi hoonest põhja pool.
Mven Mass, kelle kätes olid kõik kosmoseühendused, istus füüsiku vastas külmal kivil ning jutustas pisut küh-mutõmbunult Ringi uudiseid. Kaaslast 57 kasutati viimasel ajal sidepidamiseks tähelaevade ning planetoplaanidega ja ta ei töötanud enam Ringi heaks. Mven Mass teatas Vlihh oz Ddizi hukkumisest E-tähe juures ja väsinud füüsik elavnes.
«Kõrge gravitatsioonipinge E-tähes viib taevakeha edasise evolutsiooni puhul ülitugeva kuumenemiseni. Tekib kohutava jõuga violetne ülihiid, mis võidab kolossaalse külgetõmbejõu. Tal ei ole enam spektri punast osa — gravitatsioonivälja võimsusest hoolimata valguslained ei pi-kene. vaid lühenevad.»
«Muutuvad äärmisteks violetseteks,» nõustus Mven Mass, «ja ultravioletseteks.»
«Vähe sellest. Protsess kestab edasi. Kvandid muutuvad üha võimsamaks, lõpuks ületatakse null-väli ja tekib anti-ruum, mateeria liikumise teine külg, mida Maal meie mastaapide tühisuse tõttu ei tunta. Meie ei suudaks mitte midagi taolist saavutada, isegi kui me kogu oma ookeani vesiniku ära põletaksime.»
Mven Mass tegi peast välkkiire arvutuse.
«Viisteist tuhat triljonit tonni vett arvestame massi ja energia ekvivalentsuse printsiibi põhjal ümber vesiniku-tsükji energiaks — see on umbkaudu triljon tonni energiat. Päike annab minutis kakssada nelikümmend miljonit tonni — niisiis Päikese kümne aasta kiirgus!»
Ren Boz muheles rahulolevalt.
«Aga kui palju annab helesinine ülihiid?»
Raske arvutada. Kuid otsustage ise. Suures Magalhäesi Pilves on Tarantli udukogu lähedal kuhjum NGC-1910... Andestage, ma olen harjunud opereerima tähtede muistsete nimede ja märkidega.»
«Sellest pole midagi.»
«Ülclse on Tarantli udukogu nii hele, et kui ta igaühele tuntud Orioni udukogu asupaigas seisaks, annaks ta meile valgust nagu- täiskuu. Kõigest seitsmekümneparsekise läbimõõduga tähekuhjumis 1910 on vähemalt sadakond ülihiid-tähte. Seal asub helesinine kaksikülihiid Kuldkala S, mille sPektris on heledad vesinikujooned ja spektri violetsel

otsal tumedad jooned. Ta on suurem Maa orbiidist ja tema absoluutne heledus võrdub poole miljoni meie Päikese heledusega! Kas te mõtlesite just niisugust tähte? Samas kuhjumis on mõõtmetelt veel suuremaid tähti, mille diameeter võrdub Jupiteri orbiidi omaga, kuid need alles kuumenevad pärast E-seisundit.»
«Jätame ülihiiud. Inimesed on tuhandeid aastaid vaadelnud rõngakujulist udukogusid Veevalajas, Suures Vankris ja Lüüras ega ole taibanud, et nende ees on neutraalsed null-gravitatsiooni väljad, mis vastavad repagulumi, gravitatsiooni ja antigravitatsiooni vahelise ülemineku seadusele. Just seal peitubki nullruumi mõistatus.»
Ren Boz hüppas suurtest silikaadiga ülevalatud kaljurahnudest laotud juhtimisblindaaži lävelt püsti.
«Ma olen puhanud. Võime alustada!»
Mven Massi süda hakkas kloppima, erutus nööris kõri. Aafriklane tõmbas sügavalt ja katkendlikult hinge. Ren Boz jäi rahulikuks, ainult silmade palavikulisest läikest võis aru saada, kui pingsalt füüsik ohtliku ettevõtte juurde asudes mõtteid ja tahet keskendab.
Mven Mass surus oma suure kämblaga Ren Bozi väikest tugevat kätt. Peanoogutus, ja välisjaamade juhataja siluett paistis juba mäenõlvakult, observatooriumi viivalt teelt. Külm tuul, mis orgu valvavatelt jäätunud mäehiiglastelt alla tormas, ulgus kurjakuulutavalt. Mven Massi läbistas värin. Ta kiirendas tahtmatult oma niigi kiireid samme, kuigi rutata polnud kuhugi: katse algas alies pärast päikeseloojakut.
Mven Massil õnnestus kuudiapasooni raadio teel kaaslasega 57 ühendusse astuda. Jaama ülesseatud peegeldajad ning suunajad fikseerisid Tuukani Epsiloni nendeks mõneks minutiks, mil kaaslane liikus põhjalaiuse kolmekümne kolmandalt kraadilt lõunapooluseni ja täht oli tema orbiidilt nähtav.
Mven Mass asus oma kohale puldi taga maa-aluses toas, mis oli väga sarnane maa-aluse toaga Vahemere observatooriumis.
Vaadates tuhandendat korda läbi lehti andmetega Tuu-kani Epsiloni planeedi kohta, kontrollis Mven Mass metoodiliselt planeedi orbiidi arvestust, võttis siis uuesti ühenduse kaaslasega 57 ning leppis kokku, et kaaslase vaatlejad muudavad välja sisselülitamise momendil üsna aeglaselt suunda kaarel, mis on tähe parallaksist neli korda suurem.
206
Aeg venis pikkamööda. Mven Mass ei suutnud kuidagi vabaneda mõtteist Bet Lonile, kuritegelikule matemaatikule. Ent siis ilmus TVF-i ekraanile Ren Boz katseseadme puldi juures. Tema karmid juuksed olid tavalisest rohkem turris.
Energiajaamade dispetšerid, keda oli katse algusest informeeritud, teatasid, et nad on valmis.
Mven Mass haaras puldi hoova, kuid Ren Bozi liigutus ekraanil peatas teda.
«Tuleks hoiatada reservis olevat Q-jaama Antarktises. Olemasolevast energiast ei piisa.»
«Ma tegin seda, ta on valmis.» Füüsik mõtles veel mõne hetke:
«Tšuktši poolsaarele ja Labradorile on ehitatud F-energia jaamad. Kui lepiks nendega kokku, et ka neid saaks välja inversiooni momendil sisse lülitada — ma kardan, et aparaat ei ole täiuslik ... »
«Ma tegin seda.»
Ren Boz lõi särama ja viipas käega.
Hiiglaslik energiasammas jõudis kaaslasele 57. Observatooriumi poolkerakujulisele ekraanile ilmusid vaatlejate noored erutatud näod.
Mven Mass tervitas vapraid mehi ning kontrollis energiasamba ja kaaslase liikumise koordinatsiooni. Seejärel lülitas ta võimsuse ümber Ren Bozi seadmele. Füüsiku pea kadus ekraanilt.
Võimsustõkke indikaatorid kallutasid oma noolekesi paremale, näidates energia kontsentratsiooni pidevat suurenemist. Signaaltuled põlesid üha eredamalt ja valgemalt.

Niipea kui Ren Boz välja kiirgajad üksteise järel tegevusse lülitas, langesid täitenäitajad hüppeliselt nulljoone poole. Lämbuv heli katseseadmest pani Mven Massi võpatama. Aafriklane teadis, mida teha. Hoovatõmme, ja Q-jaama keeriseline võimsus hoovas seadmete kustuvatesse silmadesse, elustades nende langevaid osuteid. Kuid vaevalt oli Ren Boz üldise invertori sisse lülitanud, kui nooled nullile hüppasid. Peaaegu instinktiivselt lülitas Mven Mass korraga lisaks mõlemad F-jaamad.
Talle näis, nagu oleksid aparaadid kustunud. Ruumi täitis kummaline kahvatu valgus. Helid katkesid. Veel üks sekund, ja surmavari libises meeli nüristades üle välisjaamade juhataja teadvuse. Mven Mass muljus kätega puldi äärt, võideldes iiveldama paneva peapööritusega ning

nuuksudes pingutusest ja õudsest valust selgroos. Kahvatu valgus lõi maa-aluse toa ühes otsas heledamini kumama — missuguses, seda ei suutnud Mven Mass kindlaks teha või unustas hiljem. Võib-olla ekraani, aga võib-olla ka Ren Bozi seadme poolt...
Äkki oleks nagu õõtsuv eesriie lõhki kärisenud ja Mven Mass kuulis selgesti lainete laksumist. Kirjeldamatu ja meeldejäämatu lõhn tungis tema pärani avatud sõõrmeisse. Eesriie nihkus vasakule, nurgas aga väreles endiselt hall linik. Erakordselt reaalseina kerkisid kõrged vasksed mäed, mida piirasid türkiissiniste puude salud, lillad merelained aga laksusid otse Mven Massi jalge ees. Eesriie nihkus veelgi vasakule ja ta nägi oma unelmat. Punasenahaline naine istus ülemisel trepiplatvormil valge kivilaua taga, küünarnukid selle poleeritud pinnale nõjatatud, ning vaatas ookeani poole. Järsku naine nägi — tema teineteisest kaugel asuvad silmad täitusid üllatuse ja vaimustusega. Naine tõusis jäljendamatult nõtke liigutusega püsti ja sirutas avatud peopesa aafriklase poole. Tema rind kerkis hingamise tugevas ja kiires rütmis ning Mven Massile meenus sel sonimishetkel Tšara Nandi.
«Offa alli kor!»
Meloodiline, õrn ja jõuline hääl tungis Mven Massi südamesse. Ta avas vastamiseks suu, kuid nägemuse 'asemel loitis roheline leek ja läbi toa kandus vapustav vilin. Meelemärkust kaotades tundis aafriklane, kuidas pehme võitmatu jõud teda kolmeks kokku murrab, turbiinirootorina keerutab ja lõpuks millegi kõva vastu laiaks litsub... Mven Massi viimane mõte oli Ren Bozi ning jaama saatusest .. ,
Eemal mäenõlvakul viibinud observatooriumi töötajad ja ehitajad nägid väga vähe. Tiibeti sügavas taevas vilksatas midagi, mis tumestas tähtede valguse. Mingisugune nähtamatu jõud langes ülalt mäele, millel asus katseseade. Seal omandas ta keerise kuju, mis endaga massiliselt kive kaasa haaras. Kilomeetrise läbimõõduga must lehter sööstis otsekui hiiglaslikust hüdraulilisest kahurist väljapaisatult observatooriumihoone juurde, lendas noolena üles, pöördus tagasi ning tabas uuesti seadet kandvat mäge, lüües kogu ehituse pihuks ja põrmuks ning paisates killud laiali. Silmapilk hiljem oli kõik jälle vaikne. Tolmust täidetud õhku jäi püsima tulise kivi ja kõrbemise lõhn,

mis oli segunenud troopikamerede õitsvate rannikute lõhna meenutava kummalise aroomiga. Katastroofikohale jõudnud inimesed nägid, et piki mäe ja observatooriumi vahelist orgu kulgeb lai, sulanud servadega vagu, orupoolne mäeveer aga on puhtalt ära rebitud. Observatooriumihoone oli terveks jäänud. Vagu küündis kagupoolse seinani, mis oli purustatud koos mäluma-sinate jaotusgaleriiga. Maa-aluse kambri kuppel, mida kattis nelja meetri paksune sulatatud basaldi kiht, oli just nagu hiiglaslikul lihvimispingil siledaks lihvitud, kuid osa kihist oli terveks jäänud ning päästnud Mven Massi ja maa-aluse toa täielikust hävingust.
Pinnasesüvendisse oli tardunud hõbedaoja — energia-vastuvõtujaama sulanud kaitsmed. Peagi läks korda avariivalgustuse kaableid taastada. Juurdepääsutee majaka prožektori valguses nägid inimesed hämmastavat pilti: katseseadme konstruktsioonide metall oli piki

vagu õhukese kihina laiali määritud, mistõttu vagu helkis, nagu oleks ta kroomitud. Otsekui noaga äralõigatud mäekülje püstloodsesse järsakusse oli pressitud pronksist spiraalitükk. Kivim oli klaasja kihina laiali valgunud nagu lakk tulise pitsati all. Sellesse vajunud punakad, reeniumkontaktide valgete hammastega kaetud metallikeerud särasid elektrivalguses emaili sisse kinnitatud lillekestena. Ainsast pilgust sellele kahesajameetrise läbimõõduga juveliiritootele hakkas hirm siin tegutsenud tundmatu jõu ees.
Kui maa-aluse ruumi sissekäik rusudest puhastati, leiti Mven Mass põlvili, pea alumise kiviastme vastu surutud. Nähtavasti oli välisjaamade juhataja teadvuse selginemise hetkel teinud katset välja pääseda. Vabatahtlike hulgas leidus arste. Aafriklase tugev organism sai mitte vähem tugevate ravimite abil põrutusest jagu. Mven Mass tõusis mõlemalt poolt toetatuna värisedes ja taarudes püsti.
«Ren Boz? ...»
Teadlase ümber kogunenud inimesed süngestusid. Observatooriumi juhataja vastas kähinal:
«Ren Boz on raskesti vigastatud. Vaevalt ta kaua elab...»
«Kus ta on?»
«Leiti teiselt poult mäge, idanõlvalt. Arvatavasti paiskus ta ruumist välja. Mäetipul ei ole enam mitte midagi... isegi varemed on puhtalt läinud.»

«Ja Ren Boz lamab sealsamas?»
«Teda ei tohi liigutada. Luud on kildudeks purunenud, roided murdunud ... » «Mis te räägite!»
«Kõht lõhki ja sisikond välja valgunud . . .»
Mven Massi jalad nõtkusid ja ta haaras kramplikult teda toetavate inimeste kaelast kinni. Kuid tahe ja mõistus töötasid.
«Ren Boz tuleb iga hinna eest päästa! Ta on kõige suurem teadlane!»
«Me teame. Seal on viis arsti. Ta on ümbritsetud steriilse operatsioonitelgiga. Tema kõrval lamavad kaks, kes on nõus verd andma. Tiratron, kunstlik süda ja maks töötavad juba.»
«Siis viige mind kõnejaama. Võtke ühendus maa-ilmavõrguga ja kutsuge välja põhjavööndi informatsi-oonikeskus. Kuidas on lood kaaslasega viiskümmend seitse?»
«Kutsusime. Vaikib.»
«Otsige kaaslast teleskoobiga ja vaadake läbi tugeva suurendusega elektron-optilise muundaja... Kontrollige ka mälumasinaid ja katse ülesvõtete kvaliteeti.»
«Masinad on tõsiselt vigastatud ja uusi ülesvõtteid indikaatoril ei ole!»
«Kõik on otsas!» sosistas Mven Mass pead langetades. Põhjavööndi informatsioonikeskuse öine korrapidaja nägi ekraanil verest määrdunud nägu. Ta silmitses üsna hoolikalt, enne kui ära tundis välisjaamade juhataja, planeedil laialt tuntud isiku.
«Mul on vaja Tähtedevaheliste Lendude Nõukogu esimeest Grom Ormi ja psühhiaater Evda Nalli.»
Korrapidaja noogutas ning hakkas opereerima mälu-masina nuppude ja nooniustega. Vastus tuli minuti pärast.
«Grom Orm valmistab ette materjale ja ööbib Nõukogu elamus. Kas kutsun Nõukogu välja?»
«Kutsuge. Aga Evda Nall?»
«Tema viibib neljasaja kümnendas koolis Iirimaal. Kui on tarvis, püüan teda kutsuda» — korrapidaja heitis pilgu skeemile — «kõnepunkti 5654-SP.»
«Väga on tarvis! Asi seisab elus ja surmas!»
Korrapidaja jättis oma skeemid sinnapaika.
«Kas juhtus õnnetus?»
«Suur õnnetus!»

«Ma annan valvekorra abile üle ja tegelen ainult teie asjaga. Oodake!»

Mven Mass langes mõtteid ja jõudu kogudes tugitooli, mis tema selja taha oli nihutatud.

Tuppa tormas observatooriumi juhataja.

«Äsja fikseeriti kaaslase viiskümmend seitse asukoht. Teda ei ole!»

Mven Mass tõusis, nagu poleks ta vähimatki viga saanud.

«Järele on jäänud tükk esiosa — laevade vastuvõtu sadam,» jätkus tapvalt ränk ettekanne. «See lendab samal orbiidil. Tõenäoliselt leidub veel väikesi tükke, kuid esialgu ei ole neid avastatud.»

«Tähendab vaatlejad ...?»

«On kahtlemata hukkunud!»

Mven Mass muljus rusikatega väljakannatamatult valutavaid meelekohti. Möödusid mõned piinavad minutid vaikust. Ekraan süttis uuesti.

«Grom Orm on Nõukogu Maja aparaadi juures,» ütles korrapidaja ning keeras käepidet.

Suurt, hämaralt valgustatud saali peegeldavale ekraanile ilmus Tähtedevaheliste Lendude Nõukogu esimehe iseloomulik, kõigile tuntud pea. Kitsas, otsekui ruumi lõikav nägu suure kühmja ninaga, sinised silmad kandiliste skeptiliste kulmude all, tugevasti kokkusurutud huulte küsiv joon.

Mven Mass langetas Grom Ormi pilgu all pea nagu üleannetuselt tabatud poisike.

«Äsja hukkus kaaslane viiskümmend seitse!» Aafriklane sukeldus ülestunnistusse nagu tumedasse vette.

Grom Orm võpatas ja tema nägu muutus veelgi teravaks.

«Kuidas see võis juhtuda?»

Mven Mass jutustas kõik lühidalt ja täpselt, katse keeldu salgamata ning iseennast säästmata.

Nõukogu esimehe kulmud tõmbusid kipra, suu kõrvale ilmusid pikad kurrud, ent pilk jäi rahulikuks.

«Oodake pisut, ma räägin läbi Ren Bozi abistamise suhtes. Kas arvate, et Af Nut.. .»

«Oo, kui-Af Nut tuleks!»

Ekraan tuhmus. Ootamine venis pikale. Mven Mass sundis end viimast jõudu kokku võttes vastu pidama. Pole viga, varsti... Seal ongi Grom Orm!

211

«Ma leidsin Af Nuti ja andsin tema käsutusse planeto-plaani. Vähemalt tund aega kulub tal aparatuuri ja assistentide ettevalmistamiseks. Kahe tunni pärast on Af Nut observatooriumis. Nüüd kõneleme teist: kas katse õnnestus?»

Küsimus tabas aafriklast ootamatult. Kahtlemata nägi ta Tuukani Epsiloni. Kuid kas see oli reaalne kokkupuude kauge, kättesaamatu maailmaga? Või ühinesid katse hukutav mõju organismile ja kirglik soov näha eredaks hallutsinatsiooniks? Kas ta tohib tervele maailmale teatada, et katse õnnestus, et selle kordamiseks on tarvis uusi pingutusi, ohvreid ja kulutusi, et Ren Bozi valitud tee on edukam tema eelkäijate omast? Mälumasinatele lootes olid nad hullumeelsed ainult kahekesi katse läbi viinud! Aga mida Ren Boz nägi, mida võib tema jutustada? .. . Kui ta üldse võib . . . kui ta üldse nägi! . ..

Mven Mass otsustas olla veelgi avameelsem.

«Tõendeid katse õnnestumise kohta mul ei ole. Mida Ren Boz nägi, seda ma ei tea ... »

Grom Ormi näol peegeldus siiras kurbus. Minut varem oli ta olnud ainult tähelepanelik, nüüd aga muutus karmiks.

«Mida te kavatsete teha?»

«Ma palun luba jaamad viivitamatult Junius Antile üle anda. Ma ei ole enam vääriline juhtima. Siis jään lõpuni Ren Bozi juurde...» Aafriklane takerdus ning parandas: «Operatsiooni lõpuni. Selle järel. . . selle järel tõmbun kuni kohtumõistmiseni Unustuse saarele... Ma ise olen juba enda üle kohut mõistnud!»

«Võimalik, et teil on õigus. Kuid mulle on paljud asjaolud segased ja ma hoidun süüdistustest. Teie teguviisi arutatakse Nõukogu lähimal istungil. Keda te peate kõige võimelisemaks end asendama — eelkõige kaaslase taastamise osas?»
«Dar Veteri kandidatuurist ma paremat ei tea!»
Nõukogu esimees noogutas. Ta silmitses aafriklast mõnda aega, kavatsedes veel midagi ütelda, kuid tegi siis sõnatu hüvastijätuliigutuse. Ekraan kustus, ja just parajal ajal, sest Mven Massi peas läks kõik segi.
«Evda Nallile teatage ise,» sosistas ta enda kõrval seisvale observatooriumi juhatajale, kukkus maha ning pärast asjatuid katseid püsti tõusta jäi liikumatult lamama.
Tiibeti observatooriumis sai tähelepanu keskpunktiks
212
kollase näoga, keskmist kasvu mees, lõbusa naeratusega ja ebatavaliselt käskivate liigutuste ning tooniga. Temaga kaasatulnud assistendid allusid ta käskudele sama rõõmsa kuulekusega, millega arvatavasti läksid muistsete suurte väepealikute järel nende ustavad sõdurid. Kuid õpetaja autoriteet ei surunud maha nende endi mõtteid ja algatust. See oli haruldaselt kooskõlaline rühm tugevaid inimesi, kes olid väärilised pidama võitlust inimese kõige hirmsama ja võitmatuma vaenlasega — surmaga.
Saanud teada, et Ren Bozi pärilikkuse kaarti ei ole veel kohal, tõi Af Nut kuuldavale terve rea pahaseid hüüatusi, ent rahunes niisama kiiresti, kui talle teatati, et selle koostab ja toob kaasa Evda Nall isiklikult.
Observatooriumi juhataja küsis ettevaatlikult, milleks on tarvis kaarti ja millega Ren Bozi esivanemad teda aidata saavad. Af Nut kissitas kavalalt silmi, väljendades intiimset avameelsust.
«Iga inimese pärilikkuse struktuuri täpne tundmine on vajalik tema psüühilise ehituse mõistmiseks ja prognoosideks selles valdkonnas. Samasuguse tähtsusega on ka and-ifned neurofüsioloogilistest iseärasustest, organismi vastupanuvõimest, immunoloogiast, selektiivsest tundlikkusest traumade ja allergiast ravimite suhtes. Ravi valik ei saa olla täpne ilma pärilikkuse struktuuri ja esivanemate elutingimuste tundmiseta.»
Juhataja tahtis veel midagi küsida, kuid Af Nut peatas teda:
«Ma andsin vastuse iseseisvaks mõtlemiseks. Rohkemaks ei ole aega!»
Astronoom pomises vabandusi, mida kirurg ei võtnud vaevaks kuulata.
Mäejalal ettevalmistatud platsile kerkis kokkupandav operatsioonihoone, paigaldati vee- ja suruõhutorud ning elektrijuhtmed. Tohutu hulk inimesi pakkus üksteise võidu oma teeneid ja hoone pandi kokku kolme tunniga. Af Nuti abilised valisid arstide, seadme endiste ehitajate hulgast väjja viisteist inimest selle nii kiiresti püstitatud haava-kliiniku teenindamiseks. Ren Boz viidi läbipaistvast plastmassist kupli alla, mis oli täielikult steriliseeritud ja läbi eriliste filtrite puhutava steriilse õhuga tuulutatud. Af Nut ja tema neli assistenti läksid operatsioonihoone esimesse osakonda ning jäid sinna mitmeks tunniks, alludes bakteritsiidsete ainete ja emanatsiooniga küllastatud õhu
213
toimele, kuni isegi nende hingeõhk oli steriilne. Ren Bozi keha jahutati sel ajal tugevasti. Siis algas kibekiire ja oskuslik töö.
Füüsiku purustatud luud ja katkirebitud sooned ühendati tantaalklambrite ja -vahelülidega, mis ei ärritanud elusat kudet. Af Nut tegi kindlaks siseelundite vigastused. Lõhkenud sooled ja magu puhastati kärbunud osadest, õmmeldi kinni ja paigutati" anumasse, kus oli kiiresti elustav vedelik BZ14, mis vastas organismi somaatilistele iseärasustele. Pärast seda asus Af Nut kõige raskema kallale. Ta võitis roiete alt mustaks tõmbunud, roidekildudest läbitorgitud maksa, ja sel ajal kui assistendid seda õhus hoidsid, prepareeris ning tõmbas hämmastava kindlusega välja sümpaatilise ja parasümpaatilise süsteemi autonoomsete närvide peened niidikesed. Kõige peenema harukese väikseimgi vigastus võis põhjustada korvamatuid ja

ränki häireid. Välkkiire liigutusega lõikas kirurg läbi värativeeni ja lülitas selle mõlema otsa külge kunstlike soonte toruke-sed. Teinud sedasama arteritega, asetas Af Nut ainult närvide kaudu kehaga ühendatud maksa BZ-vedelikuga täidetud nõusse. Pärast viietunnilist operatsiooni voolas Ren Bozi soontes kunstlik veri, mida pumpas haige enda süda koos dubleeriva abisüdamega — automaatpumbaga. Nüüd jäi üle väljavõetud organite elustumist oodata. Af Nut ei saanud vigastatud maksa asendada teisega planeedi kirurgilisest fondist, sest selleks oli vaja täiendavaid uurimisi, haige seisund aga ei lubanud minutitki kaotada. Üks kirurg jäi liikumatu, prepareeritud laibana lõhkilõigatud keha juurde valvama, oodates, kuni vahetusgrupp steriliseerimise lõpetab.
Operatsioonihoone ümber ehitatud kaitsetaras olev uks läks mürinal lahti ja nähtavale ilmus Af Nut oma verega määrdunud abiliste saatel, pilutades silmi ja ringutades nagu äsja ärganud kiskja. Väsinud ja kaame Evda Nall astus talle vastu ning ulatas pärilikkuse kaardi. Af Nut haaras selle ahnelt, vaatas läbi ja ohkas.
«Näib, et kõik läheb õnnelikult. Lähme puhkama!»
«Aga ... kui ta üles ärkab?»
«Lähme! Ta ei saa üles ärgata. Kas me siis nii juhmid oleme, et ei oska seda ette näha!»
«Kui kaua tuleb oodata?»
«Neli-viis päeva. Kui bioloogilised määrangud on täpsed ja arvestused õiged, siis võib selle aja möödumisel

uuesti opereerida ja organid tagasi panna. Seejärel tuleb ta meelemärkusele ... »
«Kui kauaks te saate siia jääda?»
«Umbes kümneks päevaks. Katastroof juhtus parajasti õppevaheajal. Kasutan ühtlasi juhust Tiibetiga tutvumiseks — ma ei ole siin veel käinud. Minu saatuseks on elada seal, kus on kõige rohkem inimesi, see tähendab elamis-vööndis.»
Evda Nall vaatas kirurgi vaimustusega. Af Nut naeratas mõrult.
«Te vaatate mind nii, nagu vanasti arvatavasti vaadati jumalakuju. See ei sobi minu kõige targemale õpilasele!»
«Ma näen teid tõepoolest uut moodi. Esimest korda on mulle armsa inimese elu kirurgi kätes ja ma mõistan hästi nende inimeste elamusi, kes on elus teie kunstiga kokku puutunud... Teadus on teis ühinenud ainulaadse meisterlikkusega!»
«Hea küll! Olge siis pealegi vaimustuses, kui teil seda vaja on. Aga mina jõuan teie füüsikule pärast teist operatsiooni teha ka veel kolmanda ... »
«Missuguse kolmanda?» muutus Evda Nall tähelepanelikuks, kuid Af Nut osutas kavalalt silmi vidutades observatooriumi juurest tõusvale jalgrajale.
Seda mööda tuli langetatud päi komberdades Mven Mass.
«Veel üks minu kunsti austaja ... vastu tahtmist. Rääkige temaga, kui te puhata ei saa, mulle aga on puhkus hädavajalik... »
Kirurg kadus künkanuki taha, kus asus saabunud mee-ikute ajutine kodu. Evda Nall nägi juba kaugelt, kui kõhaks ja vanaks välisjaamade juhataja oli jäänud... Ei, Mven Mass ei juhata enam mitte midagi. Evda jutustas afriklasele kõik, mis Af Nut talle oli teatanud, ja too ohkas ergendatult.
«Siis sõidan mina ka kümne päeva pärast ära!» «Kas te toimite õigesti, Mven? Ma olen veel liiga jahtinud, et juhtunu üle kainelt järele mõtelda, kuid mulle äib, et teie süü ei nõua sugugi nii kategoorilist hukkamõistu.»
Mven Mass krimpsutas valuliselt nägu.
«Ren Bozi hiilgav teooria kiskus mind kaasa. Mul ei olnud õigust kogu Maa jõudu kohe esimesse katsesse rakendada.»

«Ren Boz tõendas, et väiksema jõuga oleks kasutu proovida,» vaidles Evda vastu.

«Õige küll, kuid enne oleks tulnud kaudseid eksperimente teha. Mina aga olin rumalalt kärsitu ega tahtnud aastaid oodata. Ärge raisake sõnu — Nõukogu kinnitab mu otsust ring Aususe ja õigluse Kontroll ei tühista seda.»
«Mina olen ka ise Aususe ja õigluse Kontrolli liige!»
«Peale teie on seal veel kümme inimest. Et aga minu tegu on üleplaneedilise tähtsusega, siis otsustab asja lõuna ja põhja ühendatud kontroll — see teeb kokku kakskümmend üks inimest peale teie ... »
Evda Nall pani käe aafriklase õlale.
«Istume, Mven, teil on jalad nõrgad. Kas teate, et kui esimesed arstid olid Reni läbi vaadanud, otsustasid nad surmakonsiiliumi kokku kutsuda?»
«Tean. Kaks arsti jäi puudu. Arstid on konservatiivsed inimesed, ja vanade määruste järgi, mida ei ole veel tühistatud, võivad haige kergele surmale määrata ainult kakskümmend kaks inimest.»
«Alles hiljaaegu koosnes surmakonsiilium kuuekümnest arstist!»
«See oli jäänus tollestsamast hirmust kuritarvituste ees, mille pärast arstid määrasid muinasajal haigeid kaua-kestvaile ja asjatuile piinadele, nende omakseid aga kõige rängematele moraalsetele kannatustele, kui väljapääsu enam ei olnud ja surm oleks võinud kerge ja kiire olla. Ent näete, kui kasulikuks osutus traditsioon: kaks arsti puudus ja mul õnnestus Af Niit välja kutsuda . .. tänu Grom Ormile.»
«Seda ma tahangi teile meelde tuletada. Teie ühiskondliku surma konsiilium koosneb esialgu ühestainsast inimesest!»
Mven Mass võttis Evda käe ja tõstis selle huultele. Naine lubas talle selle suure ja intiimse sõpruse žesti. Oli ju tema sellele tugevale, kuid moraalsest vastutusest rõhutud mehele praegu ainus. Ainus... Kui tema asemel oleks Tšara? Ei, Tšaraga kohtumiseks oleks aafriklasel praegu tarvis hingelist tõusu, milleks tal ei jätku veel jõudu. Mingu Ren Bozi tervenemiseni ja Tähtede-vaheliste Lendude Nõukogu istungini kõik nii nagu läheb!
«Ega te ei tea, missugune kolmas operatsioon Renil ees seisab?» muutis Evga kõneainet.
216
Mven Mass kaalutles veidi aega, meenutades vestlust Af Nutiga.
«Ta tahab Ren Bozi seisundit kasutada ja organismi sinna kogunenud entroopiast puhastada. Seda, mida füsio-kemoteraapia abil tehakse pikkamööda ja vaevaliselt, saavutatakse nii kapitaalse kirurgiaga ühenduses võrratult kiiremini ja põhjalikumalt.»
Evda Nall tuletas meelde kõik, mida ta teadis pika eluea aluste — organismi entroopiast puhastamise kohta. Ini-jtnese kaladest ja sisalikest esivanemad olid jätnud tema organismi vastuoluliste füsioloogiliste konstruktsioonide kihistusi ja igaühel neist olid omad elutegevusega seotud entroopiliste jäätmete kujundamise iseärasused. Tuhandeid aastaid kestnud uurimise järel hakkasid need muistsed struktuurid, kunagised vananemise ja haiguste kolded, alluma energeetilisele puhastamisele — vananeva organismi keemilisele ja kiirituslikule pesemisele ning laine-ergutusele.
Elusolendite vabanemiseks suurenevast entroopiast ongi looduses paratamatult vajalik sündimine võimalikult erinevatest vanematest, kes pärinevad eri paikadest, see tähendab erisugustest pärilikkuse liinidest. See pärilikkuse segamine võitluses entroopiaga ning uute jõudude ammutamine ümbritsevast maailmast on kõige keerukam teaduslik mõistatus, mille lahendamise kallal bioloogid, füüsikud, paleontoloogid ja matemaatikud juba tuhandeid aastaid on päid murdnud. Kuid see peamurdmine on ennast tasunud: kõrgeim eluiga võib ulatuda juba peaaegu kahesaja aasiani, ja mis kõige tähtsam — on kadunud põdur, kodunev vanadus.
Mven Mass aimas psühhiaatri mõtteid.
«Ma mõtlesin uuele suurele vastuolule meie elus,» ütles aafriklane pikkamisi. «Võimas bioloogiline meditsiin, mis organismi uute jõududega täidab, ja aju üha tugevnev loo-

minguline töö, mis inimese kiiresti läbi põletab. Klii keerukad on kõik meie maailma seadused!»
«See on tõsi, ja sellepärast me pidurdame esialgu inimese kolmanda signaalsüsteemi arenemist,» nõustus Evda Nall. «Mõtetelugemine kergendab tublisti inimeste omavahelist suhtlemist, kuid nõuab suurt jõukulu ja nõrgendab pidurdustsentrumeid. Viimane on kõige ohtlikum .. .»
«Ja siiski elab enamik inimesi — tõelisi töötajaid — tugevate närvipingutuste tõttu ainult poole võimalikust elu-

east. Nagu ma aru saan, ei suuda arstiteadus selle vastu võidelda — ta võib ainult töötegemise ära keelata. Kuid kes loobuks tööst sellega võidetavate eluaastate pärast?»
«Mitte keegi, sest surm on kohutav ja sunnib elust kinni hoidma ainult siis, kui elu on möödunud läbielamata rõõmude viljatus ja nukras ootuses,» lausus Evda Nall mõtlikult. Talle turgatas pähe, et Unustuse saarel elavad inimesed vist kauem.
Mven Mass aimas jälle tema väljendamata mõtteid ning käskis tal observatooriumi puhkama minna. Evda kuuletus.
... Kaks kuud hiljem leidis Evda Nall Tšara Nandi Informatsioonipalee ülemisest saalist, mis oma kõrgete sammastega meenutas gooti kirikut. Ülalt langevad viltused päikesekiired ristusid saali poolel kõrgusel, luues üleval sära ja all maheda hämaruse.
Neiu seisis samba vastu toetudes, langetatud käed seljal ning üks jalg risti üle teise. Evda Nall pidi nagu ikka hindama tema lihtsat rõivastust — lühikest, halli ja helesinist, sügavalt lahtist kleiti.
Tšara heitis üle õla pilgu lähenevale Evdale ja tema nukrad silmad elustusid.
«Miks te siin olete, Tšara? Ma arvasin, et te kavatsete meid uue tantsuga üllatada, aga teid veetleb hoopis geograafia.»
«Tantsude aeg on möödas,» ütles Tšara tõsiselt. «Ma valin endale tööala mulle tuttavas tegevusringis. On olemas koht naha kunstliku kasvatamise tehases Celebese sisemeredel ja kauaõitsvate taimede aretusjaamas endises Atacama kõrbes. Atlandi ookeanil töötades oli mul hea olla. Nii valgusküllane ja helge oli seal, nii palju oli rõõmu mere jõulisusest, temaga muretust ühtesulamisest, osavast mängust ja võistlusest vägevate lainetega, mis on alati siinsamas, lähedal, ning tarvitseb vaid töö lõpetada...»
«Ka minul tarvitseb vaid melanhooliale anduda ja mulle meenub töö Uus-Meremaa psühholoogiasanatooriumis, kus ma üsna noorukese meditsiiniõena alustasin. Ja Ren Boz ütleb nüüd, pärast oma hirmsat vigastust, et ta oli kõige õnnelikum, kui töötas vintlennukite reguleerijana. Kuid te saate ju aru, Tšara, et see on nõrkus! Väsimus tohutust pingutusest, mis on tarvilik selleks, et ennast sellel loomingulisel tasemel hoida, mis teil, tõelisel kunstnikul, on korda läinud saavutada. Veel suurem on see väsimus siis,

kui teie keha lakkab olemast nii suurepärane eluenergia laeng. Ent seni kui ta pole lakanud, valmistage oma kunsti ja iluga meile kõigile rõõmu.»
«Te ei tea, Evda, mida see mulle tähendab. Iga tantsu ettevalmistus on rõõmuküllane otsing. Ma tunnen, et annan inimestele jälle kord midagi head, mis toob rõõmu, puudutab kõige sügavamaid tundeid ... Selleks ma elangi. Jõuab kätte mõtte teokssaamise hetk, ja ma pühendan end tervikuna sütitavale ja mõtlematule kirepuhangule... Nähtavasti kandub see vaatajaile üle ja sellepärast võe-taksegi tants nii hästi vastu. Annan end tervikuna — teile kõigile... »
«Ja siis? Siis tuleb järsk langus?»
«Jah! Ma olen otsekui laul, mis kaugusse lendab ja õhus hajub. Ma ei loo mitte midagi, mida võiks mõttega jäädvustada.»
Siin on midagi palju rohkemat — teie panus inimeste hinge!»

«See on väga ebamateriaalne ja üürike ning kaob koos minu endaga!»
«Te ei ole veel armastanud, Tšara?» Neiu langetas ripsmed. «On seda näha?» vastas ta küsimusega. Evd? Nall vangutas pead.
«Ma räägin väga suurest tundest, milleks olete võimeline teie, kuid kaugeltki mitte kõik .. .»
«Ma mõistan: intellektuaalse elu suurema vaesuse juures jääb mulle emotsioonide rikkus.»
«Mõtte olemus on õige, kuid ma ütleksin, et te olete emotsioonide poolest nii rikas, et teine külg ei pea tingimata olema vaene, kuigi vastuolude loomuliku seaduse põhjal muidugi nõrgem. Kuid me kõneleme abstraktselt, mul aga on teid vaja ühe kiire asja pärast, mis vahetult meie kõneluse juurde kuulub. Mven Mass... »
Neiu võpatas.
Evda Nall võttis Tšaral käe alt kinni ja viis ta ühte saali kü4gapsiidi, kus mustast puust garnituur karmis harmoonias kokku kõlas sinikuldsete värviliste klaaside kirevusega laiades kaarakendes.
«Tšara, kallis, te olete valgust armastav maine lilleke, mis on kaksiktähe planeedile ümber istutatud. Taevas liigub kaks päikest — helesinine ja punane — ja lilleke ei tea, kumma poole pöörduda. Teie aga olete punase päikese

tütar — miks te siis peaksite ennast helesinise poole sirutama?»
Evda Nall tõmbas neiu jõuliselt ja õrnalt oma õla juurde ning too. liibus järsku üleni tema vastu. Kuulus psühhiaater silitas emaliku hellusega tihedaid karmivõitu juukseid ja mõtles, et aastatuhandeid kestnud kasvatustööga on õnnestunud inimese väikesed isiklikud rõõmud asendada suurte ja üldistega. Ent kui kaugel on alles võit hinge üksinduse üle, eriti nii keeruka hinge puhul, mis on täis tundeid ja muljeid ning kasvanud eluküllases kehas! ... Valjusti ütles ta.:
«Mven Mass . . . Kas te teate, mis temaga juhtus?»
«Muidugi, kogu planeet arutab tema äpardunud katset!»
«Aga mis teie arvate?»
«Et tal on õigus!»
«Mina samuti. Sellepärast tuleb ta Unustuse saarelt ära tuua. Kuu aja pärast toimub Tähtedevaheliste Lendude Nõukogu aastakoosolek. Tema süü arutatakse läbi ja otsus esitatakse kinnitamiseks Aususe ja Õigluse Kontrollile, kes iga inimese saatuse järele valvab. Mul on kindel lootus, et otsus ei tule karm, kuid Mven Mass peaks ise siin olema. Ei kõlba ometi inimesel, 'kellel on niisama tugevad tunded kui teil, kaua saarel viibida, pealegi veel üksinduses!»
«Kas ma olen tõesti nii vanaaegne naine, et rajan oma eluplaanid mehe tegudest sõltuvalt, olgugi et mees on minu enda valitud?»
«Tšara, mu laps, ei maksa nii rääkida. Ma olen teid koos näinud ja tean, mis te talle tähendate... nagu tema teilegi. Ärge mõistke teda hukka sellepärast, et ta ei tahtnud teiega kokku saada, et ta teist kõrvale hoidus. Saage aru: missugune inimene, samasugune nagu teie ise, tuleks teie, armastatu juurde — see on nii, Tšara! — armetuna, võidetuna, kohtu alla andmisele ja väljasaatmisele kuuluvana? Teie, ühe Suure Maailma ehte juurde!»
«Ma ei mõelnud ju seda, Evda. Kas ma olen talle praegu vajalik — temale, kes on väsinud ja murtud? Ma kardan, et tal võib puudus tulla jõust suureks hingeliseks tõusuks, sedapuhku mitte mõistuse, vaid tunnete tõusuks... niisuguseks armastuse loominguks, milleks me minu arvates mõlemad võimelised oleme . . . Siis kaotab ta teist korda usu iseendasse, aga konflikti eluga ei kannata ta välja. Ja ma mõtlesin, et mul on praegu parem Atacama kõrbes olla.»

«Teil on õigus, Tšara, kuid ainult ühesi küljest Ei või unustada üksindust ja liigset endahukkamõistu, mille ohv riks võib langeda suur ja kirglik inimene, kui ta meie" maailmast lahkudes kaotab igasuguse toe. Ma sõidaksin ise sinna ... Kuid mul on vaevu hingitsev Ren

Boz ja temal kui raskelt haavatul on eesõigus. Dar Veter on määratud uut kaaslast ehitama ja selles seisab tema abi Mven Massile. Ma ei eksi, kui ütlen teile kindlalt: sõitke tema juurde, nõudmata temalt midagi, isegi mitte õrna pilku mitte mingeid tulevikuplaane, mitte mingil armastust. Ainult toetage teda, külvake temasse kahtlust ta otsuse õigsuses ja tooge ta siis meie maailma tagasi. Teis on jõudu seda teha, Tšara!   Kas sõidate?»
Neiu tõstis kiiresti hingates Evda Nalli poole oma lapselikult usaldavad silmad, milles olid pisarad. «Kohe täna!»
Evda Nall   suudles Tšarat tugevasti.
«Teil on õigus, tuleb rutata. Me sõidame koos mööda Spiraalteed Väike-Aasiani. Ren Boz lamab Rodose saarel kirurgiasanatooriumis, teid aga saadan ma Deir es Sori, kus asub Austraaliasse ja Uus-Meremaale reise sooritavate tehnilis-meditsiiniliste spirolennukite baas. Ma naudin juba ette lenduri heameelt viia tantsija Tšara — kahjuks mitte bioloog Tšara —-mistahes soovitud punkti. . .»
Rongiülem palus Evda Nalli ja tema kaaslase juhtimis-keskusse. Piki hiiglavagunite katuseid kulges silikollkupliga kaetud koridor. Seda mööda kõndisid rongi ühest otsast teise EÜK-seadmeid jälgivad korrapidajad. Mõlemad naised läksid keerdtrepist üles, läbisid ülemise koridori ning sattusid suurde kabiini, mis ulatus esimese vaguni voolujoonelise nina kohale. Kristallellipsoidis seitsme meetri kõrgusel teepinnast istusid tugitoolides kaks masinisti, keda teineteisest eraldas robot-elektronjuhi kõrge pü-ramiidjas kuppel. Televiisorite paraboloidsed ekraanid võimaldasid näha kõike, mis toimus rongi külgedel ja taga. Katusel värisevad hoiatusseadme antenni katsesarved pidid viiekümne kilomeetri kauguselt teatama kõrvalise eseme ilmumisest teele, ehkki niisugune juhus võis esineda ainult täiesti erandlikul asjaolude kokkusattumisel.
Evda ja Tšara võtsid istet diivanil kabiini tagaseina ääres, masinistide istmetest pool meetrit kõrgemal. Mõlemad   alistusid   neile   vastutormava   laia   tee   hüpnoosile.
221
Gigantne tee lõikas mäeharju, ületas madalikke piki kolossaalseid muldkehi ning väinu ja mertlahti mööda madalaid estakaade. Kiirusel kakssada kilomeetrit tunnis laotus hiiglaslike süvendite ja muldkeha nõlvadele istutatud mets ühetasase vaibana, kas punaka, malahhiitse või tumerohelisena, olenevalt puude liigist — olid need siis männid, eukalüptid või oliivipuud. Vaikne Arhipelaagi meri kahel pool estakaadi hakkas rongi kümne meetri laiustest vagunitest lõhestatud õhu puhangust liikuma. Laiad virvendus-vöödid jooksid selget sinist vett tumestades lehvikutena laiali.
Mõlemad naised istusid vaikides ja silmitsesid teed, kumbki süvenenud oma muremõtetesse. Nii möödus neli tundi. Järgmised neli tundi veetsid nad teise korruse salongi pehmetes tugitoolides teiste reisijate hulgas ja läksid Väike-Aasia lääneranniku lähedal jaamas lahku. Evda istus elektribussi, mis pidi ta lähimasse sadamasse viima, Tšara aga jätkas teekonda kuni Ida-Tauruse jaamani — Spiraaltee esimese meridionaalharuni. Veel kahe tunni tee, ja Tšara leidis end lämbelt tasandikult, tulisest kuivast tuulevinust. Siin, kunagise Süüria kõrbe serval, asus Deir es   Sor,   asustatud   paikadele ohtlike   spirolennukite jaam.
Alatiseks jäid Tšara Nandile meelde piinavad tunnid, mis ta veetis Deir es Soris järjekordse spirolennuki ootel. Neiu mõtles loendamatuid kordi läbi oma sõnad ja teod, püüdes ette kujutada kohtumist Mven Massiga ning tehes plaane otsinguteks Unustuse saarel, kus elu möödus üks-luiste päevade reana.
Viimaks ometi laiusid all Nefudi ja Rub-el-Hali kõrbete ääretud termoelementide väljad — tohutud jõujaamad, mis päikesesoojust elektrienergiaks muundasid. Öö- ja tolmukatete all seisid nad korrapärastes ridades kindlustatud ja tasandatud luiteliival, lõuna poole kallakaks lõigatud kiltmaadel ning kinniaetud jäärakute labürintidel. See oli mälestusmärk inimkonna hiiglaslikule võitlusele energia eest. Uute tuumaenergialiikide P, Q ja F kasutuselevõtmine oli range kokkuhoiu ajale ammu lõpu teinud. Piki Araabia poolsaare lõunarannikut seisid oma

tornidel liikumatult tuulemootorid, mis samuti moodustasid põhja-elamisvööndi energiareservi. Spirolennuk ületas peaaegu silmapilkselt all ähmaselt paistva rannajoone ja kihutas edasi India ookeani kohal. Viis tuhat kilomeetrit oli nii kiirele masinale tühine kaugus. Peatselt väljus Tšara
222
Nandi spirolennukist, saadetuna kutsetest kiiresti tagasi pöörduda ja astudes ebakindlalt oma nõrgaks muutunud jalgadel.
Maandumisjaama juhataja saatis oma tütre väikest latat — nõnda nimetati lamedaid glissereid — Unustus? saarele viima. Mõlemad neiud nautisid laevukese väledat lendu üle suurte ulgumerelainete. Lata sõitis otsejoones Unustuse saare idakaldale, suure lahe rannikule, kus asus üks Suure Maailma meditsiinijaamu.
Madalikel rütmiliselt kohisevate lainete poole sulgjaid lehti painutades tervitasid kookospalmid Tšara saabumist. Jaam oli inimtühi — kõik töötajad olid sõitnud saare sise-musse mingisugustel närilistel avastatud metspuuke hävitama.
Jaama juures asus hobusetall. Hobuseid kasvatati töötamiseks niisugustes kohtades nagu Unustuse saar või sanatooriumid, kus müra pärast ei olnud võimalik kasutada vintlennukeid ega teede puudumise tõttu maapealseid elektrisõidukeid. Tšara puhkas, riietus ümber ning läks kauneid ja haruldasi koduloomi vaatama. Seal kohtas ta naist, kes osavalt söödaetteandmis- ja koristamismasinat juhtis. Tšara abistas teda ja naised hakkasid vestlema. Neiu küsis, kuidas saaks kõige kergemini ja kiiremini saarel inimest üles leida, ja talle anti nõu mõne hävitussal-gaga ühineda. Need rändavad kogu saare läbi ja tunnevad seda isegi paremini kui kohalikud elanikud. Nõuanne meeldis Tšarale.

XI PEATÜKK UNUSTUSE SAAR

GLISSER sõitis tugevas vastutuules hüpetega lamedaid laineid ületades üle Palki väina. Kõigest tuhat aastat tagasi kulges siin leetseljakute ja korallrahude ahelik, mida nimetati Aadama Sillaks. Uusimad geoloogilised protsessid olid aheliku asemele sügava lohu kujundanud ja tumedad lained laksusid kuristiku kohal, mis edasitungivat inimsugu vaikusearmastajatest eraldas.
Mven Mass seisis reelingu ääres, jalad tugevasti harkis, ja silmitses aegamisi silmapiirile kerkivat Unustuse saart. See soojast ookeanist ümbritsetud hiiglasaar oli looduslik paradiis. Inimese primitiivsetes, usulistes ettekujutustes oli paradiis õnnelik, murede ja vaevadeta pelgupaik pärast surma. Unustuse saar oli samuti pelgupaigaks nendele, keda Suure Maailma pingeline tegevus enam ei köitnud, kes ei tahtnud kõigiga võrdselt tööd teha.
Muistse põlluharija, kaluri või loomakasvataja lihtsas, monotoonses tegevuses ennast emakese Maa rüppe surudes veetsid nad siin vaikseid aastaid.
Kuigi inimkond oli oma nõrkadele liikmetele eraldanud suure tüki oivalist viljakat maad, ei suutnud primitiivne majandus saare elanikkonda täielikult nälja eest kindlustada, eriti ikalduste või muude õnnetuste puhul, mis olid nõrkadele tootlikele jõududele nii tavalised. Sellepärast andis Suur Maailm pidevalt osa oma tagavaradest Unustuse saarele.
Kolme sadamasse, mis asusid saare loodeosas, lõuna- ja idarannikul, toimetati mitmeaastase säilivusega toidukon-serve, ravimeid, bioloogilise kaitse vahendeid ja muud kõige vajalikumat. Saare kolm ülemat elasid samuti põhjas, idas ja lõunas ning neid nimetati vastavalt looma kasvatajate, põlluharijate ja kalurite ülemaks.
Kauguses kõrguvaid sinimägesid vaadates mõtles Mven

Mass järsku kibedusega, kas ta mitte ei kuulu «sõnnide», alati inimkonnale raskusi tekitanud inimeste kategooriasse. «Sõnn» on tugev ja energiline, kuid võõraste kannatuste ja elamuste vastu täiesti tundetu inimene, kes ainult oma vajaduste rahuldamisele mõtleb. Kannatusi, tülisid ja õnnetusi süvendasid inimsoo kauges minevikus alati just niisugused inimesed. Igaüks neist kuulutas end omal viisil ainsaks tõetundjaks, pidas oma õiguseks kõik erinevad arvamused maha suruda, teistsugused mõtte- ja eluviisid juurteni hävitada. Sellest ajast peale on inimkond püüdnud vältida vähimatki absoluutsust mõtetes, soovides ja maitsetes ning hakanud kõige rohkem «sõnne» kartma. Just nemad, «sõnnid», elasid vankumatutele majandusseadustee ja tulevikule mõtlemata, ühepäevaperemeestena. Killustatud Maailma ajastu sõjad ja organiseerimata majandus viisid planeedi paljaksriisumiseni. Tollal, enne kui maailm kommunistliku ühiskonnakorrani jõudis, raiuti maha metsad, põletati ära sadade miljonite aastate jooksul kogunenud söe- ja naftavarud, saastati õhku süsihappegaasiga ja tehaste haisvate jäätmetega ning tapeti ilusaid ja kahjutuid metsloomi — kaelkirjakuid, sebrasid ja elevante. Maa oli risustatud, jõed ja mere.kaldad naftajäätme-test ja keemiatööstuse heitproduktidest reostatud. Alles pärast vee, õhu ja maa täielikku puhastamist jõudis inimkond oma planeedi kaasaegse ilmeni, ja nüüd võib kõikjal käia paljajalu, ilma et kuskil jalgu vigastaks.
Kuid ka tema, Mven Mass, jõudmata ise veel kaht aastatki vastutusrikkal tööpostil olla, hävitas ju tehiskaaslase, mis oli loodud tuhandete inimeste jõupingutustega ja insenerikunsti erakordselt keerukate võtete abil. Hukutas neli andekat teadlast, kellest igaüks oleks võinud Ren Boziks saada ... Ja Ren Bozi ennastki õnnestus vaevu päästa. Ning taas kerkis elavana tema ette end siin kuskil Unustuse saare mägedes ja orgudes varjava Bet Loni kuju, kes kutsus temas esile terava kaastunde. Mven Mass oli enne ärasõitu tutvunud matemaatiku portreedega ning surunud igaveseks mällu tema massiivse lõualuuga, sügaval ja lähestikku asetsevate teravate silmadega energilise näo, kogu tema vägeva atleedikuju.
Glisseri motorist tuli aafriklase juurde. «Tugev murdlainetus. Meil ei õnnestu randuda — laine lööb üle muuli. Tuleb lõunasadamasse sõita.>

225

«Pole vaja. Kas teil päästeparv on? Ma panen riided sinna sisse ja ujun ise kaldale.»
Motorist ja tüürimees vaatasid Mven Massi austusega. Sogased valkjashallid lained voogasid raskete mürisevate kaskaadidena üle leetseljaku. Rannale lähemal keerutas korratu lainemöll kaugele laugjale plaažile veeredes liiva ja vahtu. Madalatest pilvedest pudenes peenikest sooja vihma, mis pärituult viltu kaldus ja vahupritsmetega segunes. Läbi selle uduvõrgu paistsid kaldal ähmaselt mingisugused hallid kogud.
Motorist ja tüürimees vahetasid pilke, kui Mven Mass riided seljast võttis ning kokku pakkis. Unustuse saarele siirdujad lahkusid ühiskonna eestkoste alt, kus igaüks teist kaitses ja aitas. Mven Massi isik sisendas tahtmatult lugupidamist ja tüürimees otsustas teda suure hädaohu eest hoiatada. Aafriklane lõi muretult käega. Motorist tõi talle väikese hermeetiliselt suletud pakikese.
«Siin on kontsentreeritud toidu tagavara kuuks ajaks — võtke.»
Mven Mass mõtles veidi ja pistis siis pakikese koos riietega veekindlasse kambrisse, pani klapi hoolikalt kinni ja astus, parv kaenlas, üle reelingu.
«Pööre!» kamandas ta.
Glisser kaldus järsus pöörangus külili. Laevast eemale paisatud Mven Mass asus lainetega raevukasse võitlusse. Glisserilt nähti, kuidas ta metsikute kõrglainete harjadele lendas, seejärel nendevahelistesse sügavikesse vajus ning uuesti üles kerkis.
«Tuleb toime,» ütles motorist kergendatult. «Laine veab meid madalikule, peame lahkuma.»
Kruvi hakkas möirgama ja laevuke sööstis pealetorma-vast lainest ülestõstetuna edasi. Mven Massi tume kogu ilmus täies pikkuses kaldal nähtavale ning haihtus siis uduvihmas.

Lainetest tihendatud liival liikus rühm inimesi ainult niudevöödes. Nad lohistasid võidurõõmsalt suurt, pööraselt siplevat kala. Mven Massi nähes jäid nad seisma ja tervitasid teda sõbralikult.
«Uustulnuk tollest maailmast,» ütles üks kalureist naeratades, «ja kui hästi ujub! Tule meie juurde elama!»
Mven Mass uudistas kalureid avalalt ja sõbralikult ning raputas siis pead.
«Mul oleks raske siin mere ääres elada, tema mõõtmatusse
226
kaugusse vaadata ja oma imekaunile kaotatud maailmale mõtelda.»
Uks kalureist, kelle tihedas habemes, mida siin nähta-Bvasti mehe ehteks peeti, oli juba tugevasti halli, pani käe tulnuka märjale õlale.
«Kas teid siis väevõimuga siia saadeti?» Mven Mass muigas mõrult ja püüdis seletada, mis teda I siia oli toonud.
Kalur vaatas teda kurvalt ja kaastundlikult. «Me ei mõista teineteist. Mine sinna.» Kalur osutas kaugusse, kus pilvelüngas kõrgusid kaugete mägede helesinised astmed. «Tee on küll pikk, aga teisi liiklemisvahendeid •siin ei ole peale...» Saare asukas patsutas oma tugevaid ; jalalihaseid.
Mven Mass oli rõõmus, et võis kiiresti lahkuda, ja läks I oma suurte vabade sammudega mööda looklevat jalgrada, I mis laugetele küngastele tõusis.
Saare keskosani oli veidi üle kahesaja kilomeetri, kuid Mven Mass ei kiirustanud. Milleks! Aeglaselt vaheldusid venivad, kasutult veedetud päevad. Alguses, kui ta katastroofist veel täielikult toibunud polnud, palus tema väsinud keha hella looduse rahu. Kui ei oleks ainud pöörast kahjutunnet, oleks ta lausa nautinud tühjade tuuliste kiltmaade hääletust, kuumade troopikaööde pilkast pimedust ja ürgset vaikust. Ent päev läks päeva järel ja aafriklane, kes meelepärast tööd otsides saarel ringi rändas, hakkas Suure Maailma järele tugevat igatsust tundma. Teda ei rõõmus; tanud rahulikud orud käsitsi haritud viljapuusaludega, ei äiutanud oma peaaegu hüpnootilise vulinaga selged mäes-tikujõed, mille kallastel ta nüüd lämbel keskpäeval või kuuvalgel ööl loendamatuid tunde istuda võis. Loendamatuid ... Tõepoolest, milleks arvestada seda, mida siin üldse vaja pole, — aega! Seda on nii palju kui (ulub — terve ajameri, ja samal ajal on tema individuaalne aeg nii tühiselt väike!. .. Üksainus üürike ja samas-Aunustatud silmapilk!
Alles nüüd tunnetas Mven Mass, kuivõrd õige on saare nirrTetus. Unustuse saar... Muistse elu, inimese egoistlike egude ja tunnete tume kaduvus! Tegude, mis järeltulijate)oolt unustati, sest nad tehti ainult isiklike vajaduste rahuldamiseks, nad ei muutnud ühiskonna elu kergemaks ega paremaks, ei kaunistanud teda kunstiloomingu saavutustega.
227
Imetlusväärsed kangelasteod hääbusid nimetuks ei miskiks.
...Aafriklane võeti saare keskosas loomakasvatajate kogukonda ja ta karjatas juba teist kuud suurte gauro-pühvlite karja hiiglamäe jalamil, millel oli muinasajal saart asustanud rahva keeles totralt pikk nimi.
Praegu hautas ta pikkamisi sütel nõgises potis musta putru, kuu aja eest aga oli ta pidanud metsast söödavaid marju ja pähkleid hankima ning ahnete ahvidega võistlema, kes teda toidujäätmetega pildusid. See juhtus pärast seda, kui ta oma glisserilt saadud toiduvaru üksildases orus põdurale raugale andis, talitades Ringi maailma kõrgema õnne reegli järgi — kõigepealt teistele inimestele rõõmu valmistada. Siis sai ta aru, mida tähendab toidu otsimine tühjades, asustamata paikades. Kui mõttetu ajaraiskamine! ...
Mven Mass tõusis kivilt ja vaatas ringi. Päike oli vasakule kiltmaa serva taha vajunud, taamal kõrgus kuplitaolise mäe metsane tipp.
All sädeles hämaruses käredavooluline jõgi, mida palistasid tohutud sulgjad bambusetihnikud. Seal, jalakäija poole päeva tee kaugusel, asuvad tuhande aasta vanused, tihedasse võssa

kasvanud varemed — saare iidse pealinna jäänused. On ka teisi, suuremaid ja paremini säilinud, kuid samuti mahajäetud linnu. Nendesse ei ole Mven Mass seni veel sattunud. Loomad olid tumenenud rohule mustade rahnudena maha heitnud. Öö saabus kiiresti. Kustunud taevas süttisid tuhandete kaupa tähed. Astronoomile kodune pimedus, tähtkujude tuttavad jooned, suurte tähtede heledad tunglad. Siit paistab ka saatuslik Tuukan . . . Aga kui väetid on lihtsad inimsilmad! Ta ei näe enam iialgi kosmose majesteetlikke vaatepilte, gigantsete galaktikate spiraale, mõistatuslikke planeete ja siniseid päikesi. Need on temale kõik vaid ääretult kauged tulukesed. Kas pole ükskõik — on need tähed või kristallsfääri külge kinnitatud lambid, nagu antiikrahvad arvasid! Tema silmadele on see ükskõik!
Aafriklane hüppas püsti ja hakkas raiutud hagu kokku korjama. Veel üks ese oli siin hädavajalikuks saanud — väike tulemasin. Võib-olla hakkab ta varsti mõnede siinsete elanike eeskujul narkootilist suitsu kopsudesse tõmbama, et venivat, kleepuvat aega lühendada.

Tulekeeled hakkasid pimedust eemale peletades ning tähti kustutades tantsisklema. Läheduses nohisesid rahulikult pühvlid. Mven Mass vaatas mõtlikult tulle.
Kas pole valgusküllane planeet talle pimedaks koduks muutunud?
Ei, tema uhke endasalgamine oli lihtsalt iseenda mittetundmisest tulenev enesekindlus, siiani elatud loomiskül-llase elu kõrgusealahindamine, teda Tšaraga siduva armastuse jõu mittemõistmine. Parem anda oma elu ühe tunni teest Suure Maailma suurte tegude heaks kui siin veel terve sajand elada!
Unustuse saarel asus umbes kakssada meditsiinijaama, jkus Suure Maailma vabatahtlikud arstid elanikele kaasaegse arstiteaduse kõiki saavutusi pakkusid. Suure Maailma noorsugu töötas ka hävitussalkades, mis hoolitsesid selle eest, et saar muistsete haiguste või kahjulike loomade taimelavaks ei muutuks. Mven Mass vältis sihilikult nende inimestega kohtumist, et mitte end ilu ja teaduse maailmast veel enam hüljatuna tunda.
Aovalgel asendas Mven Massi teine karjus. Aafriklane vabanes kaheks päevaks ning otsustas väikesesse linna minna, et sealt endale kerget mantlit saada: ööd mägedes hakkasid jahenema.
Ilm oli kuum ja vaikne, kui Mven Mass kiltmaalt alla laskus ning avarale tasandikule jõudis — see oli kahvatulillade ja kuldkollaste lillede tihe meri, mille kohal lendlesid kirjud putukad. Nõrgad tuulepuhangud hõljutasid taimede latvu ja lilled puudutasid pärjakestena õrnalt tema paljaid põlvi. Tohutu aasa keskel jäi Mven Mass seisma ning andus selle metsiku aia kergele, rõõmsale ilule ja aroomideküllusele. Ta kummardus mõtlikult ja tõmbas peopesadega üle tuules hõljuvate kroonlehtede, tundes end nagu lapse unenäos.
Hakkas kostma mingit vaevu tajutavat rütmi. Mven Mass tõstis pea ja nägi vööni lillede sees kiiresti sammuvat neiut. Too pöördus kõrvale, Mven Mass aga silmitses mõnuga seda saledat kuju keset lilledemerd. Terav kahetsus lõikus Mven Massi südamesse: see võinuks olla Tšara, kui . . . kui kõik oleks teisiti läinud!...
Teadlase tähelepanuvõime sisendas talle, et neiu on rahutu. Ta vaatas tihti ringi ja kiirendas nähtava põhjuseta samme, otsekui kardaks ta midagi oma selja taga.

Mven Mass muutis suunda ning läks end terves oma hiigla-pikkuses sirgu ajades neiu poole. Tundmatu peatus. Suur kirev rätik oli ristamisi tugevasti ümber piha seotud, punase seeliku saba kastest tumenenud. Peenikesed võrud paljastel käsivartel kõlisesid valjemini, kui ta tuulest sasitud tumedaid juukseid näolt kõrvale tõrjus. Kurvad silmad vaatasid keskendatud pilgul lühikeste juuksekäharate alt, mis olid korratult laubale ja põskedele libisenud. Neiu hingas raskelt, arvatavasti pikast käimisest. Tema ilusal tõmmul näol oli näha üksikuid higipiisku. Neiu astus ebalevalt mõned sammud Mven Massile vastu.
«Kes te oletp ja kuhu tõttate?» küsis Mven Mass. «Võibolla vajate abi?»
Neiu silmitses teda ainiti ning ütles katkendlikult ja rutakalt:

«Ma olen Onar viiendast asulast. Abi ma ei vaja.»
«Mina näen midagi muud. Te olete väsinud ja miski piinab teid? Mis teid ähvardab? Miks te minu abi vastu ei võta?»
Võõras neiu tõstis silmad, mis lõid sügavalt ja selgelt särama nagu Suure Maailma naistel.
«Ma tean, kes te olete. Suur inimene sealt.» Ta osutas Aafrika suunas. «Te olete hea ja kergeusklik.»
«Olge siis teiegi samasugune. Kas keegi jälitab teid?»
«Jah!» pääses neiu suust ahastavalt. «Ta ajab mind taga ... »
«Kes ta on, et ta söandab teile hirmu teha, teid taga ajada?»
Neiu punastas ja takerdus.
«Üks mees. Ta tahab, et ma saaksin tema ... »
«Kuid valite ometi teie, vastates tema tundele või mitte! Kuidas saab armastust peale sundida! Ta tuleb siia ja ma ütlen... »
«Ei maksa! Ka tema tuli Suurest Maailmast, kuid ammu, ja ta on samuti vägev... Ainult mitte niisugune nagu teie... Ta on hirmus!»
Mven Mass pahvatas muretult naerma.
«Kuhu te lähete?»
«Viiendasse asulasse. Ma käisin linnas ja kohtasin... »
Mven Mass noogutas ja võttis neiu käe. Too jättis oma sõrmed kuulekalt tema pihku ning mõlemad pöördusid kõrvalisele teerajale, mis viis asulasse.

Teel jutustas neiu, ise vahetevahel ärevalt tagasi vaadates, et see mees jälitab teda kõikjal. Kartus avameelselt kõnelda pahandas Mven Massi ääretult. Ta ei suutnud leppida mõttega tagakiusamisest, kui juhuslik see praegu, korraldatud Maal ka ei olnud!
«Miks teie inimesed midagi ette ei võta,» küsis Mven Mass, «ja miks Aususe ja Õigluse Kontroll sellest midagi ei tea? Kas teie koolides siis ajalugu ei õpetata ja te ei tea, milleni viivad isegi väikesed vägivallakolded?»
«Õpetatakse ... tean ... » vastas Onar enda ette vaadates.
õitsev tasandik lõppes ning jalgrada kadus järsu käänakuga põõsaste taha. Käänaku tagant ilmus nähtavale pikakasvuline sünge mees, kes astus neile teele ette. Ta oli vööni paljas, atleedimusklid mänglesid tema rinda katvate hallide karvade all. Neiu tõmbas kramplikult oma käe lahti ja sosistas:
«Ma kardan teie pärast. Minge ära, Suure Maailma inimene!»
«Seiske!» müristas käskiv hääl.
Ringi ajastul ei rääkinud keegi nii jõhkralt. Mven Mass varjas neiu vaistlikult oma kehaga. Pikk mees lähenes ja püüdis teda kõrvale tõugata, kuid Mven Mass seisis nagu kalju.
Siis lõi võõras talle välkkiirelt rusikaga näkku. Mven Mass vaarus jalgel. Kordagi elus polnud ta saanud ette-arvestatult halastamatuid hoope, mis anti eesmärgiga julma valu teha, uimastada, inimest solvata.
Uimane Mven Mass kuulis ähmaselt Onari ahastavat karjet. Ta tormas vastase kallale, kuid kaks põrutavat hoopi paiskasid ta maha. Onar viskus põlvili, et teda oma kehaga kaitsta, ent vaenlane kahmas neiust võidukisaga kinni. Ta murdis Onari küünarnukid taha ja too tõmbus valust kõverasse ning puhkes nutma, ise raevust tulipunane.
Kuid Mven Mass oli juba jõudnud end koguda. Nooruses tuli tal oma heraklese-vägitegudes ette palju tõsisemaid võitlusi vaenlastega, keda ei sidunud inimlikud seadused. Ta tuletas meelde kõik, mis talle oli õpetatud käsitsi-võitluseks kardetavate loomadega.
Mven Mass tõusis pikkamööda, heitis pilgu vaenlase raevust moondunud näkku, et hävitava löögi punkti ära märkida, kuid ajas end järsku tagasi tõmbudes sirgu. Ta tundis ära iseloomuliku näo, mis teda nii kaua oli jälita-

nud tema piinavais mõtteis oma õiguse üle Tiibetis katset läbi viia. «Bet Lon!»
Too laskis neiu lahti ja tardus paigale, uurides teraselt talle tundmatut tõmmunahalist meest, kes oli praegu kaotanud kogu talle omase heasüdamlikkuse.
«Bet Lon, ma olen palju mõtelnud teiega kohtumisele, sest ma pean teid õnnetusekaaslaseks,» hüüdis Mven Mass, «aga ei kujutanud iialgi ette, et see toimub nii!»
«Kuidas «nii»?» küsis Bet Lon jultunult, oma silmades põlevat tigedust varjates.
Aafriklane tegi tõrjuva liigutuse.
«Milleks tühised sõnad? Tolles maailmas te neid ei lausunud ja tegutsesite küll kuritegelikult, kuid suure idee nimel. Aga mille nimel siin?»
«Iseenda ja ainult iseenda nimel!» surus Bet Lon põlglikult läbi kokkupigistatud hammaste. «Ma olen küllalt arvestanud kõiki teisi, üldist hüve! Inimesel ei ole seda vaja, nagu ma olen aru saanud. Seda teadsid ka mõned muistsed mõttetargad.»
«Te ei ole iialgi teiste peale mõtelnud, Bet Lon,» katkestas teda aafriklane. «Kelleks te nüüd endale kõiges järele andes olete muutunud? Vägistajaks, peaaegu loomaks!»
Matemaatik tegi liigutuse, nagu kavatseks ta Mven Massile kallale tormata, kuid taltsutas end. «Küllalt, te räägite liiga palju!»
«Ma näen, et te olete liiga palju kaotanud, ja tahan . . .»
«Aga mina ei taha! Teelt ära!»
Mven Mass ei liigahtanud. Pea ette kallutatud, seisis ta kindlalt ja ähvardavalt Bet Loni ees ning tundis neiu võbiseva õla puudutust. Ja see värin tegi teda palju ägedamaks kui saadud hoobid.
Matemaatik vaatas liikumatult aafriklase vihaleeki pilduvatesse silmadesse.
«Minge!» kähistas ta valjusti ja astus jalgrajalt kõrvale.
Mven Mass võttis jälle Onari käest kinni ja talutasuta Bet Loni vihkava pilgu all põõsaste vahele. Jalgraja käänakul jäi Mven Mass nii äkki seisma, et Onar vastu tema selga põrkas.
«Bet Lon, lähme koos Suurde Maailma tagasi!»
Matemaatik hakkas endise hoolimatusega naerma, kuid Mven Massi terav kõrv tabas ülbes braveerimises kibedusenoodi.
232
«Kes te üldse olete, et mulle niisuguse ettepaneku teete? Kas te ka teate ... »
«Tean. Mina tegin samuti keelatud katse ja hukutasin mulle usaldatud inimesed. Ma kasutasin uurimistöös teiega peaaegu ühist teed ja me... teie, mina ja teised seisame juba võidu künnisel! Inimesed vajavad teid, kuid mitte säärasena.»
Matemaatik astus Mven Massi poole ning langetas silmad, ent pöördus siis korraga ja nähvas põlglikult üle õla jõhkrad keeldumissõnad. Mven Mass läks vaikides jalgrada mööda edasi. Viienda asulani jäi ligikaudu kümme kilomeetrit.
Saanud teada, et neiu on üksik, soovitas aafriklane tal kolida idarannikule, mereäärsetesse asulatesse, et mitte enam selle õela ja toore mehega kohtuda. Endine kuulus teadlane oli mägipiirkonna väikeste külade vaikses ja isoleeritud elus türanniks muutunud. Igaks juhuks otsustas Mven Mass otsemaid linna minna ja selle inimese üle järelevalvet paluda. Mven Mass jättis Onariga asula serval hüvasti. Neiu rääkis talle, et kuplikujulise mäe metsadesse olevat hiljuti ilmunud tiigrid, kes olid kas kaitsealalt põgenenud või siiani veel säilinud läbipääsmatutes padrikutes, mis saare kõrgeimat mäge ümbritsesid. Tugevasti tema käest kinni haarates palus Onar teda ettevaatlik olla ja I mitte mingi hinna eest öösel üle mäe minna. Mven Mass läks kiiresti tagasi. Juhtunu üle järele mõeldes nägi ta enda ees neiu viimast pilku, mis oli täis ärevust ja ustavust. Esmakordselt mõtles Mven Mass, et kauge mineviku tõelised kangelased olid inimesed, kes alanduse, kurjuse ja füüsiliste kannatuste ksmmitsais, valdava loomaliku egoismi keskkonnas toime tulid kõige raskema kangelasteoga — jäid tõelisteks, headeks inimesteks.

Elu kahepalgelisus seadis alati inimeste ette oma vastuolud. Muistses maailmas, hädaohtude ja alanduste keskel, Bkasvas armastuse, truuduse ja õrnuse jõud' erakordselt just.hukkumise äärel, vaenulikus ja toores ümbruses. Tollal valitseva toore jõu tujud tegid kõik üürikeseks ja ebakindlaks. Üksikisiku saatus võis iga hetk kõige järsemal kombel muutuda ning tema plaanid, lootused ja kavatsused luhtumisele määrata, sest muinasaja halvasti korraldatud ühiskonnas olenes liiga palju juhuslikest inimestest. Kuid see muistne lootuste, armastuse ja õnne hetkelisus,

233

selle asemel et tunnet nõrgendada, veel hoopis tugevdas seda.

Just sellepärast ei saanudki kõik parim inimeses hävineda, hoolimata Tumeda aia või Killustatud Maailma ajastu ränkadest katsumustest.

Esmakordselt mõtles aafriklane, et muistses elus, mis kõigile tänapäeva inimestele nii raske tundus, olid õnn, lootused ja ka looming tihti võib-olla palju tugevamad kui praegu, uhkel Ringi ajastul.

Mven Mass meenutas peaaegu tigedusega tolle aja teoreetikuid, kes mõistsid valesti liikide muutumise aeglust looduses ning sellele tuginedes ennustasid, et inimkond ei lähe miljoni aasta jooksul põrmugi paremaks.

Kui nad oleksid rohkem inimesi armastanud ja arenemise dialektikat tundnud, ei oleks niisugune totrus neile iialgi pähe tulnud!

Hiiglasliku mäe ümmarguse õlanuki taga värvis päikeseloojad pilvevaipa. Mven Mass viskus jõkke.

Olles ennast värskendanud ja lõplikult rahunenud, istus ta lamedale kivile, et keha kuivatada ja puhata. Tal ei õnnestunud enne öö saabumist linna jõuda ja ta lootis kuu-tõusu ajal üle mäe minna. Mõtlikult kividel kobrutavat vett silmitsedes tundis aafriklane endal äkitselt kellegi pilku, kuid ei näinud kedagi. See teda jälgiva nähtamatu pilgu tajumine vaevas Mven Massi ka siis, kui ta jõe ületas ja mäkke tõusma hakkas.

Mven Mass läks kiirel sammul vooridest siledaks sõidetud teed mööda tuhande kaheksasaja meetri kõrgusel platool, tõustes astangult astangule, et metsaga kaetud mäe-haru ületada ja lühimat teed kaudu linna pääseda. Noorkuu kitsas sirp võis kõige rohkem poolteist tundi teed valgustada. Kuupaisteta ööl oleks väga raske olnud järsul mägirajal käia. Mven Mass ruttas. Harvad madalad puud heitsid pikki varje, mis langesid mustade triipude roduna kuust valgustatud kuivale maapinnale. Mven Mass sammus tähelepanelikult jalgade ette vaadates, et mitte loendamatute väikeste juurte otsa komistada, ning mõtles.

Paremalt poolt, kus mäeharu nõlv laugelt kõrgemale tõusis ja sügavasse varju uppus, kostis kaugusest ähvardav urin, mis levis kõikjale ümberringi ja pani maapinna värisema. Sellele vastas madal möirgamine metsast kuuvalguselaikude ja -vöötide keskelt. Neis häälitsustes oli tunda jõudu, mis hingepõhjani tungis ning seal ammu ununenud

234

hirmu ja võitmatu kiskja poolt valitud ohvri paratamatu . hukkumise tunde äratas. Nagu vastukaaluks muistsele hirmule lõi lõkkele mitte vähem muistne võitlusraev — pärand arvutute põlvkondade nimetutelt kangelastelt, kes kurnavatel jahipäevadel ja visa enesekaitse öödel olid kaitsnud inimsoo õigust elule mammutite, lõvide, hiid-karude, metsikute härgade ja halastamatute hundikarjade keskel.

Mven Mass seisis veidi aega ringi vaadates ja hinge kinni pidades. Mitte miski ei liikunud öövaikuses, ent vaevalt oli aafriklane jalgrajal mõned sammud astunud, kui ta aru sai, et teda jälgitakse. Tiigrid? Kas kuuldused, millest Onar kõneles, osutusid tõesti õigeks?

Mven Mass pistis jooksu, püüdes kaalutleda, mida tal tuleks teha, kui kiskjad — neid oli kindlasti kaks — talle kallale tungivad.

Otsida pääsu kõrgete puude otsas, kuhu tiiger ronib paremini kui inimene, oli mõttetu. Võidelda? Ümberringi olid ainult kivid, raudkõvade puuokste kül'est aga ei olnud võimalik

isegi korralikku vemmalt murda. Ja kui möirgamine iuba üsna lähedalt selia tagant kostis, sai Mven Mass aru. et kõik on otsas. Tolmuse ialcrraa kohale sirutuvad puuoksad änpdstasid aafriklast. Ta oleks tahtnud ammutada viimasteks minutiteks mehisust tähistaeva igavestest sügavustest, mille uurimisele oli pühendatud kogu .tema möödunud elu. Mven Mass tormas pikkade hüpetega edasi. Saatus oli talle armuline: ta jõudis suure lagendiku servale. Selle keskel silmas ta korratut kivihunnikut, sööstis sinna, kahmas kolmekümne kilogrammi raskuse terava-kandilise kamaka ning pöördus metsa poole. Nüüd nägi ta ähmaseid liikuvaid viirastusi. Nad olid vöödilised ja sulasid seetõttu ühte hõreda metsa ristuvate varjudega. Kuu riivas juba servaga puulatvu. Pikenenud varjud langesid põiki üle lagendiku ja kaks suurt kassi hakkasid neid kasutades otsekui musti teid mööda Mven Massi poole hiilima. Nagu tookord Tiibeti observatooriumi maa-aluses toas, nii , tundis Mven Mass ka nüüd surma liginemist. Praegu aga Sei tärganud see tema sisemusest, vaid tuli väljastpoolt, põles rohelise leegina kiskjate fosforsilmades. Mven Mass hingas ahnelt läbi lämmatava leitsaku kanduvat tuule-vinu, tõstis pilgu kosmose säravale ülevusele ning ajas end kivi pea kohale tõstes sirgu.
«Ma olen sinuga, seltsimees!»

235

Pimedalt nõlvalt sööstis lagendikule pikk vari, jändrik oks ähvardavalt üles tõstetud. Hämmastunud Mven Mass unustas hetkeks tiigrid, sest ta tundis ära matemaatiku. Metsikust jooksust peaaegu hingetu Bet Lon asus pärani suuga õhku ahmides Mven Massi kõrvale. Suured kassid, kes olid alguses tagasi põrganud, hakkasid jälle sihikindlalt lähemale nihkuma. Vasakpoolne tiiger oli juba kõigest kolmekümne sammu kaugusel. Nüüd tõmbas ta tagumised käpad enda alla ja valmistus hüppeks.
«Kähku!» kaikus kõlav hüüd üle terve lagendiku. Granaadiheitjate kahvatud välgatused sähvatasid kolmest küljest Mven Massi selja tagant, kes ootamatusest oma relva maha oli pillanud. Lähem tiiger ajas end täies pikkuses püsti, paralüseerivad granaadid lõhkesid trummilöökidena

ja kiskja langes prantsatades selili. Teine tegi hüppe metsa poole. Sealt ilmusid nähtavale veel kolme ratsaniku siluetid. Tugeva elektrilaenguga klaasgranaat purunes vastu tiigri laupa ja loom tõmbus sirgu, langetades oma raske pea kuiva rohu sisse.
Üks ratsanikest kappas ette. Veel iialgi polnud Suure Maailma tööriietus — laiad lühikesed püksid ning lahtise kaeluse ja rinnataskutega avar sinisest tehislinast särk — Mven Massile nii kaunis paistnud.
«Mven Mass, ma tundsin, et te olete hädaohus!»
Kuidas poleks ta pidanud tundma seda häält, mis praegu nii ärevalt helises! Tšara Nandi! . . . Ta unustas vastata ning seisis liikumatult, kuni neiu sadulast maha hüppas ja tema juurde jooksis. Neiu järel ratsutasid lähemale ka tema viis kaaslast. Mven Mass ei jõudnudki neid silmitseda, sest kuusirp kadus metsa taha ja nii mets kui ka lagendik mattusid lämbesse ööpimedusse. Tšara käsi leidis Mven Massi küünarnuki. Mees võttis neiu ahta randme ja surus ta peopesa oma rinna vastu, kus süda erutusest tagus. Tšara sõrmeotsad silitasid tasakesi kumerat lihaskilpi ja see väike hellitus täitis Mven Massi senitundmatu rahuga.
«Tšara, see on Bet Lon, uus sõber... »
Mven Mass pöördus ja avastas, et matemaatik on kadunud. Siis hüüdis ta täiest jõust pimedusse:
«Bet Lon, ärge minge ära!»
«Ma tulen!» kõlas kaugelt võimas hääl ja selles polnud enam kibedat jultumust.
Üks Tšara kaaslasi, nähtavasti salga juht, võttis sadula taha seotud signaallambi. Nõrk valgus ühes nähtamatu raadiokiirega sööstis taeva poole. Mven Mass taipas, et tulnukad ootavad lennuaparaati. Kõik viis hävi-tussalga töötajat, nagu selgus, olid poisid, kes üheks heraklese vägiteoks olid valinud valveteenistuse võitluses kahjulike loomade vastu Unustuse saarel. Tšara Nandi oli Mven Massi otsides salgaga ühinenud.
«Te eksite, kui arvate, et me nii teravapilgulised oleme,» ütles salga juht, kui kõik lambi ümber istet olid võtnud ja Mven Mass täiesti loomulikke küsimusi hakkas esitama. «Meid aitas muinaskreeka nimega tütarlaps.»
«Onar!» hüüatas Mven Mass.
«Jah, Onar. Meie salk ligines parajasti lõuna poolt viiendale asulale, kui väsimusest poolsurnud tütarlaps meie

juurde tormas. Ta kinnitas kuuldusi tiigritest, mis meid siia olid toonud, ja palus otsekohe teile järele sõita, sest ta kartis, et tiigrid võivad teile kallale tungida, kui te üle mäe linna poole lähete. Ja näete, päris viimasel minutil jõudsime kohale. Kohe tuleb veovintlennuk ja me saadame teie ajutiselt halvatud vaenlased kaitsealale. Kui nad tõepoolest peaksid inimsööjad olema, siis nad hävitatakse. Kuid nii suurt haruldust ei tohi ilma proovita hukata.»
«Missuguse proovita?» Poiss kergitas kulme.
«See ei kuulu meie kompetentsi. Kõigepealt neid vist rahustatakse — neile manustatakse eluaktiivsuse vähendajat. Ajutiselt nõrgaks muutunud tiiger õpib palju.»
Vali vabisev heli katkestas nooruki jutu. Ülalt langes pikkamisi alla tume mass. Pimestav valgus ujutas lagendiku üle. Vöödilised kassid suleti haprate laadungite jaoks määratud pehmetesse konteineritesse. Pimeduses halvasti nähtav hiiglaslik õhulaev kadus, avades lagendiku taas rahulikule tähevalgusele. Üks viiest poisist läks tiigritega kaasa ja tema hobune anti Mven Massile.
Aafriklase ja Tšara ratsud käisid kõrvuti. Tee viis alla Halle jõe orgu, mille suudmes rannikul asus meditsiinijaam ja hävitussalga baas.
«Esimest korda siin saarel sõidan ma mere äärde,» katkestas Mven Mass vaikuse. «Siiani näis mulle, nagu oleks meri ületamatu müür, mis on igaveseks piiranud minu maailma.»
«Saar oli teile uueks kooliks?» ütles Tšara poolküsivalt ja rõõmsalt.

«Jah. Selle lühikese ajaga elasin ja mõtlesin ma läbi väga palju. Kõik need mõtted uitasid minus juba ammu ... »
Mven Mass rääkis oma ammusest kartusest, et inimkond areneb liiga ratsionaalselt, liiga tehniliselt, ning kordab muinasaja vigu, kuigi muidugi võrratult vähem värdjalikus vormis. Talle näis, et väga sarnane ja niisama ilus inimkond Tuukani Epsiloni planeedil on rohkem hoolt kandnud psüühika emotsionaalse külje täiuslikkuse eest.
«Mulle on palju kannatusi toonud tunne, et kooskõla eluga on ebatäielik,» vastas neiu pärast hetkelist vaikimist. «Ma olen ikka rohkem vajadust tundnud millegi muistse ja märksa vähem oma ümbruse järele. Olen unistanud raiskamatute, juba Vahemeremaade antiigi kunagisel Erose ajal ürgses valikus kogunenud jõudude ja tunnete
338
ajastust. Ja ma olen alati püüdnud oma vaatajais tõelist tundejõudu äratada. Kuid võib-olla ainult Evda Nall mõistis mind täielikult.»
«Ja Mven Mass,» lisas aafriklane tõsiselt. Ja Tšara suurtesse silmadesse vaadates jutustas ta, kuidas neiu talle Tuukani vaskse tütrena oli ilmunud.
Neiu tõstis näo ja Mven Mass nägi algava koidu arglikus valguses silmi, mis olid nii suured ja sügavad, et ta tundis kerget peapööritust, tõmbus eemale ja hakkas naerma.
«Meie esivanemad kujutasid meid kunagi oma tuleviku-romaanides liialt arenenud koljuga, vaevu elavate rahhiiti-kutena. Miljonite loomade tükeldamisest ja surnukspiina-misest hoolimata ei õppinud nad inimese ajumasina* tundma, sest nad tungisid noaga sinna, kus oli tarvis kõige tundlikumaid molekuli- ja aatomimastaabilisi mõõtjaid. Nüüd me teame, et mõistuse jõuline tegevus nõuab tugevat keha, mis on tulvil eluenergiat, kuid seesama keha tekitab ka tugevaid tundeid.»
«Ja me elame endist viisi mõistuse lõa otsas,» nõustus Tšara Nandi.
«Palju on juba ära tehtud, kuid meie intellektuaalne külg on siiski ette jõudnud ja emotsionaalne maha jäänud ... Tema eest tuleb hoolitseda, et mitte tema mõistuse lõõga ei vajaks, vaid mõistus mõnikord tema lõõga. Mulle tundub see nüüd nii tähtsana, et ma kavatsen raamatu kirjutada.»
«Oo, muidugi!» hüüdis Tšara tuliselt, kohmetus ning jätkas: «Vähe suuri teadlasi on end pühendanud tunnete ilu ja täiuse seaduste uurimisele... Ma ei räägi psühholoogidest.»
«Ma mõistan teid!» vastas aafriklane ja silmitses imetlusega neiut, kes kohmetusest sirutas oma uhket pead ülespoole, vastu tõusva päikese kiirtele, mis ta nahale taas punase vase värvuse andsid.
Tšara istus kergelt ja vabalt suure ronkmusta ratsu sel-Ijas, kes astus taktis Mven Massi raudjaga.
«Me oleme maha jäänud!» hüüdis neiu ratsmeid pingutades. Tema hobune sööstis sedamaid edasi.
Aafriklane sai ta kätte ja mõlemad kihutasid kõrvu vana teed mööda. Oma noortele seltsimeestele järele jõudes hoidsid nad hobuseid tagasi ja Tšara pöördus Mven Massi poole.
239
«Aga see tütarlaps, Onar? ... »
«Tema peab Suures Maailmas elama. Te ise ütlesite, et ta jäi saarele juhuslikult, sest ta oli kiindunud oma emasse, kes juba ammu siia sõitis ja hiljuti suri. Onaril oleks hea Veeda juures töötada: väljakaevamistel vajatakse tundlikke ja õrnu naisekäsi. Peale selle on veel tuhandeid töid, kus neid vaja läheb. Ja Bet Lon, kes meie juurde uuena tagasi pöördub, leiab ta uut moodi! ... »
Tšara tõmbas kulmud kortsu ning vaatas Mven Massile teraselt otsa.
«Aga kas teie oma tähtedest ei lahku?»
«Missugune Nõukogu otsus ka ei oleks, ma jätkan siiski kosmose üritust. Kuid alguses pean ma kirjutama ... »

«Inimhingede tähtedest?»
«Õige, Tšara! Hing jääb kinni nende ülevast mitmekesisusest . . .» Mven Mass jäi vait, märgates, et_neiu teda õrna naeratusega vaatab. «Te ei ole sellega nõus?»
«Muidugi olen! Ma mõtlesin teie katsele. Te tegite seda kirglikust, kärsitust soovist anda kogu maailm inimestele. Selles olite te samuti kunstnik, mitte teadlane,»
«Aga Ren Boz?»
«Temale oli katse vaid järjekordseks sammuks uurimiste teel.»
«Te mõistate mu õigeks, Tšara?»
«Täielikult! Ja ma olen veendunud, et veel paljud inimesed, enamik!»
Mven Mass haaras ratsmed vasakusse kätte, parema aga ulatas Tšarale. Nad jõudsid meditsiinijaama väikesesse asulasse.
Järsaku all mürisesid ühtlaselt India ookeani lained. Nende mürinas arvas Mven Mass kuulvat basside rütmi Zig Zori kosmilisest sümfooniast. Ja Maa looduse võimas põhinoot — sinine fa — kaikus mere kohal, pannes inimese kogu hingest kaasa laulma ja sulades ise ühte teda sünnitanud loodusega.
Ookean on selge ja sädelev, mitte enam jäätmetest reostatud; ta on puhastatud kiskjalikest haidest, mürgistest kaladest, molluskitest ja ohtlikest meduusidest, samuti nagu kaasaegse inimese elu on puhastatud minevikusajandite kurjusest ja hirmust. Ent kuskil piiritutes ookeaniavarustes leidub salajasi nurgakesi, kus terveks jäänud kahjuliku elu seemned oma idusid ajavad, ja ainult
240
hävitussalkade valvsusele võlgneme me tanu ookeanlvete ohutuse ja puhtuse eest.
Kas mitte niisamuti ei hakka läbipaistvas noores hinges järsku kasvama õel kangekaelsus, kretiini enesekindlus, looma egoism? Ja kui inimene siis tarkusele ja headusele suunatud ühiskonna autoriteedile ei allu, vaid oma juhuslikust auahnusest ning isiklikest kirgedest juhindub, muutub mehisus metsikuseks, looming julmaks kavaluseks, truudusest ja eneseohverdusest aga saab julma ekspluateerimise, türannia ja teotamise tugi... Distsipliini ja ühiskondliku kultuuri kate kariseb kergesti — seda võib põhjustada juba paari põlvkonna halb elu. Mven Mass oli siin, Unustuse saarel, niisuguse kiskja palgesse vaadanud. Kui teda mitte tagasi hoida, vaid talle vaba voli anda, lööb õitsele koletu, kõike enda alla. tallav despotism, mis nii paljude sajandite vältel inimkonnale südametut omavoli peale on surunud.
Kõige hämmastavam Maa ajaloos on raugematu vihkamine teadmiste ja ilu vastu, mis reeglina tekib õelates võhikutes. See umbusaldus, hirm ja vihkamine läbib kõiki inimühiskondi, alates ürgaegsest hirmust loitsijate ja nõidade ees ning lõpetades oma ajast ette jõudnud mõtlejate hukkamisega Killustatud Maailma ajastul. Samasugune on lugu ka teistel planeetidel, kus tsivilisatsioon on küll kõrgelt arenenud, kuid kus ei ole veel suudetud oma ühiskonnakorda hoida väikeste inimgruppide omavoli — oligarhia eest, mis tekib ootamatult ja salakavalalt kõige erinevamates vormides... Mven Massile meenusid Ringi teated asustatud maailmade kohta, kus teaduse kõrgemaid saavutusi kasutati hirmutamiseks, piinamiseks ja karistamiseks, mõtetelugemiseks, masside muutmiseks alandlikeks poolidiootideks, kes on valmis igasuguseid pööraseid käske täitma. Appihüüd selliselt planeedilt tungis Ringi alles siis, kui selle saatjad ja nende julmad valitsejad juba hulk aastasadu tagasi olid hukkunud. Meie planeet on juba niisuguses arengujärgus, kus taolised hirmud ei ole üldse enam mõeldavad. Ent inimese vaimne arenemine ei ole ikka veel küllaldane, kuigi Evda Nalli taolised inimesed selle eest väsimatult hoolitsevad ...
«Kunstnik Kart San ütles, et tarkus on teadmiste ja tunnete ühendus. Saagem tarkadeks!» kõlas selja taga Tšara hääl.
241
Ja aafriklasest mööda tormates hüppas Tšara kõrgelt alla kohisevasse keerisesse.

Mven Mass nägi, kuidas ta end õhus sujuvalt ringi pööras, käed tiibadena laiali sirutas ning lainetesse kadus. All suplevad hävitussalga poisid tardusid. Üle Mven Massi selja jooksis peaaegu hirmuvärinaga sarnanev vaimustuse-judin. Aafriklane polnud veel iialgi nii meeletust kõrgusest vette hüpanud, kuid nüüd astus ta riideid seljast võttes kartmatult järsaku servale. Hiljem meenus talle, et hetke-listes segastes mõttevälgatustes paistis Tšara talle muinasinimeste jumalannana, kes suudab kõike. Kui suudab Tšara, suudab ka tema!
Lainete kohinast kerkis neiu nõrk hoiatuskarje, kuid allaviskunud Mven Mass ei kuulnud seda. Lend kestis õndsalikult kaua. Meisterliku hüppajana langes Mven Mass täpselt vette ja sukeldus väga sügavale. Meri oli nii imeliselt läbipaistev, et põhi näis kardetavalt lähedale tulevat. Aafriklane painutas keha ja sai säilinud inertsi tõttu nii uimastava löögi, et kõik silmapilguks olematusse vajus. Raketina lendas Mven Mass veepinnale, pöördus selili ning jäi voogudele õõtsuma. Toibudes nägi ta Tšara Nan-dit, kes tema juurde oli ujunud. Esmakordselt oli hirmu-kahvatus neiu päevituse heleda pronksi tuhmuma sundinud. Tema pilgus särasid etteheide ja vaimustus.
«Miks te seda tegite?» sosistas ta vaevu hingates.
«Sellepärast et teie seda tegite. Ma tulen teie järel igale poole ... meie Maal oma Tuukani Epsiloni ehitama!»
«Ja tulete minuga koos tagasi Suurde Maailma?»
«Jah!»
Mven Mass pöördus ringi, et edasi ujuda, ja karjatas ootamatusest. Mere hämmastav selgus, mis oli temaga teinud halba nalja, oli siin, kaldast kaugel, veelgi suurem. Tema ja Tšara otsekui hõljusid peadpööritavas kõrguses merepõhja kohal, mis läbi kirjeldamatult puhta vee oli nagu läbi õhu pisimagi üksikasjani nähtav. Mven Massi valdas äkki vahvus ja võidurõõm, mida tundsid inimesed, kes sattusid väljapoole Maa külgetõmbejõu piirkonda. Lennud tormisel ookeanil, hüpped tehiskaaslastelt kosmose mustavasse põhjatusse kutsusid esile samasuguse piiritu uljuse ja õnnetunde. Mven Mass ujus ühe tõmbega Tšara juurde, sosistas tema nime ning luges ta selgetest ja julgetest silmadest kirglikku vastust. Nende käed ja huuled ühinesid kristalse sügaviku kohal.

XII PEATÜKK TÄHTEDEVAHELISTE LENDUDE NÕUKOGU

TÄHTEDEVAHELISTE Lendude Nõukogul oli teaduslikeks sessioonideks juba ammusest ajast oma hoone nagu planeedi peamisel ajul, Maiandusnõukogulgi. Arvati, et eriliselt kohandatud ia kaunistatud ruum meelestab koosolijaid kosmiliselt ning soodustab sellega kõige kiiremat ümberlülitumist maistelt asjadelt tähtedega seotud probleemidele.
Tšara Nandi ei olnud veel kordagi Nõukogu peasaalis käinud. Erutusega sisenes ta Evda Nalli saatel sellesse veidrasse munakujulisse saali, millel olj paraboolselt kumer laed ja samasugune põrand, kus is+med asetsesid elliptiliste ridadena. Saali täitis roosakaslilla valgus, mis näis tõepoolest pärinevat näpu mõnelt teiselt tähelt. Kõik seinte, lae ia istmete jooned jooksid kokku hiiglasaali lõppu, mis näis nende loomuliku koondumispunktina.' Seal asusid korgendil demonstratsiooniekraanid, tribüün ja istmed istungite fuhataiatele — Nõukogu liikmetele. Tuhmkuldseid seinapaneele ääristasid planeetide relieef-kaardid. Paremal pool asusid päikesesüsteemi planeetide, vasakul Nõukogu ekspeditsioonide poolt uuritud lähimate tähtede planeetide kaardid. Teise rea otse helesinise lae-karniisi all moodustasid asustatud tähesüsteemide skeemid, mis olid saadud naabritelt Suures Ringis ning joonistatud kiirgavate värvidega.
Tšara tähelepanu köitis vanaaegne, 'tuhmunud ja nähta-vasti'juba korduvalt restaureeritud pilt tribüüni kohal.
Mustjaslilla taevas võttis enda alla terve hiiglasliku lõuendi ülaosa. Võõra kuu väike sirp heitis kahkjat, surnud valgust purpurse loojangu : taustal jämedalt joonistuva vanamoelise

tähelaeva abitult ülespoole sirutuvale ahtrile. Kuivade ja sitkete,, ebardlike siniste. taimede read näisid metalsetena.   Sügavas liivas komberdas vaevaliselt kerges
243

skafandris inimene. Ta vaatas tagasi purunenud laeva ja sellest väljatoodud hukkunud seltsimeeste kehade poole. Tema näokatte klaasid peegeldasid vaid loojaku purpurseid täppe, ent kunstnikul oli mingi osava võttega õnnestunud neis väljendada üksinduse piiritut ahastust võõras maailmas. Paremal pool asuval madalal künkal roomas üle liiva midagi elusat, vormitut ja vastikut. Suur kiri pildi all «Ta jäi üksi» oli niisama lühike kui väljendusrikas.
Pildist haaratud neiu ei märganud kohe meisterlikku arhitektuurilist võtet — istmete paigutust lehvikukujuliste astmetena, nii et ridade aluste sisse peidetud galeriidest viis iga koha juurde eraldi käik. Iga rida oli naaberreast — ülemisest või alumisest — isoleeritud. Alles siis, kui ta oli Evdaga koos istet võtnud, pani Tšara tähele ka naturaalsest pärlhallist Aafrika puidust valmistatud tugitoolide, pultide ja barjääride vanaaegset töötlust. Praegu ei oleks mitte keegi hakanud kulutama nii palju tööd sellele, mida oleks võinud mõne minutiga valada ja lihvida. Võib-olla inimestele omasest lugupidamisest muinasaja vastu tundus puit Tšarale soojem ja elavam kui plastmass. Ta silitas õrnalt istme koolutatud käetuge, ise endist viisi saali sil-mitsedes.
Rahvast kogunes palju nagu alati, ehkki võimsad televi-sioonisaatjad pidid siin toimuva üle kogu planeedi laiali kandma. Nõukogu sekretär Mir Om luges tavakohaselt ette lühikesed teadaanded, mis olid kogunenud möödunud istungist saadik. Mitmesaja saalis viibija hulgas ei leidunud ühtki tähelepanematut, endassesüvenenud inimest. Ringi ajastu inimeste üheks iseloomulikumaks jooneks oli terane tähelepanu kõige vastu. Kuid Tšara laskis esimese teadaande kõrvust mööda, sest ta silmitses ikka veel saali ning luges kuulsate õpetlaste mõtteteri, mis olid planeedi-kaartide alla kirjutatud. Eriti meeldis talle Jupiteri alla kirjutatud üleskutse olla loodusnähtuste vastu tähelepanelik: «Vaadake, kuidas meid kõikjal arusaamatud faktid ümbritsevad, kuidas nad silma torkavad, kõrva karjuvad, kuid me ei näe ega kuule, kui suured avastused nende ähmastes piirjoontes peituvad.» Teises kohas oli veel üks allkiri: «Ei saa niisama lihtsalt tundmatuse eesriiet kergitada — alles pärast sihikindlat tööd, taandumist ja kõrvalekaldumisi hakkame me tõde tabama ja meie ees avanevad uued mõõtmatud perspektiivid. Ärge heitke kunagi kõrvale seda, mis teile algul kasutu ja seletamatu näib.»
244
Tribüünil oli näha liikumist ja valgus saalis kustus. Nõukogu sekretäri rahulik tugev hääl värises erutusest.
«Te näete seda, mis alles hiljaaegu paistis absoluutselt võimatu, — meie Galaktikat pildistatuna väljastpoolt. Rohkem kui saja viiekümne aastatuhande, see on poolteise galaktilise minuti eest pöördusid Kentauri tähtkujus asetseva planeedisüsteemi... » Tšara laskis kõrvust mööda rea talle mitte midagi ütlevaid arve, «...elanikud Suure Ma-galhäesi Pilve asukate poole — see pilv on ainus meile lähedane galaktiikaväline tähesüsteem, mille kohta on teada, et seal leidub mõtlevaid maailmu, mis on suutelised Ringi kaudu meie Galaktikaga ühendusse astuma. Me ei oska veel selle Magalhäesi planeedisüsteemi täpset asu-kohta kindlaks määrata, kuid võtsime samuti vastu nende saate — meie Galaktika ülesvõtte. Siin ta on!»
Tohutu suurel ekraanil lõi kauges hõbedases valguses särama lai, äärtest ahenev täheparv. Ekraani servad uppu-sid maailmaruumi sügavasse pimedusse. Niisama mustana haigutasid tühikud hatuste otstega spiraali keerdude vaA-hei. Kahvatu hiilgus rüütas kerasparvede, meie universumi kõige vanemate tähesüsteemide rõngast. Lamedad täheväljad vaheldusid musta tardunud mateeria pilvede ja triipudega. Ülesvõte oli tehtud ebasobiva nurga all: Galaktika oli tugevasti viltu ja nähtud ülalt, nii et keskne tuum kitsa läätse tesentrumis" hõõguva kumera

massina vaevalt esile kerkis. Ilmselt tuli meie tähesüsteemist täieliku ettekujutuse saamiseks hankida andmeid palju kaugematelt ja suurematel galaktilistel laiustel paiknevatelt galaktikatelt. Kuid Suure Ringi olemasolu kestel ei olnud veel ükski galaktika endast mõistusliku elu märke andnud.
Maa inimesed vaatasid üksisilmi ekraanile. Esmakordselt oli neil võimalik oma tähesüsteemile pilku heita kõrvalt, maailmaruumi tohutust kaugusest.
Tšarale tundus, nagu oleks kogu planeet hinge kinni hoidnud, vaadeldes oma Galaktikat miljonitel ekraanidel kõigil kuuel mandril ja kõigil ookeanidel, kuhu iganes olid laiah' pillatud inimliku elu ja töö saarekesed.
«Uudised, mis meie Ringi observatoorium on vastu võtnud ja mis. pole veel ülemaailmsesse informatsioonivõrku jõudnud, on seega läbi,» hakkas sekretär jälle rääkima. «Läheme nüüd üle projektide juurde, mis tuleb laialdasele arutusele panna.»
Juta Gai ettepanek luua. Marsil kunstlik hingamiskõlblik atmosfäär

automaatseadmete abil süvakivimitest kergete gaaside eraldamise teel tunnistati tähelepanu väärivaks, sest seda kinnitasid usaldusväärsed arvutused. Sel viisil saadavast õhust piisab hingamiseks ja soojusisolatsiooniks asulatele, mis ei vaja siis enam soojendusehitusi. Palju aastaid tagasi, pärast naftaookeanide ja tahkeist süsivesinikest koosnevate mägede avastamist Veenusel, olid seal käiku lastud automaatseadmed kunstliku atmosfääri loomiseks läbipaistvast plastmassist hiiglakuplite all. Niiviisi sai võimalikuks istutada taimi ning raiada tehased, mis varustavad inimkonda kolossaalsetes kogustes igasuguste orgaanilise keemia saadustega.
Sekretär pani metallplaadikese kõrvale ia naeratas lahkelt. Tribüünile lähemate istmeridade lõpus ilmus nähtavale Mven Mass — tumepunases riietuses, morn. pidulik ja rahulik. Koosolekule lumnHamise avaldamiseks tõstis ta kokkupandud käed nea kohale ia istus. Sekretär astus tribüünilt alla nmcr loovutas koha lühikeste kuldsete mustema noorplp naisele, kelle rohelistes silmades oli imestunud pilk. Nõukogu esimees Grom Orm asus tema kõrvale.
«Tavaliselt teatame meie uutest ettepanekuist. Kuid praegu kuulete te peaaegu lõpetatud uurimistööst. Autor Iva Džan ise annab teile materjali'vastutusrikkaks mõtlemiseks.»
Roheliste silmadega naine hakkas kõnelema häbelikkusest summutatud häälega. Iva alustas üldtuntud tõsiasast, et lõunamandrite taimestik nastab silma lehestiku sinaka värvusega, mis on iseloomulik Maa taimede iidsetele vormidele. Nagu on näidanud teiste planeetide taimkatte uurimine, on taimede helesinine lehestik omane neile planeetidele, mille atmosfäär on Maa atmosfäärist läbipaistvam, samuti põhiustavad tema teket valgusallikad, mis saadavad välja lühemalainelist ultravioletset kiirgust kui Päike.
«Meie Päike, mille punane kiirgus on stabiilne, on helesinise ia ultravioletse kiirguse osas ebastabiilne ning umbes kahe miljoni aasta eest tekkis tema violetses kiirguses järsk muutus, mis jäi kauaks aiaks püsima.
Tollal ilmusid sinakad taimed, lagendikel elutsevate lindude ja loomade must värvus, varjudest kaitsmata paikades pesitsevate lindude mustad munad. Päikesesüsteemi elektromagnetilise režiimi muutumise tõttu muutus meie planeedi asend pöörlemistelje suhtes ebapüsivaks. Juba

ammu on koostatud projekte merede pumpamiseks mandri-nõgudesse, et häirida väljakujunenud tasakaalu ja muuta maakera asendit telje suhtes.- Seda tehti ajal, mil astronoomid tuginesid vaid külgetõmbejõu elementaarsele mehaanikale, võtmata hoopiski arvesse süsteemi elektromagnetilist tasakaalu, mis on palju muutlikum kui gravitatsioon. Meil tuleb läheneda küsimuse lahendamisele just sellest küljest, mis on tunduvalt lihtsam, odavam ja kiirem. Tuletagem meelde, kuidas kunstliku raskusjõu loomine nõudis astronautika algpäevil niisugust energiakulu, et oli praktiliselt võimatu. Nüüd, pärast mesonijõudude ületamise

võimaluste avastamist, on meie laevad varustatud lihtsate ja kindlate kunstliku gravitatsiooni aparaatidega. Nii tähendab ka Ren Bozi katse kaudset teed Maa pöörle-misrežiimi tõhusaks ning kiireks muutmiseks ... »
Iva Džan jäi vait. Kuuest inimesest koosnev rühm — Pluuto ekspeditsiooni kangelased, kes kõik koos saali keskel istusid — tervitas teda kokkupandud peopesi ette sirutades. Noore naise põsed lõid lõkendama. Ekraanile ilmusid stereomeetriliste jooniste viirastuslikud kontuurid.
«Ma tean, et küsimust on võimalik laiendada. Nüüd võib mõtelda isegi planeetide orbiidi muutmisest ja eriti Pluuto lähendamisest Päikesele, et seda võõra tähe planeeti, mis kunagi oli asustatud, uuesti ellu äratada. Kuid praegu pean ma silmas ainult meie Maa nihutamist telje suhtes mandripoolkera klimaatiliste tingimuste parandamiseks.
Ren Bozi katse näitas, et gravitatsioonivälja on võimalik inverteerida tema teiseks aspektiks — elektromagnetiliseks väljaks — koos järgneva vektoriaalse polarisatsiooniga nendes suundades ... »
Kujundid ekraanil venisid pikaks ja pöördusid. Iva Džan jätkas:
«Siis kaotab planeedi pöörlemine oma stabiilsuse ja Maad on võimalik soovitavasse asendisse pöörata, et päikesekiired teda kõige kauem ja kasulikumalt valgustaksid.»
Ekraani all asuvale pikale klaasile ilmusid masinate abil arvutatud parameetrite aeglaselt edasiliikuvad read, ja igaüks, kes nendest sümbolitest aru sai, võis veenduda, et Iva Džani projekt ei ole igal juhul mitte alusetu.
Iva Džan peatas jooniste ja sümbolite liikumise, langetas pea ja astus tribüünilt alla. Kuulajad vaatasid elavalt üksteisele otsa ning sosistasid omavahel. Olles Grom Ormiga

märkamatult žeste vahetanud, ilmus tribüünile Pluuto ekspeditsiooni noor ülem.
«Ei ole kahtlust, et Ren Bozi katse kutsub esile triger-reaktsiooni — ülitähtsate avastuste puhangu. Mulle näib, et ta viib meid teaduse kaugustesse, mis varem kättesaamatuks on jäänud. Nii oli ka kvantide teooriaga, esimese lähenemisega repagulumi ehk vastastikuse ülemineku mõistmisele, millele järgnes antiosakeste ja antiväljade avastamine. Siis tuli repagulaararvutus, mis tähendas võitu muistse füüsiku Heisenbergi määramatuse printsiibi üle. Ja lõpuks astus Ren Boz järgmise sammu ruumi ja välja süsteemi analüüsi poole, jõudes antigravitatsiooni ja antiruumi mõistmiseni ehk repagulumi seaduse järgi null-ruumini. Kõik tunnustamata teooriad on lõpuks teaduse alusmüüriks saanud!
Pluuto uurijate rühma nimel teen ettepaneku küsimus arutamiseks ülemaailmsesse informatsioonivõrku suunata. Planeedi pööramine telje suhtes vähendab energiakulu polaaralade soojendamiseks, nõrgendab veel rohkem po-laarfronte ja suurendab mandrite veebilanssi.»
«Kas küsimus on hääletusele panemiseks selge?» küsis Grom Orm.
Vastuseks süttis hulk rohelisi tulukesi.
«Siis alustame!» ütles esimees ja pistis käe oma istme ees asetseva puldi alla.
Seal asus kolm arvutusmasina signaalnuppu: parempoolne tähendas «jah», keskmine «ei», vasakpoolne «ei pea võimalikuks oma arvamust avaldada». Nõukogu iga liige saatis samuti teistele märkamatu signaali. Ka Evda Nall ja Tšara vajutasid nuppudele. Vastav masin võttis kuulajate arvamused kokku, et Nõukogu otsuse õigsust kontrollida.
Mõne sekundi pärast süttisid demonstratsiooniekraani-del suured märgid: küsimus oli kogu planeedile arutamiseks vastu võetud.
Tribüünile astus Grom Orm ise.
«Põhjusel, mida ma palun lubada mul asja lõpuni saladuses hoida, tuleb praegu arutada Nõukogu endise välisjaamade juhataja Mven Massi tegu, seejärel aga otsustada kolmekümne kaheksanda tähe-ekspeditsiooni küsimus. Kas Nõukogu usub minu motiivide põhjendatust?»
Rohelised tuled olid üksmeelseks vastuseks.

«Kas kõik on juhtunust üksikasjaliselt teadlikud?»
248
Jällegi roheliste sähvatuste kaskaad.
«See kiirendab asja. Ma palun Nõukogu endist välisjaamade juhatajat Mven Massi oma nii saatuslike tagajärgedeni viinud teo motiive selgitada. Füüsik Ren Boz ei ole veel saadud vigastustest paranenud ega meie poolt tunnistajana välja kutsutud. Vastutusele teda ei võeta.»
Grom Orm märkas Evda Nalli istme juures punast tuld.
«Tähelepanuks Nõukogule! Evda Nall tahab teatele Ren Bozist midagi lisada.»
«Ma palun tema eest sõna.»
«Millistel motiividel?»
«Ma armastan teda!»
«Saate sõna pärast Mven Massi.»
Evda Nall kustutas punase tule ja istus.
Tribüünile ilmus Mven Mass. Rahulikult, ennast sääst-mata jutustas aafriklane katse oodatud tulemustest ja oma rabavast nägemusest, mille reaalsust ei olnud kahjuks võimalik tõestada. Rumal kiirustamine katse läbiviimisel, kiirustamine, mis oli tingitud teo salajusest ja ebaseaduslikkusest, viis selleni, et nad ei valmistanud ette erilisi sal-vestusaparaate, vaid lootsid tavalistele mälumasinatele, mille vastuvõtjad kohe esimesel hetkel purunesid. Ka see oli viga, et nad katse kaaslasel läbi viisid. Kaaslase 57 külge oleks tulnud haakida vana planetoplaan ning katsuda vektori suunamise aparaate selle pardale üles seada. Kõiges selles on süüdi tema, Mven Mass. Ren Boz tegeles seadmega, katse viimine kosmosesse aga kuulus välisjaamade juhataja kompetentsi.
Tšara muljus käsi: Mven Massi süüdistusargumendid tundusid talle kaalukatena.
«Kas hukkunud kaaslase vaatlejad olid võimalikust katastroofist teadlikud?» küsis Grom Orm.
«Jah, neid hoiatati ja nad nõustusid rõõmuga.»
«Ma ei imesta selle üle, et nad nõustusid,» kostis Grom Orm süngelt. «Tuhanded noored inimesed võtavad osa elukardetavatest katsetest, mida meie planeedil igal aastal toime pannakse. Juhtub sedagi, et nad hukkuvad... Ja uued ei astu põrmugi vähema mehisusega sõtta teadmatuse vastu. Kuid vaatlejate hoiatamine näitab, et te aimasite niisuguse lõpu võimalust. Ja viisite riskantse katse siiski läbi... »
Mven Mass langetas vaikides pea.
249

Tšara ei pööranud temalt silmi, ja tundes õlal Evda Nalli kätt, surus alla raske ohke.
«Esitage põhjused, mis teid sundisid seda tegema,» ütles Nõukogu esimees pärast pausi.
Aafriklane hakkas uuesti rääkima, seekord kirgliku erutusega. Ta jutustas, kuidas teda juba noorusest peale olid etteheidetega jälitanud halastamatu aja ohvrite miljonid nimetud kalmud, kui talumatu oli mõte loobuda katsest esmakordselt kogu inimkonna ja paljude naabermaailmade ajaloo kestel astuda samm võidu poole ruumi ning aia üle, püstitada esimene tähis sellel suurel teel: millele oleksid viivitamatult tormanud saiad tuhanded võimsad ajud. Ta oli arvanud, et tal pole õigust katset edasi lükata — võibolla terveks saandiks — ainult kartusest mõningaid väheseid inimesi hädaohtu saata ja endale vastutust võtta.
Mven Mass rääkis ia Tšara süda põksus tugevamini uhkusest oma väljavalitu üle. Aafriklase süü ei paistnudki enam nii ränk.
Mven Mass läks oma kohale tagasi ning jäi kõikide silme all otsust ootama.
Evda Nall andis magnetofonilindilt edasi Ren Bozi kõne. Reni nõrk hingeldav hääl kõmises võimenda'ate kaudu üle terve saali. Füüsik õigustas Mven Massi. Küsimuse kogu keerukust

tundmata oli välisiaamade juhataial üle jäänud vaid teda. Ren Bozi usaldada, tema aga oli Mven Massi veennud kindlas edus. Kuid füüsik ei pidanud ka ennast süüdlaseks. «Igal aastal,» ütles ta, «korraldatakse vähemtähtsaid katseid, mis vahel lõpevad traagiliselt. Teadus, võitlus inimsoo õnne eest, nõuab samuti ohvreid nagu iga teinegi võitlus. Argpüksid, kes end kangesti hoiavad, ei tunne elu täiust ega rõõmu, kui nad aga on teadlased, siis pole nende jaoks suuri samme edasi. .. »
Ren Boz lõpetas katse lühikese kirieldusega ja oma vigade analüüsisa ning avaldas veendumust tulevastes edusammudes. Kõnesalvestus lõppes.
«Ren Boz ei rääkinud sõnagi oma tähelepanekutest katse ajal,» tõstis Grom Orm pea ning pöördus Evda Nalli poole. «Te tahtsite tema eest kõnelda.».
«Ma nägin seda küsimust ette ja seepärast palusingi sõna,» vastas Evda. «Ren Boz kaotas mõni sekund pärast F-jaamade sisselülitamist teadvuse ega saanudki enam; midagi näha. Minestuse piiril olles jättis ta ainult meelde

mõõteriistade lugemid, mis andsid tunnistust nullruumi tekkimisest. Siin on tema mäluülesvõte.»
Ekraanile ilmusid mõned arvud ja paljud inimesed märkisid need otsekohe üles.
«Lubage mulle veel paar sõna Murede ja Rõõmude Akadeemia nimel,» alustas Evda Nall jälle. «Rahva arvamuste kokkuvõte pärast katastroofi on niisugune...»
Üle ekraani hakkasid libisema kaheksakohaliste arvude 'read, mis jagunesid järgmistesse lahtritesse: hukkamõist, õigustus, kahtlemine teaduslikes alustes ja süüdistus kiirustamises. Kuid üldkokkuvõte kõneles Mven Massi ja Ren Bozi kasuks ning koosolijate näod selginesid.
Saali vastasküljel süttis punane tuli ja Grom Orm andis sõna kolmekümne seitsmenda tähe-ekspeditsiooni astronoomile Pur Hissile. Too hakkas valjusti ja temperamentselt rääkima, tehes pikkade kätega kohmakaid liigutusi ning pungitades kõrisõlme.
«Meie, rühm astronoome, mõistame Mven Massi hukka. Tema tegu — katse sooritamine ilma Nõukogu loata — äratab kahtlust, et ta ei toiminud sugugi nii omakasupüüdmatult, nagu seda siin sõna võtnud isikud püüdsid kujutada!»
Tšara läks vihast põlema ja jäi ainult Evda Nalli rahuliku pilgu mõjul kohale. - Pur Hiss jäi vait.
«Teie süüdistused on rängad, kuid alusetud,» vaidles Mven Mass esimehe loal vastu. «Täpsustage, mida te omakasupüüdlikkuse all mõtlete.»
«Surematu kuulsus katse täieliku õnnestumise korral — see on teie teo omakasupüüdlik tagapõhi. Lisaks argus: te kartsite, et teil ei lubata' katsetada, sellepärast tegutsesi-tegi kiirustades ja salaja.»
Mven Mass naeratas üle näo, lahutas lapselikult käsi ja võttis vaikides istet. Kogu Pur Hissi kuju väljendas õelat võidurõõmu.
Evda Nall palus teistkordselt sõna.
«Pur Hissi sõnavõtt on tõsise küsimuse lahendamiseks lifga järelemõtlematu ja õel. Tema vaade, nagu oleksid igal teol omad salamotiivid, viib meid tagasi Tumedasse aega. M-ingisugusest surematust' kuulsusest võisid niimoodi rääkida ainult kauge mineviku inimesed. Leidmata oma igapäevases elus: rõõmu ja täiust, tundmata end osakesena kogu loovast inimkonnast, kartsid nad möödapääs-

matut surma ning haarasid kinni vähimastki lootusest surematuks saada. Astronoom Pur Hiss ei mõista, et inimkonna mälestustes elavad üksnes need, kelle mõtted, tahe ja saavutused edasi tegutsevad. Tegevuse lakkamisega ununevad nad ja kaovad. Tihti ärkavad nad taas unaru-sest, nagu paljud vanaaja õpetlased või kunstnikud, kui nende looming uuesti vajalikuks osutub ja ühiskonnas tegevusse astub.. eriti kaasaegses paljumiljardilises ühiskonnas! Ma ei ole enam

ammu kokku puutunud nii primitiivse arusaamisega surematusest ja kuulsusest ja olen üllatatud, et kohtan seda kosmoseränduri juures.»
Evda Nall ajas end täies pikkuses sirgu ja pöördus Pur Hissi poole, kes oli paljudest punastest tuledest valgustatuna oma tugitoolis küüru tõmbunud.
«Jätame mõttetused kõrvale,» jätkas Evda, «ning vaatleme Mven Massi ja Ren Bozi tegu inimkonna õnne seisukohalt. Varem ei osanud inimesed sageli kaaluda oma tegude reaalset väärtust ja kõrvutada, seda negatiivse küljega, mis on paratamatult igal tegevusel, igal üritusel. Meie oleme sellest ammu vabanenud ja võime rääkida vaid tegude tõelisest tähtsusest.
Nagu varem, nii otsivad ka nüüd uusi teid üksikud inimesed, sest ainult eriliselt häälestatud aju võib pärast pikaajalist ettevalmistust tunnetada uut suunda, mis peitub vastuolulistes faktides. Ent nüüd, niipea kui uus tee on rajatud, asuvad sellele kümned tuhanded inimesed, ja uued avastused veerevad laviinina lõpmatusse. Ren Boz ja Mven Mass läksid täiesti sissetallamata rada. Mul puuduvad küllaldased teadmised, kuid mullegi on selge nende katse enneaegsus. Sellest tuleneb mõlema süü ning vastutus tohutu materiaalse kahju ja nelja inimelu eest. Kuritegu on Maa seaduste järgi ilmne, kuid seda ei sooritatud isikliikel eesmärkidel ja järelikult ei nõua see kõige rängemat karistust.»
Evda Nall läks pikkamisi oma kohale tagasi. Grom Orm ei leidnud enam sõnavõtjaid. Nõukogu liikmed nõudsid esimehelt lõplikku ettepanekut. Grom Ormi kõhn sitke kogu kaldus tribüünil ettepoole ja terav pilk tungis saali sügavusse.
«Asjaolud ei ole lõpliku otsuse tegemiseks kuigi keerulised. Ren Bozi jätan ma vastutusest hoopis kõrvale. Missugune teadlane ei kasutaks talle pakutud võimalusi, eriti kui ta on õnnestumises veendunud? Katse nurjumine on

õppetunniks. Kuid katse tõi vaieldamatult ka teatavat kasu. See korvab osaliselt materiaalse kahju, sest eksperiment aitab nüüd lahendada paljusid küsimusi, milledele Teadmiste Piiride Akadeemias alles hakati mõtlema.
Me lahendame suures ulatuses tootlike jõudude kasutamise probleeme, heites kõrvale vana ökonoomika väikeutilitaarsed tendentsid. Kuid siiski ei saa ka tänapäeva inimesed mõnikord aru õnnestumise hetkest, sest nad unustavad arenguseaduste vääramatuse. Neile näib, nagu peaks ehitus lõputult kerkima. Juhi tarkus peitub selles, et õigeaegselt tunnetada antud momendil võimalikku kõrgeimat astet ja peatuda või suunda muuta. Mven Mass oma väga vastutusrikkal tööposti! ei suutnud niisugune juht olla. Nõukogu valik osutus ekslikuks. Vastutuses selle eest seisab Nõukogu oma väljavalituga ühel pulgal. Eelkõige olen süüdi mina ise, sest ma toetasin Mven Massi kutsumise initsiatiivi, mis kuulus kahele Nõukogu liikmele. Ma teen Nõukogule ettepaneku Mven Mass teo isiklikes motiivides õigeks mõista, kuid keelata tal planeedi vastutavates organisatsioonides töötamine. Ka mind tuleb Nõukogu esimehe kohalt tagandada ja suunata oma ettevaatamatu valiku tagajärgede likvideerimisele — kaaslase ehitustöödele.»
Grom Orm laskis pilgul üle saali libiseda ja luges paljudelt nägudelt siirast meelehärmi. Kuid Ringi ajastu inimesed ei püüdnud kedagi veenda, vaid austasid üksteise otsuseid ning usaldasid nende õigsust.
Mir Om pidas Nõukogu liikmetega veidi aega nõu ja arvutusmasin tegi teatavaks hääletuse tulemused. Grom Ormi otsus võeti ühel häälel vastu, kuid tingimusega, et ta koosoleku töö lõpule viib ja alles pärast seda oma ametist lahkub.
Ta kummardas, kuid tema tahtekindlusest aheldatud näos ei muutunud mitte midagi.
«Nüüd pean ma selgitama, miks ma palusin tähe-eks-peditsiooni arutamist edasi lükata,» jätkas esimees rahulikult. «Asja õnnelik lahendus oli ilmne ja ma usun, et .Aususe ja õigluse Kontroll meiega nõustub. Kuid nüüd on mul võimalik paluda Mven Massi, et ta asuks oma

kohale Nõukogus. Mven Massi teadmisi on hädasti vaja meie ees seisva küsimuse õigeks lahendamiseks, seda enam et Nõukogu liige Erg Noor ei saa tänasest arutlusest osa võtta.»
253
Mven Mass läks Nõukogu istmete juurde. Tema teed märkides sillerdasid läbi saali rohelised heasoovlikkuse-tuled.
Planeedikaardid nihkusid hääletult kõrvale, loovutades koha süngetele mustadele tabelitele, kus tähtede mitme-värvilisi tulukesi ühendasid sajaks aastaks planeeritud marsruutide sinised niidid. Nõukogu esimees muutus hoopis teiseks. Jahe kiretus kadus, puna kerkis kahkjatele põskedele, terashallid silmad tumenesid. Grom Orm astus tribüünile.
«Iga tähe-ekspeditsioon on pikemat aega hellitatav unelm, uus lootus, mida hulk aastaid hoolega hautakse, uus aste suurel tõusuredelil. Teisest küljest on see miljonite töövaev, mis ei tohi kaduda tagajärjetult, ilma suure teadusliku või majandusliku efektita, sest vastasel korral peatub meie edasiliikumine ja edasine looduse alistamine. Sellepärast arutame, kaalume ja arvestame nii hoolikalt, enne kui uus laev tähtedevahelistesse kaugustesse sööstab.
Meie kohus sundis meid kolmekümne seitsmendat ekspeditsiooni Suurele Ringile andma. Seda hoolikamalt arutasime kolmekümne kaheksanda ekspeditsiooni plaani. Kuid viimase aasta jooksul on aset leidnud mõningad sündmused, mis muudavad olukorda ning kohustavad meid uuesti läbi vaatama ekspeditsiooni marsruuti ja ülesannet, mille on kinnitanud eelmised Nõukogud ja üleplaneediline arutlus. Nimelt leiutati meetodid sulamite töötlemiseks kõrgrõhu all absoluutsel temperatuuril null kraadi, mille tulemusena on suurenenud tähelaevade korpuse vastupidavus. Täiustamise tulemusena ökonoomsemaks muutunud ana-mesoonmootorid annavad laevadele suure liikumisulatuse. Kolmekümne kaheksanda ekspeditsiooni jaoks määratud tähelaevad «Aella» ja «Tintažell» on vananenud, võrreldes äsja valminud «Luigega», nelja stabilisaatoriga, üma-rakorpuselise, vertikaaltüüpi laevaga. Me oleme nüüd suutelised palju pikemateks lendudeks.
«Tantral» kolmekümne seitsmendalt ekspeditsioonilt naasnud Erg Noor teatas T-klassi musta tähe avastamisest, mille planeedilt leiti tundmatu konstruktsiooniga tähelaev. Katsel laeva sisemusse tungida oleksid kõik peaaegu hukka saanud, kuid siiski läks korda tema korpuse küljest tükk metalli hankida. See on meile tundmatu aine, ehkki lähedane hõbeda neljateistkümnendale isotoobile,
254
mis avastati äärmiselt kuuma, juba ammust ajast Ahtri Dzeeta nime all tuntud, O8-klassi tähe planeetidel.
Tähelaeva kuju — jämespiraalse pinnaga 'kaksikkumer ketas — on Teadmiste Piiride Akadeemias läbi arutatud.
Junius Ant vaatas läbi mälusalvestused Ringi informatsioonist kõigi neljasaja aasta jooksul, alates meie Ringi lülitumise momendist. Seda tüüpi tähelaevakonstruktsioon on meie teaduse suundade ja teadmiste taseme juures teostamatu. Teda ei tunta neis Galaktika maailmades, kellega oleme teateid vahetanud.
Nii kolossaalsete mõõtmetega kettakujuline tähelaev on kahtlemata külaline kujutlematult kaugetelt planeetidelt, vahest koguni galaktikavälistest maailmadest. Ta võis miljoneid aastaid ringi rännata ja meie Galaktika serval tühjas piirkonnas raudtähe planeedile laskuda.
Ei ole vaja selgitada, kui tähtis on selle laeva uurimine spetsiaalse ekspeditsiooni saatmise teel T-tähele.»
Grom Orm lülitas sisse hemisfäärse ekraani ja saal kadus. Vaatajate eest libisesid aegamisi mööda mälu-masinate salvestused.
«See on hiljuti vastuvõetud teade planeedilt CR-519 — üksikasjalised koordinaadid jätan 1-ühiduse mõttes vahele — nende ekspeditsioonist täht Ahernaari süsteemi.»

Tähtede asetus näis kummaline, ka kõige vilunum pilk ei oleks neis ammu uuritud taevakehi ära tundnud. Tuhmilt helendavad gaasilaigud, tumedad pilved ning lõpuks suured jahtunud planeedid, mis tohutult heleda tähe valgust peegeldasid.
Päikesest ainult kolm ja pool korda suurema läbimõõduga Ahernaar, mis oli spektriklassi B5 kirjeldamatult ere helesinine täht, ergas nagu kakssada kaheksakümmend Päikest. Ülesvõtte teinud kosmoselaev eemaldus. Arvatavasti möödusid kümned rännuaastad. Ekraanile ilmus teine taevakeha — S-klassi kirgas roheline täht. See kasvas ja valgustas üha heledamalt, sedamööda kuidas võõra maailma tähelaev talle ligines. Mven Mass mõtles, et tema valguse roheline varjund oleks läbi atmosfääri hoopis ilusam. Otsekui vastuseks tema mõttele ilmus ekraanile uue planeedi pind. Ülesvõtted olid tehtud vaheaegadega — planeedile lähenemist ekraan ei näidanud. Vaatajate ette kerkis ootamatult kõigisse mõeldavatesse rohelise valguse varjunditesse mähitud kõrgete mägede maa. Sügavate jäärakute ja järskude nõlvade mustjasrohelised varjud,

sinkjasrohelised ja lillakasrohelised valgustatud kaljud ja orud, akvamariinne lumi mäetippudel ja kiltmaadel, tulisest valgusallikast kõrvetatud kollakasrohelised alad. Mäeharjade taha peidetud nähtamatute järvede ja merede poole voolasid malahhiitsed jõed. Edasi laotus ümarate küngastega kaetud lauskmaa kuni mereni, mis eemalt näis läikiva rohelise naudplaadina. Sinised puud kähardasid oma tihedat lehestikku, lagendikel õilmitsesid purpurtriipude ja -laikudena tundmatud põõsad ja rohud. Ametüstsest taevasügavusest aga langesid võimsa voona kuldrohelised kiired. Maa inimesed tardusid. Mven Mass soris oma otsatus mälus, et rohelise taevakeha täpset asukohta kindlaks määrata.
«Ahernaar — Eriidanuse Alfa, kõrgel lõunataevas, Tuu-kani kõrval. Kaugus kakskümmend üks parsekit... Tähe-laeva tagasitulek sama meeskonnaga võimatu,» vilksatasid peas lõikavad mõtted.
Ekraan kustus ja Maa elanike mõtisklusteks ning nõupidamisteks kohandatud saali ilme näis imelikult võõras.
«See roheline täht,» kõlas taas esimehe hääl, «mille spektris leidub ohtrasti tsirkooniumijooni, on mõõtmeilt meie Päikesest veidi suurem.» Grom Orm loetles ruttu tsirkooniumtähe koordinaadid. «Tema planeedisüsteemis,» jätkas ta, «asuvad ühed kaksikud — need tiirlevad teineteise vastas tähest niisugusel kaugusel, et neile langev energia võrdub energiaga, mida Maa saab Päikeselt.
Atmosfääri paksus, selle koostis ja vee hulk ühtivad Maa vastavate tingimustega. Sellised on planeedi CR-519 ekspeditsiooni esialgsed andmed. Samad teated räägivad ka Kõrgema elu puudumisest neil tsirkooniumtähe planeetidel. Kõrgem mõtlev elu kujundab looduse ümber, nii et seda on ka kõrgel lendavalt tähelaevalt isegi pealiskaudsel vaatlemisel märgata. Tuleb arvata, et ta kas pole seal areneda suutnud või ei ole veel arenenud. See on erakordselt õnnelik juhus. Kui seal kõrgem mõtlev elu eksisteeriks, oleks rohelise tähe maailm meie jaoks suletud. Juba Ringi Ajastu seitsmekümne teisel aastal, rohkem kui kolme sajandi eest, tõstatas meie planeet küsimuse niisuguste kõrgema mõtleva eluga planeetide asustamisest, kus see elu ei ole meie tsivilisatsiooni taset saavutanud. Arutluse käigus jõuti otsusele, et igasugune sissetung taolistele planeetidele viib sügavate arusaamatuste tagajärjel möödapääsmatu vägivallani.

Me teame nüüd, kui mitmekesised on maailmad meie Galaktikas. On helesiniseid, rohelisi, kollaseid, valgeid, punaseid ja oranže tähti. Kõik nad on vesinik-heeliumtähed, kuid kestade ja tuumade erineva koostise põhjal nimetatakse neid kas süsinik-, tsüaan-, titaan- või tsirkoonium-tähtedeks. Igal neist on erinev kiirgus, kõrgem või madalam temperatuur, atmosfääri ja tuuma erisugune koostis. Planeetidel on kõige mitmekesisem ruumala ja tihedus, atmosfääri ja hüdrosfääri koostis ning paksus, kaugus valgusallikast, kõige erinevamad

pöörlemistingimused. Ent me teame ka muud: meie planeet oma seitsmekümne protsendi ulatuses vee all oleva pinnaga ja lähedusega Päikesele, mis ta intensiivse energiavooga üle kallab, kujutab endast mitte just sageli kohatavat baasi rikkaliku biomassiga ning pidevalt ja mitmekesiselt muunduva võimsa elu arenemiseks.
Sellepärast arenes meil elu kiiremini kui teistes maailmades, kus teda aheldas vee ja päikeseenergia nappus või maismaa vähesus. Me oleme Ringi saadetes näinud elu evolutsiooni tugevasti üleujutatud planeetidel, elu, mis igiveest väljaulatuvatel taimevartel meeleheitlikult ülespoole roomab.
Meie veerikkal planeedil on mandrite pindala samuti võrdlemisi väike päikeseenergia kogumiseks toidutaimede, puude või lihtsalt termoelektriliste seadmete abil.
Maa ajaloo varajasimatel perioodidel arenes elu paleo-soilise aegkonna madalates mandrisoodes aeglasemalt kui kainosoilise aegkonna kõrgetel mandritel, kus käis võitlus mitte ainult toidu, vaid ka vee pärast.
Me teame, et külluslikuks ja võimsaks eluks on tarvis teatavat kõige kasulikumat vee ja maismaa vahekorda, ja meie planeet on sellele kõige soodsamale koefitsiendile lähedal. Niisuguseid planeete ei leidu kosmoses kuigi palju ja igaüks neist on meie inimkonnale hindamatuks aardeks kui uus pinnas tema levimiseks ning edasiseks täiustumiseks.
Inimkond on juba ammu lakanud kartmast stiihilist ülerahvastust, mis kunagi meie kaugeid esivanemaid hirmutas. Kuid me püüdleme siiski kõrvalekaldumatult kosmosesse, avardades üha rohkem inimestest asustatud piirkonda, sest selles on samuti edasiliikumine, vältimatu arenguseadus. Füüsikaliste tingimuste poolest Maast tugevasti erinevate planeetide vallutamine on nii raske, et juba
357
ammu ilmusid projektid inimkonna asustamiseks kosmosesse erilistele gigantsetele ehitustele, mis sarnanesid palju kordi suurendatud tehiskaaslastega. Te teate, et üks selline saar ehitati Ringi ajastu künnisel — ma räägin Maast kaheksateistkümne miljoni kilomeetri kaugusel asetsevast «Nadiirist». Seal elab veel praegugi väike koloonia inimesi .. . Kuid nende kitsaste, inimese eluavaldusi tugevasti piiravate mahutite ebasobivus selleks otstarbeks oli niivõrd silmanähtav, et kogu selle ehitusidee julgusest hoolimata tuleb vaid imestada meie esivanemate üle.
Rohelise tsirkooniumtähe planeedid on meie omaga väga sarnased. Avastajatele endile, planeedi CR-519 õrnadele elanikele, on need kõlbmatud või raskesti asustatavad, mispärast nad ruttasid neid teateid meile edasi andma, nagu meie neile oma avastusi edasi anname. Roheline täht asub meist sellises kauguses, kuhu ükski meie tähelaev ei ole seni lennanud. Tema planeetideni küündides nihkume kosmoses kaugele edasi. Ja me ei nihku edasi mitte väikeses kunstliku ehituse mastaabis, vaid suurte planeetide tugeval baasil, millele on võimalik rajada mugavat elu ja võimsat tehnikat.
Just sellepärast juhtisingi ma teie tähelepanu nii üksikasjaliselt rohelise tähe planeetidele — minu meelest on nende uurimine äärmiselt tähtis. Seitsmekümne valgusaasta pikkune vahemaa on nüüd «Luige» tüüpi tähelaeva-dele ületatav ja võib-olla tulebki kolmekümne kaheksas tähe-ekspeditsioon Ahernaarile saata.»
Grom Orm jäi vait ninsr läks oma kohale, olles enne pööranud väikest hooba tribüüni puldil. Nõukogu esimehe asemel kerkis vaatajate ette väike"ek-raan, millel ilmus rinna kõrguselt nähtavale Dar Veteri paljudele tuttav massiivne kogu. Endine välisjaamade juhataja naeratas, kui teda kuulmatult tervitasid rohelised tuled.
«Dar Veter viibib praegu Arizona radioaktiivses kõrbes, kust saadetakse raketipartiisid kaaslase ehitamiseks viiekümne seitsme tuhande kilomeetri kõrgusele,» selgitas Grom Orm. «Nõukogu liikmena tahtis ta teile oma arvamust avaldada:»
«Ma teen ettepaneku realiseerida kõige lihtsam lahendus,» kõlas lõbus, portatiivse saatja metallist helisev hääl. «Saata välja mitte üks, vaid kolm ekspeditsiooni!»

Nõukogu liikmed ja pealtvaatajad tardusid ootamatusest.
258
Dar Veter ei olnud oraator ega kasutanud efektset pausi.
«Esialgne plaan saata mõlemad kolmekümne kaheksanda ekspeditsiooni tähelaevad kolmiktähele IE-7723 . . .»
Samal silmapilgul kujutles Mven Mass seda kolmiktähte, mille vanaaegseks nimetuseks oli Eriidanuse Omikron 2. Sellel Päikesest vähem kui viie parseki kaugusel asetseval kollase, helesinise ja punase tähe süsteemil oli kaks elutut planeeti, kuid huvipakkuvaks uurimisobjektiks ei olnud seekord need planeedid. Helesinine täht selles süsteemis oli valge kääbus. Tema mõõtmed võrdusid suure planeedi omadega, mass aga poole Päikese massiga. Selle tähe aine keskmine tihedus ületas kaks tuhat viissada korda kõige raskema maapealse metalli — iriidiumi — tiheduse. Raskusjõud, elektromagnetilised väljad ja raskete keemiliste elementide tekkeprotsessid sellel tähel pakkusid määratut huvi ja väga tähtis oli neid vahetult uurida võimalikult suurest lähedusest, seda enam et vanal ajal Siiriusele saadetud kümnes tähe-ekspeditsioon oli hukkunud, ent jõudnud enne hädaohu eest hoiatada. Päikese lähedasel naabril — helesinisel kaksiktähel Siiriusel — oli samuti valge kääbus, mille temperatuur oli madalam ja mõõtmed suuremad kui Eriidanuse B Omikron 2 omad ja mille tihedus oli kakskümmend viis tuhat korda suurem vee tihedusest. Selle lähedase täheni jõudmine osutus võimatuks tohutute ristuvate meteoorivoolude tõttu, mis ümbritsesid tähte ja olid nii tugevasti hajutatud, et hukatuslike kildude levikut ei olnud võimalik täpselt kindlaks teha. Tollal, kolmesaja viieteistkümne aasta eest, tekkiski kavatsus saata ekspeditsioon Eriidanuse Omikron 2-le.
«... on nüüd, pärast Mven Massi ja Ren Bozi katset,» rääkis sel ajal Dar Veter, «nii suure tähtsusega, et sellest ei tohi loobuda.
Kuid kolmekümne seitsmenda ekspeditsiooni poolt leitud võõra, kaugelt tulnud tähelaeva uurimine võib meile anda niisuguseid teadmisi, mis kaugelt ületavad esimese uurimise tulemused.
Võib hüljata endised ohutusreeglid ja riskida tähelaevad lahutada. «Aella» saata Eriidanuse Omikronile, «Tintažell» aga T-tähele. Mõlemad on esmaklassilised tähelaevad nagu «Tantragf», mis üksinda määratute raskustega toime tuli.»
«Romantika!» ütles Pur Hiss valjusti ja põlglikult ning tõmbus samas koosolijate halvakspanu märgates küüru.
259
«Jah, tõeline romantika!» hüüdis Dar Veter rõõmsalt. «Looduses on romantika luksuseks, hästi korraldatud ühiskonnas aga on ta hädavajalik! Kehaliste ja vaimsete jõudude ülevoolavusest tärkab igas inimeses kiiresti iha uute muljete, sagedaste muutuste järele. Ilmneb eriline suhtumine elunähtustesse: soovitakse näha rohkem kui igapäevase elu ühtlast kulgu, oodatakse elult katsumuste ja muljete kõrgemat normi.
Ma näen saalis Evda Nalli,» jätkas Dar Veter. «Tema kinnitab teile, et romantika ei ole üksnes psühholoogia, vaid ka füsioloogia! Ma jätkan: uus tähelaev «Luik» saata Ahernaarile, rohelisele tähele, sest meie planeet saab tulemustest teada alles saja seitsmekümne aasta pärast. Grom Ormil on täiesti õigus, et niisuguste planeetide uurimine ja baasi rajamine kosmosesse tungimiseks on meie kohus järglaste ees.»
«Anamesoonitagavarast piisab ainult kahele laevale,» vaidles sekretär Mir Om vastu. «Kümme aastat kulub selleks, et majandust kahjustamata veel üht starti ette valmistada. Tuletan teile meelde, et palju tootlikke jõude hõivab praegu kaaslase taastamine.»
«Seda ma ootasin,» vastas Dar Veter, «aga ma teen ettepaneku, kui Majandusnõukogu seda võimalikuks peab, planeedi elanike poole pöörduda. Igaüks lükaku lõbusõidud ja rännakud aasta võrra, edasi, lülitatagu välja meie akvaariumide televiisorid ookeanisügavustes, lõpetatagu kalliskivide ja haruldaste taimede hankimine Veenuselt ja Marsilt, jäetagu seisma

riiete ja ehteasjade tehased. Majandusnõukogu teab minust paremini, mis tuleb seisma panna, et kokkuhoitud energiat anamesooni tootmisele suunata. Kes meist keelduks piiramast oma isiklikke vajadusi ainult üheks aastaks, selleks et teha meie lastele suur kingitus — kaks uut planeeti maistele silmadele meeldiva rohelise päikese elustavates kiirtes!»
Dar Veter sirutas käed ette, pöördudes kogu Maa poole, sest ta teadis, et miljardid silmad jälgivad teda televiisoriekraanidel, noogutas siis pead ning kadus tühja sinkjat virvendust järele jättes. Seal, Arizona kõrbes, raputas perioodiliselt maapinda kaikuv mürin, mis -kõneles sellest, et järjekordne laadungiga rakett sööstis helesinise taevavõlvi piiride taha. Siin, Nõukogu saalis aga tõusid kõik püsti ning tõstsid vasaku käe, mis tähendas siirast ja täielikku nõustumist kõnelejaga.
260
Nõukogu esimees pöördus Evda Nalli pooie, «Meie külaline Murede ja Rõõmude Akadeemiast, kas te ei avaldaks oma arvamust inimliku õnne aspektist?» Evda astus veel kord tribüünile.
«Inimese psüühika ei ole kohandatud pikemaajaliseks ärrituseks ja ärrituste sagedaseks kordumiseks — niisugune korraldus kaitseb närvisüsteemi kiire kulumise eest. Meie kauged esivanemad oleksid inimkonna sellega peaaegu hukatusse saatnud, et nad ei arvestanud inimese füsioloogilist vajadust sagedase puhkuse järele. Kuid sellest hirmutatuna tavatsesime meie varem psüühikat liigselt hoida, mõistmata, et peamiseks muljetest puhkamise vahendiks on töö. Hädatarvilik ei ole üksnes tegevusala muutmine, vaid ka töö ja puhkuse regulaarne vaheldumine. Mida raskem on töö, seda pikem peab olema puhkus, ent teisest küljest, mida raskem siis on, seda rohkem on rõõmu, seda rohkem on inimene tervikuna, täielikult kaasa haaratud.
Õnnest võib rääkida kui töö ja puhkuse, raskuste ja rõõmude pidevast vaheldumisest. Inimese eluea pikenemine laiendas tema maailma piire ja ta sööstis kosmosesse. Võitlus uue eest — just see on tõeline õnn! Siit tuleb järeldada, et tähelaeva saatmine Ahernaarile annab inimsoole rohkem vahetut rõõmu kui kaks teist ekspeditsiooni, sest rohelise päikese planeedid avavad uue maailma meie tunnetele, kosmose füüsikaliste nähtuste uurimist aga tajutakse seni kogu selle tähtsusest hoolimata ainult mõistuse valdkonnas. Inimliku õnne summa kasvu eest võideldes peaks Murede ja Rõõmude Akadeemia tõenäoliselt kõige kasulikumaks ekspeditsiooni Ahernaarile, ent kui on võimalik kõik kolm välja saata, mis saab siis veel parem olla!»
Evda Nall sai erutatud saalilt tasuks terve laviini rohelisi tulesid.
Grom Orm tõusis.
«Küsimus on juba lahendatud ja Nõukogu otsus selgunud ning minu sõnavõtt on nähtavasti viimane. Palume inimkonda Ringi ajastu neljasaja üheksandaks aastaks oma tarvidusi kärpida. Dar Veter ei rääkinud Killustatud Maailma ajastu kuldhobusest, mille ajaloolased leidsid. Need sajad tonnid puhast kulda võib anamesooni tootmisele suunata ja lennuks vajalike anamesoonivarude valmistamist kiirendada. Esimest korda kogu Maa ajaloos saadame ekspeditsioonid üheaegselt kolme tähesüsteemi ja
261
püüame esimest korda jõuda maailmadeni, mis asuvad meist seitsmekümne valgusaasta kaugusel!»
Esimees kuulutas istungi lõppenuks ning palus ainult Nõukogu liikmeid kohale jääda. Tarvis oli kiiresti koostada nõudmine Majandusnõukogule, samuti ka Stohastika ja Tuleviku Ennustamise Akadeemiale võimalike juhuste selgitamiseks, mida pikal teekonnal Ahernaarile võis esineda.
Väsinud Tšara lonkis vaevaliselt Evda kannul ja imestas, et kuulsa psühhiaatri kahvatud põsed on värsked nagu alati. Neiu tahtis kiiremini üksi jääda, et Mven Massi õigeksmõistmisest tekkinud tunnetele anduda. Täna on imeilus päev! Tõsi küll, Mven Massi ei pärjatud kui kan-

gelast, ehkki Tšara seda kõige salajasemais unistusis oli lootnud. Ta eemaldati suurelt ja tähtsalt töölt kauaks ajaks, kui mitte päriseks ... Aga eks jäetud ta siiski ühiskonda! Eks ole neile kahele avatud ühine tee, uurimiste, töö ja armastuse lai ning raske tee!
Evda Nall sundis neiut lähimasse Toitlusmajja astuma. Tšara vaatas valikutabelit nii kaua, et Evda otsustas ise tegutseda ja nimetas automaadi vastuvõturuuporisse valitud roogade šifrid ning laua indeksi. Vaevalt jõudsid nad ovaalse kahekohalise laua taha istuda, kui selle keskel luuk avanes ja sealt väike konteiner tellitud roogadega nähtavale ilmus. Evda Nall ulatas Tšarale pokaali opalestseeriva ergutusjoogiga «Lio», ise aga jõi naudinguga klaasitäie külma vett ning piirdus vahukoorega serveeritud vor-miroaga kastaneist, pähkleist ja banaanidest. Tšara sõi ära mingisuguse toidu reptide, kaasaegses majapidamises kodukanu ja ulukeid asendavate lindude riivitud lihast ning oli siis vaba. Evda Nall vaatas Tšarale järele, kui neiu isegi Ringi ajastul üllatava graatsiaga mustast metallist kujude ja veidralt painutatud laternapostide vahelt trepist alla jooksis.

XIII PEATÜKK TAEVASED INGLID

HINGE kinni pidades jälgis Erg Noor osavate laborantide manipulatsioone. Aparaatide rohkus meenutas tähelaeva juhtimiskeskust, ent suure, laiade sinakate akendega saali avarus haiutas otsekohe igasugused mõtted tähelaevast.
Keset tuba metallist laual seisis paksudest rufolütsiitplaatidest, nii infrapunaste kui ka nähtavate kiirte suhtes läbipaistvast materjalist, kamber. Torude ja iuhtmete ämblikuvõrk ümbritses tähelaeva pruuni emailitud veepaaki, millesse olid suletud kaks musta meduusi raudtähe planeedilt.
Eon Tal, sirge nagu võimlemistunnis ja käsi endist viisi jõuetult sidemes rippumas, silmitses eemalt isekirjutaja pikkamisi pöörlevat trumlit. Bioloogi laubale paksude mustade kulmude kohale olid tunginud higipiisad.
Erg Noor niisutas keelega kuivanud huuli.
«Ei midagi. Pärast viieaastast teekonda on seal ainult põrm,» lausus astronaut kähinal.
«Kui nii, siis on see suureks õnnetuseks... Niizale ja mulle,» vastas bioloog. «On tarvis kobavaid, võib-olla aastaid kestvaid otsinguid, et kahjustuste iseloomu kindlaks teha.»
«Kas te ikka veel arvate, et saaki tapvad organid on meduusidel ja ristil ühesugused?»
«Mitte ainult mina. Grim Sar ja kõik teised jõudsid samale veendumusele. Kuid algul tärkasid kõige üllatavamad mõtted. Ma kujutlesin, et mustal ristil ei ole planeediga üldse midagi ühist.»
«Mäletate, ka mina rääkism teile sellest. Mulle tundus, et see olend on pärit ketastähelaevast ja valvab seda. Aga kui tõsiselt mõtelda, siis tekib küsimus, mis mõtet oli seda võitmatut kantsi väljastpool valvata? Spiraalketta avamise katse näitas niisuguste mõtete totrust.»
263
«Mina kujutlesin, et rist ei ole üldse elav!»
«Tähelaeva kaitseks pandud robot?»
«Just nimelt! Kuid nüüd olen ma muidugi sellest mõttest loobunud. Must rist on elusolend, pimedusemaailma sünnitis. Tõenäoliselt elutsevad need elukad all, lauskmaal. Tä ilmus «väravate», mäekuru poolt. Meduusid, kes on kergemad ja vilkamad, asustavad kiltmaad, millele me maandusime. Side musta risti ja spiraalketta vahel oli juhuslik — meie kaitseseadmed lihtsalt puudutasid seda kauget lauskmaanurka, mis hiiglaketta taga alati pimedusse jäi.»
«Ja te peate risti ja meduuside surmavaid organeid sarnaseks?»
«Jah! Loomadel, kes elavad ühtedes ja samades tingimustes, peavad olema kuiunenud ka sarnased organid. Raudtäht on soojuselektriline taevakeha. Kogu planeedi paks atmosfäär on elektrist tugevasti küllastatud. Grim Sar arvab, et loomad kogusid atmosfäärist energiat ja

tekitasid meie keravälkude taolisi tihendusi. Tuletage meelde pruunide tähekeste liikumist meduuside kombitsatel.»
«Ka ristil olid kombitsad, kuid ei olnud ... »
«Keegi ei jõudnud lihtsalt märgata. Kuid selles oleme kõik ühel arvamusel, et kahjustuste iseloom närvitüvedes ja vastava kõrgema tsentrumi halvatus on ühesugune nii minul kui Niizal! See on peamine tõendus ja peamine lootus!»
«Lootus?» võpatas Erg Noor.
«Muidugi. Vaadake,» — bioloog osutas aparaadi üleskirjutuse ühtlasele joonele — «meduuside juurde lõksu pistetud tundlikud elektroodid ei näita mitte midagi. Peletised ronisid sinna oma täieliku energialaenguga, mis ei saanud paagist pärast selle sulgemist kuhugi kaduda. Kosmose toidunõude isolatsiooni on vaevalt võimalik läbistada — ega need ole meie kerged bioloogilised skafandrid. Tuletage meelde, et Niizat tabanud rist ei teinud teile viga. Tema ultraheli tungis küll tahtejõudu murdes läbi kõrgema kaitse skafandri, kuid kahjustavad laengud osutusid jõuetuks. Nad läbistasid ainult Niiza skafandri nagu meduuside laengud minu oma.»
«Järelikult peab keravälkude või millegi selletaolise laeng, mis paaki läks, seal alles olema. Kuid mõõteriistad ei näita mitte midagi...»
«Selles ongi lootus. See tähendab, et meduusid ei ole põrmuks pudenenud. Nad ... »
264
«Mõistan. Nad on kesta tõmbunud, end millessegi koo-konitaolisse sulgenud.»
«Jah. Niisugused kohastumused on õige levinud elusorganismide seas, kes on sunnitud oma olemasolule ebasoodsaid perioode üle elama. Musta planeedi pikad jäised ööd, tema hirmuäratavad orkaanid «koidikutel» ja «loojakutel» ongi niisugusteks perioodideks. Et aga need vahelduvad võrdlemisi kiiresti, siis olen ma kindel, et meduusid võivad ruttu entsüsteeruda ja niisama ruttu sellest seisundist lahkuda. Kui kaalutlus on õige, siis saame mustadele meduusidele üsna lihtsalt nende surmava elutegevuse tagasi anda.»
«Musta planeedi temperatuuri, atmosfääri, valgustuse ja muude tingimuste loomisega?»
«Jah. Kõik on arvesse võetud ja ette valmistatud. Varsti tuleb Grim Sar. Me hakkame paaki neooni, hapniku ja lämmastiku seguga kolmeatmosfäärise surve iall läbi puhuma. Aga kõigepealt veendume... »
Eon Tal pidas kahe assistendiga nõu. Mingisugune seade hakkas aeglaselt pruuni paagi poole roomama. Eesmine rufolütsiitplaat nihkus kõrvale ja avas juurdepääsu hädaohtlikule lõksule. Elektroodid paagi sees asendusid mikropeeglitega, mis olid varustatud silindriliste valgustajatega. Üks assistentidest asus kaugjuhtimispuldi taha. Ekraanile ilmus sõmerja kihiga kaetud nõgus pind, mis ähmaselt valgustaja kiiri peegeldas, — paagi sein. Peegel pöördus sujuvalt. Eon Tal ütles:
«Röntgenikiirtega on raske läbi valgustada, isolatsioon on liiga tugev. Tuleb keerukamat meetodit kasutada.»
Pöörduv peegel näitas nõu põhja ning sellel kaht valget, korrapäratu kera kujulist ja poorse kiulise pinnaga tompu. Tombud sarnanesid hiljuti aretatud leivapuusordi viljaga, mille läbimõõt ulatus seitsmekümne sentimeetrini.
«Ühendage TVF Grim Sari vektoriga,» pöördus bioloog abilise poole.
Vaevalt oli teadlane üldiste oletuste õigsuses veendunud, kui ta juba laboratooriumi tõttas. Hoopiski mitte nõrga nägemise, vaid harjumuse tõttu lühinägelikult silmi kissitades vaatas ta valmisseatud aparaadid üle. Grim Sar ei sarnanenud kuulsate teadlastega, kes tavaliselt silma paistsid aukartustäratava välimuse ja käskiva iseloomuga. Erg Noorile meenus Ren Boz oma häbeliku poisikese väli-
265
musega, mis põrmugi tema mõistuse suurusele ei vastanud.
«Avage keevitusõmblus!» käsutas Grim Sar.

Mehaaniline käsi lõikas tugeva emailikihi rasket kaant paigast nihutamata läbi. Gaasisegu juhtivad voolikud ühendati ventiilidega. Tugevajõuline infrapunaste kiirte prožektor asendas raudtähte.
«Temperatuur... raskusjõud ... rõhk ... elektriküllastus ... » kordas juhtimispuldi juures seisev assistent mõõteriistade näitusid.
Poole tunni pärast pöördus Grim Sar astronautide poole.
«Lähme puhkesaali. Nende kapslite elustumise aega ei ole võimalik ette aimata. Kui Eonil on õigus, siis toimub see varsti. Korrapidajad teatavad meile.»
Närvivoolude Instituut oli ehitatud elamisvööndist kaugele, looduskaitse all oleva stepi servale. Maapind oli suve lõpul kuivaks tõmbunud ja tuul kihutas kaugusse erilise sahinaga, mis koos päikese käes kuivanud rohu nõrga lõhnaga pärani avatud akendest sisse tungis.
Kolm uurijat olid mugavates tugitoolides vaikusse süvenenud ja vaatasid akendest üle käharate puude paistva kauge silmapiiri terendust. Aeg-ajalt sulges üks või teine oma väsinud silmad, kuid ootus oli tukastamiseks liiga - pingeline. Seekord ei pannud saatus teadlaste kannatust proovile. Ei möödunud kolme tundigi, kui otseühenduse-ekraan helendama lõi. Valveassistent suutis end vaevu vaos hoida.
«Kaas liigub!»
Ühe silmapilguga olid kõik kolm laboratooriumis.
«Pange rufolütsiitkamber tugevasti kinni, kontrollige hermeetilisust!» käsutas Grim Sar.
«Kandke planeedi tingimused kambrisse üle.»
Võimsate pumpade nõrk sisin, surveregulaatorite vilin — ja läbipaistvas puuris oli pimedusemaailma atmosfäär.
«Suurendage niiskust ja elektriküllastust,» jätkas Grim Sar.
Laboratooriumi täitis terav osoonilõhn.
Mitte midagi ei juhtunud. Teadlane süngestus, lastes pilgul üle seadmete libiseda ning püüdes mõistatada, mida nad on kahe silma vahele jätnud.
«Pimedust on vaja!» kõlas järsku Erg Noori, selge hääl.
Eon Tal lausa hüppas.
266
«Kuidas ma küll võisin unustada! Grim Sar, teie ei olnud raudtähel, aga mina olin!... »
«Polariseerivad luugid!» ütles teadlane vastuse asemel.
Valdus kustus. Laboratooriumi valgustasid vaid mõõteriistade tuled. Assistendid tõmbasid puldile eesriided ette ja kõik vaius pilkasesse pimedusse. Siin-seal sirasid vaevu isehelendavate indikaatorite täpid.
Astronautidele hoovas vastu musta planeedi hingus, mis elustas mälus ränga heitluse hirmsad ia paeluvad päevad.
Möödusid mõned vaikuseminutid, mille vältel oli kuulda üksnes infrapunaste kiirte ekraani häälestava Eon Tali ettevaatlikke liigutusi polariseeriva sirmi varjus, mis ei lasknud valgusel kõrvale paista.
Nõrk heli ja raske mütsatus — veepaagi kaas kukkus rufolütsiitkambri sisemuses maha. Pruunide sähvatuste tuttav vira — musta peletise kombitsad olid paagi äärele ilmunud. Äkilise hüppega lendas ta üles, laotudes pime-dusevaibana üle kogu rufolütsiitkambri, ja põrkas läbi-paistva lae vastu. Tuhanded pruunid tähekesed hakkasid mööda meduusi keha voogama, vaip tõmbus kuplina kummi, nagu oleks talle tuult alla puhutud, ja meduus toe-
267.
tus kimpu tõmmatud kombitsatega kambri põhjale. Samasuguse musta viirastusena kerkis paagist teine koletis, oma kärmete ja hääletute liigutustega tahtmatult hirmu sisendades. Ent siin, kaugusest juhitavate aparaatidega ümbritsetud katsekambri tugevate seinte taga, olid pimeduseplaneedi sünnitised jõuetud.

Aparaadid mõõtsid, fotografeerisid, määrasid, joonesta-sid keerukaid kõveraid, lahutasid koletiste struktuuri mitmesugusteks füüsikalisteks, keemilisteks ja bioloogilisteks näitajateks. Inimese mõistus võttis need andmed uuesti kokku, tehes kindlaks tundmatute hirmusünnitiste kehaehituse ja alistades nad endale.
Iga märkamatult möödunud tunniga veendus Erg Noor aina kindlamini võidus.
Üha rõõmsamaks muutus Eon Tal, üha elavamaks Grim Sar ja tema noored assistendid.
Lõpuks astus teadlane Erg Noori juurde.
«Te võite rahuliku südamega ära minna. Meie jääme uurimistööde lõpuni siia. Ma kardan nähtavat valgust süüdata, sest mustadel meduusidel ei ole siin selle eest pelgupaika nagu nende omal planeedil; nad peavad aga vastama kõigele, mida me teada tahame.»
«Ja te saate teada?»
«Kolme-nelja päeva pärast teame kõik, mis meie teaduse taseme juures võimalik. Kuid juba praegu võib ette kujutada, missugune on paralüseeriva organi tegevus.»
«Ja Niiza terveks ravida?»
«Jah!»
Alles nüüd tundis Erg Noor, kui suurt raskust ta oli endas kandnud alates tollest mustast päevast — päevast või ööst? ... Kas pole see ükskõik! Metsik rõõm täitis seda alati nii tagasihoidlikku meest. Ta surus vaevaga alla rumala soovi Grim Sari õhku visata, väikest teadlast raputada ja kaisutada. Erg Noor imestas iseenese üle, rahunes ning sai hetke pärast tagasi oma tavalise tasakaalukuse.
«Teie uurimisandmed on tulevasele ekspeditsioonile suureks abiks võitluses meduuside ja ristidega.»
«Kindlasti! Nüüd õpime vaenlast tundma. Aga kas siis üldse saadetakse ekspeditsioon tollesse raskuse ja pimeduse maailma?»
«Ma ei kahtle selles!»
Põhjala soe sügispäev oli vaevalt alanud.
268
Erg Noor kõndis ilma oma tavalise hoota paljajalu mööda pehmet rohtu. Eespool, metsaserval, põimus seedrite roheline müür raagus vahtrategа, mis sarnanesid hõredate hallide suitsusammastega. Siin, kaitsealal, ei seganud inimene end looduse tegevusse. Kõrgetes korratutes rohupuhmades, nende segunenud ja vastuolulises, ühtaegu meeldivas ja teravas lõhnas peitus omapärane võlu.
Teed tõkestas külmaveeline jõeke. Erg Noor läks jalgrada mööda alla. Tuulevirve päikesekiirtest läbistatud selgel veel näis kirendavale kruusapõhjale visandatud lain-jate kuldjoonte väreleva võrguna. Vees ujusid märkamatud sambla- ja vetikatükikesed ning nende all jooksid põhja pidi varjude sinised tähnid. Teisel pool jõge kaldusid pärituult suured lillad kellukad. Niiske aasa ja purpursete sügislehtede lõhn tõotas inimesele töörõõmu, sest igaühe hingesopis pesitsesid veel ürgse kündja kogemused.
Helekollane peoleo laskus oksale ning tõi kuuldavale pilkava ja enesekindla vile.
Selge taevas seedrite kohal säras hõbedaselt sulgjate pilvede laiast tiivavüpest. Erg Noor tungis seedriokastest ja vaigust mõrkjalt lõhnavasse metsahämarusse, läbis selle ning tõusis künkale, kuivatades märjaks saanud pead. Kaitse alla võetud salu närvihaigla ümber ei olnud kuigi lai ja Erg Noor jõudis peagi teele. Jõgi täitis piimklaasist basseinide kaskaadi. Mõned supelkostüümides mehed ja naised tulid jooksuga käänaku tagant ning tormasid kirevate lilleridade vahel teed pidi edasi. Vaevalt küll sügiA sene vesi soe oli, kuid jooksjad hüppasid üksteist naeru ja naljatustega ergutades basseini ning ujusid lustaka salgana kaskaadi mööda allapoole. Erg Noor naeratas tahtmatult. Kuskil kohalikus tehases või farmis oli ilmselt alanud puhkeaeg...
Veel iialgi ei olnud koduplaneet talle nii imekaunis paistnud — temale, kes suure osa oma elust oli veetnud kitsas tähelaevas. Erg Noori täitis sügav tänutunne maise looduse ja kõikide

inimeste vastu, kes tema ruugejuukselise astronaudi Nüza päästmisest osa võtsid. Täna oli Nüza ise talle haigla aeda vastu tulnud! Pärast arstidega nõupidamist otsustasid nad koos polaarvööndi närvisanatoo-riumi sõita. Niipea kui musta risti kombitsate poolt ajukoores esilekutsutud püsiva pidurduse kõrvaldamisega läks korda katkestada paralüseeriv ahel, oli Nüza täiesti terve. Nüüd oli vaid tarvis tagasi saada endine energia pärast
269
nii pikka kataleptilist und. Niiza, elus ja terve Niiza! Missugune õnn! Kui uudne ja ootamatult kirgas tunne täitis Erg Noori hinge!
Ta nägi üksikut naisekuju, kes talle teeharu poolt kiiresti vastu tuli. Ta oleks selle naise tuhande hulgast ära tundnud — see oli Veeda Kong. Veedale, kes varem nii tugevasti tema mõtteid valdas, ei olnud nende teede erinevus siiamaani veel selge. Arvutusmasinate diagrammidega harjunud Erg Noor kujutles järsult taevasse tõusvat kaart — tema püüdlust — ning planeedi kohal kulgevat, selle minevikusajandite sügavusse süüvivat Veeda elu- ja loominguteed. Mõlemad jooned eemaldusid teineteisest laias kaares.
Erg Noori rabas äkki Veeda Kongi pisimagi üksikasjani tuttava näo sarnasus Niiza näoga. Mõlemad olid kitsad, laia silmadevahe ja kõrge laubaga, pikkade kaarjate kulmudega, mõlemal ühesugune õrn pilkav muie suure suu ümber. Isegi ninad, mõlemal pisut ülespidi, pehmelt ümarad ja pikavõitu, olid sarnased otsekui õdedel. Kuid Veeda vaatas alati otse ja mõtlikult, Niiza Kriti jonnakas peake aga oli noorusetuhinas sageli kuklasse heidetud.
«Te silmitsete mind?» imestas Veeda.
Ta ulatas Erg Noorile mõlemad käed ning too surus need oma põskede.vastu. Veeda vabastas end võpatades. Astronaut muigas nõrgalt.
«Ma tahtsin tänada neid käsi, mis Niiza terveks ravisid... Ta ... Ma tean kõik! Ta vajas pidevat valvamist ja te loobusite huvitavast ekspeditsioonist. Kaks kuud!.. .»
«Ei loobunud, vaid hilinesin «Tantrat» oodates. Niikuinii oli hilja, ja pealegi on teie Niiza lihtsalt võluv! Me oleme väliselt sarnased, kuid tema on kosmose ja raudtäh-tede võitjale tõeliseks sõbraks oma truudusega ja kindla suunitlusega taevasse.»
«Veeda!»
«Ma ei naljata, Erg! Kas te ei tunne, et praegu ei ole veel aeg nalja teha? Kõik peab selgeks saama.»
«Mulle on niigi kõik selge! Kuid ma ei täna teid mitte enda, vaid Niiza pärast.»
«Ärge tänage! Mul oleks raske olnud, kui te oleksite Niiza kaotanud.»
«Ma saan aru, kuid ei usu, sest ma tunnen Veeda Kongi, kellele niisugused kaalutlused on täiesti võõrad. Ja mu tänumeel ei ole kadunud.»
270
Erg Noor silitas noore naise õlga ning võttis tal käe alt kinni. Nad läksid kõrvuti mööda tühja teed ja vaikisid, kuni Erg Noor uuesti rääkima hakkas:
«Kes ta siis on, see tõeline?»
«Dar Veter.»
«Endine välisjaamade juhataja! Või nii! ... »
«Erg, te teete mingisuguseid tühje sõnu. Ma ei tunne teid ära.»
«Järelikult olen ma muutunud ... Ent mul on Dar Vete-rist ettekujutus ainult tema töö järgi ja. ma mõtlesin, et tema unistab samuti kosmosest.»
«õige. Unistab tähemaailmast, kuid oskab tähti ühendada muistse põlluharija armastusega Maa vastu. Teaduse-inimene, kellel on lihtsa meistri suured käed.»
Erg Noor heitis tahtmatult pilgu oma ahtale, matemaatiku ja muusikamehe pikkade tugevate sõrmedega kämblale.
«Kui te teaksite, Veeda, kui tugev on praegu minu armastus Maa vastu!»
«Pärast pimedusemaailma ja pikka teekonda halvatud Niizaga? Muidugi! Ent... »
«Kas see armastus siis ei saa minu elu aluseks olla?»

«Ei! Te olete tõeline kangelane ja seepärast kangelastegudest küllastumatu. Te kannate sedagi armastust täie karikana, kartes sellest tilkagi Maa peale valada, sest tahate teda tervenisti kosmosele anda. Kuid ikka sellesama Maa heaks!»
«Veeda, Tumedal ajal oleks teid tuleriidal ära põletatud!»
«Mulle on seda juba öeldud... Olemegi teelahkmel. Kus teie kingad on, Erg?»
«Ma jätsin nad aeda, kui teile vastu tulin. Pean tagasi minema.»
«Nägemiseni, Erg. Minu töö siin on lõppenud, algab teie oma. Kus me kokku saame? Või kohtume alles enne uue laeva starti?»
«Ei, ei,,Veeda! Me sõidame Niizaga kolmeks kuuks po-laarvööndi sanatooriumi. Tulge meid külastama ja tooge Dar Veter ka kaasa.»
«Missugusesse sanatooriumi? Kas «Kivisesse Südamesse» Siberi põhjarannikul? Või Islandile, «Sügislehte-desse»?»
«Põhja-polaarringi jaoks on juba hilja. Meid saadetakse
271
lõunapoolkerale, kus varsti algab suvi. «Valgesse Koitu» Grahami maal.»
«Hästi, Erg. Kui Dar Veter ainult kohe kaaslast viiskümmend seitse taastama ei lähe. Arvatavasti tuleb esiteks materjalid ette valmistada.»
«Tore maapealne inimene on ta teil küll — peaaegu aasta otsa taevas!»
«Ärge vigurdage. See taevas on palju lähemal, võrreldes nende kujutlematute avarustega, mis meid teineteisest lahutasid.»
«Kas te kahetsete seda, Veeda?»
«Milleks te küsite, Erg? Igaühes meist on kaks poolust: üks kipub uue poole, teine hoiab endist ja on valmis tema juurde tagasi pöörduma. Te teate seda ja teate ka, et tagasi minnes ei jõuta iial sihile.»
«Kuid kahetsus jääb... nagu pärg kallile kalmule. Suudelge mind, Veeda, armas!...»
Noor naine täitis kuulekalt palve, tõukas astronaudi õrnalt eemale ning läks kiiresti peateele — elektribusside liinile. Lähenenud masin peatus automaatselt. Erg Noor nägi veel kaua Veeda punast kleiti läbipaistva seina taga.
Ka Veeda vaatas läbi klaasi liikumatut Erg Noori. Mõtetes kaikus järelejätmatult refrään Killustatud Maailma ajastu poeedi luuletusest, mis oli tõlgitud ja hiljuti Ark Giri poolt viisistatud. Dar Veter ütles talle kord vastuseks õrnale etteheitele:
«Ja ei taevased inglid, kui tahaksid nad,
sügavikkude vaimud — ka need
minu hingest küll iialgi võtta ei saa
kaunist, veetlevat Annabel Leed!»[1]
See oli muistse mehe väljakutse loodusjõududele, mis olid röövinud temalt armsama. Mehe väljakutse, kes ei leppinud kaotusega ega tahtnud midagi saatusele loovutada.
1 Ameerika kirjaniku Edgar Allan Poe (1809—1849) luuletusest «Annabel Lee».
Elektribuss lähenes juba Spiraaltee harule, aga Veeda Kong seisis ikka veel akna all. Poleeritud käsipuust tugevasti kinni hoides ümises ta endamisi imeilusat romanssi, mis oli täis helget nukrust.
272
«Ingliteks nimetasid vanasti usklikud eurooplased kujutletavaid taevavaime, sõnumitoojaid jumalate tahtest. Sõna «ingel» tähendabki muinaskreeka keeles «sõnumitooja». Paljude saiandite eest unustatud sõna . . .»
Jaamas ärkas Veeda mõtteist, kuid Spiraaltee vagunis pöördus taas nende juurde tagasi.
«Taeva, kosmose sõnumitoojateks võib nimetada ka Erg Noori, Mven Massi ja Dar Veterit. Eriti just Dar Veterit, kui ta on lähedases maises taevas, kaaslase ehitustöödel ...» Veeda naeratas ülemeelikult. «Kuid sügavike vaimud oleme siis meie, ajaloolased,» ütles ta valjusti,

omaenda häälekõla kuulates, ja pahvatas lõbusalt naerma. «Jah, just taevased inglid ja sügavike vaimud! Aga vaevalt see Dar Veterile meeldib ...»
Madalad mustade okastega seedrid — Subantarktika jaoks aretatud külmakindel vorm — mühisesid raugematus tuules pidulikult ja ühtlaselt. Külm tihe õhk voogas kiire jõena, tuues endaga kaasa erakordset puhtust ja värskust, mis on iseloomulik ainult avamere ja kõrgmägede õhule. Ent mägedes igilumega kokkupuutuv tuul on kuiv, kergelt põletav nagu vahuvein, siin aga oli ookeani hingus otse tajutavaks puudutuseks, mis niiskelt tervet keha paitas.
«Valge Koidu» sanatooriumi hoone, mis oma klaasseinte ümarike vormide poolest mineviku gigantseid merelaevu meenutas, laskus astangutena mere äärde. Vaheseinte, treppide ja sammaste kahvaturoosa värvus oli päeval teravas vastuolus tumedate, šokolaadlillade andesiitkaljude kuplitaoliste massiividega, millest läbi lõikusid sinkjas-hallid, sulatatud süeniidist, portselaniläikelised teed. Kuid praegu pleegitas ja ühtlustas kõiki värvitoone hiliskeva-dise polaaröö eriline hahkjas valgus, mis näis tulevat taeva ja mere sügavusest. Päike kadus tunniks lõunas asuva kõrglava taha. Sealt tõusis laia võlvkaarena üle kogu lõunataeva laotuv majesteetlik sära. See oli vastu-helk Antarktise mandri võimsatelt jääväljadelt, mis olid säilinud tema idakülje kõrgel küürul. Inimese tahe oli nad kaugemale nihutanud ja jätnud järele ainult veerandi endisest kolossaalsest jääkattest. Valge jäine koit, mille järgi ka sanatoorium oma nime oli saanud, muutis kogu ümbruse rahulikuks nõrga valguse maailmaks, kus polnud ei varje ega reflekse.

Neli inimest läksid hõbedaselt peegelduvat portselani-Iäikelist eed mööda pikkamisi ookeani poole. Tagapool astuvate meeste näod näisid otsekui hallist graniidist tahutud, mõlema naise suured silmad olid muutunud põhjatult sügavaks ja salapäraseks.
Oma nägu Veeda Kongi karusnahkse keebi krae vastu surudes vaidles Niiza Krit ajaloolasele erutatult vastu. Veeda s:mitses kerget imestust varjamata seda välimuselt tema endaga sarnanevat neiut.
«Mulle näib, et parim kingitus, mille naine armastatule võib teha, on teda uuesti luua ja sellega oma kangelase olemasoh pikendada. See on ju peaaegu surematus!»
«Mehed otsustavad meie üle teisiti,» vastas Veeda. «Dar Veter ütles mulle, et tema ei tahaks tütart, kes armastatuga liialt sarnaneks. Tal olevat ränk mõelda, et ta peab siit maaimast lahkudes iätma tütre ilma oma armastuse ja õrnuseta tundmatu saatuse hoolde... Need on muistse kiivuse ja kaitsmisinstinkti igandid.»
«Aga mulle on talumatu mõte, et ma pean oma lihasest lapsukesest lahkuma,» jätkas oma mõtetest vallatud Niiza. «Andma ta kasvatada, kui ta on vaevalt imikueast välja jõudnud1»
«Saan aru, kuid ei ole nõus.» Veeda muutus tusaseks, nagu oleks neiu tema hinges valusat keelt puudutanud. «Üks inimkonna ülevamaid saavutusi on võit pimeda ema-instinkti üle, arusaamine, et ainult laste kollektiivne kasvatamine spetsiaalselt õpetatud ja valitud inimeste poolt suudab meie ühiskonna inimest luua. Nüüd peaaegu ei olegi enam pöörast emaarmastust nagu muistsel ajal. Iga ema tea:, et kogu maailm on tema lapse vastu sõbralik. Ja sellepärast ongi kadunud instinktiivne ahviarmastus, mis tekkis loomalikust hirmust oma lapsukese pärast.»
«Ma saan sellest aru,» ütles Niiza, «kuid ainult mõistusega.»
«Äga mina tunnen täielikult, kuni lõpuni, et suurim õnn — võimalus teisele olendile rõõmu teha — on nüüd kättesaadav igale inimesele, igale vanusele. See, mis endistes ühiskondades oli võimalik vaid vanematele, vanaemadele a vanaisadele, eeskätt aga emadele ... Mispärast peab tingimata kogu aeg väikese juures olema? Eks seegi ole igand aegadest, mil naised elasid pealesunnitult kitsast elu ega saanud armastatuga koos olla. Aga teie olete alati koos, niikaua kui armastate.. »

«Ma ei tea, mõnikord tekib nii meeletu soov, et su kõrval käiks tilluke temaga sarnanev olevus ... Ja... ei, ma ikkagi ei tea ...»
«On olemas Emade saar. Jaava. Seal elavad kõik, kes tahavad ise oma last kasvatada.»
«Oh ei! Ma ei saaks ka kasvatajaks hakata, nagu seda teevad inimesed, kes eriti lapsi armastavad. Ma tunnen endas nii palju jõudu, ja ma olen juba kord kosmoses käinud ... »
Veeda leebus.
«Te olete nooruse kehastus. Niiza, ja mitte ainult füüsiliselt. Nagu kõik noored, nii ei saa ka teie elu vastuoludega kokku põrgates aru. et need oncn elu ise, et armurõõm toob tingimata kaasa rahutust, hoolt ja muret, seda suuremat, mida suurem on armastus. Aga teile paistab, nagu kaoks kõik elu esimese löögi juures ... »
Viimaste sõnade juures sähvatas Veedas järsku arusaamine. Ei, mitte üksnes nooruses ei peitunud Niiza rahutuse ja elujanuste püüdluste põhjus!
Veeda oli paljudele omase vea teinud — arvanud, et hingehaavad paranevad üheaegselt kehaliste vigastustega. Hoopiski mitte! Kauaks ajaks iääb veel psüühikasse püsima haav. mis on peidetud sügavale füüsiliselt tervesse kehasse ning võib mõnikord päris tühisel põhjusel ootamatult avaneda. Nii oli lugu ka Niizaga: viis aastat halvatust, ehkki ta sel aial oli täiesti teadvusetu, oli jätnud endast mälestuse kõigisse kehakudedesse, hirmu kohtumise ees õudse ristiga, kes oleks peaaegu surmanud Erg Noori.
Niiza aimas Veeda mõtete suunda ning ütles kõlatult:
«Pärast raudtähte ei taha minust lahkuda kummaline tunne. Kuskil hinges pesitseb häiriv tühjus. See elab koos kindla rõõmu ia jõuga, neid kustutamata, kuid ka ise kus-lumata. Aga tema vastu võidelda saan ma ainult sellega, mis mind täielikult haarab eAa lase mul temaga kahekesi jääda ... Nüüd ma tean, mida tähendab kosmos üksikule inimesele, ja kummardan veel sügavamalt astronautika esimeste kangelaste ees!»
«Ma vist mõistan,» vastas Veeda. «Ma olin kord väikestel ookeani keskele eksinud Polüneesia saartel. Seal haarab sind üksinduse tundidel mere palge ees piiritu kurbus nagu üksluisesse kaugusse hääbuv nukker laul. Nähtavasti räägib inimesele muistne mälestus ürgaegsest teadvuse üksindusest, kui nõrk ja kadumisele määratud oli ta varem oma

hingepuuris. Ainult ühine töö ja ühised mõtted võivad sellest päästa. Tuleb laev, mis näib saarest veel väiksem olevat, kuid mõõtmatu ookean ei ole enam see mis enne. Käputäis seltsimehi ja laev — see on juba omaette maailm, mis talle kättesaadavaisse ja alistuvaisse kaugustesse tungib. Nii on lugu ka kosmoselaevaga. Te olete selles koos vaprate ja tugevate seltsimeestega! Kuid üksindus kosmoses . .. » Veeda võpatas. «Vaevalt et inimene seda taluda suudab.» .
Niiza liibus veel tugevamini Veeda vastu.
«Kui õigesti te ütlesite, Veeda! Sellepärast ma tahangi kõike korraga .. .»
«Niiza, te hakkate mulle ikka enam meeldima. Nüüd saan ma teie otsusest paremini aru ... See näis mulle meeletuna.»
Niiza pigistas vaikides Veeda kätt ja surus nina tema tuulest külma, põse vastu.
«Aga kas te peate vastu, Niiza? See on ju nii uskumatult raske!»
«Mis raskusest te kõnelete, Veeda?» pöördus viimast hüüatust kuulnud Erg Noor tema poole.
«Kas olete Dar Veteriga kokku rääkinud? Ta keelitab mind juba pool tundi, et ma hakkaksin oma astronaudikogemusi noortele edasi andma ega läheks lennule, kust tagasi ei tulda.»
«Ja kas tal on õnnestunud teid veenda?»
«Ei. Minu tähtedevaheliste lendude kogemused on palju vajalikumad selleks, et viia «Luik» eesmärgile, sinna.» Erg Noor osutas heledale tähtedeta taevale, kus allpool Väikest Magalhäesi Pilve, Tuukani ja Lõunahüdra all, pidi loitma ere Ahernaar. «Viia teed mööda, mida ei ole veel läbinud ükski Maa ega Ringi laev.»

Koos Erg Noori viimase sõnaga süttis tema selja taga tõusva päikese serv, mille kiired kogu valge koidu müstilisuse minema pühkisid.
Neli sõpra jõudsid mere äärde. Ookean hingas külma, veeretades lauskjale rannale ridamisi vahuharjadeta laineid, tormise Antarktika rasket virvendust. Veeda Kong vaatas uudishimulikult terasekarva vett, mis sügavamal kiiresti tumenes ja madala päikese kiirtes lillaka jäävar-jundi omandas.
Niiza Krit seisis tema kõrval helesinisest karusnahast kasukas, peas samasugune ümmargune mütsike, mille alt tungis välja tumeruuge juuksekuhil. Neiu oli talle omasel

viisil pea kergelt kuklasse heitnud. Dar Veter jäi teda tahtmatult imetlema ning kortsutas laupa.
«Veter, teile ei meeldi Niiza?» hüüdis Veeda Kong liialdatud pahameelega.
«Te ju teate, et ma olen tast vaimustatud,» vastas Dar Veter mornilt. «Kuid praegu tundus ta mulle nii väikesena ja haprana, võrreldes ... »
«Sellega, mis mind ootab?» küsis Niiza väljakutsuvalt. «Kas te jätsite Ergi rahule ja asusite mind ründama?»
«Ma ei ole mõtelnudki seda teha,» vastas Dar Veter tõsiselt ja nukralt, «kuid mu kurvastus on loomulik. Minu armsa Maa imekaunis olend peab kaduma põhjatusse kosmosesse, kus valitseb pilkane pimedus ja koletu külm. See ei ole kaastunne, Niiza, vaid kaotuse kurbus.»
«Teie tunded on samasugused kui minu omad,» nõustus Veeda. «Kirgas elutuluke Niiza, ja jäine surnud maailmaruum!»
«Kas ma näin hapra lillekesena?» küsis Niiza. Tema hääle kummaline intonatsioon tegi Veeda valvsaks.
«Kes armastab minust rohkem külmaga võitlemise rõõmu?» Ja neiu rebis mütsi peast, raputas oma ruugeid kiharaid ning viskas kasuka seljast.
«Mis te teete, Niiza?» taipas Veeda Kong esimesena ja sööstis astronaudi poole.
Ent Niiza otsekui lendas kaliule. mis lainete kohale ulatus, ja andis oma rõivad Veeda kätte. Külmad lained võtsid Niiza oma embusse ja Veeda võpatas kogu kehast, kui ta kuiutles, kuidas niisugune kümblus tundub. Niiza ujus rahulikult, tugevate tõmmetega laineid läbistades kaugemale. Laineharjale tõustes hakkas ta kaldale jäänutele käega viipama, heites väljakutse endale järgneda.
Veeda Kong jälgis teda vaimustusega.
«Veter, Niiza ei ole Ergi, vaid jääkaru sõbratar. Kas teie, rrõhiamaa inimene, tõesti alla annate?»
«Päritolu poolest olen küll põhjamaalane, aga eelistan sooje meresid.» ütles Dar Veter kaeblikult ja lähenes vastumeelselt lainepiirile.
Ta riietus lahti, katsus jalaga vett ning tormas «uhh!» hüüdes terashallile lainele vastu. Kolme hoogsa tõmbega kerkis ta laineharjale ja liugles teise laine tumedasse nõkku. Ainult palju aastaid kestnud treening ja aastaringne suplemine päästsid Dar Veteri prestiiži. Hing jäi tal

kinni ja silme ees hakkasid keerlema punased rattad. Paari järsu sukeldumise ja hüppega sai ta jälle hingamisvõime tagasi. Dar Veter tuli veest välja üleni sinisena, lõdisedes, ning jooksis koos Niizaga mäest üles. Mõni minut hiljem nautisid nad karusnahksete rõivaste soojust. Isegi külmetama panev tuul näis nüüd kandvat korallimerede hingust.
«Mida enam ma teid tundma õpin,» sosistas Veeda, «seda rohkem veendun, et Erg Noor ei ole valikuga eksinud. Te julgustate teda raskel tunnil nagu ei keegi teine, rõõmustate, hoiate... »
Niiza päevitumata põsed kattusid tiheda punaga.
Hommikueine alal kõrgel tuulest vibreerival kristallter-rassil kohtas Veeda tihti neiu mõtlikku ja õrna pilku. Kõik neli olid sõnakehvad nagu inimesed enne pikka lahusolekut harilikult ikka.

«Kibe on niisuguseid inimesi tundma õnpida ja samas neist lahkuda!» ütles Dar Veter äkki valjusti.
«Võib-olla te .. .» alustas Erg Noor.
«Minu vaba aeg on lõppenud. Ma pean kõrgusse tõusma! Grom Orm ootab mind.»
«Ka minul on aeg,» lisas Veeda. «Ma sukeldun oma sügavikku, hiljuti avastatud koopasse — Killustatud Maailma aiastust säilinud .hoiukohta.»
««Luik» saab stardivalmis tuleva aasta keskpaiku, meie aga asume ettevalmistustele kuue nädala pärast,» ütles Erg Noor tasa. «Kes juhatab praegu välisjaamu?»
«Esialgu Junius Ant, kuid ta ei taha oma mälumasina-test lahkuda ja Nõukogu ei ole Labradori F-seadme füüsi-kainseneri Emb Ongi kandidatuuri veel kinnitanud.»
«Ma ei tunne teda.»
«Teda tuntakse vähe, sest ta tegeleb Teadmiste Piiride Akadeemias megalainete mehaanika küsimustega.»
«Mis asi see on?»
«Megalained on kosmose suured rütmid — gigantsed lained, mis aeglaselt levivad maailmaruumis. Nendes väljenduvad näiteks vastuolud kohtuvate valguskiirte kiirustes, mis annavad absoluutsest ühikust suuremaid suhtelisi väärtusi. Muidugi pole see kaugeltki veel läbi töötatud... »
«Aga Mven Mass?»
«Kirjutab raamatut emotsioonidest. Ka temal on isiklikuks otstarbeks vähe aega: Stohastika ja Tuleviku Ennustamise Akadeemia määras ta konsultandiks teie «Luige»
278
lennu alal. Niipea kui materjalid on koos, tuleb tal raamatuga hüvasti jätta.»
«Kahju! Teema on tähtis. Oleks juba aeg õigesti mõista emotsioonide maailma reaalsust ja jõudu,» avaldas Erg Noor arvamust.
«Ma kardan, et Mven Mass on vaevalt suuteline kaineks analüüsiks,» ütles Veeda.
«Nii see peabki olema, vastasel korral ei kirjutaks ta midagi silmapaistvat,» vaidles Dar Veter vastu ning tõusis, et hüvasti jätta.
«Nägemiseni! Lõpetage oma tööd kiiresti, muidu me ei näegi üksteist,» ulatasid Niiza ja Erg käe.
«Küllap näeme,» lubas Dar Veter kindlalt. «Äärmisel juhul El Homra kõrbes enne starti.»
«Enne starti,» olid astronaudid päri.
«Lähme, taevane ingel.» Veeda Kong pistis käe Dar Ve-teri küünarnuki alla, pööramata sihilikult tähelepanu tema kulmukortsutusele. «Maa on teid vist ära tüüdanud?»
Dar Veter seisis harkisjalu hädavaevalt kinnitatud karkassi kõikuval alusel ning vaatas alla, hajunud pilvekihtide vahelisse hirmuäratavasse põhjatusse. Sealt paistis Maa pind kääruliste hallide mandrite ja tumelillade merede kontuuridega. Planeedi tohutu suurus mõjus rabavalt isegi tema viie läbimõõdu kauguselt.
Dar Veter tundis ära tehiskaaslastelt tehtud ülesvõtete järgi lapsepõlvest saadik tuttavad piirjooned. Seal on nõgus joon temaga ristsuunaliste mustendavate mäeviirgudega. Paremal sädeleb meri, otse jalgade ees aga on kitsas eelmäestiku org. Tal oli täna õnne: pilved hajusid just selle planeediosa kohalt, kus praegu elab ja töötab Veeda. Seal, malmhallide mägede järskude astangute jalamil asub kuskil muistne koobas, mis süüvib ruumikate korrustena Maa põue. Seal korjab Veeda inimsoo möödunud elu tummade tolmunud kildude hulgast välja need ajaloolise tõe terad, milleta ei saa olevikku mõista ega tulevikku ennustada.
Rihveldatud tsirkooniumpronksplaatidest platvormilt alla kummardudes saatis Dar Veter mõttes tervituse ebamääraselt aimatavasse punkti, mis oli nüüd kadunud läänest roomavate sulgjate, väljakannatamatult kiirgavate pilvede tiiva alla. Ööpimedus seisis seal siravaist tähtedest ülekülvatud müürina. Pilvekihid paistsid üksteise kohal

rippuvate hiiglaparvedena. Nende all mustendavas kuristikus kihutas Maa pind pimedusemüüri varju, otsekui kaoks ta igaveseks olematusse. Planeedi varjukülge rüütas kosmose mustas avaruses särav õrn sodiaagivalgus.
Üle planeedi valgustatud külje laotus helesinine pilve-vaip, mis peegeldas terashalli Päikese jõulist valgust. Igaüks, kes oleks vaadanud pilvi ilma tumeda filtrita, oleks nägemise kaotanud, samuti nagu seegi, kellel oleks tulnud väljaspool Maa atmosfääri tuhande kilomeetri paksust kaitsekihti silmadega hirmuäratava valgusallika poole pöörduda. Lühilainelised päikesekiired — ultravioletsed kiired ja röntgenikiired — hoovasid kõike elusat hävitava voona. Nendele lisandusid sagedased kosmiliste osakeste valingud ja van Alleni tsooni pidev radiatsioon. Uuesti süttinud tähed saatsid maailmaruumi surmatoovaid kiirgusi. Ainult kindel skafander päästis töötajad hukkumisest.
Dar Veter viskas kaitsetrossi teisele poole ja liikus mööda tugitala Suure Vankri särava aisa suunas. Gigantne toru oli terve tulevase kaaslase ulatuses kokku monteeritud. Tema. mõlemas otsas kerkisid teravad kolmnurgad, mis hoidsid ülal magnetvälja kiirgajate hiiglakettaid. Kui paigaldatakse patareid, mis Päikese helesinist kiirgust elektrivooluks muudavad, siis võib köidikutest vaba-, neda ja liikuda piki magnetijõujooni, rinnal ja seljal vastavad suunavad plaadid.
«Me tahame öösel töötada,» kõlas tema kiivris ootamatult noore inseneri Kad Laiti hääl. «Valgust lubas anda «Altai» komandör.»

Dar Veter heitis pilgu vasakule alla, kus rippusid mõned ühtehaagitud veoraketid nagu magavad kalad. Kõrgemal, lameda varju all, mis oli määratud kaitseks meteooride ja Päikese eest, hõljus sisemise vooderduse plaatidest monteeritud ajutine platvorm, millele paigutati ja millel pandi kokku rakettides kohaletoimetatud osad. Seal sagisid mustade mesilastena töölised, kes lõid helendama nagu jaaniussikesed, kui skafandri peegeldav pealispind kaitsva varju alt välja sattus. Rakettide külgedes haigutavatest tumedatest avadest, kust suuri detaile välja laaditi, hargnes trosside ämblikuvõrk. Veel kõrgemal, otse karkassi kohal, askeldas rühm kummalistes, vahel lausa naljakates poosides inimesi koguka masina ümber. Borasoonkattega berülliumpronksist rõngas oleks Maa peal juba ise tublisti sada tonni kaalunud. Siin rippus kogu see mürakas kuule-
281

kalt kaaslase metallsõrestiku ligidal peenikese trossi küljes, mille ülesandeks oli kõikide nende alles kokkumonteerimata osade Maa ümber tiirlemise integraalkiirust võrdsustada. Harjudes raskusjõu puudumisega, täpsemalt väga väikese raskusjõuga, muutusid töötajad osavaks ja kindlaks. Kuid need osavad töölised tuli peagi uute vastu välja vahetada. Pikaajaline füüsiline töö kaalutuse tingimustes tekitas vereringes häireid, mis võisid püsima jääda ning Maale naasmisel inimese invaliidiks muuta. Sellepärast töötas igaüks kaaslasel kõige rohkem sada viiskümmend tundi, puhkas seejärel üheksasaja kilomeetri kõrgusel planeedi kohal tiirlevas vahejaamas ja läks siis Maale tagasi, kus ta kõigepealt Karakorumis asuvas Välisatmosfääri Palees läbi tegi arstliku regravitatsiooni.
Dar Veter, kes monteerimistöid juhtis, püüdis end mitte füüsiliselt koormata, nii väga kui ta ka ei oleks mõnikord tahtnud üht või teist tööd kiirendada. Tema pidi siin, viiekümne seitsme tuhande kilomeetri kõrgusel, mitu kuud vastu pidama.
Öiseks tööks nõusolekut anda tähendas oma noored sõbrad veel kiiremini alla planeedile saata ja uus vahetus enneaegselt välja kutsuda. Teine ehitustöödele määratud planetoplaan, «Banon», asus Arizona tasandikul, kus televiisoriekraanide ja registreerimismasinate kilpide ees istus Grom Orm.
Otsus töötada ilma jäise kosmoseöö tundideks ettenähtud vaheaegadeta kiirendas tunduvalt montaažitöid. Dar Veter ei tohtinud sellest võimalusest loobuda. Saanud nõusoleku, pudenesid inimesed monteerimisplatvormilt igasse külge laiali ja hakkasid veel keerukamat trosside ämblikuvõrku punuma. Planetoplaan «Altai», mis oli ehitustööliste ühiselamuks ja rippus liikumatult tugitala otsa juures, haakis järsku lahti rullikutega trossid, mis tema sissepääsuluuki ja ehitatava kaaslase karkassi ühendasid. Ta mootoritest paiskusid välja pikad pimestavad leegijoad. Planetoplaani hiiglakere pöördus hääletult ja kiiresti. Mitte vähimatki müra ei kandunud läbi planeetidevahelise ruumi tühjuse. «Altai» meisterlik komandör vajas vaid paari mootoritukset, et neljakümne meetri kõrgusele ehitusplatsi kohale tõusta ja oma maandumisprožektoritega monteerimisplatvormi poole pöörduda. Planetoplaani ja karkassi vahele veeti uuesti juhttrossid ning kogu see
282
maailmaruumis rippuv mitmesuguste esemete kogum jäi suhteliselt liikumatuks, jätkates samal ajal tiirlemist ümber Maa kiirusega umbkaudu kümme tuhat kilomeetrit tunnis. Pilvemasside paigutus näitas Dar Veterile, et ehitus liigub planeedi antarktilise piirkonna kohal ja sukeldub järelikult varsti Maa varju. Skafandrite täiustatud soojendajad ei suuda kosmoseavaruste jäist hingust täielikult kinni pidada, ja häda sellele rändurile, kes oma patareide energia mõtlematult ära kulutab! Nii hukkus kuu aega tagasi montaažiarhitekt, kes avatud raketi külmas korpuses äkilise meteoorivihma eest varju otsis. Tema jaoks jõuti päikesepoolsele küljele liiga hilja ... Üks teine insener sai surma meteoori läbi. Neid juhuseid on võimatu viimaseni ette näha ja vältida. Kaaslaste ehitamine nõuab alati ohvreid — ja kes on järgmine? ... Stohastika seadused, kuigi nad on vähe rakendatavad üksikute liivaterade

taoliste üksikisikute kohta, ütlevad, et kõige rohkem võimalust järgmiseks ohvriks saada on temal, Dar Veteril. Viibib ju tema kõikidest kauem siin, selles kõrguses, mis on avatud kõigile kosmose juhustele . .. Ent trotslik sisemine hääl kinnitas Dar Veterile, et tema suurepärase isikuga ei juhtu mitte midagi. Kui rumal niisugune veendumus matemaatiliselt mõtleva inimese jaoks ka polnud, ei hüljanud see Dar Veterit ning aitas tal rahulikult balansseerida kaitsmata karkassi taladel ja võredel musta taeva põhjatuses.
Maa peal toimus konstruktsioonide monteerimine eriliste masinate abil, mida nimetati embrüotektideks, sest nad töötasid elusorganismi kasvamise põhimõttel. Elusorganismi molekulaarehitus, mille kujunemist juhib pärilik küberneetiline mehhanism, oli muidugi kujutlematult keerukam, allutatud mitte üksnes füüsikalis-keemilisele valikule, vaid ka alles lahendamata lainerütmikale. Kuid elusorganismid kasvasid ainult ioniseeritud molekulide soojade lahuste tingimustes, embrüotektid aga töötasid harilikult po* lariseeritud vooludes, valguses või magnetväljas. Monteerimisele kuuluvatele osadele radioaktiivse talliumiga kan-tud märgid ja võtmed orienteerisid masinate poolt ühendatavaid detaile ning montaaž kulges võhikule rabavana tunduva täpsuse ja kiirusega. Siin kõrgel neid masinaid ei olnud ega saanudki olla. Kaaslase monteerimine kujutas endast vanamoelist ehitustööd elavate inimeste käte abil. Kõigist hädaohtudest hoolimata näis töö niivõrd huvitav,

et meelitas ligi tuhandeid vabatahtlikke. Psühholoögia-katsejaamad jõudsid vaevu läbi vaadata kõiki soovijaid, kes olid Nõukogule teatanud oma valmisolekust planeetide-vahelisse ruumi minna.
Dar Veter jõudis päikesemasinate alusteni, mis laotusid lehvikuna kunstliku raskusjõu aparaati kandva hiiglasuure puksi ümber, ning lülitas oma seljapatarei kontrollahela sisendiklemmi külge. Tema kiivritelefonis hakkas kõlama lihtne meloodia. Siis ühendas ta paralleelselt klaasplaadi, millele oli peente kuldjoontega kantud skeem. Kostis sarrla meloodia. Kahte nooniust pöörates viis Dar Veter ajahetked ühte ja tõdes lahkuminekute puudumist mitte ainult meloodias, vaid ka häälestuse tonaalsuses. Tulevase masina tähtsat osa monteeriti laitmatult. Võis alustada radiat-sioon-elektrimootorite paigaldamist. Dar Veter sirutas pikaajalisest skafandri kandmisest väsinud õlgu ja keerutas pead. Liigutamisel rägisesid kaelalülid, mis pidevast liikumatusest kiivris olid kangeks jäänud. Hea veel, et Dar Veter oli imuunne väljaspool atmosfääri töötajate hulgas levinud psühhooside — ultravioletse unehaiguse ja infra-punase marutõve suhtes muidu ei oleks ta kuidagi suutnud austavat ülesannet lõpule viia.
Peagi kaitseb esimene vooderdis töötajaid painava üksinduse eest, mis valdab inimest lahtises kosmoses, kuristiku kohal, kus pole .ei taevast ega maapinda.
«Altaist» eraldus väike päästemürsk ja vilksatas noolena ehitusest mööda. See oli puksiir, mis saadeti ainult koormaid vedavate ja ettemääratud kõrguses peatuvate veorakettide järele. Parajal ajal! Maailmaruumis hõljuvate rakettide, inimeste, masinate ja materjalide kogum suundus Maa ööpoolele. Puksiir tuli tagasi, vedades järel kolme pikka, sinkjalt helkivat, kalakujulist mürsku, millest igaüks kaalus Maal ilma kütuseta sada viiskümmend tonni. Raketid liitusid omasugustega monteerimisplatvormi ümber. Dar Veter kandus ühe tõukega teisele poole karkassi ning leidis end lossimistöid juhtivate tehnikute ringist. Inimesed arutasid öise töö plaani. Dar Veter nõustus nendega, kuid nõudis kõikide individuaalpatareide asendamist uutega, mis peale laternatele, õhufiltritele ja raadiotelefonidele voolu andmise võimaldaksid kolmekümne tunni jooksul skafandreid pidevalt soojendada.
Terve ehitus sukeldus ööpimedusse nagu sügavikku, ent

veel kaua aega valgustas atmosfääri ülemistest kihtidest hajutatud päikesekiirte mahe tuhkjas sodiaagivalgus tulevase kaaslase saja kaheksakümne kraadises pakases tardunud skeletti. Veel häirivamaks kui päeval muutus üli-juhtivus. Isolatsiooni pisimastki kulumisest tööriistades,

patareides või akumulaatorites mähkusid lähedal asuvad esemed otse pinda mööda laialivalguva voolu helesinisesse särasse ning voolu oli võimatu vajalikus suunas edasi anda. Pilkane kosmosepimedus saabus koos kõveneva külmaga. Tähed hiilgasid pööraselt eredate siniste nõeltena. Meteooride nähtamatu ja kuuldamatu lend tundus öösel eriti hirmuäratav. All tumeda kera pinnal lcõmahtasid at-mosfäärihoovustes elektrilise sära mitmevärvilised pilved, tohutu pikkusega sädelahendused või tuhandetesse kilomeetritesse küündivad hajusa helenduse vöödid. Rajutuuled kihutasid seal all, õhkkonna ülakihtides, jõulisemalt igasugusest maapealsest tormist. Päikese ja kosmose kiirgusest küllastunud atmosfääris jätkus intensiivne energia segunemine, mis tegi ehituse sidepidamise koduplaneediga erakordselt raskeks.
Äkitselt muutus midagi selles väikeses, pimedusse ja koletusse külma hälbinud maailmas. Dar Veter ei taibanud kohe, et planetoplaani helgiheitjad põlema süttisid. Veel mustemaks muutus pimedus, tuhmusid raevukad tähed, platvorm ja karkass aga paistsid heledas valguses käega-katsutava selgusega. Mõne minuti pärast vähendas «Altai» pinget. Valgus muutus kollaseks ega olnud enam nii intensiivne. Planetoplaan säästis oma akumulaatorite energiat. Uuesti, samuti nagu päeval, hakkasid liikuma vooderdise-plaatide ruudud ja ellipsid, kinnituskaarte võred, reservuaaride silindrid ja torud, jõudes üksteise järel oma kohale kaaslase skeletis.
Dar Veter leidis kobamisi põiktala, haaras kinni rullik-pidemetest trosskäsipuude küljes, andis jalaga tõuke ja liugles üles. Üsna planetoplaani luugi lähedal vajutas ta pidemetes asuvatele piduritele ja peatus just õ'gel ajal, et mitte suletud ukse vastu põrgata. Selleks et vähendada õhukadu suure hulga tööliste sisenemisel ja väljumisel, ei hoitud üleminekukambris maapealset normaalrõhku. Seepärast astus Dar Veter skafandrit seljast võtmata teise, ajutiseks ehitatud abikambrisse ning lülitas seal kiivri ja patareid välja.
285
Skafandri kandmisest väsinud keha sirutades kõndis Dar Veter kindlalt sisemisel tekil ia nautis tagasipöördumist peaaegu normaalse raskusjõu tingimustesse. Planeto-plaani kunstliku gravitatsiooni seade töötas vahetpidamata. Kirjeldamatult meeldiv oli tunda end kindlal pinna) seisva inimesena ja mitte kerge kihulasena, kes ebakindlas tühjuses lendleb! Maa valgus, soe õhk ja mugav tugitool ahvatlesid pikali heitma ning muretule puhkusele anduma. Dar Veter koges oma esivanemate naudingut, mis tejda kunagi vanaaegsetes romaanides imestama oli pannud. Pärast pikka teekonda külmal kõnnumaal, märjas metsas või jäätunud mägedes läksid inimesed sooja elamusse — majja, muldonni, viltjurtasse. Ja siis lahutasid neid nagu siingi õhukesed seinad suurest, ohtlikust ja vaenulikust maailmast, säilitade" soojust ia valgust, lastes neil puhata, jõudu koguda, edaspidiste tööde üle järele mõtelda.
Dar Veter sai jagu tugitooli ja raamatute kiusatusest. Ta pidi Maaga ühendusse astuma: terveks ööks kõrguses süüdatud valgus võis ehitustöid jälgivate observatooriumide vaatlejates segadust tekitada. Peale selle tuli ette teatada, et täiendust läheb tarvis enne tähtaega.
Täna osutus ühendus eriti heaks ja Dar Veter ei rääkinud Grom Ormiga mitte kodeeritud signaalide abil, vaid TVF-i kaudu, mis oli väga võimas nagu igal planetoplaa-nil. Vana esimees jäi rahule ning pidi viivitamatult hakkama hoolitsema uue meeskonna valimise ja detailide kiirendatud kohaletoimetamise eest.
«Altai» juhtimiskeskusest väljus Dar Veter läbi raamatukogu, mis seinte äärde asetatud kahekordsete koikude abil oli magamisruumiks kujundatud. Kajutitesse, söögitubadesse, köökidesse, külgmistesse koridoridesse ja eesmisesse masinasaali olid samuti paigutatud koikud. Statsionaarseks baasiks muudetud planetoplaan oli puupüsti täis. Dar Veter läks jalgu vaevaliselt järel vedades mööda koridori, mida vooderdasid soojana tunduvast pruunist plastmassist plaadid, ning avas ja sulges laiskade liigutustega «jäiku hermeetilisi uksi.
Ta mõtles astronautidele, kes kümneid aastaid taolise laeva sisemuses mööda saatsid ilma vähimagi lootuseta sellest enne tapvalt kauget tähtaega välja pääseda. Tema elab siin alles kuuendat kuud, seejuures iga päev kitsastest ruumidest väljudes ja planeetidevahelise tühjuse rusuvas avaruses töötades. Ent juba tunneb ta igatsust Maa järele,

tema steppide, merede, elamisvööndite keskuste pulbitseva elu järele. Aga Erg Noor, Niiza ja veel kakskümmend «Luige» meeskonNalliget peavad tähelaevas viibima üheksakümmend kaks sõltuvat ehk sada nelikümmend Maa ajaarvamise aastat, et tagasi koduplaneedile jõuda, ükski neist ei ela nii kaua! Nende kehad põletatakse ja maetakse seal, mõõtmatus kauguses, rohelise tsirkooniumtähe planeetidel ...
Või katkeb nende elu lennu ajal ja siis kaovad nad matuseraketti suletuna kosmosesse... Niisamuti olid tema kaugete esivanemate päevil kandunud mereavarustele surnud võitlejaid kandvad matusevened. Kuid niisuguseid kangelasi, kes läheksid vastu eluaegsele vangistusele laevas ja lendaksid ära ilma lootuseta kunagi tagasi pääseda, ei ole inimkonna ajaloos veel leidunud. Ei, tal ei ole õigus, Veeda teeks talle etteheiteid! On ta siis unustanud muistsete aegade võitlejad inimõiguste ja vabaduse eest, kes läksid vastu palju hirmsamale — eluaegsele vangistusele niisketes keldrites, kohutavatele piinadele. Jah, need kangelased olid tugevamad ja väärikamad isegi tema kaasaegsetest, kes valmistuvad enneolematult suurejooneliseks lennuks kosmosesse, et uurida kaugeid maailmu!
Ja tema, Dar Veter, kes pole oma koduplaneedilt veel kordagi pikemaks ajaks lahkunud, on nendega võrreldes väike inimene ja sugugi mitte taevane ingel, nagu teda naljatades kutsub nii lõpmatult armas Veeda Kong!

XIV PEATÜKK TERASUKS

KAKSKÜMMEND päeva pöörles automaatne robotläbindaja rõskes pimeduses, enne kui tal õnnestus kümneid tuhandeid tonne kaaluv ummistus likvideerida ia varisenud võlvkäigud toestada. Tee koopa sügavusse oli avatud. Jäi vaid üle selle ohutust kontrollida. Roomikute ia arhimeedese kruvi abil liikuvad robotkärud libisesid käratult alla. Mõõteriistad teatasid ica saia meetri tagant andmeid õhu koostise, temneratuuri ia niiskuse kohta. Osavalt takistusi vältides laskusid kärud neljasaja meetri sügavuseni. Siis tungis Veeda Kong oma kaastöölistega koopasse. Üheksakümne aasta eest olid indikaatorid maa-aluste vete uurimise aial hoopiski mitte maaki sisaldavate lubia- ja liivakivide keskel märkinud iärsku suure hulfa metalli, olemasolu. Peagi selgus, et maakoht lanorpb ühte legendaarse, paliude saiandite vanuse Den-Of-Kuli koopa asupaiga kirjeldusega. Koopa nimi tähendas kadunud keeles «Kultuuri variunaik». Hirmsa sõja ähvardusel olid rahvad, kes end teaduses ja kultuuris kõige eesrindlikumaks pidasid, oma tsivilisatsiooni aarded koopasse peitnud. Noil kaugetel aegadel oli salatsemine väga laialt levinud ...
Veeda ei olnud sugugi vähem erutatud oma kõige nooremast kaastöötajast, kui ta kaldkäigu põrandat katval märjal punasel savil allapoole libises.
Kujutlusvõime maalis majesteetlikke saale hermeetiliste seifidega, milles asuvad filmoteegid, joonised ja kaardid, kanne maAnetofonikptaste või mälumasiNallntidetra. riiuleid keemiliste ühendite, sulamite ia ravimite näidistega, tänapäeval kadunud loomade topiseid õhu- ja niiskuskindlates läbipaistvates vitriinides, taimede preparaate, planeedi väljasurnud asukate kivistunud luudest kokkuseatud skelette. Edasi viirastusid silikollist plaatidesse valatud maalid kuulsaimatelt kunstnikelt, terved galeriid

skulptuure — inimkonna suurepärased esindajad, tema väljapaistvad tegelased, meisterlikult kujutatud loomad ... Kuulsate hoonete mudelid, kivvi ja metalli raiutud kirjad, mis räägivad tähelepanuväärsetest sündmustest...
Unistamist jätkates tungis Veeda Kong umbes kolme-nelja tuhande ruutmeetrise pindalaga hiiglaslikku koopasse. Pimedusse kaduv lagi kaardus järsu võlvina, kust rippusid alla elektrivalguses kiiskavad pikad stalaktiidid Saal osutus tõepoolest majesteetlikuks. Veeda mõtteid reaalsuseks muutes paistsid üleni ribiliste ja nukiliste tilkekividega kaetud seinte

orvadest masinad ja kapid. Arheoloogid pudenesid rõõmuhõisetega maa-aluse saali perimeetrit mööda laiali. Paljud orvades seisvatest masinatest, mis olid kohati säilitanud klaasi ja lakikorra läike, osutusid sõidukiteks, mis kauge mineviku inimestele nii väga meeldisid ja mida Killustatud Maailma ajastul peeti inimkonna tehnilise geniaalsuse tipuks. Tollal ehitati üldse millegipärast väga palju sõidukeid, mille pehmetele istmetele mahtus vaid paar-kolm inimest. Sõidukite konstruktsioon oli elegantne, juhtimis- ja liikumismehhanismid teravmeelsed, kuid muus osas olid niisugused masinad lausa kisendav mõttetus. Sadade tuhandete kaupa ristlesid nad linnatänavatel ja maanteedel, vedades edasi-tagasi inimesi, kes millegipärast oma elukohast kaugel töötasid ja iga päev tööle ning tagasi kiirustasid. Nende sõidukite juhtimine oli ohtlik, nad saatsid surma suure hulga inimesi ja põletasid ära miljardid tonnid planeedi geoloogilises minevikus ladestunud väärtuslikke orgaanilisi aineid, mürgitades atmosfääri süsihappegaasiga. Ringi ajastu arheolooge valdas pettumus, kui nad nägid, et nendele kummalistele sõidukitele on koopas nii palju ruumi antud.
Ent madalatel alustel seisis ka palju võimsamaid kolb-jõumasinaid, elektri-, reaktiiv-, turbiin- ja tuumamootoreid. Paksu tilkekivikihiga kaetud klaasvitriinides asetsesid ver-tikaalridades mingid seadmed — võib-olla televiisorid, fotokaamerad, arvutusmasinad voi muud seda laadi aparaadid. Sellel osaliselt roostetolmuks pudenenud, kuid osalt hästi säilinud masinate muuseumil oli suur ajalooline väärtus, sest ta heitis valgust tehnika tasemele tol kaugel ajal, millest pärinevad ajaloolised ürikud olid sõjalistes ja poliitilistes segadustes suurelt osalt kaotsi läinud.
1 Stalaktiidid — tilkekivid, mis ripuvad naeru jääpurikad, vastandina slalagmiitidele, mis kasvavad koopa põrandast ülespoole.

Truu abiline Miiko Eigoro, kes oma armsa mere taas oli vahetanud maa-aluse niiskuse ja pimeduse vastu, märkas saali lõpus jämeda lubjakivisamba taga mustendavat avaust. Sammas osutus masina korpuseks, tema jalamil aga lebas hunnik tolmuks kõdunenud plastmassi — jäänused kilbist, mis kunagi käiku oli sulgenud. Roomavate luurekärude punaste kaablite järgi samm-sammult edasi liikudes tungisid arheoloogid teise koopasse, mis asus peaaegu samal tasapinnal ning oli täis ridadena seisvaid hermeetilisi klaasist ja metallist kappe. Siit-sealt varisenud püstloodseid seinu vöötas pikk, suurte tähtedega ingliskeelne raidkiri. Veeda ei suutnud hoiduda seda kiiresti dešifreerimast.
Muinasaja individualismile tüüpilise hoopleva väljendusviisiga teatasid varjupaiga ehitajad järeltulijatele, et nad on jõudnud teadmiste tipule ja säilitavad siin tuleviku jaoks oma gigantseid saavutusi.
Miiko kehitas põlastavalt õlgu:
«Juba selle kirja järgi võib otsustada, et «Kultuuri varjupaik» on pärit KMa lõpust, vana ühiskonnavormi eksisteerimise viimastest aastatest. Nii iseloomulik on nende juhm veendumus oma lääne tsivilisatsiooni, oma keele, kommete, moraali ja nõndanimetatud valge inimese üleoleku igaveses ja muutumatus püsimises. Ma vihkan seda tsivilisatsiooni!»
«Te kujutlete minevikku eredalt, kuid ühekülgselt, Miiko, Mulle paistavad läbi surnud kapitalismi luukere süngete joonte need, kes tuleviku eest võitlesid. Nende tulevik on meie olevik. Ma näen palju naisi ja mehi, kes kitsapiirilises, kasinas elus valgust otsisid, kellel jätkus headust, et teisi aidata, ja tugevust, et ümbritseva maailma moraalses umbuses mitte kalgistuda. Ja vaprust, pöörast vaprust!... »
«Need, kes oma kultuuri siia peitsid, ei olnud sellised,» vaidles Miiko vastu. «Vaadake, siia on kogutud ainult tehnika. Nad uhkustasid tehnikaga, pööramata tähelepanu üha kasvavale moraalsele ja emotsionaalsele metsistumi-sele. Nad suhtusid halvakspanuga minevikku ega näinud tulevikku!»

Veeda mõtles, et Miikol on õigus. Varjupaiga loojate elu olnuks kergem, kui nad oleksid osanud saavutatut kooskõlla viia sellega,- mis oli jäänud veel teha maailma ja ühiskonna tõeliseks ümberkorraldamiseks. Siis oleks nende risustatud, mustaks tahmatud planeet oma
290
maharaiutud metsade, laialiloobitud paberitükkide, klaasi- ja telliskivikildude ning roostetanud rauaga nagu peopesal nende ette kerkinud. Need esivanemad oleksid siis paremini aru saanud, mis on veel teha, ega oleks end enam enesekiitusega pimestanud.
Kolmandasse saali viis kitsas šaht, mis püstloodselt kolmkümmend kaks meetrit allapoole laskus. Saatnud Miiko koos kahe abilisega kappide läbivalgustamiseks gamma-aparaati tooma, asus Veeda uurima kolmandat koobast, milles ei olnud jälgegi tilkekividest ega saviuhetest. Madalad, täisnurksed, valatud klaasist vitriinid olid vaid nendesse tunginud niiskusest higiseks tõmbunud. Klaaside vastu liibudes uurisid arheoloogid keerukaid kallis-kividega kaunistatud kuld- ja plaatinatooteid.
Vormi järgi otsustades olid need vanaaegsed reliikviad kogutud ajastul, mil inimesed ei olnud veel loobunud esivanemate kummardamisega seotud ürgsest harjumusest pidada vana hinNallsemaks kui uut. Nagu raidkirja lugedes, nii tundis Veeda ka nüüd meelehärmi nende inimeste jabura enesekindluse üle, kes arvasid, et nende arusaamad väärtustest ja nende maitsed rändavad muutumatult läbi kümnete sajandite ning võetakse kaugete järglaste poolt kaanonina vastu.
Koopa kaugem sopp läks üle kõrgeks koridoriks, mis otsejoones kallakalt teadmata sügavusse laskus. Roomavate luurerobotite sügavusemõõtjad näitasid koridori alguses kolmsada neli meetrit maapinnast. Laiad praod lõikasid koridori võlvlae hiiglaslikeks, arvatavasti tuhandeid tonne kaaluvateks paepankadeks. Veeda muutus rahutuks. Paljude maa-aluste ruumide uurimise kogemused sisendasid noorele naisele, et kivimassiiv mäeaheliku jalamil ei ole sugugi püsivas tasakaalus. Võimalik, et ta oli paigast nihkunud maavärisemise või mägede üldise kerkimise tagajärjel — nimelt oli mäeahelik hoiupaiga loomisest möödunud sajandite jooksul poolesaja meetri võrra tõusnud. Selle tohutu massi toestamine käis tavalisel arheoloogilisel ekspeditsioonil üle jõu. Ainult kogu planeedile tähtsad majanduslikud eesmärgid oleksid nii suuri pingutusi õigustanud.
Samal ajal võis nii sügavasse koopasse peidetud ajaloolistel saladustel olla ka tehnilist väärtust: seal võis olla unustatud, ent kaasajale kasulikke leiutisi.
Edasisest uurimisest loobumine oleks olnud mõistlik ja
291
ettevaatlik tegu. Ent miks peaks teadlane nii väga omaenese isikut hoidma, kui miljonid inimesed teevad riskantseid töid ja katseid, kui Dar Veter koos seltsimeestega töötab viiekümne seitsme tuhande kilomeetri kõrgusel Maa kohal, Erg Noor aga valmistub teekonnaks, kust ei ole tagasitulekut. Need mõlemad inimesed, kellest Veeda suuresti lugu pidas, ei oleks taganenud ... Olgu, ka tema ei tagane ...
Tagavarapatareid, elektronpildistaja, kaks hapnikuapa-raati... Nad lähevad kahekesi kartmatu Miikoga ning jätavad kaaslased kolmandat saali uurima.
Veeda soovitas oma kaastöötajatel veidi keha kinnitada. Toodi lagedale rändurite toidutahvlid, mis olid pressitud kiiresti omastatavatest valkudest, suhkrutest ja väsimus-toksiine hävitavatest preparaatidest koos vitamiinide, hormoonide ja närvistimulaatoritega.
Veeda, kes oli elevil ja põles kärsitusest, ei tahtnud süüa. Miiko ilmus alles neljakümne minuti pärast. Selgus, et ta ei olnud suutnud hoiduda paari kappi läbi valgustamast ja kiiruga nende sisu kindlaks tegemast.
Jaapani naistuukrite järeltulija tänas oma juhendajat pilguga ning oli silmapilgu jooksul minekuvalmis.
Peenikesed punased kaablid kulgesid keset käigu põrandat. Naiste peas helendavate gaasikroonide kahvatulilla valgus ei suutnud tungida läbi tuhandeaastase pimeduse nende ees,

kus langus üha järsemaks muutus. Kumedalt ja rütmiliselt langesid laest jämedad külmad tilgad. Külgedelt ja alt kostis pragudes voolava vee sulinat. Läbitungivalt niiske õhk oli umbses, pimedas maa-aluses ruumis täiesti liikumatu. Ainult koobastes esineb sellist vaikust — maakoore täiesti tundetu, surnud ja tardunud mateeria ise valvab seda. Ülal looduses võib ka kõige sügavamas vaikuses alati aimata salajast, varjatud elu, õhu või valguse liikumist. Miiko ja Veeda allusid tahtmatult selle sügava koopa hüpnoosile, mis varjas neid mõlemaid oma mustas põues otsekui ajahambast puretud ja ainult viirastuslikes kujutlustes elustuva surnud mineviku sügavustes.
Laskumine edenes kiiresti, ehkki käigu põrandat kattis paks kleepuv savikord. Kohati tuli seintest väljalangenud rahnudest üle ronida, lae ja rusude vahelistest pragudest läbi roomata. Poole tunni jooksul laskusid Miiko ja Veeda saja üheksakümne meetri võrra allapoole ning jõudsid

sileda seinani, mille vastu nõjatudes lebasid rahulikult mõlemad luurerobotid. Piisas vaid ühest valguskiirest, et seinas ära tunda roostevabast terasest, massiivset, hermeetiliselt ;uletud ust. Ukse keskkohas olid näha kaks reljeefset, mingisuguste märkidega sõõri, kullatud nooled ja käepidemed. Lukk avanes leppesignaali valimisel. Mõlemad arheoloogid olid seda tüüpi seadeldisi tundma õppinud, kuid need olid kuulunud mõnevõrra varajasemasse ajajärku. Veidi aega nõu pidanud, hakkasid Veeda ja Miiko lukku uurima. See sarnanes väga nende kavalate ja õelate mehhanismidega, millega minevikuinimesed mõtlesid kaitsta oma aardeid «võõraste» eest — Killustatud Maailma ajastul jaotati inimesed «omadeks» ja «võõrasteks». Mitmel korral elid niisugused uksed avamiskatsel mürgiseid gaase, lõhkevaid mürske ja pimestavaid kiirgusi välja paisanud ning pahaaimamatud uurijad hävitanud.
Vastupidavatest metallidest või erilistest plastmassidest mehhanismid ei riknenud isegi aastatuhandetega ja röövisid palju elusid, enne kui arheoloogid neid terasuksi kahjutuks tegema õppisid.
Oli selge, et uks tuleb avada eriliste seadmete abil. Nad pidid otse koopa peamise saladuse lävelt tagasi minema. Kes võis kahelda, et kindlalt suletud ukse taga peab peituma kaugete aegade inimestele kõige tähtsam ja hinnalisem! Kustutanud laternad, istusid Veeda ja Miiko kroonide valgel puhkama ja sööma.
«Mis seal küll võiks olla?» ohkas Miiko, pööramata silmi ukselt, mis otsekui sihilikult oma märkide kulda hiilata laskis. «Ta just nagu irvitaks meie üle: ei lase, ei ütle!...»
«Aga mida teil õnnestus teise saali kappides näha?» küsis Veeda, peletades eemale primitiivse ja tarbetu pahameele ootamatu takistuse üle.
«Masinate jooniseid, raamatuid, mis ei ole trükitud muistsele puidust paberile, vaid metall-lehtedele. Siis veel arvatavasti filmirulle, mingisuguseid nimekirju, tähe- ja maakaarte.»
«Esimeses saalis on masinate näidised, teises nende tehniline dokumentatsioon, kolmandas, kuidas seda nüüd ütelda ... väärtused ajastust, millal veel eksisteeris raha. Mis seal ikka, vastab skeemidele.»
«Kus on siis väärtused meie mõiste järgi? Inimkonna vaimse kultuuri — teaduse, kunsti, kirjanduse — kõrgemad saavutused?» hüüdis Miiko.

«Ma loodan, et nad on selle ukse taga,» vastas Veeda rahulikult, «aga ma ei imesta, kui seal on hoopis relvad.» «Mis, mis asjad?»
«Relvad, massilise ja kiire hävitamise vahendid.» Väike Miiko jäi mõttesse, muutus kurvaks ning ütles tasa:
«Jah, see on seaduspärane, kui selle salakambri otstarbe üle järele mõtelda. Siia on võimaliku hävinemise eest peidetud tookordse lääne tsivilisatsiooni peamised tehnilised ja materiaalsed väärtused. Aga mida peeti peamiseksA kui ei olnud veel kogu planeedi ega isegi üksikute maade rahvaste ühiskondlikku arvamust? Millegi vajalikkuse ja tähtsuse antud momendil

määras valitsev, pahatihti täiesti võhiklik kildkond. Sellepärast ei ole siin hoopiski mitte see, mis inimkonnale tõepoolest kõige suuremaks väärtuseks oli, vaid see, mida üks või teine grupp inimesi selleks pidas. Nemad tahtsid säilitada eelkõige masinaid ja vahest ka relvi, mõistmata seda, et tsivilisatsioon on ajaloolise arengu tulemus, et ta kujuneb elava organismi taoliselt.»

«Jah, töökogemuste, teadmiste, tehnika, materjalivarude, kõige puhtamate keemiliste ainete ja ehitjste kogumise ja rakendamise teel. Võimatu on taastada purustatud kõrgemat tsivilisatsiooni, kui puuduvad ülikõvad sulamid, haruldased metallid, suure tootlikkusega ja ülitäpselt töötavad masinad. Kui see kõik on hävinenud, kust võtta siis materjale ja kogemusi, oskust luua üha keerukamaks muutuvaid küberneetilist masinaid, mis suudaksid rahuldada miljardite inimeste vajadusi?»

«Niisama võimatu oleks tollal olnud tagasi pöörduda niisugusele masinateta tsivilisatsioonile, nagu seda oli antiikne tsivilisatsioon, millest nad mõnikord unistasid.»

«Muidugi. Antiikkultuuri asemel oleks tekkinud kohutav nälg. Individualistidest unistajad ei tahtnud mõista, et ajalugu ei kordu!»

«Ma ei saa kategooriliselt väita, et ukse taga on relvad,» tuli Veeda peateema juurde tagasi, «aga paljud asjaolud räägivad selle poolt. Kui salakambri loojad tegid tollele ajale omase vea ning segasid kultuuri ära tsivilisatsiooniga, mõistmata inimese emotsioonide kasvatamise ja arendamise vääramatut vajadust, siis polnud neile kunsti-ia kirjandusteosed või käesoleva hetke nõudmistest kaugem teadus eluliselt tähtsad. Noil aegadel jaotati isegi teadus tema ühtsusele mõtlemata kasulikuks ja kasutuks.

294

Viimast liiki teadust ja muidugi kogu kunsti peeti üksnes meeldivaks, kuid isegi mitte alati kasulikuks ja tarvilikuks inimelu saatjaks. Siia aga on ju peidetud kõige tähtsam. Ja tahes-tahtmata tulevad mul mõttesse relvad, kui naiivsena ja rumalana see meile, tänapäeva inimestele, ka ei tundu.»

Veeda jäi vait ning vaatas ainiti uksele.

«Ehk on see lihtsalt kombinatsioonlukk ja me avame ta mikrofoniga läbi kuulates,» ütles ta äkki uksele lähenedes. «Kas riskime?»

Miiko sööstis ukse ja sõbratari vahele.

«Ei, Veeda! Milleks see mõttetu risk?»

«Mulle näib, et koobas peab vaevu vastu. Me läheme ära, aga tagasi tulla enam ei saa ... Kas kuulete?»

Ukse ees asuvasse kambrisse tungis aeg-ajalt kauge tume mürin. See kostis kord alt, kord ülevalt.

Ent Miiko jäi paindumatuks. Ta seisis seljaga vastu ust, käed laiali.

«Kui seal on relvad, Veeda! Kuidas võiksid nad kaitseta olla!... »

Kahe päeva jooksul toimetati koopasse portatiivsed aparaadid — peegeldav röntgeniekraan mehhanismi läbivalgustamiseks ja fokuseeritud ultrasageduskiirgaja detailide sisemiste ühenduste purustamiseks. Kuid seadmeid tegevusse rakendada ei õnnestunud.

Äkitselt kostis koopa rüpest katkendlikku kõminat. Pinnase tugev värin jalgade all sundis inimesi vaistlikult väljapääsu poole sööstma — uurijad viibisid kolmandas, alumises koopas. Kõmin tugevnes ning läks üle kumedaks kriginaks. Nähtavasti vajus terve praguline kivimass piki mäeaheliku jalamit kulgevale murrangujoonele.

«Kõik on hukas! Me ei jõudnud. Päästke end, üles!» hüüdis Veeda õnnetult, ja inimesed tormasid robotkärude juurde.

Robotite kaableist kinni haarates ronisid nad šahti mööda üles. Kiviseinte kõmin ja vappumine käis nende kannul ning jõudis neile lõpuks järele. Kohutav mürin ... Teise koopa sisemine sein varises kuristikku, mis oli tekkinud šahti, kolmanda koopa sissekäigu kohale.

Õhulaine sõna otseses mõttes puhus inimesed koos tolmu ja peenikese kivipuruga esimese saali võlvide alla. Arheoloogid viskusid pikali põrandale ning jäid surma ootama.
295
Koopasse tunginud tolmupilved langesid pikkamisi alla. Niipalju kui läbi peene tolmu näha võis, ei olnud stalag-miitide sambad ja nukid oma piirjooni muutnud. Maa-aluses ruumis valitses endine surmavaikus ...
Toibunud Veeda tõusis püsti. Kaks kaastöötajat ruttasid teda toetama, kuid ta vabastas end kärsitult.
«Kus Miiko on?»
Tema abiline nõjatus madala stalagmiidi vastu ning pühkis kaelalt, kõrvadest ja juustest hoolega kivitolmu.
«Peaaegu kõik on hävinud,» vastas ta tummale küsimusele. «Ligipääsmatu uks jääb neljasaja meetri paksuse kivimassi all igavesti suletuks. Kolmas koobas on täielikult purustatud, teist aga saab veel lahti kaevata. Selles on meie jaoks kõige väärtuslikum, samuti nagu siin.»
«Nii see on . ..» Veeda niisutas keelega kuivanud huuli. «Kuid meie süü on selles, et olime nii pikatoimelised ja ettevaatlikud. Me oleksime pidanud varisemist ette nägema.»
«Tõestamata eelaimus. Kuid nukrutsemiseks pole põhjust. Kas me tõesti oleksime hakanud mäemassiive toestama mingisuguste kahtlaste väärtuste pärast teisel pool ust? Eriti kui seal olid täiesti kasutud relvad.»
«Aga kui olid kunstiteosed, inimsoo hindamatu looming? Ei, me oleksime võinud kiiremini tegutseda!»
Miiko kehitas õlgu ja viis masendatud Veeda seltsimeeste kannul vastu päikesepaistelise päeva toredusele, puhta vee ja rahustava elektriduši rõõmudele.
Mven Mass kõndis toas, mis talle põhja-elamisvööndi India sektoris asuva Ajaloo Maja ülemisel korrusel oli antud, harjunud kombe järgi edasi-tagasi. Ta oli siia kolinud kõigest kaks päeva tagasi, olles enne seda töötanud Ameerika sektori Ajaloo Majas.
Toast, õigemini monoliitsest polariseerivast klaasist välisseinaga verandalt, avanes vaade kiltmaa sinavaile kaugustele. Aeg-ajalt lülitas Mven Mass sisse ristuva polarisatsiooni luugid. Tuba mattus hahkjasse hämarusse ja hemisfäärsel ekraanil hakkasid pikaldase roduna liikuma Mven Massi poolt väljavalitud piltide, vanade filmikatken-dite, skulptuuride ja hoonete elektronkujutised. Aafriklane uuris neid ja dikteeris robotsekretärile tulevase raamatu jaoks märkmeid. Masin trükkis, nummerdas lehed ja pani
296
need hoolikalt kokku, sorteerides neid teemade või üldistuste järgi.
Väsides lülitas Mven Mass luugid välja, astus akna alla, vaatas kaugusse ning mõlgutas nähtu üle mõtteid.
Ta pidi tahtmatult imestama, kui palju inimkonna hiljutisest kultuurist oli iuba unustusse vajunud. Jäädavalt olid kadunud Maailma Taasühendamise ajastule nii iseloomulikud sõNallsed nüansid, teatavad peensused kõnes ja kirjas, mida kunagi kõrge hariduse tunnuseks peeti. Unustatud oli kõlav, muusikaline stiil, mis oli nii arenenud veel Ühise Töö ajastul, kadunud osav sõnadega žongieerimine, nõndanimetatud teravmeelsus. Veelgi varem oli ära langenud vajadus oma mõtete maskeerimiseks, milleta ei saadud läbi Killustatud Maailma ajastul. Kõik kõnelused olid märksa lihtsamaks ja lühemaks muutunud. Suure Ringi ajastu saab arvatavasti inimese kolmanda signaalsüsteemi ehk sõnadeta mõistmise ajastuks.
Aeg-ajalt pöördus Mven Mass oma mõtete uute sõnastustega alatiselt virge mehaanilise sekretäri poole:
«Ringi ajastu esimesel sajandil sai alguse kunsti fluktuatiivne psühholoogia mille rajas Ljuda Fir. Just temal läks korda teaduslikult tõestada naiste ja meeste emotsionaalse taju erinevust, avada teadusele ala, mis hulk sajandeid oli eksisteerinud poolmüstilise alateadvusena. Kuid kaasaegse arusaamise järgi on see asja väiksem külg. Liuda Firi teeneks on eeskätt see, et ta

märkis ära meeleliste tajude peamised ahelad, tänu millele sai võimalikuks taotleda nende vastavust erinevatel sugupooltel.»
Helisev signaal ja roheline sähvatus kutsusid aafriklase äkki TVF-i juurde. Väljakutse töötundidel tähendas midagi tõsist. Automaatsekretär lülitus välja ning Mven Mass ruttas alla kaugekõnekambrisse.
Ekraanilt tervitas teda Veeda Kong, lohud kriimustatud põskedel ja sügavad varjud silmade all. Mven Mass sirutas talle rõõmsalt vastu oma suured käed, kutsudes Veeda murelikul näol esile nõrga naeratuse.
«Aidake mind, Mven. Ma tean, et te töötate, kuid Dar Veterit ei ole Maal, Erg Noor on kaugel, aga peale nende olete mul ainult teie, kelle poole ma võin pöörduda ükskõik kui suure palvega. Mul juhtus õnnetus... »
«Mis? Kas Dar Veter...?»
iFluktuatiivne psühholoogia — massiliste ajalooliste muudatuste uurimine inimese psühholoogias. (Fantastiline.)

«Oh ei! Ummistus koopa vältakaevamistel.» Ja Veeda jutustas lühidalt juhtunust Den-Of-Kuli koopas.
«Teie olete praegu minu sõpradest ainus, kellel on õigus Ennustavale Ajule vabalt juurde pääseda.»
«Missugusele neljast?»
«Madalama Piiritluse Ajule.»
«Mõistan. Tuleb leida võimalus vähima töö- ja- materjali-kuluga terasukseni jõuda. Kas andmed on olemas?»
«Nad on minu ees.»
Mven Mass märkis üles mõned arvuread.
«Nüüd oleneb kõik sellest, millal masin mu andmed vastu võtab. Oodake, ma astun kohe ühendusse EA valveinseneriga. Madalama Piiritluse Aju asub lõunavööndi Austraalia sektoris.»
«Aga kus asub Kõrgema Piiritluse Aju?»
«Põhja-elamisvööndi India sektoris, siin kus minagi... Ma lülitan ümber, oodake.»
Kustunud ekraani ees püüdis Veeda endale Ennustavat Aju ette kujutada. Kujutlusse kerkis hiiglaslik inimaju oma vagude ja käärudega, pulseeriv ja elav, kuigi Veeda teadis, et nõnda nimetati gigantseid kõrgeima klassi elektronuuri-mismasinaid, mis olid võimelised lahendama peaaegu iga ülesannet matemaatika läbitöötatud valdkondade piirides. Planeedil oli kokku neli niisugust masinat, igaüks erinevalt spetsialiseeritud.
Veedal ei tulnud kuigi kaua oodata. Ekraan lõi helendama ja Mven Mass palus ennast kuue päeva pärast hilisõhtul uuesti välja kutsuda.
«Mven, teie abi on hindamatu!»
«Kas ainult sellepärast, et mul on matemaatikas mõningaid teadmisi? Aga teie töö on hindamatu sellepärast, et te tunnete muistseid keeli ja kultuure. Veeda, te olete liiga sügavale KMa-sse tunginud!»
Aafriklane pahvatas nii südamlikult ja nakatavalt naerma, et Veedagi naerma hakkas. Ta viipas hüvastijätuks käega ja kadus.
Määratud ajal nägi Mven Mass jälle noort naist televi-sofonis.
«Te ei tarvitse midagi ütelda — ma näen juba, et vastus ei ole põrmugi soodne.»
«Jah. Vastupidavus on allpool ohutuse piire... »
«Meie võimaluste ulatusse jääb vaid teise koopa'seifide tunnelkaevandamine,» ütles Veeda nukralt.

«Kas maksab sellepärast nii väga kurvastada?»

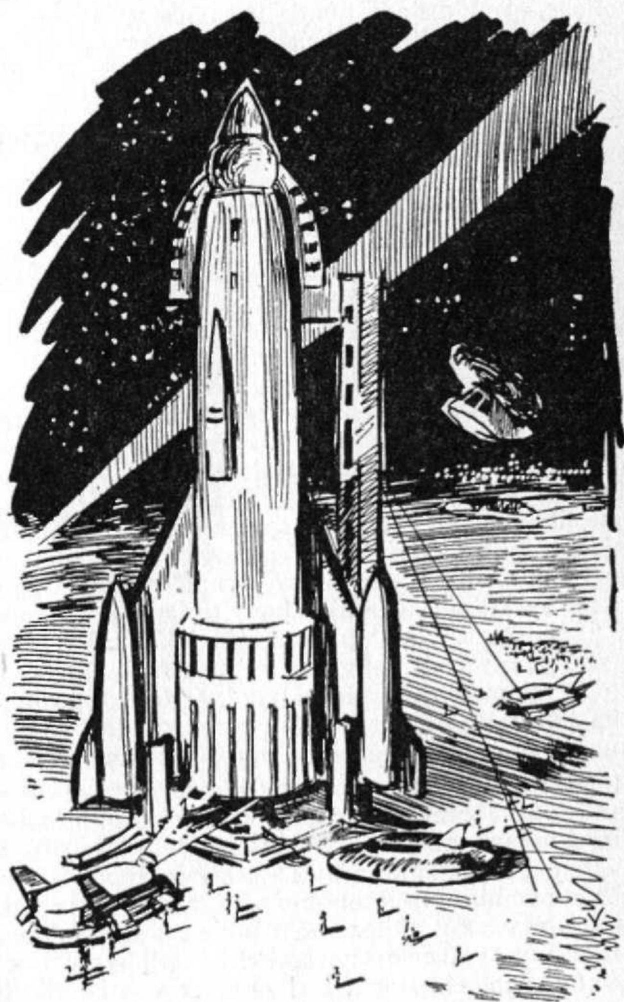
«Andke mulle andeks, Mven, aga teie seisite samuti ukse ees, mille taga peitus saladus. Teil oli see suur ja üldine, minul muidugi väike, kuid emotsionaalselt võrdub minu ebaõnn teie omaga.»
«Jah, me oleme õnnetusekaaslased. Võin teile kinnitada, et me põrkame veel palju kordi vastu terasuksi.»
«Mõni neist avaneb!»
«Kindlasti!»
«Kuid teie ei taganenud ometi lõplikult?»
«Muidugi mitte. Kogume uusi fakte, õigemaid teeviitu. Kosmose jõud on nii kujutlematult suur, et oleks naiivne talle lihtsa ahjuroobiga kallale tormata ... Täpselt samuti nagu teil paljaste kätega seda kardetavat ust avada.»
«Aga kui tuleb kogu eluaeg oodata?» «Mis loeb ühe inimese elu selliste teaduse edusammudega võrreldes?» «Mven, kuhu on jäänud teie kirglik läbematus?» «Ta ei ole kadunud, vaid ohjeldatud. Kannatustega ... » «Aga Ren Boz?»
«Temal on kergem. Ta jätkab otsinguid oma abstraktsioonide täpsustamiseks.»
«Mõistan. Üks hetk, Mven, on midagi tähtsat.»
Ekraan kustus, ja kui ta uuesti helendama lõi, seisis Mven Massi ees just nagu hoopis teine, noor ja muretu naine.
«Dar Veter tuleb Maale. Kaaslane viiskümmend seitse valmis enne tähtaega.»
«Nii ruttu! Kas kõik on tehtud?»
«Ei, ainult väline montaaž ja jõumasinate paigaldamine. Sisetööd on lihtsamad. Teda kutsutakse puhkama ja analüüsima Junius Anti ettekannet uut laadi teadete kohta Ringist.»
«Oleks rõõmustav Dar Veterit näha.»
«Kindlasti näete... Kuid see pole veel kõik. Kogu planeedi ühiste pingutuste tulemusena on uue tähelaeva «Luik» anamesoonivarud valmis. Kas te tulete?»
«Tulen. Planeet näitab «Luige» meeskonnale hüvastijätuks kõige kaunimat ja armsamat. Nad soovisid näha ka Tšara tantsu, mille ta esitas Leegitsevate Karikate peol. Tšara tuleb selleks ise EI Homra keskkosmodroomile. Seal kohtumel
«Hästi, Mven Mass, armas!»

XV PEATÜKK ANDROMEEDA UDUKOGU

PÕHJA-AAFRIKAS, Suur-Sürti lahest lõuna pool, laius hiiglasuur El Homra tasandik. Enne passaatide nõrgendamist ja kliima muutmist oli siin hammaada, rohuta kõrb, üleni otsekui lihvitud kivikillustiku ning punaka tooniga kolmnurksete kivide soomuses, millest hammaada oligi saanud oma nimetuse — «punane». See oli pimestava kuuma lõõsa meri päikesepaistelisel päeval ning külma tuule meri sügis- ja talveöödel. Nüüd oli hammaadast jäänud vaid tuul; see veeretas kõval tasandikul Lõuna-Aafrika steppidest siia ümberasustatud kõrge sinkjashõbedase rohu laineid. Tuule tuhisemine ja painduv rohi äratasid mälestustes ebamäärase kurbuse ja tunde, et stepiloodus on kuidagi hingelähedane, nagu oleks seda elus juba kohatud. Ja mitte ainult üks kord, vaid erinevates olukordades — mures ning rõõmus, kaotuses ja leidmises.
Iga tähelaeva start või maandumine jättis järele umbes kilomeetrise läbimõõduga kõrbenud, mürgitatud sõõri. Need sõõrid piirati punase metallvõrega ja nad seisid puutumatult kümme aastat, mis rohkem kui kaks korda ületas mootorite heitgaaside lagunemiseks kuluva aja. Pärast laeva vastuvõtmist või teelesaatmist kolis kosmodroom teise kohta. See vajutas kosmodroomi seadmetele ja ruumidele ajutisuse, lühiajalisuse pitseri ning tegi teda teenindavad töötajad sugulasteks Sahaara iidsete nomaadidega, kes siin mitu tuhat aastat olid

rännelnud küürakate, kõverate kaelte ja mõhnaiiste jalgadega, kaameliteks nimetatud loomade seljas.
Tehes oma kolmeteistkümnendat reisi ehitatava kaaslase ja Maa vahel, toimetas planetoplaan «Barion» Dar Veteri Arizona steppi, mis ka pärast kliima muutmist oli pinnase radioaktiivsuse tõttu kõrbeks jäänud. Tuumaenergia avastamise koidikul Killustatud Maailma ajastul viidi siin läbi

palju uut liiki tehnika katsetusi ja proove. Veel siiamaani oli pinnases säilinud radioaktiivseid lagunemisprodukte. Neid oli liiga vähe selleks, et inimest kahjustada, kuid küllalt selleks, et pidurdada puude ja põõsaste kasvu.
Dar Veter ei nautinud üksnes Maa imekaunist võlu — tema kergetest valgetest pilvedest pruutkleidis sinitaevast, vaid ka tolmust maapinda, hõredat ja karmi rohtu.
Astuda kindlal sammul Maa peal kuldse päikese all, nägu vastu kuiva ja karget tuult! Ainult see, kes on kosmose põhjatuste piiril viibinud, mõistab, kui ilus on -meie planeet, mida arutud esivanemad kunagi «häda ja pisarate oruks» nimetasid!
Grom Orm ja Dar Veter jõudsid El Homrasse ekspeditsiooni väljumise päeval.
Õhust märkas Dar Veter tuhmil terashallil tasandikul kahte hiiglasuurt peeglit. Parempoolne oli peaaegu ringikujuline, vasakpoolne aga pikk, tagant teravnev ellips. Peeglid olid kolmekümne kaheksanda tähe-ekspeditsiooni laevade hiljutise stardi jäljed.
Ring tähistas kohta, kust oli startinud «Tintažell», mis suundus hirmsale T-tähele ning oli täis kogukaid aparaate kosmosesügavustest pärineva spiraalketta reeglipäraseks piiramiseks.
Ellips oli jälg palju laugemalt õhku tõusnud «Aellast», mis viis kaasa suure grupi teadlasi mateeria muutuste uurimiseks kolmiktähe Eriidanuse Omikron 2 valgel kääbusel. Kivisest pinnast järelejäänud tuhk mootorite poolteise meetri sügavusse tunginud energiatõuke kohas oli siduva seguga üle valatud, et tuul teda laiali ei kannaks. Jäi vaid üle piirdetarad vanadest stardipaikadest ära tuua. Seda tehakse pärast «Luige» lahkumist.
Seal ongi «Luik» ise, malmhall oma soojussoomuses, mis atmosfääri läbimisel ära põleb. Edasi liigub laev oma iga liiki kiirgust peegeldava katte sädeldes. Kuid mitte keegi ei näe teda selles hiilguses peale lendu jälgivate robotastronoomide. Need automaadid annavad inimestele üksnes helendava täpi ülesvõtte. Maale tagasi saabub laev tagiga kaetuna, väikeste meteoorkehade plahvatustest tekkinud vagude ja lehtritega. Ent «Luike» ei näe siis ükski teda praegu ümbritsevatest inimestest: keegi neist ei ela sada seitsekümmend kaks aastat — kuni ekspeditsiooni tagasitulekuni. Sada kuuskümmend kaheksa sõltumatut aastat teel ja neli aastat uurimistöid planeetidel, rändurite endi jaoks aga kõigest umbes kaheksakümmend aastat,

Oma tegevusalal edasi töötades ei jõua Dar Veter ära oodata isegi «Luige» saabumist rohelise tähe planeetidele. Nagu läinud kahtlusepäevadel, nii oli Dar Veter nüüdki vaimustatud Ren Bozi ja Mven Massi julgest mõttest. Mis sellest, et nende katse ei õnnestunud, et kosmose alusmüüri puudutav küsimus on lahendusest veel kaugel, et ta näib eksliku fantaasiana. Need hullumeelsed on inimsoo loova mõtte hiiglased, sest isegi nende teooriate ja kogemuste kummutamine viib inimese teadmiste tavatule tõusule.
Mõtteisse süvenenud Dar Veter oleks äärepealt vastu ohutu tsooni piirdemärki põrganud. Ta pöördus ning märkas televisioonisaatja iseliikuva torni jalami kõrval tuttavat kuju. Sõnakuulmatuid ruugeid juukseid sasides ja teraseid silmi vidutades tormas Ren Boz tema juurde. Peenikeste, vaevu märgatavate armide võrk oli füüsiku näo otsekui piinarikka pinge kortsudesse tõmmanud.

«Rõõmustav teid tervena näha, Ren!»
«Mul on teid hädasti vaja!» Ren Boz sirutas Dar Veterile oma väikesed käed, mis olid endiselt kaetud tedre-tähtedega.
«Mida teie siin nii varakult enne äralendu teete?»
«Ma saatsin «Aellat» — mulle on andmed nii raske tähe gravitatsiooni kohta väga tähtsad. Sain teada, et te tulete, ja jäin kohale.»
Dar Veter vaikis selgitust oodates.
«Kas te lähete Junius Anti palve peale tagasi välisjaamade observatooriumi?» Dar Veter noogutas.
«Ant on viimasel ajal salvestanud mõned veel dešifreerimata saated Ringist... »
«Iga kuu toimub teadete vastuvõtmine väljaspool tavalist informatsiooniaega. Jaamade sisselülitamise momenti nihutatakse seejuures iga kord Kahe Maa-tunni võrra edasi. Aasta jooksul moodustab parandus ööpäeva, kaheksa aasta jooksul aga sajatuhandiku galaktilisest sekundist. Nii täituvad lüngad kosmose vastuvõtus. Kaheksa-aastase tsükli viimasel poolaastal on hakatud saama kahtlemata üsna kaugelt pärinevaid, meile arusaamatuid teateid.»
«Ma olen nendest äärmiselt huvitatud.»
«Kõik, mis ma teada saan, teatan teile viivitamatult. Või veel parem — võtke ise tööst osa!»
Ren Boz ohkas rõõmsalt ning küsis:
«Kas Veeda Kong tuleb ka siia?»
303
«Jah, ma ootan teda. Kas te teate, et ta oleks äärepealt hukkunud, kui ta uuris koobast, muistse tehnika, varaaita, kus asus suletud terasuks?»
«Ei ole sellest midagi kuulnud.»
«Ma unustasin, et teie ei tunne ajaloo vastu nii sügavat huvi kui Mven Mass. Kogu planeedil arutatakse, mis selle ukse taga peitub. Miljonid vabatahtlikud pakuvad end kaevamistöödele. Veeda otsustas küsimuse Stohastika ja Tu-
leviku Ennustamise Akadeemiale üle anda ...
Kas Evda Nall ei tule siia?»
«Ei, ta ei saa tulla.»
«See kurvastab paljusid. Veeda armastab Evdat väga, Tšara aga on temasse lausa kiindunud. Kas te mäletate Tšarat?»
«Ta oli niisugune ... pantritaoline? ... »
Dar Veter laotas teeseldud hirmus käsi.
«Naiste ilu hindaja! Muide, ma kordan alatasa viga, mille all kannatasid minevikuinimesed, kellel polnud aimugi psühhofüsioloogia ja pärilikkuse seadustest. Tahan alati teistes oma arusaamisi ja tundeid näha.»
«Kuid Evda jälgib äralendu samuti nagu kõik planeedi elanikud,» ei toetanud Ren Boz Dar Veteri enesekriitikat.
Füüsik osutas reale kõrgetele kolmjalgadele, mis kandsid kaameraid valgeks, infrapunaseks ja ultravioletseks vastuvõtuks ning olid paigutatud poolkaares ümber tähe-laeva. Spektri mitmesugused kiirterühmad värvilises saates panid ekraani ehtsat soojust ja elu õhkuma, samuti nagu ülemtoonidiafragmad' kõrvaldasid helisaatest metalse kõla.
Dar Veter vaatas põhja poole, kust raskesti taarudes roomasid lähemale inimestega koormatud automaatelektri-bussid. Esimesest kohalejõudnud masinast hüppas välja ning jooksis takerdudes läbi rohu Veeda Kong. Ta viskus jooksu pealt Dar Veteri laiale rinnale, nii et tema pikad, kahelt poolt pead allarippuvad patsid mehe seljale lendasid.
Dar Veter lükkas Veeda õrnalt endast eemale ning silmitses piiritult kallist nägu, millele ebatavaline soeng uudse varjundi andis.

•Ülemtoonidiafragmad — inimese hääle ülemtoone edasi andvad diafragmad, mille rakendamisega kõrvaldatakse erinevus hääle ja saatejaama heli vahel. (Fantastiline.)
304
«Ma mängisin lastefilmis Tumeda aja põhjamaist kuningannat ja jõudsin vaevu ümber riietuda,» selgitas noor naine veidi õhetama lüües. «Soengu jaoks ei jätkunud aega.»
Dar Veter kujutles teda: seljas pikk keha ümber liibuv brokaatkleit, peas siniste kividega kuldkroon, tuhkblondid patsid allapoole põlvi, hallides silmades südi pilk — ja ta naeratas rõõmsalt.
«Kas kroon oli?»
«Oli — niisugune!» Veeda tõmbas sõrmega õhku ristik-heinalehte meenutavate suurte sakkidega laia rõnga kontuuri.
«Kas ma näen?»
«Juba täna. Ma palun, et nad näitaksid sulle seda filmi.»
Dar Veter kavatses küsida, kes on need salapärased «nad», kuid Veeda tervitas juba tõsist füüsikut. Too naeratas naiivselt ja südamlikult.
«Kus on siis Ahernaari kangelased?» Ren Boz mõõtis silmadega endiselt tühja välja tähelaeva ümber.
«Seal!» Veeda osutas piimjasrohekatest klaasplaatidest, hõbedaste ažuursete ribidega, telgikujulisele hoonele — kosmodroomi peasaalile.
«Lähme siis.»
«Meie oleme seal ülearused,» ütles Veeda kindlalt. «Nad vaatavad Maa lahkumistervitust. Lähme «Luige» juurde.» Mehed kuuletusid.
Dar Veteri kõrval käies küsis Veeda tasakesi:
«Ega ma selle vanamoelise soenguga väga totter välja ei näe? Ma võiksin ... »
«Pole vaja. Kütkestav kontrast tänapäeva riietusega — patsid seelikust pikemad! Las jääb nii!»
«Ma kuulen, mu Veter!» sosistas Veeda maagilised sõnad, mis mehe südame tugevamini põksuma panid.
Sajad inimesed suundusid kiirustamata laeva poole. Väga paljud naeratasid Veedale ning teda tervitati käetõstmisega palju sagedamini kui Dar Veterit või Ren Bozi.
«Te olete populaarne, Veeda,» tähendas Ren Boz. «Mis on põhjuseks — kas ajaloolase töö või teie kurikuulus
ilu?»
«Ei see ega teine. Pidev ja laialdane suhtlemine inimestega töö ja ühiskondlike ülesannete tõttu. Teie Veteriga sulete end kord laboratooriumide rüppe, kord tõmbute pingeliseks öiseks tööks üksindusse. Te teete inimkonna
305
heaks palju rohkem ja palju tähtsamat kui mina, ent ainult ühe, mitte südamele kõige lähema külje jaoks. Tšara Nandi ja Evda Nall on palju kuulsamad kui mina ... »
«Kas jälle etteheide meie tehnilisele tsivilisatsioonile?» nokkis Dar Veter lõbusalt.
«Mitte meie tsivilisatsioonile, vaid endiste saatuslike vigade jäänustele. Meie esivanemad teadsid juba tuhandete aastate eest, et kunst ja sellega ühes inimtunnete areng on ühiskonnale niisama tähtis kui teadus.»
«Inimeste omavaheliste suhete mõttes?» küsis huvifatud füüsik.
«Just nimelt!»
«Üks muistne mõttetark ütles, et kõige raskem Maa peal on rõõmu alal hoida,» poetas Dar Veter vahele. «Vaadake, veel üks Veeda ustav liitlane!»
Otse nende poole tuli kergel ja hoogsal sammul Mven Mass, äratades oma hiiglakoguga üldist tähelepanu.
«Tšara tants lõppes,» taipas Veeda. «Varsti ilmub ka «Luige» meeskond.»

«Mina nende asemel tuleksin siia jalgsi ja võimalikult pikkamööda,» ütles äkki Dar Veter.

«Sa oled juba erutatud?» Veeda võttis tal käe alt kinni.

«Muidugi. Mind piinab mõte, et nad lahkuvad igaveseks ja et ma seda laeva enam ei näe. Miski minus protesteerib selle paratamatuse vastu. Võib-olla sellepärast, et seal on mulle lähedased inimesed.»

«Tõenäoliselt mitte sellepärast,» segas end kõnelusse lähenenud Mven Mass, kelle terav kõrv Dar Veteri jutu juba kaugelt kinni oli püüdnud. «See on inimese alatine protest halastamatu aja vastu.»

«Sügisnukrus?» küsis Ren Boz pilkevarjundiga, ise seltsimehele silmadega naeratades.

«Kas te pole tähele pannud, et just kõige tarmukamad, elurõõmsamad ja sügavamate tunnetega inimesed armastavad keskmiste laiuskraadide nukrat sügist?» vaidles Mven Mass sõbralikult füüsiku õlga silitades vastu.

«Õige tähelepanek!» sattus Veeda vaimustusse.

«Väga vanaaegne ... »

«Dar Veter, kas olete väljal? Dar Veter, kas olete väljal?» hakkas kuskilt vasakult ülalt kõmisema. «Junius Ant kutsub teid peahoone TVF-i! Junius Ant kutsub. Peahoone TVF-i.»

Ren Boz võpatas ning ajas end sirgu.

308

«Kas ma tohin teiega kaasa tulla, Dar Veter?»

«Minge minu asemel. Teie võite stardi ajal ära olla. Junius Ant armastab vanaaegsel viisil näidata otsevaatlust ja mitte salvestust — selles on nad Mven Massiga ühte moodi.»

Kosmodroomi peahoones oli võimas TVF ja hemisfäärne ekraan. Ren Boz astus vaiksesse ümmargusse tuppa. Valveoperaator plõksutas lülitit ja osutas parempoolsele külg-ekraanile, millele ilmus erutatud Junius Ant. Ta silmitses füüsikut tähelepanelikult, taipas Dar Veteri puudumise põhjust ja noogutas Ren Bozile.

«Praegu toimub programmiväline otsing-vastuvõtt endisest suunast, diapasoonis 62/77. Tõstke suunatud kiirguse lehter üles ja orienteerige ta observatooriumile. Ma juhin vektorkiire üle Vahemere otse El Hormale.» Junius Ant vaatas kõrvale ning lisas: «Kähku!»

Vastuvõttudes vilunud teadlane täitis nõude kahe minuti jooksul. Hemisfäärse ekraani sügavusse ilmus gigantne galaktika, milles mõlemad teadlased eksimatult ära tundsid inimesele ammusest ajast tuttava Andromeeda udukogu ehk M-31.

Vaatlejale kõige lähemal asuvas välimises spiraalikeerus, nurga all läätsekujulisena paistva hiiglasliku galaktikaketta keskpunkti lähedal süttis tuluke. Seal hargnes tillukese juuksekarvana näiv tähesüsteem, kahtlemata oma saja parseki pikkune hiiglaharu. Tuluke hakkas kasvama ja samal ajal «juuksekarv» suurenes, galaktika ise aga kadus, valgudes laiali vaatevälja piiride taha. Punaste ja kollaste tähtede vool küündis põiki üle ekraani. Tuluke muutus väikeseks ringiks ning helendas nüüd üsna tähevoolu sabas. Voolu servalt eraldus oranž K-spektriklassi täht. Tema ümber hakkasid tiirlema planeetide vaevu märgatavad punktid. Valgusring asetus ühele neist ning kattis selle täielikult. Ja järsku hakkas kõik punastes loogetes ning lendavate sädemete sähvides keerlema. Ren Boz sulges silmad...

«Saade katkes,» ütles Junius Ant külgmiselt ekraanilt, «Ma näitasin teile möödunud kuu vaatlust mälumasinate salvestustest. Lülitan ümber otsevastuvõtu peegeldusele.»

Ekraanil keerlesid endiselt tumepunased sädemed ja jooned.

«Kummaline nähtus!» hüüdis füüsik. «Kuidas te seda seletate?»

307

«Hiljem. Kohe algab saade uuesti. Aga mida te kummaliseks peate?»

«Punast spektrit katkemishetkel. Andromeeda udukogu spektris esineb violettnihe, mis tähendab, et ta meile ligineb.»

«Katkemishetke spektril ei ole Andromeedaga mitte midagi ühist. See on kohalik nähtus.»

«Te arvate, et nende saatejaam on viidud juhuslikult üsna galaktika servale, tsooni, mis on tema keskmest veel kaugemal kui Päikese tsoon meie galaktika keskmest?»

Junius Ant mõõtis Ren Bozi skeptilise pilguga.

«Te olete iga hetk valmis diskussiooniks ja unustate, et meiega kõneleb Andromeeda udukogu neljasaja viiekümne tuhande parseki kauguselt.»

«Ah jaa!» kohmetus Ren Boz. «Veel parem oleks öelda: poolteise miljoni valgusaasta kauguselt. Teade on saadetud viieteistkümne tuhande sajandi eest.»

«Ja me näeme praegu seda, mis läkitati teele ammu enne jääaega ja inimese tekkimist Maal!» Junius Ant muutus märgatavalt leebemaks.

Punaste joonte keerlemine aeglustus, ekraan tumenes ja lõi järsku uuesti helendama. Kasinas valguses võis vaevu aimata hämarat lausikut tasandikku. Sellel asetsesid laialipillatult veidrad seenekujulised ehitused. Tasandiku nähtava osa eesmise serva ligidal sädeles külmalt tasandiku mõõtmetega võrreldes hiiglasuur, ilmselt metalse pinnaga helesinine ring. Täpselt ringi keskel rippusid üksteise kohal suured kaksikkumerad kettad. Ei, ei rippunud, vaid tõusid pikkamööda üha kõrgemale. Tasandik kadus ja ekraanile jäi vaid üks ketastest, alt kumeram kui pealt, jämedad spiraalribid mõlemal küljel.

«Need on needsamad... needsamad!...» hüüdsid teadlased nagu ühest suust. Kujutis sarnanes täielikult ülesvõtete ja joonistega spiraalkettast, mille kolmekümne seitsmes ekspeditsioon oli leidnud raudtähe planeedilt.

Uus punaste joonte pööris — ja ekraan kustus. Ren Boz ootas, kartes pilku kas või sekundikski kõrvale pöörata. Esimest inimpilku, mis teise galaktika elu ja mõtteid oli puudutanud! Kuid ekraan ei hakanud enam helendama. Televisofoni külgekraanil hakkas rääkima Junius Ant:

«Ühendus katkes. Kauem oodata ei tohi, sest me kulutame Maa energiat. Kogu planeet on kindlasti vapustatud. Tuleb paluda Majandusnõukogu, et ta lubaks programmiväliseid

vastuvõtte korraldada kaks korda sagedamini, kuid pärast «Luige» väljasaatmisega seotud kulutusi pole see muidugi võimalik enne aasta möödumist. Nüüd me teame, et raudtähe planeedil olev tähelaev on pärit sealt. Kui poleks olnud Erg Noori avastust, poleks me nähtust üldse aru saanud.»

«Ja see ketas tuli sealt? Kui kaua ta siis lendas?» küsis Ren Boz just nagu endamisi.

«Ta lendas surnuna umbes kaks miljonit aastat läbi kaht galaktikat lahutava maailmaruumi,» vastas Junius Ant karmilt, «enne kui ta T-tähe planeedil varjupaiga leidis. Nähtavasti on need tähelaevad niiviisi ehitatud, et nad automaatselt maanduvad, hoolimata sellest, et ükski elus-olend ei ole sadu tuhandeid aastaid juhtimiskange puudutanud.»

«Võib-olla elavad nad kaua?»

«Igal juhul mitte miljoneid aastaid — see oleks vastuolus termodünaamika seadustega,» vastas Junius Ant külmalt. «Ja kolossaalsetele mõõtmetele vaatamata ei saanud spiraalketas endasse mahutada terve planeedi inimesi ... mõtlevaid olendeid. Ei, esialgu ei suuda meie galaktikad veel üksteiseni küündida ega teateid vahetada.»

«Küllap suudavad,» ütles Ren Boz veendunult, jättis Junius Antiga hüvasti ning läks tagasi kosmodroomile.

Dar Veter, Veeda, Tšara ja Mven Mass seisid kahest pikast saatjaterivist veidi eemal. Kõikide pead pöördusid peahoone poole. Hääletult lähenes sealt ning kandus mööda lai platvorm, millel viibisid kõik «Luige» meeskonna kakskümmend kaks liiget. Neid saatsid käeviiped ja — mida inimesed endale seltskonnas vaid õige haruldastel puhkudel lubasid — tervitushüüded.

Platvorm sõitis tähelaeva juurde. Kõrge ümberpaiguta-tava tõstuki juures ootasid valgetes kombinesoonides, väsimusest hallide nägudega inimesed — põhiliselt kosmo-droomi

inseneridest koosneva äralennukomisjoni kakskümmend liiget. Viimase ööpäeva jooksul olid nad esemete arvestuse masinate abil kogu ekspeditsiooni varustust kontrollinud ja tensoraparaatidega veel kord laeva korrasolekut proovinud.
Tähtedevaheliste lendude koidikul kehtestatud korra kohaselt raporteeris komisjoni esimees Erg Noorile, kes oli taas valitud tähelaeva ja Ahernaarile suunduva ekspeditsiooni ülemaks. Teised komisjoni liikmed panid oma tingmärgid

nende kõigi portreede ja nimedega varustatud pronkstahvlile, ulatasid selle Erg Noorile, jätsid hüvasti ning läksid eemale. Siis tulvasid saatjad laeva juurde. Inimesed rivistusid rändurite ette, lastes nende omaksed väikesele vabaks jäänud tõstukiplatvormile. Kinooperaatorid jäädvustasid lahkujate iga liigutuse — viimase mälestuse, mis neist koduplaneedile jäi.
Erg Noor nägi kaugelt Veedat, pistis pronksist tunnis-tuskirja astronaudi laia vöö vahele ning läks kiiresti noore naise juurde.
«Kui tore, et te tulite, Veeda!»
«Kuidas oleksin ma saanud teisiti!»
«Te olete mulle Maa ja minu möödunud nooruse sümboliks.»
«Niiza noorus on jäädavalt teiega.»
«Ma ei ütle, et mul millestki kahju ei ole — see oleks vale. Ja eelkõige on mul kahju Niizast, oma seltsimeestest ja samuti ka iseendast. . . Liiga suur on kaotus. Sellel tagasitulekul armusin ma Maasse uut moodi — tugevamini, lihtsamalt, jäägitumalt... »
«Ja siiski lähete, Erg?»
«Ma ei saa teisiti. Keeldudes kaotaksin ma niihästi kosmose kui ka Maa.»
«Kas kangelastegu on seda raskem, mida suurem on armastus?»
«Te olete mind alati hästi mõistnud, Veeda. Näete, Niiza tulebki.»
Neile lähenes kõhnaks jäänud, poisiga sarnanev, ruugete kiharatega neiu ning peatus ripsmeid langetades.
«Ma ei uskunud, et see on nii ränk. Teie kõik... olete head, helged... kaunid... Lahkuda, oma elav ihu emakese Maa küljest lahti kiskuda » Astronaudi hääl värа-
tas.
Veeda surus ta vaistlikult enda vastu ning sosistas talle saiakesi kõrva naiselikke lohutusi.
«Luukide sulgemiseni on jäänud üheksa minutit,» ütles Erg Noor kõlatult, Veedalt pilku pööramata.
«Nii kaua veel! . .. » hüüatas Niiza lihtsameelselt, endal hääles pisarad.
Veeda, Erg, Dar Veter, Mven Mass ning teised saatjad tundsid kurbuse ja imestusega, et neil pole sõnu. Ei ole millegagi väljendada oma tundeid kangelasteo puhul,' mis tehakse nende heaks, keda veel ei ole, kes tulevad

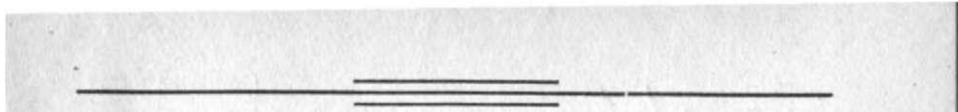
palju aastaid hiljem. Lahkujad ja saatjad teadsid kõik — mida suutsid siin veel anda sõnad! Inimese teine signaalsüsteem ei olnud täiuslik ja loovutas koha kolmandale. Kirglikke, sõnulseletamatuid tundepuhanguid kajastavad sügavad pilgud kohtusid sõnatult ja pingeliselt või imesid ahnelt endasse El Homra kasinat loodust.
«On aeg!» Erg Noori metalseks muutunud hääl mõjus nagu piitsahoop pingul närvide pihta. Veeda liibus avalikult nuuksudes Niiza vastu. Mõlemad naised seisid mõne hetke põsk põse vastas, silmad tugevasti kinni pigistatud, seni kui mehed hüvastijätupilke ja käepigistusi vahetasid. Tõstuk oli juba kaheksa astronauti tähelaeva ovaalsesse mustendavasse luugiavasse peitnud. Erg Noor võttis Niizal käest kinni ja sosistas talle midagi. Neiu punastas, rebis end lahti ning tormas tähelaeva juurde.
Erg Noor ja Niiza sõitsid ühel Aajal üles.

Inimesed tardusid, kui «Luige» heledasti valgustatud parda eendil musta luugiava ees hetkeks seisatasid kaks kogu — pikakasvuline mees ja sihvakas neiu, kes võtsid vastu Maa viimaseid tervitusi.
Veeda Kong muljus käsi ja Dar Veter kuulis, kuidas tema sõrmeliigesed rägisesid.
Erg Noor ja Niiza kadusid. Mustast haigutavast avast nihkus esile ovaalne plaat, samasugune hall nagu kogu tähelaev. Uks hetk — ja isegi terav silm ei oleks kolossaalse korpuse järsul küljel suutnud eristada äsjase avause jälgi.
Harktugedel vertikaalselt seisvas tähelaevas oli midagi inimesetaolist. Võib-olla jättis selle mulje ninaosa ümmargune kera, mida kroonis teravaotsaline kuppel ja millel silmadena särasid signaaltuled. Või laeva keskmise, konteinerosa lõikeribid, mis meenutasid rüütli raudrüü õla-katteid? Tähelaev kõrgus oma tugedel otsekui harkis jalgadega hiid, kes põlastavalt ja enesekindlalt üle rahvamurru vaatab.
Ähvardavalt hakkasid möirgama sireenid, mis andsid esimese valmisolekusignaali. Nagu nõiaväel ilmusid laeva juurde laiad iseliikuvad platvormid, mis viisid korraga hulga saatjaid minema. Oma objektiive ja kiirtevihke laevalt kõrvale pööramata roomasid TVF-ide ja prožektorite kolmjalad kaugemale. «Luige» hall korpus tuhmus ja näis

oma mõõtmed kaotavat. Laeva «peas» süttisid kurjakuulutavad punased tuled — stardiettevalmistuse signaal. Mööda kõva pinnast kandus jõuliste mootorite vibratsioon: tähe-laev hakkas oma tugedel pöörduma ning võttis lennuorien-tatsiooni. Ikka kaugemale ja kaugemale sõitsid saatjad, kuni olid tuulepoolselt küljelt ületanud pimeduses helenduva ohutusejoone. Siin hüppasid inimesed kähku maha, platvormid aga kihutasid ülejäänud saatjaid ära tooma.
«Kas nad ei näegi enam meid või vähemalt meie taevast?» küsis Tšara tema poole kummardunud Mven Massilt.
«Ei. Vahest ainult läbi stereoteleskoopide ... »
Tähelaeva kiilu all süttisid rohelised tuled. Peahoone tornis pöörles meeletult raadiomajakas, saates igasse suunda hoiatuse hiiglalaeva õhkutõusmise kohta.
«Tähelaevale antakse stardisignaal!» möirgas äkki metalne hääl nii valjusti, et Tšara end võpatades Mven Massi vastu surus. «Kes on ringi jäänud, tõstke käed üles! Tõstke käed üles, muidu saate surma! Tõstke käed üles, muidu ...!» karjus automaat, samal ajal kui tema prožektorid välja valgustasid, otsides neid, kes ehk juhuslikult ohtlikku ringi olid jäänud.
Nad ei leidnud kedagi ja kustusid. Robot hakkas uuesti karjuma ja, nagu Tšarale näis, veel raevukamalt:
«Pärast kellasignaali pöörake selg laeva poole ja sulgege silmad. Ärge avage enne teist kella. Pöörake selg ja sulgege silmad!» ulus robot ärevalt ning ähvardavalt.
«Küll on hirmus!» sosistas Veeda oma kaaslasele.
Dar Veter võttis rahuga vöölt torusse keeratud, mustade prillidega poolmaskid, pani ühe ette Veedale ning teise endale. Ta jõudis vaevu pandlad kinni tõmmata, kui suur kõrge tooniga kell signaalaparaatide löövi all metsikult helisema hakkas.
Helin katkes ja vaikuses võis kuulda kõige vastu ükskõikseid tsikaade.
Ootamatult tõi tähelaev kuuldavale raevuka ulgumise ja kustutas tuled. Üks, kaks, kolm, neli korda kajas see südantlõhestav ulgumine pimeda lagendiku kohal ja mulje-erksamatele inimestele näis, nagu karjuks laev ise lahku-miskurbuses.
Ulgumine katkes niisama ootamatult. Laeva ümber ilmus kujutlematult ere tulemüür. Silmapilguks lakkas maailmas olemast kõik peale selle kosmilise tule. Tulesammas venis

pikaks ja muutus seejärel pimestavalt heledaks jooneks. Kell lõi teist korda ja pöördunud inimesed nägid tühja tasandikku, millel ergas hiiglasuur hõõguva pinnase laik. Kõrgelt paistis suur täht — see oli kaugenev «Luik».

Inimesed lonkisid pikkamööda elektribusside poole, vaadates kord taevasse, kord stardipaigale, mis oli järsku jäänud hämmastavalt elutuks, otsekui oleks siin taas sündinud El Homra hammaada, möödunud aegade teeliste hirm ja häda.
Lõunapoolsel silmapiiril süttisid tuttavad tähed. Kõikide pilgud pöördusid sinna, kust tõusis sinakas hele Ahernaar. Sinna, selle tähe juurde jõuab «Luik» pärast kaheksakümmend neli aastat kestvat lendu, kiirusega üheksasada miljonit kilomeetrit tunnis. Meie jaoks kaheksakümmend neli, «Luige» jaoks nelikümmend seitse aastat. Võibolla loovad nad seal, tsirkooniumtähe roheliste kiirte alt uue, samuti ilusa ja rõõmsa maailma.
Dar Veter ja Veeda Kong jõudsid Tšarale ja Mven Massile järele. Aafriklane vastas parajasti neiule:
«Ei, mitte nukrus, vaid suur ja kurb uhkus on minu tänane tunne. Uhkus meie üle, kes me oma planeedilt üha kõrgemale tõuseme ja kosmosega ühte sulame. Kurbus sellepärast, et meie armas Maa jääb väikeseks ... Lõpmatult ammu jätsid maiad, Kesk-Ameerika punanahalised indiaanlased, järele uhke ja kurva pühenduse. Ma andsin selle Erg Noorile ja ta kaunistab sellega «Luige» raamatukogu-laboratooriumi.»
Aafriklane vaatas tagasi, märkas, et lähenenud sõbrad teda kuulavad, ning jätkas valjemini:
««Sina, kes sa kunagi hiljem siia ilmud! Kui sinu mõistus oskab aru saada, siis sa küsid, kes me oleme. Kes me oleme? Küsi koidult, küsi metsalt, küsi lainelt, küsi tormilt, küsi armastuselt. Küsi maalt, kannatuste maalt, armastatud maalt. Kes me oleme? Me oleme maa!» Ja minagi olen tervenisti maa!» lisas Mven Mass.
Neile tormas hingeldades vastu Ren Boz. Sõbrad ümbritsesid füüsikut ja see andis neile paari sõnaga edasi enneolematu sündmuse — kahe hiiglasliku tähesaare mõtete esimese kokkupuute.
«Ma oleksin väga tahtnud enne äralendu siia jõuda,» Stles Ren Boz nukralt, «et seda Erg

Noorile teatada. Ta taipas juba mustal planeedil, et spiraalke.tas on ääretult

kauge, täiesti võõra maailma tähelaev ja et see kummaline laev oli väga kaua kosmoses lennanud.»
«Kas tõesti Erg Noor ei saa iialgi teada, et tema spiraal-ketas on pärit universumi tohutust sügavusest — teisest galaktikast, Andromeeda udukogust?» ütles Veeda. «Kui kahju!»
«Ta saab teada!» ütles Dar Veter kindlalt. «Me palume Nõukogult energiat erisaateks kaaslase kolmkümmend kuus kaudu. «Luik» on meie väljakutsele veel üheksateistkümne tunni jooksul kättesaadav!»

IVAN JEFREMOV

... Ühiskajutisse olid kogunenud mõned inimesed. Nad pajatasid heroilisest ja erakordsest, inimese unistustest ja jõust, nähtu ilust ja tuleviku ülevusest. Nendele jutustustele pandi nimeks «Viis rumbi», hiljem «Seitse rumbi». Merel armastatakse romantikat...
Kuid eriti huvitav on iga jutustajaga tutvuda. Nende seas tunneme ära poisikese, kelle Punaarmee rood kodusõja ajal üles kasvatas. Ühes lahingusuitsu lõhnaga hingas ta endasse revolutsiooni tuuli, omandas võitmatu tungi teadmiste järele...

Noore madrusena sõitis ta 1924. aastast alates Vaiksel ookeanil ja Kaspial, olles armunud märulisse tuulde ja merre, mis alati, olgu tormine või tüüne, on imekaunis ja kutsuv, mehisust ja uhkust sünnitav...
1934. aastast peale oli ta mäeinsener, püüdis tungida maapõue puutumatutesse saladustesse... Geoloogina ta mitte ainult ei tegelnud luurega, vaid ka lõi uue teaduse — tafonoomia, mis võimaldab paremini Maa aardeid üles leida.
Ajaloolasena, Aafrika tundjana tungis ta egiptuse rahva kauge mineviku sündmustesse, vaaraode puhkepaikadesse, muistsete, preestrite salajastesse pühamutesse...
Paleontoloogina, paljudest Taga-Kaukaasia, Kesk-Aasia, Jakuutia, Ida-Siberi ja Kaug-Ida ekspeditsioonidest osavõtjana ning nende juhina avastas ta Gobi kõrbes maailma suurima dinosauruste kalmistu... 1940. aastal sai temast bioloogiateaduste doktor...
Ja lõpuks on ta kirjanik, harukordse kunstnikupilguga, terava maa-ilmatunnetusega, ülijulge oma otsustustes...
Ja nii hämmastav või isegi fantastiline kui see ka pole, kõik need biograafiad — noore punaarmeelase ja madruse, paleontoloogi ja mäe-inseneri, geoloogi, ajaloolase ja kirjaniku oma — kuuluvad ühele inimesele, Ivan Antonovitš Jefremovile.
Jefremovit kui teadlast märgati juba 1927. aastal, kui ilmus tema esimene teaduslik töö. Jefremovit kui kirjanikku õppisid lugejad tundma poolteist aastakümmet hiljem. Kuid viiekümnendaks sünnipäevaks (1957) oli ta võitnud laia lugejaskonna tunnustuse ja armastuse oma jutustustega ja «lugudega ebatavalisest», julgete, mehiste kangelastega ning nende erakordsete saatuste ja seiklustega.
315
1944. aastal avaldas ta ajakirjas «Novõi Mir» väga huvitavad jutustused, üldpealkirjaga «Viis rumbi», mis hiljem koos kahe uue jutustusega moodustasid kogumiku «Seitse rumbi». Edasi ilmusid üksteise järel I. A. Jefremovi uued raamatud — «Teemanttoru» (1944), «Lugusid ebatavalisest» (1944), «Mineviku vari» (1945), «Tähelaevad» (1947), «Oikumeeni äärel» (1949) ja «Baurdžedi rännak» (1953).
Jefremov kirjanikuna on üheaegselt kunstnik ja teadlane, mõtleja ja fantaseerija. Tema sule all elustuvad pildid minevikust ja tulevikust, sünnivad hüpoteesid, millest nii mõndki elu hiljem kinnitab. Selle hiilgavaks näiteks on «Teemanttoru», milles Jefremov motiveeris siSeri teemantide leiukoha avastamise võimalikkust ammu enne seda, kui see Jakuutias tõepoolest avastati.
Oma uues romaanis «Andromeeda udukogu» jutustab I. A. Jefremov kauge tuleviku inimestest, nende grandioossetest teaduslikest saavutustest ja taotlustest, astronautide kartmatutest lendudest ja kosmose vallutamisest kommunistliku ühiskonna täieliku õitsengu epohhil. See on meie kirjanduses esimene, olgugi ehk vaieldav, kuid huvitav ning julge katse heita pilk kommunismi tulevikku.
Läänemaailma dekadentlikus kirjanduses ei näe kirjanikud tulevikku. Nad kardavad seda ja hirmutavad sellega. Nende raamatutes näeme intellektuaalselt mandunud, metsistunud järglasi, hävinevat tsivilisatsiooni, üldise katastroofini viivate hävitussõdade õudusi...
Niisugusele kirjandusele on vastukaaluks I. Jefremovi uus romaan «Andromeeda udukogu», täis kindlat ja helget usku Inimesse, tema tulevikku, kommunismi triumfi ja mõistuse ülevusse mitte ainult Maal, vaid kogu lõpmatus, loendamatute tähemaailmadega universumis.
Kommunismi kõrgeima faasi epohhil, mida Jefremovi romaanis nimetatakse Suure Ringi ajastuks, elavad Maal kaunid tugevad inimesed, kes on harmooniliselt arenenud ja tõeliselt suurepärased oma mitmekülgsetes töökangelastegudes, oma loominguliste otsingute laiahaar-delisuses, valmis rajama teed mitte üksnes lähedastele planeetidele ja tähtedele, vaid ka teistele, kujutlematult kaugetele galaktikatele — Andromeeda udukogule, täht Ahernaarile, isegi selle hinnaga, et mitte iialgi enam armastatud Maale tagasi pöörduda. Raamatu lehekülgedelt kerkib meie ette tuleviku maailm, äärmiselt, huvitavate inimeste —

kosmoselenduri Erg Noori ja tema sõbratari Niiza Kriti, teadlaste Junius Anti, Dar Veteri, Ren Bozi ja Mven Massi maailm, inimeste maailm, kes on lahendanud Maal hulga teaduslikke probleeme

I. A. Jefremovi romaan paneb mõtlema, kirjaniku unistusest innus-tatult tulevikku nägema, tunnetama seda tulevikku meie päevil tärkavates kommunismi käegakatsutavates joontes.

Aleksandr Kazantsev

SISUKORD

AUTORILT. 3
I peatükk. Raudtäht 5
II peatükk. Tuukani epsilon 33
III peatükk. Pimeduse vangis 60
IV peatükk. Aegade jõgi 94
V peatükk. Hobune merepõhjas 111
VI peatükk. Legend sinistest päikestest 130
VII peatükk. Sümfoonia fa-minoor värvitonaalsusega 4,750 n . . 151
VIII peatükk. Punased lained 176
IX peatükk. Kolmanda tsükli kool 193
X peatükk. Tiibeti katse 204
XI peatükk. Unustuse saar 223
XII peatükk. Tähtedevaheliste Lendude Nõukogu 242
XIII peatükk. Taevased inglid 262
XIV peatükk. Terasuks 287
XV peatükk. Andromeeda udukogu 299
I. A. JEFREMOV. 315

Ефремов Иван Антонович ТУМАННОСТЬ АНДРОМЕДЫ
На эстонском языке Иллюстрации О. Вольмера Обложка, титул и фронтиспис Х. Митта
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja L. Targ o Kunstiline toimetaja H. Tikand Tehniline toimetaja V. Alev Korrektorid L. Golberg ja E. Karus
Ladumisele antud 11. XII 1961. Trükkimisele antud 23. I 1962. Paber 54 X 84, >/,».
Trükipoognaid 20. Formaadile 60X92 kohaldatud trükipoognaid 16.40 Arvutuspoognaid 18,62. Trükiarv 30 000. Tellimise nr. 3891. Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk t-in. 40/42.
Hind 73 kop.
7—11